

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No. 1178
COLLECTION

Eugen Schweller

CAII PLINII SECUNDI
HISTORIAE NATURALIS
LIBRI XXXVII

EX RECENSIONE JOANNIS HARDUINI

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA

ACCEDIT INDEX

STUDIIS SOCIETATIS BIPONTINAE

VOLUMEN SECUNDUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CIƆIƆCCLXXXIII

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER VII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VII.

I. MUNDUS, & in eo terræ, gentes, maria insignia, urbes, ad hunc modum se habent. Animantium in eodem natura, nullius prope partis contemplatione minor est, si quidem omnia exsequi humanus animus queat. Principium jure tribuetur homini, cujus caussa videtur cuncta alia genuisse Natura, magna sæva mercede contra tanta sua munera: non sit ut satis æstimare, parens melior homini, an tristior noverca fuerit. Ante omnia unum animantium cunctorum, alienis velat opibus: ceteris varie tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, villos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera. Truncos etiam arboresque cortice, interdum gemino, a frigoribus & calore tutata est. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, nullumque tot animalium aliud ad lacrimas, & has protinus vitæ principio. At hercules risus, præcox ille & celerrimus, ante quadragesimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itaque feliciter natus jacet, manibus pedibusque devinctis, flens animal ceteris imperaturum: & a

ſuppliciis vitam auſpicatur, unam tantum ob culpam, quia natum eſt. Heu dementiam ab his initiis exiſtimantium ad ſuperbiam ſe genitos!

Prima roboris ſpes, primumque temporis munus quadrupedi ſimilem facit. Quando homini inceſſus? quando vox? quando firmum cibis os? quamdiu palpitans vertex, ſummæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Jam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæc quoque ſubinde novitatibus victæ. Cetera ſentire naturam ſuam, alia pernicitatem uſurpare, alia præpetes volatus, alia nare: hominem ſcire nihil ſine doctrina, non fari, non ingredi, non veſci: breviterque non aliud naturæ ſponte, quam flere. Itaque multi exſtitere, qui non naſci optimum cenſerent, aut quam ociſſime aboleri.

Uni animantium luctus eſt datus, uni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per ſingula membra: uni ambitio, uni avaritia, uni immenſa vivendi cupido, uni ſuperſtitio, uni ſepulturæ cura, atque etiam poſt ſe de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido major, nulli pavor confuſior, nulli rabies acrior. Denique cetera animantia in ſuo genere probe degunt: congregari videmus, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat: ſerpentium morſus non petit ſerpentes: ne maris quidem belluæ ac piſces, niſi in diverſa genera, ſæviunt. At hercules homini plurima ex homine ſunt mala.

Et de univerſitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque

enim ritus moresque nunc tractamus innumeros, ac totidem pæne, quot sunt hominum cœtus: quædam tamen haud omittenda duco, maximeque longius a mari degentium: in quibus prodigiosa aliqua & incredibilia multis visum iri haud dubito. Quis enim Æthiopas, antequam cerneret, credidit? aut quid non miraculo est, cum primum in notitiam venit? Quam multa fieri non posse, priusquam sint facta, judicantur? Naturæ vero rerum vis atque majestas in omnibus momentis fide caret: si quis modo partes ejus, ac non totam complectatur animo. Ne pavones, aut tigrium, pantherarumque maculas, & tot animalium picturas commemorem, parvum dictu, sed immensum æstimatione, tot gentium sermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, ut externus alieno pæne non sit hominis vice. Jam in facie vultuque nostro, cum sint decem aut paulo plura membra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies exsistere: quod ars nulla in paucis numero præstet affectando. Nec tamen ego in plerisque eorum obstringam fidem meam, potiusque ad auctores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modo ne sit fastidio Græcos sequi, tanto majore eorum diligentia, vel cura vetustiore.

II. Esse Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis vescerentur, indicavimus. Id ipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia & Italia fuisse gentes hujus monstri, Cyclopas & Læstrygonas, & nuperrime trans Alpes hominem immolari gentium earum more

ſolitum : quod paulum a mandendo abeſt. Sed & juxta eos, qui ſunt ad ſeptemtrionem verſi, haud procul ab ipſo Aquilonis exortu, ſpecuque ejus dicto, quem locum Geſcliton appellant, produntur Arimaſpi, quos diximus, uno oculo in fronte media inſignes : quibus aſſidue bellum eſſe circa metalla cum gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgo traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris cuſtodientibus, & Arimaſpis rapientibus, multi, ſed maxime illuſtres Herodotus, & Ariſteas Proconneſius ſcribunt.

Super alios autem Anthropophagos Scythas, in quadam convalle magna Imai montis, regio eſt, quæ vocatur Abarimon, in qua ſilveſtres vivunt homines, averſis poſt crura plantis, eximiæ velocitatis, paſſim cum feris vagantes. Hos in alio non ſpirare cælo, ideoque ad finitimos reges non pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Bæton itinerum ejus menſor prodidit.

Priores Anthropophagos, quos ad ſeptemtrionem eſſe diximus decem dierum itinere ſupra Boryſthenem amnem, oſſibus humanorum capitum bibere, cutibuſque cum capillo pro mantelibus ante pectora uti, Iſigonus Nicæenſis. Idem in Albania gigni quoſdam glauca oculorum acie, a pueritia ſtatim canos, qui noctu pluſquam interdiu cernant. Idem itinere dierum decem ſupra Boryſthenem Sauromatas tertio die cibum capere ſemper.

Crates Pergamenus in Helleſponto circa Parium, genus hominum fuiſſe tradit, quos Ophiogenes vocat, ſerpentium ictus contactu levare ſolitos, & ma-

nu impoſita venena extrahere corpori. Varro etiamnum eſſe paucos ibi, quorum ſalivæ contra ictus ſerpentium medeantur. Similis & in Africa gens Pſyllorum fuit, ut Agatharchides ſcribit, a Pſyllo rege dicta, cujus ſepulcrum in parte Syrtium majorum eſt. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale ſerpentibus, & cujus odore ſopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus objiciendi ſæviſſimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino ſanguine natos ſerpentibus. Hæc gens ipſa quidem prope internecione ſublata eſt a Naſamonibus, qui nunc eas tenent ſedes: genus tamen hominum ex iis, qui profugerant, aut cum pugnatum eſt, abfuerant, hodieque remanet in paucis. Simile & in Italia Marſorum genus durat, quos a Circæ filio ortos ſervant, & ideo ineſſe iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra ſerpentes ineſt venenum: feruntque ictas ſaliva, ut ferventis aquæ contactum fugere. Quod ſi in fauces penetraverit, etiam mori: idque maxime humani jejuni oris.

Supra Naſamonas confineſque illis Machlyas, Androgynos eſſe utriuſque naturæ, inter ſe vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Ariſtoteles adjicit dextram mammam iis virilem, lævam muliebrem eſſe.

In eadem Africa familias quaſdam effaſcinantium, Iſigonus & Nymphodorus: quorum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes. Eſſe ejuſdem generis in Triballis & Illyriis adjicit Iſigonus, qui viſu quoque effaſcinent, interimantque quos diutius intueantur, iratis præcipue

oculis: quod eorum malum facilius ſentire puberes. Notabilius eſſe quod pupillas binas in oculis ſingulis habeant. Hujus generis & feminas in Scythia, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Phylarchus & in Ponto Thibiorum genus, multoſque alios ejuſdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam: in altero equi effigiem. Eoſdem præterea non poſſe mergi, ne veſte quidem degravatos. Haud diſſimile iis genus Pharnacum in Æthiopia prodidit Damon, quorum ſudor tabem contactis corporibus afferat.

Feminas quidem omnes ubique viſu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos auctor eſt. Adeo naturæ, cum ferarum morem veſcendi humanis viſceribus in homine genuiſſet, gignere etiam in toto corpore, & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid uſquam mali eſſet, quod in homine non eſſet.

Haud procul urbe Roma in Faliſcorum agro familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpi: hæ ſacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ omniumque aliorum munerum vacationem habent.

Quorundam corpori partes naſcuntur ad aliqua mirabiles: ſicut Pyrrho regi pollex in dextro pede, cujus tactu lienoſis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuiſſe tradunt, conditumque loculo in templo.

Præcipue India Æthiopumque tractus miraculis

ſcatent. Maxima in India giguntur animalia. Indicio ſunt canes grandiores ceteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperjaci nequeant. Hæc facit ubertas ſoli, temperies cæli, aquarum abundantia, (ſi libeat credere) ut ſub una ficu turmæ condantur equitum. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.

Multos ibi quina cubita conſtat longitudine excedere: non exſpuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum ullo dolore affici, raro aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philoſophos eorum, quos Gymnoſophiſtas vocant, ab exortu ad occaſum perſtare, contuentes Solem immobilibus oculis: ferventibus arenis toto die alternis pedibus inſiſtere. In monte, cui nomen eſt Nulo, homines eſſe averſis plantis, octonos digitos in ſingulis habentes, auctor eſt Megaſthenes.

In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu & aucupio veſci. Horum ſupra centum viginti millia fuiſſe prodente ſe Cteſias ſcribit: & in quadam gente Indiæ, feminas ſemel in vita parere, genitoſque confeſtim caneſcere. Item hominum genus, qui Monocoli vocarentur, ſingulis cruribus, miræ pernicitatis ad ſaltum: eoſdemque Sciapodas vocari, quod in majori æſtu humi jacentes reſupini, umbra ſe pedum protegant: non longe eos a Troglodytis abeſſe. Rurſuſque ab his occidentem verſus, quoſdam ſine cervice oculos in humeris habentes.

Sunt & Satyri Subſolanis Indorum montibus (Catharcludorum dicitur regio) perniciosiſſimum animal: cum quadrupedes, tum recte currentes, humana effigie, propter velocitatem, niſi ſenes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron, ſilveſtrem, ſine voce, ſtridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in meridianis Indiæ, viris plantas eſſe cubitales: feminis adeo parvas, ut Struthopodes appellentur.

Megaſthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Scyritas. Ad extremos fines Indiæ ab oriente circa fontem Gangis, Aſtomorum gentem ſine ore, corpore toto hirtam veſtiri frondium lanugine, halitu tantum viventem & odore quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum: tantum radicum/florumque varios odores & ſilveſtrium malorum, quæ ſecum portant longiore itinere, ne deſit olfactus: graviore paulo odore haud difficulter exanimari.

Supra hos extrema in parte montium Triſpithami, Pygmæique narrantur, ternas ſpithamas longitudine, hoc eſt, ternos dodrantes non excedentes, ſalubri cælo, ſemperque vernante, montibus ab Aquilone oppoſitis: quos a gruibus infeſtari Homerus quoque prodidit. Fama eſt, inſidentes arietum caprarumque dorſis, armatos ſagittis veris tempore univerſo agmine ad mare deſcendere, & ova pulloſque earum alitum conſumere: ternis expeditionem eam menſibus confici, aliter futuris gregibus non reſiſti. Caſas eorum luto, penniſque, & ovo-

rum putaminibus conſtrui. Ariſtoteles in cavernis vivere Pygmæos tradit : cetera de his, ut reliqui.

Cyrnos Indorum genus Iſigonus annis centenis quadragenis vivere. Item Æthiopas Macrobios & Seras exiſtimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur : itaque nec capiti, nec veſtibus eorum noxia corpori ineſſe animalia.

Oneſicritus, quibus in locis Indiæ umbræ non ſint, corpora hominum cubitorum quinûm, & binorum palmorum exſiſtere, & vivere annos centum triginta, nec ſeneſcere, ſed ut medio ævo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Cteſias gentem ex his, quæ appelletur Pandore, in convallibus ſitam, annos ducenos vivere, in juventa candido capillo, qui in ſenectute nigreſcat. Contra alios, quadragenos non excedere annos, junctos Macrobiis, quorum feminæ ſemel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locuſtis eos ali, & eſſe pernices. Mandorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megaſthenes, trecentoſque eorum vicos annumerat. Feminas ſeptimo ætatis anno parere, ſenectam quadrageſimo anno accidere.

Artemidorus, in Taprobana inſula longiſſimam vitam ſine ullo corporis languore traduci. Duris, Indorum quoſdam cum feris coire, mixtoſque & ſemiferos eſſe partus. In Calingis ejuſdem Indiæ gente quinquennes concipere feminas, octavum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villoſa homines naſci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos

contegi. Oritas ab Indis Arbis fluvius diſterminat. Hi nullum alium cibum novere, quam piſcium, quos unguibus diſſectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciant, ut refert Clitarchus. Troglodytas ſuper Æthiopiam velociores eſſe equis, Pergamenus Crates. Item Æthiopas octona cubita longitudine excedere: Syrbotas vocari gentem eam.

Nomadum Æthiopum, ſecundum flumen Aſtragum ad ſeptemtrionem vergentium, gens Meniſminorum appellata, abeſt ab oceano dierum itinere viginti: animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte vivit, quorum armenta paſcit maribus interemtis, præterquam ſobolis cauſa. In Africæ ſolitudinibus hominum ſpecies obviæ ſubinde fiunt, momentoque evaneſcunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria ſibi, nobis miracula, ingenioſa fecit natura. Et ſingula quidem, quæ facit in dies, ac prope horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam ejus potentiam, ſatis ſit inter prodigia poſuiſſe gentes. Hinc ad confeſſa in homine pauca.

III. Tergeminos naſci certum eſt, Horatiorum Curiatiorumque exemplo: ſupra, inter oſtenta dicitur: præterquam in Ægypto, ubi fœtifer potu Nilus amnis. Proxime, ſupremis Divi Auguſti, Fauſta quædam e plebe, Oſtiæ duos mares, totidem feminas enixa, famem, quæ conſecuta eſt, portendit haud dubie. Reperitur & in Peloponneſo binos quater enixa, majoremque partem ex omni ejus vixiſſe partu. Et in Ægypto ſeptenos uno utero ſimul gigni, auctor eſt Trogus. Gignuntur & utriuſque ſexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim An-

drogynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc vero in deliciis.

Pompejus Magnus in ornamentis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligentius magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutychis, a XX liberis rogo illata, Trallibus enixa XXX partus. Alcippe elephantum, quanquam id inter ostenta est. Namque & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocentaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu ejus allatum illi ex Ægypto in melle vidimus. Est inter exempla, in uterum protinus reversus infans Sagunti, quo anno ab Hannibale deleta est.

Ex feminis mutari in mares, non est fabulosum. Invenimus in annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino COSS. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, jussuque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mucianus prodidit, visum a se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset: nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem provenisse, uxoremque duxisse. Ejusdem sortis & Smyrnæ puerum a se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium civem Thysdritanum.

Editis geminis raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquam alteri, vitam. Si vero utriusque sexus editi sint gemini, rariorem utrique salutem. Feminas gigni celerius, quam mares, sicuti celerius senescere: sæpius in utero moveri mares, &

in dextera fere geri parte, in læva feminas, conſtat.

IV. Ceteris animantibus ſtatum, & pariendi, & partus gerendi tempus eſt: homo toto anno, & incerto gignitur ſpatio. Alius ſeptimo menſe, alius octavo, & uſque ad initia decimi undecimique. Ante ſeptimum menſem haud unquam vitalis eſt. Septimo non niſi pridie poſterove plenilunii die, aut interlunio concepti naſcuntur. Tralatitium in Ægypto eſt & octavo gigni. Jam quidem & in Italia tales partus eſſe vitales, contra priſcorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Veſtilia C. Herdicii, ac poſtea Pomponii, atque Orfiti clariſſimorum civium conjux, ex his quatuor partus enixa, ſeptimo ſemper menſe, genuit Suilium Ruſum undecimo, Corbulonem ſeptimo, utrumque conſulem: poſtea Cæſoniam Caii principis conjugem, octavo. In quo menſium numero genitis, intra quadrageſimum diem maximus labor. Gravidis autem, quarto & octavo menſe, letaleſque in iis abortus. Maſurius auctor eſt, L. Papirium Prætorem, ſecundo herede lege agente, bonorum poſſeſſionem contra eum dediſſe, cum mater partum ſe XIII menſibus diceret tuliſſe: quoniam nullum certum tempus pariendi ſtatum videretur.

V. A conceptu decimo die, dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, faſtidium in cibis, redundatio ſtomachi, indices ſunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in utero quadrageſimo die. Contraria omnia in altero ſexu: ingeſtabile onus, crurum & inguinis levis tumor: primus autem nonageſimo die mo-

tus. Sed plurimum languoris in utroque ſexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipue infeſtat. Adeoque inceſſus, atque omne, quidquid dici poteſt, in gravida refert: ut ſalſioribus cibis uſæ, carentem unguiculis partum edant: &, ſi reſpiravere, difficilius enitantur. Oſcitatio quidem in enixu letalis eſt: ſicut ſternuiſſe a coitu, abortivum.

Miſeret atque etiam pudet æſtimantem quam ſit frivola animalium ſuperbiſſimi origo, cum plerumque abortus cauſa fiat odor a lucernarum exſtinctu. His principiis naſcuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus exiſtimas, ſed partum: tu tamen cujus ſemper tinctoria eſt mens, tu qui te Deum credis, aliquo ſucceſſu tumens, tanti perire potuiſti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo ſerpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino uvæ paſſæ: ut Fabius Senator Prætor, in lactis hauſtu uno pilo ſtrangulatus. Is demum profecto vitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.

VI. In pedes procedere naſcentem, contra naturam eſt: quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum, unico prope felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque adverſa pedum valetudine, miſera juventa, exercito ævo inter arma morteſque, ad noxia ſucceſſu, infelici terris ſtirpe omni, ſed per utraſque Agrippi-

nas maxime, quæ Cajum & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea brevitate ævi, quinquagesimo uno raptus anno, in tormentis adulteriorum conjugis, socerique prægravi servitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulo ante principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens ejus scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

VII. Auspicatius enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsarum a cæso matris utero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit.

VIII. Vopiscos appellabant e geminis, qui retenti utero nascerentur, altero interemto abortu. Namque maxima, etsi rara, circa hoc miracula exsistunt.

IX. Præter mulierem, pauca animalia coitum novere gravida. Unum quidem omnino, aut alterum superfœtat. Exstat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, uno abortu duodecim puerperia egesta. Sed ubi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, utrumque perfertur: ut in Hercule & Iphicle fratre ejus apparuit: & in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterumque adultero genuit: item in Proconnesia ancilla, quæ ejusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori ejus: & in alia, quæ unum justo partu, quinque mensium al-

terum edidit. Rurſus in alia, quæ ſeptem menſium edito puerperio, inſecutis menſibus geminos enixa eſt.

X. Jam illa vulgata, varie ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eademque parte truncos: ſigna quædam, nævoſque, & cicatrices etiam regenerari quarto partu. Dacorum originis nota in brachio redditur. In Lepidorum gente tres, intermiſſo ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios avo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annoque poſt genitum, majori ſimilem fuiſſe, ut geminum. Quaſdam ſibi ſimiles ſemper parere, quaſdam viro, quaſdam nulli, quaſdam feminam patri, marem ſibi. Indubitatum exemplum eſt Nicæi nobilis pyctæ Byzantii geniti, qui adulterio Æthiopis nata matre, nil a ceteris colore differente, ipſe avum regeneravit Æthiopem.

Similitudinum quidem in mente reputatio eſt, & in qua credantur multa fortuita pollere, viſus, auditus, memoria, hauſtæque imagines ſub ipſo conceptu. Cogitatio etiam, utriuslibet animum ſubito tranſvolans, effingere ſimilitudinem aut miſcere exiſtimatur. Ideoque plures in homine, quam in ceteris omnibus animalibus differentiæ: quoniam velocitas cogitationum, animique celeritas, & ingenii varietas multiformes notas imprimat: cum ceteris animantibus immobiles ſint animi, & ſimiles omnibus, ſingulisque in ſuo cuique genere. Antiocho regi Syriæ e plebe nomine Artemon in tantum ſimilis fuit, ut Laodice conjux regia, necato jam

Antiocho, mimum per eum commendationis, regnique ſucceſſionis peregerit. Magno Pompejo Vibius quidam e plebe, & Publicius etiam ſervitute liberatus, indiſcreta prope ſpecie fuere ſimiles, illud os probum reddentes, ipſumque honorem eximiæ frontis. Qualis cauſa patri quoque ejus, Menogenis coci ſui cognomen impoſuit Strabonis a ſpecie oculorum nomen habentis, vitium imitata: & Scipioni in ſervo victimarii Serapione negotiatoris vili mancipio. Ejuſdem familiæ Scipioni poſt eum cognomen Salutio mimus dedit: ſicut Spinther ſecundarum, tertiarumque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli coss. In quo perquam importune fortuitum hoc quoque fuit, duorum ſimul Conſulum in ſcena imagines cerni. E diverſo L. Plancus orator, hiſtrioni Rubrio cognomen impoſuit. Rurſus Curioni patri Burbulejus, itemque Meſſalæ Cenſorio Menogenes, perinde hiſtriones. Suræ quidem Proconſulis etiam rictum in loquendo, contractionemque linguæ, & ſermonis tumultum, non imaginem modo, piſcator quidam in Sicilia reddidit. Caſſio Severo celebri oratori, armentarii Mirmillonis objecta ſimilitudo eſt. Toranius mango Antonio jam Triumviro, eximios forma pueros, alterum in Aſia genitum, alterum trans Alpes, ut geminos vendidit: tanta unitas erat. Poſtquam deinde ſermone puerorum detecta fraude a furente increpitus Antonio eſt, inter alia magnitudinem pretii conquerente, (nam ducentis mercatus erat ſeſtertiis:) reſpondit verſutus ingenii mango, ob id ipſum ſe tanti vendidiſſe, quoniam non eſſet mira ſimilitudo

in ullis eodem utero editis: diverſarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, ſuper omnem eſſe taxationem. Adeoque tempeſtivam admirationem intulit, ut ille proſcriptor animus, modo & contumelia furens, non aliud in cenſu magis ex fortuna ſua duceret.

XI. Eſt quædam privatim diſſociatio corporum: & inter ſe ſteriles, ubi cum aliis junxere, gignunt: ſicut Auguſtus & Livia. Item alii aliæque feminas tantum generant, aut mares: plerumque & alternant: ſicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici novies. Aliis ſterilis eſt juventa, aliis ſemel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, ſi quando medicina & cura vicere, feminam fere gignunt. Divus Auguſtus in reliqua exemplorum raritate, neptis ſuæ nepotem vidit genitum quo exceſſit anno, M. Silanum: qui cum Aſiam obtineret poſt Conſulatum, Neronis principis ſucceſſione, veneno ejus interemtus eſt. Q. Metellus Macedonicus, cum ſex liberos relinqueret, undecim nepotes reliquit: nurus vero generoſque, & omnes, qui ſe patris appellatione ſalutarent, viginti ſeptem. In actis temporum Divi Auguſti invenitur, XII Conſulatu ejus, Lucioque Sulla collega, a. d. III Idus Aprilis, C. Criſpinum Hilarum ex ingenua plebe Feſulana, cum liberis novem, (in quo numero filiæ duæ fuerunt,) nepotibus XXVII, pronepotibus XXIX, neptibus octo, prolata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolaſſe.

XII. Mulier poſt quinquageſimum annum non gignit, majorque pars quadrageſimo profluvium ge-

nitale ſiſtit. Nam in viris Maſſiniſſam regem, poſt LXXXVI annum generaſſe filium, quem Methymathnum appellaverit, clarum eſt: Catonem Cenſorium octogeſimo exacto, e filia Salonii clientis ſui. Qua de cauſa, aliorum ejus liberorum propago, Liciniani ſunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Uticenſis fuit. Nuper etiam L. Voluſio Saturnino in Urbis præfectura exſtincto, notum eſt Cornelia, Scipionum gentis, Voluſium Saturninum, qui fuit Conſul, genitum poſt LXII annum. Et uſque ad LXXV apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

XIII. Solum autem animal menſtruale mulier eſt: inde unius utero, quas appellarunt molas. Ea eſt caro informis, inanima, ferri ictum & aciem reſpuens. Movetur, ſiſtitque menſes: & ut partus, alias letalis, alias una ſeneſcens, aliquando alvo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant ſcirron: ſicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facile reperiatur mulierum profluvio magis monſtrificum. Aceſcunt ſuperventu muſta, ſterileſcunt tactæ fruges, moriuntur inſita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus inſedere, decidunt: ſpeculorum fulgor aſpectu ipſo hebetatur, acies ferri præſtringitur, eboriſque nitor: alvei apium emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus: & in rabiem aguntur guſtato eo canes, atque inſanabili veneno morſus inficitur. Quin & bituminum ſequax alioquin ac lenta natura, in lacu Judææ, qui vocatur Aſphaltites, certo tempore anni ſupernatans, non quit ſibi avelli, ad omnem contactum ad-

hærens, præterquam filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, ineſſe ſenſum ejus ferunt: abjicique geſtatas fruges, nec poſtea repeti. Et hoc tale tantumque omnibus tricenis diebus malum in muliere exſiſtit, & trimeſtri ſpatio largius: quibuſdam vero ſæpius menſe: ſicut aliquibus nunquam; ſed tales non gignunt, quando hæc eſt generando homini materia, ſemine e maribus coaguli modo hoc in ſeſe glomerante, quod deinde tempore ipſo animatur, corporaturque. Ergo cum gravidis fluxit, invalidi aut non vitales partus eduntur, aut ſanioſi, ut auctor eſt Nigidius. Idem, lac feminæ non corrumpi alenti partum, ſi ex eodem viro rurſus conceperit, arbitratur.

XIV. Incipiente autem hoc ſtatu, aut deſinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in feminis prærogativam accepimus, inunctis medicamine oculis, ſalivam infici.

XV. Ceterum editis primores ſeptimo menſe gigni dentes, priuſque in ſupera fere parte, haud dubium eſt. Septimo eoſdem decidere anno, alioſque ſuffici. Quoſdam & cum dentibus naſci, ſicut M'. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus eſt: & Cn. Papirium Carbonem, præclaros viros. In feminis ea res inauſpicati fuit exempli, regum temporibus. Cum ita nata eſſet Valeria, exitio civitati, in quam delata eſſet, futuram, reſponſo aruſpicum vaticinante, Sueſſam Pometiam illa tempeſtate florentiſſimam deportata eſt, veridico exitu conſecuto. Quaſdam concreto genitali gigni, infauſto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio eſt. Aliqui

vice dentium, continuo osse gignuntur: ſicuti Pruſiæ regis Bithyniorum filius, ſuperna parte oris.

Dentes autem tantum invicti ſunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cavantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Uſu atteruntur, multoque primum in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantum & alimentis neceſſarii: quippe vocis ſermoniſque regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ: ſerieque ſtructuræ, atque magnitudine mutilantes, mollienteſve, aut hebetantes verba: & cum defuere, explanationem omnem adimentes.

Quin & augurium in hac eſſe creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant ſpatia. Feminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini ſuperne, a canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, ſicut in Agrippina Domitii Neronis matre: contra in læva. Hominem priuſquam genito dente cremari, mos gentium non eſt. Sed mox plura de hoc, cum membratim hiſtoria decurret.

Riſiſſe eodem die, quo genitus eſſet, unum hominem accepimus Zoroaſtrem: eidem cerebrum ita palpitaſſe, ut impoſitam repelleret manum, futuræ præſagio ſcientiæ.

XVI. In trimatu ſuo cuique dimidiam eſſe menſuram futuræ certum eſt. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obſervatur: raroſque patribus procerio-

res, consumente ubertatem seminum exustione, in cujus vices nunc vergat ævum. In Creta terræ motu rupto monte inventum est corpus stans XLVI cubitorum, quod alii Orionis, alii Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi jussu refossum, VII cubitorum fuisse, monumentis creditur. Jam vero ante annos prope mille, vates ille Homerus non cessavit minora corpora mortalium, quam prisca, conqueri. Nævii Pollionis amplitudinem annales non tradunt. Sed quia populi concursu pæne intercmtus esset, prodigii vice habitum. Procerissimum hominum ætas nostra Divo Claudio principe, Gabbaram nomine, ex Arabia advectum, IX pedum, & totidem unciarum vidit. Fuere sub Divo Augusto semipede addito, quorum corpora ejus miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asservabantur hortorum. Posioni & Secundillæ erant nomina.

Eodem præside minimus homo duos pedes & palmum, Conopas nomine, in deliciis Juliæ neptis ejus fuit: & mulier Andromeda liberta Juliæ Augustæ. Manium Maximum, & M. Tullium equites Romanos, binûm cubitorum fuisse, auctor est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis asservatos. Sesquipedales gigni, quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est.

XVII. Invenimus in monumentis, Salamine Euthymenis filium, in tria cubita triennio adolevisse, incessu tardum, sensu hebetem, & jam puberem factum voce robusta; absumtum contractione membrorum subita, triennio circumacto. Ipsi non pridem vidimus eadem ferme omnia, præter puberta-

tem, in filio Cornelii Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ἐκτραπέλους Græci vocant eos: in Latio non habent nomen.

Quod ſit homini ſpatium a veſtigio ad verticem, id eſſe paſſis manibus inter longiſſimos digitos obſervatum eſt: ſicuti vires dextera parte majores, quibuſdam æquas utraque, aliquibus læva manu præcipuas: nec id unquam in feminis.

XVIII. Mares præſtare pondere, & defuncta viventibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadavera ſupina fluitare, feminarum prona, velut pudori defunctarum parcente natura.

Concretis quoſdam oſſibus, ac ſine medullis vivere accepimus. Signum eorum eſſe, nec ſitim ſentire, nec ſudorem emittere: quanquam & voluntate ſcimus ſitim victam: equitemque Romanum Julium Viatorem e Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis, aquæ ſubter cutem fuſæ morbo, prohibitum humore a medicis, naturam feciſſe conſuetudine, atque in ſenecta caruiſſe potu. Nec non & alii multa ſibi imperavere.

Ferunt Craſſum, avum Craſſi in Parthis interemti, nunquam riſiſſe, ob id Agelaſtum vocatum: ſicut nec fleſſe multos. Socratem, clarum ſapientia, eodem ſemper viſum vultu, nec aut hilaro magis aut turbato. Exit hic animi tenor aliquando in rigorem quendam, torvitatemque naturæ duram & inflexibilem; affectuſque humanos adimit, quales ἀπαθεῖς Græci vocant, multos ejus generis experti: quodque mirum ſit, auctores maxime ſapientiæ, Dio-

genem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiam in totius odium generis humani evectum. Sed hæc parva naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: ut in Antonia Drusi nunquam exspuisse, in Pomponio Consulari Poeta nunquam ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

XIX. Corpore vesco, sed eximiis viribus Tritannum in gladiatorio ludo, Samnitium armatura celebrem, filiumque ejus militem Magni Pompeji, & rectos & transversos cancellatim toto corpore habuisse nervos, in brachiis etiam manibusque, auctor est Varro in prodigiosa virium elatione. Atque etiam hostem ab eo ex provocatione dimicantem, inermi dextra uno digito superatum, & postremo correptum in castra translatum. At Vinnius Valens meruit in prætorio Divi Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa una manu retinere, obnixus contra nitentibus jumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento ejus spectantur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suum tollebat Fusius: Salvius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnisque quingentorum pondo calciatum per scenam ingredi. C. Milonem athletam, cum constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitum corrigebat.

XX. Cucurriſſe MCXL ſtadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippidem, magnum erat: donec Anyſtis curſor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, a Sicyone Elin, uno die MCC ſtadia cucurrerunt. Nunc quidem in Circo quoſdam CLX M. paſſuum tolerare non ignoramus. Nuperque Fontejo & Vipſanio COSS. annos VIII genitum puerum a meridie ad veſperam LXXV M. paſſuum cucurriſſe. Cujus rei admiratio ita demum ſolida perveniet, ſi quis cogitet nocte ac die longiſſimum iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emenſum, feſtinantem ad Druſum fratrem ægrotum in Germania: in eo fuerunt CC M. paſſuum.

XXI. Oculorum acies vel maxime fidem excedentia invenit exempla. In nuce incluſam Iliada, Homeri carmen in membrana ſcriptum, tradidit Cicero. Idem, fuiſſe qui pervideret cxxxv M. paſſuum. huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, a Lilybæo Siciliæ promontorio, exeunte claſſe e Carthaginis portu, etiam numerum navium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parva fecit animalia, ut partes earum a ceteris cerni non poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, a quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret alis, fabricatam, & navem, quam apicula pinnis abſconderet.

XXII. Auditus unum exemplum habet mirabile, prœlium, quo Sybaris deleta eſt, eo die quo geſtum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Caſtoreſque Romani, qui Perſicam victoriam ipſo

die, quo contigit, nuntiavere, viſus, & numinum fuere præſagia.

XXIII. Patientia corporis, ut eſt crebra ſors calamitatum, innumera documenta peperit. Clariſſimum in feminis, Leænæ meretricis, quæ torta non indicavit Harmodium & Ariſtogitonem tyrannicidas: in viris, Anaxarchi, qui ſimili de cauſa cum torqueretur, prærofam dentibus linguam, unamque ſpem indicii, in tyranni os exſpuit.

XXIV. Memoria neceſſarium maxime vitæ bonum, cui præcipua haud facile dictu eſt, tam multis gloriam ejus adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu ſuo militibus nomina reddidit: L. Scipio, populo Romano: Cineas Pyrrhi regis legatus, Senatui & equeſtri ordini Romæ, poſtero die quam advenerat. Mithridates duarum & viginti gentium rex, totidem linguis jura dixit, pro concione ſingulas ſine interprete affatus. Charmadas quidam in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræſentavit. Ars poſtremo ejus rei facta, & inventa eſt a Simonide Melico, conſummata a Metrodoro Scepſio, ut nihil non iiſdem verbis redderetur auditum. Nec aliud eſt æque fragile in homine, morborum & caſus injurias atque etiam metus ſentiens, alias particulatim, alias univerſa. Ictus lapide oblitus eſt literas tantum. Ex præalto tecto lapſus, matris & affinium, propinquorumque cepit oblivionem: alius ægrotus, ſervorum etiam: ſui vero nominis Meſſala Corvinus orator. Itaque ſæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quo-

que ſerpente amputatur, ut inanis mens quærat, ubi ſit loci.

XXV. Animi vigore præſtantiſſimum arbitror genitum Cæſarem Dictatorem. Nec virtutem conſtantiamque nunc commemoro, nec ſublimitatem omnium capacem, quæ cælo continentur : ſed proprium vigorem celeritatemque quodam igne volucrem. Scribere aut legere, ſimul dictare & audire ſolitum accepimus. Epiſtolas vero tantarum rerum quaternas pariter librariis dictare : aut ſi nihil aliud ageret, ſeptenas. Idem ſignis collatis quinquagies dimicavit : ſolus M. Marcellum tranſgreſſus, qui undequadragies dimicaverat. Nam præter civiles victorias, undecies centena & XCII M. hominum occiſa prœliis ab eo, non equidem in gloria poſuerim, tantam, etiam coactam, humani generis injuriam : quod ita eſſe confeſſus eſt ipſe, bellorum civilium ſtragem non prodendo.

XXVI. Juſtius Pompejo Magno tribuatur DCCCXLVI naves piratis ademiſſe : Cæſari proprium & peculiare ſit, præter ſupra dicta, clementiæ inſigne, qua uſque ad pœnitentiam omnes ſuperavit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non poſſit aliud. Spectacula enim edita effuſaſque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ faventis eſt. Illa fuit vera & incomparabilis invicti animi ſublimitas : captis apud Pharſaliam Pompeji Magni ſcriniis epiſtolarum, iterumque apud Thapſum Scipionis, concremaſſe ea optima fide, atque non legiſſe.

XXVII. Verum ad decus Imperii Rom. non ſolum ad viri unius pertinet victoriam, Pompeji Magni titulos omnes, triumphoſque hoc in loco nuncupari: æquato non modo Alexandri Magni rerum fulgore, ſed etiam Herculis prope ac Liberi Patris. Igitur Sicilia recuperata, unde primum Sullanus in Reip. cauſa exoriens, auſpicatus eſt. Africa vero tota ſubacta, & in ditionem redacta, Magnique nomine in ſpolium inde capto, eques Rom. (id quod antea nemo) curru triumphali revectus eſt, & ſtatim ad Solis occaſum tranſgreſſus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida DCCCLXXVI ab Alpibus ad fines Hiſpaniæ ulterioris in ditionem redacta victoriæ ſuæ adſcripſit, & majore animo Sertorium tacuit: belloque civili (quod omnia externa conciebat) exſtincto, iterum triumphales currus eques Romam induxit, toties Imperator, antequam miles. Poſtea ad tota maria, & deinde Solis ortus miſſus, hos retulit patriæ titulos, more ſacris certaminibus vincentium. Neque enim ipſi coronantur, ſed patrias ſuas coronant. Hos ergo honores Urbi tribuit in delubro Minervæ, quod ex manubiis dicabat. CN. POMPEJUS MAGNUS IMP. BELLO XXX ANNORUM CONFECTO, FUSIS, FUGATIS, OCCISIS, IN DEDITIONEM ACCEPTIS HOMINUM CENTIES VICIES, SEMEL LXXXIII M. DEPRESSIS AUT CAPTIS NAVIBUS DCCCXLVI, OPPIDIS, CASTELLIS MDXXXVIII IN FIDEM RECEPTIS: TERRIS A MÆOTIS LACU AD RUBRUM MARE SUBACTIS, VOTUM MERITO MINERVÆ. Hoc eſt breviarium ejus ab Oriente. Triumphi vero, quem duxit a. d. tertium Kalendas

Octobres, M. Pisone, M. Messala Consulibus, præfatio hæc fuit: CUM ORAM MARITIMAM A PRÆDONIBUS LIBERASSET, ET IMPERIUM MARIS POPULO ROMANO RESTITUISSET: EX ASIA, PONTO, ARMENIA, PAPHLAGONIA, CAPPADOCIA, CILICIA, SYRIA, SCYTHIS, JUDÆIS, ALBANIS, IBERIA, INSULA CRETA, BASTERNIS, ET SUPER HÆC DE REGIBUS MITHRIDATE ATQUE TIGRANE TRIUMPHAVIT. Summa summarum in illa gloria fuit, (ut ipse in concione dixit, cum de rebus suis dissereret) Asiam ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriæ reddidisse. Si quis e contrario simili modo velit percensere Cæsaris res, qui major illo apparuit, totum profecto terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conveniet.

XXVIII. Ceteris virtutum generibus varie & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gentis, tres summas in homine res præstitisse existimatus, ut esset optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiamsi non prius, attamen clarius fulsisse in Scipione Æmiliano videntur, demto præterea plurimorum odio, quo Cato laboravit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse, nec quenquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

XXIX. Fortitudo in quo maxime exstiterit, immensæ quæstionis est, utique si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæcilium Dentrem, fratremque ejus præcipue miratus, propter eos sextum decimum adjecit annalem. L. Siccius Dentatus, qui

Tribunus plebis fuit, Sp. Tarpejo, A. Aterio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffragia habet: centies vicies prœliatus, octies ex provocatione victor, quadraginta quinque cicatricibus adverso corpore insignis, nulla in tergo. Item spolia cepit XXXIV, donatus hastis puris duodeviginti, phaleris XXV, torquibus tribus & LXXX, armillis CLX, coronis XXVI, civicis XIV, aureis VIII, muralibus III, obsidionali una, fisco æris X, captivis & XX simul bubus, Imperatores novem ipsius maxime opera triumphantes secutus: præterea (quod optimum in operibus ejus reor) uno ex ducibus T. Romilio ex Consulatu ad populum convicto male acti imperii.

Rei militaris haud minora forent Manlii Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitæ. Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat, VI civicas, XXXVII dona, XXIII cicatrices adverso corpore exceperat: P. Servilium Magistrum equitum servaverat, ipse vulneratus humerum ac femur. Super omnia, Capitolium summamque rem in eo solus a Gallis servaverat, si non regno suo servasset. Verum sunt in his quidem virtutis opera magna, sed majora fortunæ.

M. Sergio, ut quidem arbitror, nemo quenquam hominum jure prætulerit: licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget. Secundo stipendio dextram manum perdidit: stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est: ob id neutra manu, neutro pede satis utilis: uno tantum servo, plurimis postea

ſtipendiis debilis miles. Bis ab Hannibale captus; (neque enim cum quolibet hoſte res fuit:) bis vinculorum ejus profugus, XX menſibus nullo non die in catenis aut compedibus cuſtoditus. Siniſtra manu ſola quater pugnavit, duobus equis inſidente eo ſuffoſſis. Dextram ſibi ferream fecit, eaque religata prœliatus, Cremonam obſidione exemit, Placentiam tutatus eſt: duodena caſtra hoſtium in Gallia cepit: quæ omnia ex oratione ejus apparent, habita cum in Prætura ſacris arceretur a collegis, ut debilis. Quos hic coronarum acervos conſtructurus hoſte mutato? Etenim plurimum refert, in quæ cujuſque virtus tempora inciderit. Quas Trebia Ticinuſve, aut Traſymenus civicas dedere? Quæ Cannis corona merita? unde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit. Ceteri profecto victores hominum fuere, Sergius vicit etiam fortunam.

XXX. Ingeniorum gloriæ quis poſſit agere delectum, per tot diſciplinarum genera, & tantam rerum operumque varietatem? niſi forte Homero vate Græco nullum felicius exſtitiſſe convenit, ſive operis fortuna, ſive materia æſtimetur. Itaque Alexander Magnus (etenim inſignibus iudiciis optime, citraque invidiam, tam ſuperba cenſura peragetur) inter ſpolia Darii Perſarum regis unguentorum ſcrinio capto, quod erat auro gemmiſque ac margaritis pretioſum, varios ejus uſus amicis demonſtrantibus, (quando tædebat unguenti bellatorem & militia ſordidum) immo hercule, inquit, librorum Homeri cuſtodiæ detur: ut pretioſiſſimum humani animi opus quam maxime diviti opere ſervaretur.

Item Pindari vatis familiæ penatibuſque juſſit parci, cum Thebas caperet. Ariſtotelis Philoſophi patriam condidit: tantæque rerum claritati tam benignum teſtimonium miſcuit.

Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum ſepeliri Liber Pater juſſit, obſidentibus mœnia Lacedæmoniis; Lyſandro eorum rege in quiete ſæpius admonito, ut pateretur humari delicias ſuas. Requiſivit rex, quis ſupremum diem Athenis obiiſſet: nec difficulter ex iis, quem Deus ſignificaſſet, intellexit; pacemque funeri dedit.

XXXI. Platoni ſapientiæ antiſtiti Dionyſius tyrannus, alias ſævitiæ ſuperbiæque natus, vittatam navem miſit obviam: ipſe quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis unam orationem Iſocrates vendidit. Æſchines Athenienſis ſummus orator, cum accuſationem, qua fuerat uſus, Rhodiis legiſſet, legit & defenſionem Demoſthenis, qua in illud pulſus fuerat exſilium: mirantibuſque, tum magis fuiſſe miraturos dixit, ſi ipſum orantem audiviſſent; in calamitate teſtis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienſes in exſilium egere, rerum conditorem revocavere; eloquentiam mirati, cujus virtutem damnaverant. Magnum & Menandro in comico ſocco teſtimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, claſſe & per legatos petito: majus ex ipſo, regiæ fortunæ prælata literarum conſcientia.

Perhibuere & Romani proceres etiam exteris teſtimonia. Cn. Pompejus confecto Mithridatico bel-

lo intraturus Posidonii sapientiæ professione clari domum, fores percuti de more a lictore vetuit: & fasces literarum januæ submisit is, cui se oriens occidensque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili trium sapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quamprimum legatos eos censuit dimittendos; quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facile discerni posset. Quanta morum commutatio! Ille semper alioquin universos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos ejus Uticensis Cato, unum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportavit. Eandemque linguam ex duobus Catonibus, in illo abjecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam percenseamus.

Prior Africanus Q. Ennii statuam sepulcro suo imponi jussit; clarumque illud nomen, immo vero spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cum Poetæ titulo legi.

Divus Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua probavisset.

M. Varronis, in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est, unius viventis posita imago est: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore & cive, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quam cum eidem Magnus Pompejus piratico ex bello navalem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi

libeat: cum plures una gens in quocunque genere eximios tulerit, quam ceteræ terræ.

Sed & quo te, M. Tulli, piaculo taceam? quove maxime excellentem insigni prædicem? quo potius, quam universi populi illius gentis amplissimo testimonio, & e tota vita tua Consulatus tantum operibus electis? Te dicente legem agrariam, hoc est, alimenta sua, abdicaverunt tribus: te suadente Roscio theatralis auctori legis ignoverunt, notatasque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salve primus omnium Parens Patriæ appellate, primus in toga triumphum linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarumque literarum parens: atque (ut dictator Cæsar, hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium triumphorum lauream adepte majorem: quanto plus est, ingenii Romani terminos in tantum promovisse, quam imperii, reliquis animi bonis.

Præstitere ceteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythii prælatus cunctis.

XXXII. Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta ejus Delphis consecrando, aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quemque, & nihil nimium cupere: comitemque æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus ejus, cum victore filio Olympiæ exspirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

XXXIII. Divinitas, & quædam cælitum societas nobilissima, ex feminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

XXXIV. Vir optimus semel a condito ævo judicatus est Scipio Nasica, a jurato Senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus a populo. In summa, ei in patria mori non licuit: non hercules magis, quam extra vincula illi sapientissimo ab Apolline judicato Socrati.

XXXV. Pudicissima femina semel, matronarum sententia, judicata est Sulpicia Paterculi filia, uxor Fulvii Flacci: electa ex centum præceptis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum, religionis experimento, Claudia, inducta Romam Deûm matre.

XXXVI. Pietatis exempla infinita quidem toto orbe exstitere: sed Romæ unum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera, supplicii causa carcere inclusa matre, cum impetrasset aditum, a janitore semper excussa, ne quid inferret cibi, deprehensa est uberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus donata filiæ pietati est, ambæque perpetuis alimentis: & locus ille eidem consecratus Deæ, C. Quinctio, M'. Acilio coss. templo Pietatis exstructo in illius carceris sede, ubi nunc Marcelli theatrum est. Gracchorum pater anguibus prehensis in domo, cum responderetur, ipsum victurum alterius sexus interemto: immo vero, inquit, meum necate: Cornelia enim juvenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat

uxori parcere, & Reipublicæ consulere. Idque mox consecutum est. M. Lepidus Apulejæ uxoris caritate post repudium obiit. P. Rutilius morbo levi impeditus, nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione, illico exspiravit. P. Catienus Plotinus patronum adeo dilexit, ut heres omnibus bonis institutus, in rogum ejus se jaceret.

XXXVII. Variarum artium scientia innumerabiles enituere; quos tamen attingi par sit florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob divinas prædictiones Athenienses publice in gymnasio statuam inaurata lingua statuere. Grammatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, discipulosque ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donavit C talentis, servato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & citra deformitatem oris curata orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, condita nova secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum ægris mederetur, relato e funere homine & servato: sed maxime sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si unquam invalidus ullo modo fuisset ipse: & victor, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est.

XXXVIII. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli con-

tigit, interdicto, cum Syracusæ caperentur, ne violaretur unus: nisi fefellisset imperium militaris imprudentia. Laudatus est & Ctesiphon Gnossius, æde Ephesiæ Dianæ admirabili fabricata: Philon, Athenis armamentario mille navium: Ctesibius pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates metatus Alexandro condente in Ægypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quam Apelles, pingeret: quam Pyrgoteles, sculperet: quam Lysippus, ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

XXXIX. Aristidis Thebani pictoris unam tabulam, centum talentis rex Attalus licitus est. Octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Ajacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex, Bularchi picturam Magnetum exitii, haud mediocris spatii, pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, a parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiaque Venere, præcipue vesano amore cujusdam juvenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Jupiter Olympius quotidie testimonium perhibet; Mentori Capitolinus, & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis ejus vasa.

XL. Pretium hominis in servitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticæ artis Daphni, Gnatio Pisaurense vendente, & M. Scauro principe civitatis sestertiis septingentis licente. Excessere hoc in nostro ævo

nec modice histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cum jam apud majores Roscius histrio, sestertia quingenta annua meritasse prodatur: nisi quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulo ante propter Tiridatem gesti, dispensatorem, quem Nero centies & trigesies M. sestertiûm manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit: tam hercule, quam libidinis, non formæ, Pæzontem e spadonibus Sejani, sestertiûm quingenties mercante Lutorio Prisco. Quàm quidem injuriam lucrifecit ille, mercatus in luctu civitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

XLI. Gentium in toto orbe præstantissima una omnium, virtute, haud dubie Romana exstitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non est humani judicii: cum prosperitatem ipsam alius alio modo, & suopte ingenio quisque terminet. Si verum facere judicium volumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo est felix. Abunde agitur, atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui jure dici non infelix potest. Quippe ut alia non sint, certe, ne lassescat fortuna, metus est: quo semel recepto, solida felicitas non est. Quid quod nemo mortalium omnibus horis sapit? utinamque falsum hoc, & non a vate dictum quamplurimi judicent! Vana mortalitas, & ad circumscribendum seipsam ingeniosa, computat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore distinctos, pro experimento cujusque diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de quoque pronuntiat. Quid quod iste calculi candore illo laudatus dies,

originem mali habuit? Quam multos accepta afflixere imperia! quam multos bona perdidere, & ultimis merfere fuppliciis! ifta nimirum bona, fi cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eft profecto, alius de alio judicat dies, & tamen fupremus de omnibus: ideoque nullis credendum eft. Quid quod bona malis paria non funt, etiam pari numero: nec lætitia ulla minimo mœrore penfanda? Heu vana & imprudens diligentia! numerus dierum comparatur, ubi quæritur pondus.

XLII. Una feminarum in omni ævo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis uxor, regis mater fuerit. Una Berenice, quæ filia, foror, mater Olympionicarum. Una familia Curionum, in qua tres continua ferie oratores exftiterunt. Una Fabiorum, in qua tres continui Principes Senatus, M. Fabius Ambuftus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

XLIII. Cetera exempla fortunæ variantis innumera funt. Etenim quæ fecit magna gaudia, nifi ex malis? aut quæ mala immenfa, nifi ex ingentibus gaudiis? Servavit profcriptum a Sulla M. Fiduftium Senatorem, annis XXXIII, fed iterum profcriptus. Superftes Sullæ vixit, fed ufque ad Antonium: conftatque nulla alia de caufa ab eo profcriptum, quam quia profcriptus fuiffet.

XLIV. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem folum, fed eundem in triumpho Afculano Cn. Pompeji Strabonis duxit puerum; quanquam Mafurius auctor eft bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caftrenfis fuffaranium fuiffe;

plurimi, juventam inopem in caliga militari tolerasse. Fuit & Balbus Cornelius major Consul, sed accusatus, atque de jure virgarum in eum, judicum in consilium missus: primus externorum, atque etiam in Oceano genitorum usus illo honore, quem majores Latio quoque negaverunt. Est & L. Fulvius inter insignia exempla, Tusculanorum rebellantium Consul: eodemque honore, cum transisset, exornatus confestim a populo Romano: qui solus eodem anno, quo fuerat hostis, Romæ triumphavit ex iis, quorum Consul fuerat.

Unus hominum ad hoc ævi, Felicis sibi cognomen asseruit L. Sulla, civili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatum. Et quibus felicitatis inductus argumentis? quod proscribere tot millia civium ac trucidare potuisset. O prava interpretatio, & futuro tempore infelix! Non melioris sortis tunc fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Sullam nemo non oderit? Age, non exitus vitæ ejus, omnium proscriptorum ab illo calamitate crudelior fuit, erodente se ipso corpore, & supplicia sibi gignente? Quod ut dissimulaverit, & supremo somnio ejus (cui immortuus quodammodo est) credamus, ab uno illo invidiam gloria victam: hoc tamen nempe felicitati suæ defuisse confessus est, quod Capitolium non dedicavisset.

XLV. Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit supremis laudibus patris sui L. Metelli, Pontificis, bis Consulis, Dictatoris, Magistri Equitum, Quindecimviri agris dandis, qui primus elephantos ex primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum

reliquit, decem maximas res optimasque, in quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore uti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo invenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in civitate esse: hæc contigisse ei, nec ulli alii post Romam conditam. Longum est refellere & supervacuum, abunde uno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cum Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed eventu misero. Quo fit, ut infelix quidem dici non debeat; felix tamen non possit. Tribuit ei populus Romanus, quod nunquam ulli alii ab condito ævo, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad Curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

Hujus quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognomenque e Macedonia, a quatuor filiis illatus rogo, uno Prætorio, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, uno Censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore dignationis suæ ab C. Attinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem e Senatu Censor ejecerat, revertens e Campo meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpejum raptus, ut præcipitaretur, convolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, sed

(ut necesse erat in subito) tarde & tanquam in exsequias, cum resistendi sacroquesanctum repellendi jus non esset, virtutis suæ opera & Censuræ periturus, ægre Tribuno, qui intercederet, reperto, a limine ipso mortis revocatus: alieno beneficio postea vixit, bonis inde etiam consecratis a damnato suo, tanquam parum esset: faucium certe intortarum, expressique per aures sanguinis pœna exacta est. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exsequias, nunquam civis majoris funus videbitis. Et hoc dicebat jam Balearicis, & Diadematis, jam Macedonicus ipse. Verum ut illa sola injuria æstimetur, quis hunc jure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? Quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currusque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam Urbem Censore tracto, (etenim sola hæc morandi ratio fuerat:) tracto in Capitolium illud, in quo triumphans ipse de eorum exuviis, ne captivos quidem sic traxerat? Majus hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo a triumphalibus liberis portaretur in rogum, velut exsequiis quoque triumphans. Nulla est profecto solida felicitas, quam contumelia ulla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriæ, an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam C. Attinii audaciam semper fuisse inultam.

XLVI. In Divo quoque Augusto, quem universa mortalitas in hac censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio Equitum apud avunculum, & contra petitionem ejus prælatus Lepidus: proscriptionis invidia, collegium in Triumviratu pessimorum civium, nec æqua saltem portione, sed prægravi Antonio: Philippensi prœlio morbus, fuga, & triduo in palude ægroti, & (ut fatentur Agrippa & Mæcenas) aqua subter cutem fusa turgidi, latebra: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Jam in navali fuga urgente hostium manu, preces Proculejo mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: solicitudo Martis Actiaci: Pannonicis bellis ruina e turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli vota: pudenda Agrippæ ablegatio: toties petita insidiis vita, incusatæ liberorum mortes, luctusque non tantum orbitate tristes: adulterium filiæ, & consilia parricidæ palam facta: contumeliosus privigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: juncta deinde tot mala: inopia stipendii, rebellio Illyrici, servitiorum delectus, juventutis penuria, pestilentia Urbis, fames sitisque Italiæ: destinatio exspirandi, & quatridui inedia major pars mortis in corpus recepta. Juxta hæc Variana clades, & majestatis ejus fœda sugillatio, abdicatio Postumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem, inde suspicio in Fabium, arcanorumque proditionem: hinc uxoris & Tiberii cogitationes, suprema ejus cura. In summa, Deus ille, cæ-

lumque, nescio adeptus magis, an meritus, herede hostis sui filio excessit.

XLVII. Subeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem a Deo emissa. Duo sunt hæc: Phedium felicissimum, qui pro patria proxime occubuisset. Iterum a Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo parvum, sed annuis victibus large sufficiens, prædium colebat, nunquam ex eo egressus: atque (ut e vitæ genere manifestum est) minima cupiditate minimum in vita mali expertus.

XLVIII. Consecratus est vivus sentiensque oraculi ejusdem jussu & Jovis deorum summi adstipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiæ victor, & semel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem ejus, & Olympiæ alteram, eadem die tactam fulmine, Callimachum, ut nihil aliud, miratum video; ad eumque jussisse sacrificari: quod & vivo factitatum & mortuo: nihilque adeo mirum aliud, quam hoc placuisse Diis.

XLIX. De spatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modo situs, verum exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominum ævo referens, cornici novem nostras attribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosius in phœnice, ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL tribuit annos, Cinyræ Cypriorum X annis amplius, Ægimio CC.

Theopompus Epimenidi Gnossio CLVII. Hellanicus quosdam in Ætolia Epiorum gentis CC explere. Cui adstipulatur Damastes, memorans Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribusque, etiam CCC vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico D vixisse. Xenophon in Periplo, Tyriorum insulæ regem DC, atque, ut parce mentitus, filium ejus DCCC: quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alii æstate unum determinabant, & alterum hieme: alii quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidam Lunæ senio, ut Ægyptii: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur.

Sed ut ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse prope certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse indubitatum est: Gorgiam Siculum centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consulatu sententiam rogaverant, superstites fuere. Perpenna, septem reliquit ex iis, quos Censor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re & illud adnotare succurrit, unum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cum Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere, usque ad proximos censores, ab anno Urbis quingentesimo septuagesimo nono. M. Valerius Corvinus C annos implevit: cujus inter primum & sextum Consulatum XLVI anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit,

quoties nemo alius. Æquavit ejus vitæ ſpatium Metellus Pontifex.

Et ex feminis Livia Rutilii XCVII annos exceſſit: Statilia, Claudio Principe, ex nobili domo, nonaginta novem: Terentia Ciceronis CIII, Clodia Ofilii CXV: hæc quidem etiam enixa quindecies. Lucceja mima centum annis in ſcena pronuntiavit. Galeria Copiola Emboliaria reducta eſt in ſcenam, C. Poppæo, Q. Sulpicio coss. ludis pro ſalute Divi Auguſti votivis, annum centeſimum quartum agens: quæ producta fuerat tirocinio a M. Pomponio Ædili plebis, C. Mario, Cn. Carbone Conſulibus, ante annos nonaginta unum: & a Magno Pompejo magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Sammulam quoque centum annis vixiſſe, auctor eſt Aſconius Pedianus. Minus miror Stephanionem (qui primus togatus ſaltare inſtituit) utriſque ſecularibus ludis ſaltaſſe, & Divi Auguſti, & quos Claudius Cæſar conſulatu ſuo quarto fecit, quando LXIII non amplius anni interfuere, quanquam & poſtea diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempſin, CL annis vivere, Mutianus auctor eſt. Totidem annos cenſum Claudii Cæſaris Cenſura T. Fullonium Bononienſem: idque collatis cenſibus quos ante detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

L. Poſcere videtur locus ipſe ſideralis ſcientiæ ſententiam. Epigenes CXII annos impleri negavit poſſe: Beroſus excedi CXVII. Durat & ea ratio, quam Petoſiris ac Necepſos tradiderunt, & tetartemorion appellant, a trium ſignorum portione,

qua posse in Italiæ tractu CXXIV annos vitæ contingere apparet. Negavere illi, quenquam XC partium exortivam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solisque. Schola rursus Æsculapii secuta, quæ stata vitæ spatia a stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertum est. Rara autem esse dicunt longiora tempora; quandoquidem momentis horarum insignibus, Lunæ dierum, ut VII atque XV (quæ nocte ac die observantur) ingens turba nascatur, scansili annorum lege occidua, quam climacteras appellant; non fere ita genitis LIV annum excedentibus.

Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat, quam incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi census, quem intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiusque Censores egerunt. Nec sunt omnia vasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padumque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli unus CXXV, Parmæ duo CXXX, Placentiæ unus CXXXI, Faventiæ una mulier CXXXV, Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini vero M. Aponius C & L, Tertulla, CXXXVII. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velejacium, in quo CX annos sex detulere, quatuor centenos vicenos: unus CXL, M. Mucius M. filius, Galeria Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octava centenûm annorum censi sunt homines LIV, centenûm denûm homines XIV, cen-

tenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut ſeptenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres.

Alia mortalitatis inconſtantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diverſæ ſortis viros. C. Mario, Cn. Carbone III coss. a. d. quintum Kalend. Junias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Calvus eadem die geniti ſunt, oratores quidem ambo, ſed tam diſpari eventu. Hoc etiam iiſdem horis naſcentibus in toto mundo quotidie evenit, pariter domini ac ſervi gignuntur, reges & inopes.

LI. Publius Cornelius Rufus, qui Conſul cum M'. Curio fuit, dormiens oculorum viſum amiſit, cum id ſibi accidere ſomniaret. E diverſo Pheræus Jaſon deploratus a medicis vomicæ morbo, cum mortem in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam invenit ex hoſte. Q. Fabius Maximus Conſul apud flumen Iſaram prœlio commiſſo adverſus Allobrogum Arvernorumque gentes, a. d. VI Idus Auguſtas, CXXX M. perduellium cæſis, febri quartana liberatus eſt in acie.

Incertum ac fragile nimium eſt hoc munus naturæ, quidquid datur nobis: malignum vero & breve etiam in his, quibus largiſſime contigit, univerſum utique ævi tempus intuentibus. Quid, quod æſtimatione nocturnæ quietis, *dimidio quiſque ſpatio vitæ ſuæ vivit? pars æqua morti ſimilis exigitur, aut pœnæ, niſi contigit quies.* Nec reputantur infantiæ anni, qui ſenſu carent: non ſenectæ, in pœ-

nam vivacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties invocata morte, ut nullum frequentius ſit votum. Natura vero nihil hominibus brevitate vitæ præſtitit melius. Hebeſcunt ſenſus, membra torpent, præmoritur viſus, auditus, inceſſus, dentes etiam ac ciborum inſtrumenta: & tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id ſolitarium reperitur exemplum, Xenophilum Muſicum centum & quinque annis vixiſſe ſine ullo corporis incommodo. At hercules reliquis omnibus per ſingulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis peſtifer calor remeat horis, aut rigor: neque horis modo, ſed & diebus noctibuſque trinis quadriniſve, etiam anno toto. Atque etiam morbus eſt aliquis, per ſapientiam mori. Morbis enim quoque quaſdam leges natura poſuit. Quadrini circuitus febrem, nunquam bruma, nunquam hibernis menſibus incipere: quoſdam poſt ſexageſimum vitæ ſpatium non accidere: alios pubertate deponi, a feminis præcipue. Senes minime ſentire peſtilentiam. Namque & univerſis gentibus ingruunt morbi, & generatim modo ſervitiis, modo procerum ordini, alioſque per gradus. Qua in re obſervatum, a meridianis partibus ad occaſum Solis peſtilentiam ſemper ire: nec unquam fere aliter: non hieme, nec ut ternos excedat menſes.

LII. Jam ſigna letalia: in furoris morbo riſum: ſapientiæ vero ægritudine, fimbriarum curam & ſtragulæ veſtis plicaturas: a ſomno moventium neglectum, præfandi humoris e corpore effluvium: in oculorum quidem & narium adſpectu indubitata

maxime, atque etiam supino assidue cubitu: venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ observata sunt. Et cum innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatisque nulla sunt: quippe cum Censorius Cato ad filium de validis quoque observationem, ut ex oraculo aliquo, prodiderit, Senilem juventam prææmaturæ mortis esse signum. Morborum vero tam infinita est multitudo, ut Pherecydes Syrius serpentium multitudine ex corpore ejus erumpente exspiraverit. Quibusdam perpetua febris est, ut C. Mæcenati. Eidem triennio supremo, nullo horæ momento contigit somnus. Antipater Sidonius poeta omnibus annis, uno die tantum natali, corripiebatur febre, & eo consumtus est satis longa senecta.

LIII. Aviola Consularis in rogo revixit: & quoniam subveniri non potuerat prævalente flamma, vivus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam C. Ælium Tuberonem Prætura functum a rogo relatum, Messala Rufus, & plerique tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has, & ejusmodi occasiones fortunæ gignimur, uti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenii animam relicto corpore errare solitam, vagamque e longinquo multa annuntiare, quæ nisi a præsente nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. Aristeæ etiam visam evolantem ex ore in Proconneso, corvi effigie, magna quæ sequitur fabulositate. Quam

equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio: Puerum æstu & itinere fessum in specu septem & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationemque mirantem, velut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, ut tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum vitæ duraret annum. Feminarum sexus huic malo videtur maxime opportunus, conversione vulvæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus feminæ exanimis ad vitam revocatæ.

Varro quoque auctor est, XXviro se agros dividente Capuæ, quendam qui efferretur, foro domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adjicit miracula, quæ tota indicasse conveniat. E duobus fratribus equestris ordinis, Corfidio majori accidisse, ut videretur exspirasse, apertoque testamento recitatum heredem minorem funeri institisse: interim eum, qui videbatur exstinctus, plaudendo concivisse ministeria, & narrasse a fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstratum præterea, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse ut iis funebribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiavere exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum est. Plena præterea vita est his vaticiniis, sed non conferenda, cum sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius for-

tiſſimus captus a Sext. Pompejo, juſſu ejus inciſa cervice, & vix cohærente, jacuit in litore toto die. Deinde cum adveſperaviſſet, cum gemitu precibuſque congregata multitudine petiit, uti Pompejus ad ſe veniret, aut aliquem ex arcanis mitteret: ſe enim ab inferis remiſſum, habere quæ nuntiaret. Miſit plures Pompejus ex amicis, quibus Gabienus dixit: Inferis diis placere Pompeji cauſas & partes pias: proinde eventum futurum, quem optaret: hoc ſe nuntiare juſſum: argumentum fore veritatis, quod peractis mandatis, protinus exſpiraturus eſſet: idque ita evenit. Poſt ſepulturam quoque viſorum exempla ſunt: niſi quod naturæ opera, non prodigia conſectamur.

LIV. In primis autem miraculo ſunt atque frequenti mortes repentinæ, (hoc eſt, ſumma vitæ felicitas,) quas eſſe naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum ſervabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionyſius Siciliæ tyrannus, uterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugna illa Cannenſi, filio incolumi viſo contra falſum nuntium. Pudore Diodorus ſapientiæ Dialecticæ profeſſor, luſoria quæſtione non protinus ad interrogationes Stilponis diſſoluta.

Nullis evidentibus cauſis obiere, dum calciantur matutino, duo Cæſares, Prætor, & Prætura perfunctus Dictatoris Cæſaris pater: hic Piſis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in conſulatu ſuo pridie Kalend. Januarias: in cujus locum Rebilus pauciſſimarum horarum Conſulatum petiit:

item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeo ſani atque tempeſtivi, ut de progrediendo cogitarent. Q. Æmilius Lepidus jam egrediens incuſſo pollice limini cubiculi. C. Auſuſtius egreſſus cum in Senatum iret, offenſo pede in Comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum cauſam in Senatu magna cum admiratione oraverat, in limine Curiæ protinus exſpiravit progredi volens. Cn. Bebius Tamphilus, Prætura & ipſe functus, cum a puero quæſiſſet horas. Aulus Pompejus in Capitolio, cum Deos ſalutaſſet. M'. Juventius Thalna Conſul, cum ſacrificaret. C. Servilius Panſa, cum ſtaret in foro ad tabernam hora diei ſecunda, in P. Panſam fratrem innixus. Bebius judex, cum vadimonium differri jubet. M. Terentius Corax, dum tabellas ſcribit in foro. Nec non & proximo anno, dum Conſulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui eſt in foro Auguſti. Super omnes C. Julius medicus dum inungit, ſpecillum per oculum trahens. Aulus Manlius Torquatus Conſularis, cum in cœna placentam appeteret. L. Tuccius Valla medicus, dum mulſi potionem haurit. Ap. Saufejus, cum a balneo reverſus mulſum bibiſſet, ovumque ſorberet. P. Quinctius Scapula, cum apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufejus ſcriba, cum domi ſuæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & Q. Haterius eques Rom. in Venere obiere. Et quos noſtra adnotavit ætas, duo equeſtris ordinis in eodem Pantomimo mythico, tum forma præcellente. Operoſiſſima tamen ſecuritas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur.

Comoediarum hiſtrio is, cum populo admodum placuiſſet natali die ſuo, conviviumque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario popoſcit: ſimulque perſonam ejus diei acceptam intuens, coronam e capite ſuo in eam tranſtulit, tali habitu rigens nullo ſentiente, donec accubantium proximus tepeſcere potionem admoneret.

Hæc felicia exempla: at contra miſeriarum innumera. L. Domitius clariſſimæ gentis apud Maſſiliam victus, Corfinii captus ab eodem Cæſare, veneno poto propter tædium vitæ, poſtquam biberat, omni opere ut viveret, adniſus eſt. Invenitur in actis, Felice Ruſſato auriga elato, in rogum ejus unum e faventibus jeciſſe ſeſe: frivolum dictu: ne hoc gloriæ artificis daretur, adverſis ſtudiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum ante non multo M. Lepidus nobiliſſimæ ſtirpis, quem divortii anxietate diximus mortuum, flammæ vi e rogo ejectus, recondi propter ardorem non potuiſſet, juxta ſarmentis aliis nudus crematus eſt.

LV. Ipſum cremare apud Romanos non fuit veteris inſtituti: terra condebantur. At poſtquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tunc inſtitutum. Et tamen multæ familiæ priſcos ſervavere ritus: ſicut in Cornelia nemo ante Sullam Dictatorem traditur crematus. Idque eum voluiſſe, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere. Sepultus vero intelligatur quoquo modo conditus: humatus vero humo contectus.

LVI. Poſt ſepulturam variæ Manium ambages. Omnibus a ſuprema die eadem, quae ante primum:

nec magis a morte ſenſus ullus aut corpori aut animæ, quam ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam ſe propagat, & in mortis quoque tempora ipſa ſibi vitam mentitur: alias immortalitatem animæ, alias transfigurationem, alias ſenſum inferis dando, & Manes colendo, Deumque faciendo, qui jam etiam homo eſſe deſierit: ceu vero ullo modo ſpirandi ratio homini a ceteris animalibus diſtet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo ſimilem divinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ per ſe? quæ materia? ubi cogitatio illi? quomodo viſus? audituſque? aut quî tangit? qui uſus ejus? aut quod ſine his bonum? Quæ deinde ſedes, quantave multitudo tot ſeculis animarum, velut umbrarum? Puerilium iſta delinimentorum, avidæque nunquam deſinere mortalitatis commenta ſunt. Similis & de aſſervandis corporibus hominum, ac reviviſcendi promiſſa a Democrito vanitas, qui non revixit ipſe. Quæ (malum) iſta dementia eſt, iterari vitam morte? quæve genitis quies unquam, ſi in ſublimi ſenſus animæ manet, inter inferos umbræ? Perdit profecto iſta dulcedo credulitaſque præcipuum naturæ bonum, mortem; ac duplicat obitus, ſi dolere etiam poſtfuturi æſtimatione evenit. Etenim ſi dulce vivere eſt, cui poteſt eſſe vixiſſe? At quanto facilius certiuſque, ſibi quemque credere, ac ſpecimen ſecuritatis antegenitali ſumere experimento?

LVII. Conſentaneum videtur, priuſquam digrediamur a natura hominum, indicare quæ cujuſque inventa ſint. Emere ac vendere inſtituit Liber Pa-

ter. Idem diadema, regium inſigne, & triumphum invenit. Ceres frumenta, cum antea glande veſcerentur. Eadem molere & conficere in Attica: & alia in Sicilia: ob id Dea judicata. Eadem prima leges dedit: ut alii putavere, Rhadamanthus. Literas ſemper arbitror Aſſyrias fuiſſe: ſed alii apud Ægyptios a Mercurio, ut Gellius; alii apud Syros repertas volunt. Utique in Græciam intuliſſe e Phœnice Cadmum ſedecim numero. Quibus Trojano bello Palamedem adjeciſſe quatuor hac figura ΘΞΦΧ. Totidem poſt Simonidem Melicum, ΖΗΨΩ. quarum omnium vis in noſtris recognoſcitur. Ariſtoteles X & VIII priſcas fuiſſe: ΑΒΓΔΕΖΙΚΛΜΝΟΠΡΣΤΥΦ: & duas ab Epicharmo additas ΘΧ, quam a Palamede mavult. Anticlides in Ægypto inveniſſe quendam nomine Menona tradit, XV annis ante Phoroneum antiquiſſimum Græciæ regem: idque monumentis approbare conatur. E diverſo Epigenes, apud Babylonios DCCXX annorum obſervationes ſiderum coctilibus laterculis inſcriptas docet, gravis auctor in primis: qui minimum, Beroſus & Critodemus, CCCCXC annorum. Ex quo apparet, æternum literarum uſum. In Latium eas attulerunt Pelaſgi.

Laterarias, ac domos conſtituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: antea ſpecus erant pro domibus. Gellio Dokius Cæli filius, lutei ædificii inventor placet, exemplo ſumto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops a ſe appellavit Cecropiam, quæ nunc eſt arx Athenis. Aliqui Argos a Phoroneo rege ante conditum volunt: quidam & Sicyonem. Ægyptii vero multo ante apud ipſos Dioſpo-

lin. Tegulas invenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, utrumque in insula Cypro: item forcipem, martulum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto advectus in Græciam, quæ vocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut, ut Theophrastus, in Phœnice. Thrason muros. Turres, ut Aristoteles, Cyclopes: Tirynthii, ut Theophrastus. Ægyptii textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Tychius Bœotius. Medicinam Ægyptii apud ipsos volunt repertam: alii per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam a Chirone, Saturni & Philyræ filio.

Æs conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum invenit Erichthonius Atheniensis: ut alii, Æacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: ut alii, Thoas & Eaclis in Panchaja: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inventionem ex melle assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportavit Midacritus. Fabricam ferream invenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes: ut alii, Hyperbius Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum, & clavem Theodorus Samius. Mensuras

& pondera, Phidon Argivus: aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem e ſilice Pyrodes Cilicis filius: eundem aſſervare in ferula, Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges: Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Athenienſis. Vinum aqua miſceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas Ariſtæus Athenienſis. Idem mella. Bovem & aratrum Buzyges Athenienſis: ut alii, Triptolemus.

Regiam civitatem Ægyptii, popularem Attici, poſt Theſeum. Tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedæmonii. Judicium capitis in Areopago primum actum eſt. Prœlium Afri contra Ægyptios primi fecere fuſtibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt Prœtus & Acriſius inter ſe bellantes, ſive Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Meſſenius. Galeam, gladium, haſtam Lacedæmonii. Ocreas & criſtas Cares. Arcum & ſagittam Scythen Jovis filium, alii ſagittas Perſen Perſei filium inveniſſe dicunt: lanceas Ætolos, jaculum cum amento Ætolum Martis filium. Haſtas velitares Tyrrhenum: pilum Pentheſileam Amazonem: ſecurim, Piſæum: venabula, & in tormentis ſcorpionem Cretas: catapultam Syros: Phœnicas balliſtam & fundam. Æneam tubam Piſæum Tyrrhenum. Teſtudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis, Epeum ad Trojam. Equo vehi Bellerophontem. Frenos & ſtrata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem. Bigas prima

junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, ſigni dationem, teſſeras, vigilias Palamedes invenit Trojano bello. Specularum ſignificationem, eodem Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theſeus.

Auguria ex avibus Car, a quo Caria appellata. Adjecit ex ceteris animalibus Orpheus. Aruſpicium Delphus, igniſpicia Amphiaraus, auſpicia avium Tireſias Thebanus. Interpretationem oſtentorum & ſomniorum Amphictyon. Aſtrologiam Atlas Libyæ filius: ut alii, Ægyptii: ut alii, Aſſyrii. Sphæram in ea Mileſius Anaximander. Ventorum rationem Æolus Hellenis filius.

Muſicam Amphion. Fiſtulam & monaulum Pan Mercurii: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marſyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marſyas Phryx: Citharam Amphion: ut alii, Orpheus: ut alii, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: ut alii, Linus. Citharœdica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Ardalus inſtituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichen Pyrrhus, utramque in Creta.

Verſum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæſtio eſt. Ante Trojanum bellum probantur fuiſſe. Proſam orationem condere Pherecydes Syrius inſtituit, Cyri regis ætate. Hiſtoriam Cadmus Mileſius. Ludos gymnicos in

Arcadia Lycaon: funebres Acaſtus Jolco: poſt eum Theſeus in Iſthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam luſoriam: Gyges Lydus picturam in Ægypto: in Græcia vero Euchir Dædali cognatus, ut Ariſtoteli placet: ut Theophraſto, Polygnotus Athenienſis.

Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in mari Rubro inter inſulas a rege Erythra. Reperiuntur, qui Myſos & Trojanos priores excogitaſſe in Helleſponto putent, cum tranſirent adverſus Thracas. Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circumſutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & ſcirpo, & arundine. Longa nave Jaſonem primum navigaſſe, Philoſtephanus auctor eſt: Hegeſias Paralum: Cteſias Semiramim: Archemachus Ægæonem. Biremem Damaſtes Erythræos feciſſe: triremem Thucydides Aminoclem Corinthium: quadriremem Ariſtoteles Carthaginienſes: quinqueremem Mneſigiton, Salaminios: ſex ordinum Xenagoras Syracuſios: ab ea ad decemremem Mneſigiton, Alexandrum Magnum ferunt inſtituiſſe: ad XII ordines, Philoſtephanus Ptolemæum Soterem: ad quindecim, Demetrium Antigoni: ad XXX Ptolemæum Philadelphum: ad XL Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus eſt. Onerariam Hippus Tyrius invenit, lembum Cyrenenſes, cymbam Phœnices, celetem Rhodii, cercurum Cyprii. Siderum obſervationem in navigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem ejus Platææ: vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samii, aut Pericles

Athenienſis; tectas longas Thaſii: antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Roſtra addidit Piſæus Tyrrhenus: ancoram Eupalamus: eandem bidentem Anacharſis: harpagonas & manus Pericles Athenienſis, adminicula gubernandi Tiphys. Claſſe princeps depugnavit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bovem.

LVIII. Gentium conſenſus tacitus primus omnium conſpiravit, ut Jonum literis uterentur. Veteres Græcas fuiſſe eaſdem pæne, quæ nunc ſunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ eſt hodie in Palatio, dono Principum Minervæ dicata in bibliotheca, cum inſcriptione tali, Ναυσικράτης Τισαμένου Αθηναῖος ἀνέθηκεν.

LIX. Sequens gentium conſenſus in tonſoribus fuit, ſed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere poſt Romam conditam anno quadringenteſimo quinquageſimo quarto, adducente P. Ticinio Mena, ut auctor eſt Varro: antea intonſi fuere. Primus omnium radi quotidie inſtituit Africanus ſequens: Divus Auguſtus cultris ſemper uſus eſt.

LX. Tertius conſenſus fuit in horarum obſervatione, jam hic rationi accedens. Quando & a quo in Græcia reperta, diximus in ſecundo volumine. Serius etiam hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis ortus tantum & occaſus nominantur: poſt aliquot annos adjectus eſt & meridies, accenſo Conſulum id pronuntiante, cum a Curia inter Roſtra & Græcoſtaſin proſpexiſſet Solem. A columna Mænia ad carcerem inclinato ſidere, ſupremam pronuntiabat. Sed hoc ſerenis tantum diebus uſque ad primum Puni-

cum bellum. Princeps Romanis ſolarium horologium ſtatuiſſe ante undecim annos, quam cum Pyrrho bellatum eſt, ad ædem Quirini, L. Papirius Curſor, cum eam dedicaret, a patre ſuo votam, a Fabio Veſtale proditur. Sed neque facti horologii rationem vel artificem ſignificat: nec unde translatum ſit, aut apud quem ſcriptum id invenerit. M. Varro primum ſtatutum in publico ſecundum Roſtra in columna tradit, bello Punico primo, a M. Valerio Meſſala Conſule, Catina capta in Sicilia: deportatum inde poſt XXX annos, quam de Papiriano horologio traditur, anno Urbis CCCCLXXXXI. nec congruebant ad horas ejus lineæ: paruerunt tamen eis annis undecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Cenſor, diligentius ordinatum juxta poſuit: idque munus inter Cenſoria opera gratiſſime acceptum eſt. Etiam tum tamen nubilo incertæ fuere horæ uſque ad proximum luſtrum. Tunc Scipio Naſica collega Lænatis, primus aqua diviſit horas æque noctium ac dierum. Idque horologium ſub tecto dicavit, anno Urbis DXCV. Tamdiu populo Romano indiſcreta lux fuit. Nunc revertamur ad reliqua animalia, primumque terreſtria.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER VIII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

I. AD reliqua transeamus animalia, & primum terrestria. Maximum est elephas, proximumque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria: amoris & gloriæ voluptas: immo vero (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solisque ac Lunæ veneratio. Auctores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna nova, greges eorum descendere: ibique se purificantes solemniter aqua circumspergi: atque ita salutato sidere in silvas reverti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria transituri non ante naves conscendere, quam invitati rectoris jurejurando de reditu. Visique sunt fessi ægritudine, (quando & illas moles infestant morbi,) herbas supini in cælum jacientes, veluti tellure precibus allegata. Nam quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

II. Romæ juncti primum subiere currum Pompeji Magni Africano triumpho: quod prius India victa, triumphante Libero Patre, memoratur. Pro-

cilius negat potuisse Pompeji triumpho junctos egredi porta. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdam etiam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma jacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciviente pyrrhiche colludere: postea & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenisque homine tricliniis accubitum iere per lectos ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

III. Certum est, unum tardioris ingenii in accipiendis quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maxime, & adversis quidem finibus subire, sed regredi magis utique pronis. Mutianus ter Consul auctor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitumque præscribere ejus linguæ verbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicavi. Itemque se vidente Puteolis, cum advecti e nave egredi cogerentur, territos spatio pontis procul a continente porrecti, ut sese longinquitatis æstimatione fallerent, aversos retrorsus isse.

IV. Prædam ipsi in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quæ Juba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quamobrem deciduos casu aliquo, vel senecta, defodiunt. Hoc solum ebur est: cetero, & in his quoque, qua corpus intexit, vilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo jam dentium, præterquam ex India, reperitur: cetera in nostro

orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelligitur juventa. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prœliis hebes: alterius operario usu fodiunt radices, impellunt moles: circumventique a venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prœlium putetur: postea fessi, impactos arbori frangunt, prædaque se redimunt.

V. Mirum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caveant. Elephas homine obvio forte in solitudine, & simpliciter oberrante, clemens placidusque etiam demonstrare viam traditur. Idem vestigio hominis animadverso priusquam homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circumspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili usque ad extremum: & tunc agmen circumagi, & reverti, aciemque dirigi: adeo omnium odori durare virus illud, majore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris ceteris truculenta, atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, hominis viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito? ubi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales silvas minime frequentari certum est. Sane mirentur ipsam vestigii raritatem: sed unde sciunt timendum esse? Immo vero cur vel ipsius conspectum paveant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia ejus, sævissimas ferarum maximasque nunquam vidisse quod debeant timere, & statim intelligere cum sit timendum.

Elephanti gregatim ſemper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem tranſituri minimos præmittunt, ne majorum ingreſſu atterente alveum, creſcat gurgitis altitudo. Antipater auctor eſt, duos Antiocho regi in bellicis uſibus, celebres etiam cognominibus, fuiſſe: etenim novere ea. Certe Cato, cum Imperatorum nomina Annalibus detraxerit, eum qui fortiſſime prœliatus eſſet in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dente mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Ajax, alioquin dux agminis ſemper. Tum pronuntiatum, ejus fore principatum qui transiſſet: auſumque Patroclum, ob id phaleris argenteis, quo maxime gaudent, & reliquo omni primatu donavit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus namque pudor eſt, victuſque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit.

Pudore nunquam niſi in abdito coeunt: mas quinquennis, femina decennis. Initur autem biennio, quinis (ut ferunt) cujuſque anni diebus, nec amplius: ſexto, perfunduntur amne, non ante reduces ad agmen. Nec adulteria novere: nullave propter feminas inter ſe prœlia, ceteris animalibus pernicialia: non quia deſit illis amoris vis: namque traditur unus amaſſe quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter electam putet, mire gratam Ariſtophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menandrum Syracuſanum incipientis juventæ in exercitu Ptolemæi, deſiderium ejus, quoties non videret, inedia teſtatus. Et unguentariam quandam dilectam Juba tradit. Omnium amo-

ris fuere argumenta, gaudium a conſpectu, blanditiæque inconditæ, ſtipeſque, quas populus dediſſet, ſervatæ, & in ſinum effuſæ. Nec mirum eſſe amorem, quibus ſit memoria. Idem namque tradit, agnitum in ſenecta, multos poſt annos, qui rector in juventa fuiſſet. Idem divinationem quandam juſtitiæ. Cum Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos ſævire inſtituerat, ſtipitibus alligatos objeciſſet, procurſantibus inter eos qui laceſſerent, non potuiſſe effici, ut crudelitatis alienæ miniſterio fungerentur.

VI. Elephantos Italia primum vidit Pyrrhi regis bello, & boves Lucas appellavit, in Lucanis viſos, anno Urbis quadringenteſimo ſeptuageſimo ſecundo: Roma autem in triumpho, ſeptem annis ad ſuperiorem numerum additis. Eadem plurimos anno quingenteſimo ſecundo, victoria L. Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadraginta duo fuere tranſvecti ratibus, quas doliorum conſertis ordinibus impoſuerat. Verrius eos pugnaſſe in Circo, interfectoſque jaculis tradit penuria conſilii: quoniam neque ali placuiſſet, neque donari regibus. L. Piſo inductos dumtaxat in Circum, atque ut contemtus eorum increſceret, ab operariis haſtas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum ſit, auctores explicant, qui non putant interfectos.

VII. Clara eſt unius e Romanis dimicatio adverſus elephantum, cum Hannibal captivos noſtros dimicare inter ſeſe coegiſſet. Namque unum qui ſupererat, objecit elephanto: & ille, dimitti pactus, ſi

interemiſſet, ſolus in arena congreſſus, magno Pœnorum dolore, confecit. Hannibal, cum famam ejus dimicationis contemtum allaturam belluis intelligeret, equites miſit, qui abeuntem interficerent. Proboſcidem eorum facillime amputari, Pyrrhi prœliorum experimentis patuit. Romæ pugnaſſe Feneſtella tradit primum omnium in Circo, Claudii Pulchri Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Poſtumio Coſſ. anno Urbis ſexcenteſimo quinquageſimo quinto. Item poſt annos XX Lucullorum Ædilitate curuli adverſus tauros. Pompeji quoque altero conſulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnavere in Circo viginti, aut ut quidam tradunt, XVII. Gætulis ex adverſo jaculantibus, mirabili unius dimicatione, qui pedibus confoſſis repſit genibus in catervas, abrepta ſcuta jaciens in ſublime, quæ decidentia voluptati ſpectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ jacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, uno ictu occiſo. Pilum autem ſub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Univerſi eruptionem tentavere, non ſine vexatione populi, circumdati clathris ferreis. Qua de cauſa Cæſar Dictator, poſtea ſimile ſpectaculum editurus, euripis arenam circumdedit: quos Nero princeps ſuſtulit, equiti loca addens. Sed Pompejani amiſſa fugæ ſpe miſericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes ſupplicavere, quadam ſeſe lamentatione complorantes: tanto populi dolore, ut oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori ſuo exquiſitæ, flens univerſus conſurgeret, dirāſque Pompejo, quas ille mox luit, imprecaretur. Pug-

navere & Cæſari Dictatori tertio Conſulatu ejus, viginti contra pedites quingentos: iterumque totidem turriti cum ſexagenis propugnatoribus, eodem quo priores numero peditum, & pari equitum ex adverſo dimicante: poſtea ſinguli, principibus Claudio & Neroni in conſummatione gladiatorum. Ipſius animalis tanta narratur clementia contra minus validos, ut in grege pecudum occurrentia manu dimoveat, ne quod obterat imprudens: nec niſi laceſſiti noceant, ideoque gregatim ſemper ambulent, minime ex omnibus ſolivagi. Equitatu circumventi, infirmos, aut feſſos, vulneratoſve in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices ſubeunt. Capti celerrime mitificantur hordei ſucco.

VIII. Capiuntur autem in India unum ex domitis agente rectore, qui deprehenſum ſolitarium, abactumve a grege, verberet ferum: quo fatigato, tranſcendit in eum, nec ſecus ac priorem regit. Africa foveis capit, in quas deerrante aliquo, protinus ceteri congerunt ramos, moles devolvunt, aggeres conſtruunt, omnique vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia, greges equitatu cogebant in convallem manu factam, & longo tractu fallacem: cujus incluſos ripis foſſiſque, fame domabant. Argumentum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium cauſa, pedes eorum jaculantur, alioquin molliſſimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc ſolo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conſcendunt. Inde totius agminis noviſſimum ſpeculati, extremas in

clunes desiliunt. Læva apprehenditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis nervos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alii tutiore genere, sed magis fallaci, intentos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus juvenes continent: alii connixi pari conatu contendunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis feminæ multo pavidiores.

IX. Domantur autem rabidi, fame & verberibus, elephantis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & alias circa coitus maxime efferantur, & stabula Indorum dentibus sternunt. Quapropter arcent eos coitu, feminarumque pecuaria separant, quæ haud alio modo, quam armentorum habent. Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt, magnaque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratique & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pavent, nec contueri audent: nam & major Indicis magnitudo est.

X. Decem annis gestare in utero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quam singulos: vivere ducenis annis, & quosdam trecenis. Juventa eorum a sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maxime, & circa fluvios vagantur, cum alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigoris impatientes: maximum hoc ma-

lum : inflationemque & profluvium alvi, nec alia morborum genera ſentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere invenio : a ſudore autem facilius adhæreſcere. Et terram ediſſe his tabificum eſt, niſi ſæpius mandant. Devorant autem & lapides. Truncos quidem gratiſſimo in cibatu habent. Palmas excelſiores fronte poſternunt, ac ita jacentium abſumunt fructum. Mandunt ore : ſpirant & bibunt, odoranturque haud improprie appellata manu. Animalium maxime odere murem : & ſi pabulum in præſepio poſitum attingi ab eo videre, faſtidiunt. Cruciatum in potu maximum ſentiunt hauſta hirudine, quam ſanguiſugam vulgo cœpiſſe appellari adverto. Hæc ubi in ipſo animæ canali ſe fixit, intolerando afficit dolore.

Duriſſimum dorſo tergus, ventri molle, ſetarum nullum tegumentum : ne in cauda quidem præſidium abigendo tædio muſcarum, (namque id & tanta vaſtitas ſentit :) ſed cancellata cutis, & invitans id genus animalium odore. Ergo cum extenti recepere examina, arctatis in rugas repente cancellis, comprehenſas enecant. Hoc iis pro cauda, juba, villo eſt.

Dentibus ingens pretium, & Deorum ſimulacris lautiſſima ex iis materia. Invenit luxuria commendationem & aliam, expetiti in callo manus ſaporis : haud alia de cauſa, credo, quam quia ipſum ebur ſibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ eſt, poſtium vicem in domiciliis præbere : ſepeſque in iis

& pecorum ſtabulis, pro palis, elephantorum dentibus fieri, Polybius tradidit, auctore Guluſſa regulo.

XI. Elephantos fert Africa ultra Syrticas ſolitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, ut dictum eſt: ſed maximos India, bellanteſque cum iis præpetua diſcordia dracones, tantæ magnitudinis & ipſos, ut circumplexu facili ambiant, nexuque nodi præſtringant. Commoritur ea dimicatio: victuſque corruens, complexum elidit pondere.

XII. Mira animalium pro ſe cuique ſolertia eſt, ut his una: Aſcendendi in tantam altitudinem difficultas draconi: itaque iter ad pabula ſpeculatus, ab excelſa ſe arbore injicit. Scit ille imparem ſibi luctatum contra nexus: itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cavent hoc dracones, ob idque greſſus primum alligant cauda. Reſolvunt illi nodos manu. At hi in ipſas nares caput condunt, pariterque ſpiritum præcludunt, & molliſſimas lancinant partes: iidem obvii deprehenſi, in adverſos erigunt ſe, oculoſque maxime petunt. Ita fit ut plerumque cæci, ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ diſcordiæ cauſam attulerit, niſi naturam, ſpectaculum ſibi ac paria componentem? Eſt & alia dimicationis hujus fama. Elephantis frigidiſſimum eſſe ſanguinem: ob id æſtu torrente præcipue a draconibus expeti. Quamobrem in amnibus merſos inſidiari bibentibus: arctatiſque illigata manu in aurem morſum defigere: quoniam is tantum locus defendi non poſſit manu. Dracones eſſe tantos, ut totum ſanguinem capiant.

Itaque elephantos ab iis ebibi, ſiccatoſque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

XIII. Generat eos & Æthiopia Indicis pares, vicenûm cubitorum. Id modo mirum, unde criſtatos Juba crediderit. Aſachæi vocantur Æthiopes, apud quos maxime naſcuntur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinoſque, inter ſe cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

XIV. Megaſthenes ſcribit, in India ſerpentes in tantam magnitudinem adoleſcere, ut ſolidos hauriant cervos tauroſque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, ut ſupervolantes quamvis alte perniciterque alites hauſtu raptas abſorbeant. Nota eſt, in Punicis bellis ad flumen Bagradam a Regulo Imperatore balliſtis tormentiſque, ut oppidum aliquod, expugnata ſerpens CXX pedum longitudinis. Pellis ejus maxillæque uſque ad bellum Numantinum duravere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, ut Divo Claudio principe, occiſæ in Vaticano ſolidus in alvo ſpectatus ſit infans. Aluntur primo bubuli lactis ſucco, unde nomen traxere. Ceterorum animalium, quæ modo convecta undique, Italiam contigere ſæpius, formas nihil attinet ſcrupuloſe referre.

XV. Pauciſſima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania: inſignia tamen boum ferorum genera, jubatos biſontes, excellentique vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cum id gignat A-

frica, vituli potius cervique quadam ſimilitudine.

XVI. Septemtrio fert & equorum greges ferorum, ſicut aſinorum Aſia, & Africa: præterea alcem, ni proceritas aurium & cervicis diſtinguat, jumento ſimilem. Item natam in Scandinavia inſula, nec unquam viſam in hoc orbe: multis tamen narratam, achlin, haud diſſimilem illi, ſed nullo ſuffraginum flexu: ideoque non cubantem, ſed acclinem arbori in ſomno, eaque inciſa ad inſidias, capi, alias velocitatis memoratæ. Labrum ei ſuperius prægrande: ob id retrograditur in paſcendo, ne in priora tendens involvatur. Tradunt in Pæonia feram, quæ bonaſus vocetur, equina juba, cetera tauro ſimilem, cornibus ita in ſe flexis, ut non ſint utilia pugnæ: quapropter fuga ſibi auxiliari, reddentem in eá fimum, interdum & trium jugerum longitudine: cujus contactus ſequentes ut ignis aliquis amburat.

XVII. Mirum pardos, pantheras, leones, & ſimilia, condito in corporis vaginas unguium mucrone, ne refringatur hebeteturve, ingredi: averſiſque falculis currere, nec niſi appetendo protendere. Leoni præcipua geneross ſitas, tunc cum colla armoſque veſtiunt jubæ. Id enim ætate contingit leone conceptis. Quos vero pardi generavere, ſemper inſigni hoc carent: ſimili modo feminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maxime ſpectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus ſe feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: varie feminis cujuſque generis mares aut vi aut voluptate miſcente. Unde etiam vul-

gare Græciæ dictum : Semper aliquid novi Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totaque vi consurgit in pœnam. Idcirco ea culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autem edi partum, lacerato unguium acie utero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diversa tradit, vir quem in iis magna secuturus ex parte, præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parere jussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebant : quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinæ, aviaria in cura erant: ne quid usquam gentium ignoraretur ab eo : quos percontando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit : quæ a me collecta in arctum, cum iis quæ ignoraverat, quæso ut legentes boni consulant, in universis rerum naturæ operibus, medioque clarissimi regum omnium desiderio, cura nostra breviter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus : ab uno sterilescere. Informes minimasque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestres moveri. In Europa autem inter Acheloum tantum Nestumque amnes leones esse: sed longe viribus præstantiores iis, quos Africa aut Syria gignant.

XVIII. Leonum duo genera : compactile & breve, crispioribus jubis. Hos pavidiores esse, quam

longos simplicique villo: eos contemtores vulnerum. Urinam mares crure sublato reddere, ut canes, gravem odore, nec minus halitum: raros in potu: vesci alternis diebus: a saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida devorare: nec capiente aviditatem alvo, conjectis in fauces unguibus extrahere: ut, si fugiendum in satietate, abeant. Vitam iis longam docet argumento, quod plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ urbes: eaque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia ceteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.

XIX. Leoni tantum ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & ubi sævit, in viros potius, quam in feminas fremit: in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum pervenire ad eos precum. Captivam certe Gætuliæ reducem audivi, multorum in silvis impetum a se mitigatum alloquio, ausam dicere se feminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, ceterisque imperitantis, indignam ejus gloria prædam. Varia circa hoc opinio, ex ingenio cujusque, vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe obvium, serpentes extrahi cantu, cogique in pœnam, verum falsumne sit, vita non decreverit.

Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blan-

dientique ſimilis, quod rarum eſt: crebrior enim iracundia. Ejus in principio, terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis ſumma in pectore. Ex omni vulnere, ſive ungue impreſſo, ſive dente, ater profluit ſanguis. Iidem ſatiati, innoxii ſunt. Generoſitas in periculis maxime deprehenditur: non in illo tantummodo, quod ſpernens tela diu ſe terrore ſolo tuetur, ac velut cogi teſtatur: cooriturque non tanquam periculo coactus, ſed tanquam amentiæ iratus. Illa nobilior animi ſignificatio: quamlibet magna canum & venantium urgente vi, contemtim reſtitanſque cedit in campis, & ubi ſpectari poteſt: idem ubi virgulta ſilvaſque penetravit, acerrimo curſu fertur, velut abſcondente turpitudinem loco. Dum ſequitur, inſilit ſaltu, quo in fuga non utitur. Vulneratus obſervatione mira percuſſorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miſerit, ſed tamen non vulneraverit, correptum rotatumque ſternit, nec vulnerat. Cum pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expaveſcat. Cetero dolis carent & ſuſpicione: nec limis intuentur oculis, aſpicique ſimili modo nolunt. Creditum eſt, a moriente humum morderi, lacrimamque leto dari. Atque hoc tale, tam ſævum animal, rotarum orbes circumacti, curruſque inanes, & gallinaceorum criſtæ, cantuſque etiam magis terrent, ſed maxime ignes. Ægritudinem faſtidii tantum ſentit: in qua medetur ei contumelia, in ra-

biem agente annexarum lascivia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est.

XX. Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scævola P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem jubatorum primus omnium L. Sulla, qui postea Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompejus Magnus in Circo DC, in iis jubatorum CCCXV. Cæsar Dictator CCCC.

XXI. Capere eos, ardui erat quondam operis, foveisque maxime. Principatu Claudii casus rationem docuit, pudendam pæne talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum objecto: quod spectaculum in arenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamvis levi injectu operto capite, ita ut devinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum sit, a Lysimacho Alexandri jussu simul incluso strangulatum leonem.

Jugo subdidit eos, primusque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cum dimicatum esset in Pharsalicis campis: non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus jugum subire illo prodigio significante: nam quod ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno e clarissimis Pœnorum traditur: damnatusque illo argumento; quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur: & male credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas.

Sunt vero & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracuſanus in Syria leone obvio ſimpliciter volutante, attonitus pavore, cum refugienti undique fera opponeret ſeſe, & veſtigia lamberet adulanti ſimilis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnuſque, & extracto ſurculo liberavit cruciatu. Pictura caſum hunc teſtatur Syracuſis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus nave, juxta litus conſpecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero Patre invocato: *quoniam tum præcipuus votorum locus eſt, cum ſpei nullus eſt.* Neque profugienti, cum potuiſſet, fera inſtiterat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miſerationem quærebat. Os morſu avidiore inhæſerat dentibus, cruciabatque inedia, tum pœna in ipſis ejus telis, ſuſpectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non eſt contra feram, multo diutius miraculo, quam metu, ceſſatum eſt. Degreſſus tandem evellit præbenti, & quam maxime opus eſſet, accommodanti. Traduntque, quamdiu navis ea in litore ſteterit, retuliſſe gratiam venatus aggerendo. Qua de cauſa Libero Patri templum in Samo Elpis ſacravit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellavere. Miremur poſtea veſtigia hominum intelligi a feris, cum etiam auxilia ab uno animalium ſperent? Cur enim non ad alia iere? aut unde medicas manus hominis ſciunt? niſi forte vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

Æque memorandum & de panthera tradit Demetrius Phyſicus: jacentem in media via hominis de-

ſiderio, repente apparuiſſe patri cujuſdam Philini, affectatoris ſapientiæ : illum pavore cœpiſſe regredi, feram vero circumvolutari non dubie blandientem, ſeſeque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi poſſet. Fœta erat, catulis procul in foveam delapſis. Primum ergo, miſerationis fuit non expaveſcere: proximum, ei curam intendere: ſecutuſque, qua trahebat veſtem unguium levi injectu, ut cauſam doloris intellexit, ſimulque ſalutis ſuæ mercedem, exemit catulos: eaque cum iis proſequente, uſque extra ſolitudines deductus, læta atque geſtiente: ut facile appareret gratiam referre, & nihil in vicem imputare : quod etiam in homine rarum eſt.

XXII. Hæc fidem & Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia ſervatum a dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum : parenſque ſerpentis naturam, & magnitudinem metuens, in ſolitudines tulerat; in quibus circumvento latronum inſidiis, agnitoque voce, ſubvenit. Nam quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cum eſſent expoſiti, produntur, ſicut de conditoribus noſtris a lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quam ferarum naturæ arbitror.

XXIII. Panthera & tigris macularum varietate prope ſolæ beſtiarum ſpectantur: ceteris unus ac ſuus cujuſque generis color eſt. Leonum tantum in Syria niger. Pantheris in candido breves macularum oculi. Ferunt odore earum mire ſollicitari quadrupedes cunctas, ſed capitis torvitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine invitatas cor-

ripiunt. Sunt qui tradant in armo iis ſimilem lunæ eſſe maculam, creſcentem in orbes, & cavantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos qui mares ſunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriaque. Quidam ab iis pantheras candore ſolo diſcernunt: nec adhuc aliam differentiam inveni.

XXIV. Senatuſconſultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam advehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permiſitque Circenſium gratia importare. Primus autem Scaurus Ædilitate ſua varias centum quinquaginta univerſas miſit: dein Pompejus Magnus quadringentas decem: Divus Auguſtus quadrigentas viginti.

XXV. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IV Nonas Majas, Theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ oſtendit in cavea manſueſactum: Divus vero Claudius ſimul quatuor. Tigrin Hyrcani & Indi ferunt, animal velocitatis tremendæ, & maxime cognitæ, dum capitur totus ejus fœtus, qui ſemper numeroſus eſt. Ab inſidiante rapitur, equo quam maxime pernici, atque in recentes ſubinde transfertur. At ubi vacuum cubile reperit fœta, (maribus enim cura non eſt ſobolis:) fertur præceps, odore veſtigans. Raptor appropinquante fremitu, abjicit unum e catulis. Tollit illa morſu, & pondere etiam ocior acta remeat, iterumque conſequitur, ac ſubinde: donec in navem regreſſo irrita feritas ſævit in litore.

XXVI. Camelos inter armenta paſcit Oriens,

quorum duo genera, Bactriæ & Arabiæ: differunt, quod illæ bina habent tubera in dorſo, hæ ſingula: ſub pectore alterum, cui incumbant. Dentium ſuperiore ordine, ut boves, carent in utroque genere. Omnes autem jumentorum miniſteriis dorſo funguntur, atque etiam equitatu in prœliis. Velocitas inter equos, ſed ſuæ cuique menſuræ, ſicuti vires. Nec ultra aſſuetum procedit ſpatium, nec plus inſtituto onere recipit. Odium adverſus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implenturque, cum bibendi occaſio eſt, & in præteritum, & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Vivunt quinquagenis annis, quædam & centenis. Utcunque rabiem & ipſæ ſentiunt. Caſtrandi genus, etiam feminas, quæ bello præparentur, inventum eſt: fortiores ita fiunt coitu negato.

XXVII. Harum aliqua ſimilitudo in duo transfertur animalia: Nabun Æthiopes vocant, collo ſimilem equo, pedibus & cruribus bovi, camelo capite, albis maculis rutilum colorem diſtinguentibus, unde appellata camelopardalis, Dictatoris Cæſaris Circenſibus ludis primum viſa Romæ. Ex eo ſubinde cernitur, aſpectu magis, quam feritate, conſpicua: quare etiam ovis feræ nomen invenit.

XXVIII. Pompeji Magni primum ludi oſtenderunt chama, quem Galli rufium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Iidem ex Æthiopia, quas vocant κήπους, quarum pedes poſteriores, pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere ſimiles. Hoc animal poſtea Romá non vidit.

XXIX. Iisdem ludis & rhinoceros, unius in nare cornus, qualis sæpe visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione alvum maxime petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breviora, color buxeus.

XXX. Lyncas vulgo frequentes & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Æthiopia generat, multaque alia monstri similia: pennatos equos, cornibus armatos, quos pegasos vocant: crocottas, velut ex cane lupoque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinusque devorata conficientes ventre: cercopithecos nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles ceteris voce:

Indicos boves unicornes, tricornesque: leucrocotam pernicissimam feram, asini fere magnitudine, cruribus cervinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca ungula, ore ad aures usque rescisso, dentium loco osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluviatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulva: maxillas apri, majora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variatque infesta aut obliqua, utcunque ratio monstravit. Sed atrocissimos habet tauros silvestres majores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fulvos, oculis cæruleis, pilo in contrarium verso, rictu ad aures dehiscente, juxta cornua mobilia: tergori duritia silicis, omne respuens vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quam foveis capti, feritate semper in-

tereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam manticho ram appellat, triplici dentium ordine pectinatim coeuntium, facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentem: vocis, ut si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis magnæ, humani corporis vel præcipue appetentem.

XXXI. In India & boves solidis ungulis, unicornes: & feram nomine axin, hinnulei pelle, pluribus candidioribusque maculis, sacrorum Liberi Patris. Orsæi Indi simias candentes toto corpore venantur. Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem, capite cervo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu gravi, uno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram vivam negant capi.

XXXII. Apud Hesperios Æthiopas fons est Nigris, ut plerique existimavere, Nili caput: argumenta, quæ diximus, persuadent: juxta hunc fera appellatur catoblepas, modica alioquin, ceterisque membris iners, caput tantum prægrave ægre ferens: id dejectum semper in terram: alias internecio humani generis, omnibus qui oculos ejus videre confestim exspirantibus.

XXXIII. Eadem & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat provincia, duodenûm non amplius digitorum magnitudine, candida in capite macula, ut quodam diademate insignem. Sibilo omnes fugat serpentes: nec flexu multiplici, ut reliquæ, corpus impellit, sed celsus & erectus in medio incedens. Necat frutices, non contactos modo,

verum & afflatos: exurit herbas, rumpit ſaxa. Talis vis malo eſt. Creditum quondam, ex equo occiſum haſta, & per eam ſubeunte vi, non equitem modo, ſed equum quoque abſumtum. Atque huic tali monſtro (ſæpe enim enectum concupivere reges videre) muſtelarum virus exitio eſt: adeo naturæ nihil placuit eſſe ſine pari. Injiciunt eas cavernis facile cognitis ſoli tabe: necant illæ ſimul odore, moriunturque, & naturæ pugna conficitur.

XXXIV. Sed in Italia quoque creditur luporum viſus eſſe noxius: vocemque homini, quem priores contemplentur, adimere ad præſens. Inertes hos parvoſque Africa & Ægyptus gignunt: aſperos truceſque frigidior plaga. Homines in lupos verti, rurſumque reſtitui ſibi, falſum eſſe confidenter exiſtimare debemus, aut credere omnia, quæ fabuloſa tot ſeculis comperimus. Unde tamen iſta vulgo infixa ſit fama in tantum, ut in maledictis verſipelles habeat, indicabitur. Evanthes inter auctores Græciæ non ſpretus, tradit Arcadas ſcribere, ex gente Anthi cujuſdam, ſorte familiæ lectum, ad ſtagnum quoddam regionis ejus duci, veſtituque in quercu ſuſpenſo tranſnatare, atque abire in deſerta, transfigurarique in lupum, & cum ceteris ejuſdem generis congregari per annos novem. Quo in tempore ſi homine ſe abſtinuerit, reverti ad idem ſtagnum: & cum tranſnataverit, effigiem recipere, ad priſtinum habitum addito novem annorum ſenio. Id quoque Fabius, eandem recipere veſtem. Mirum eſt quo procedat Græca credulitas! Nullum tam impudens mendacium eſt, ut teſte careat. Itaque Agriopas,

qui Olympionicas ſcripſit, narrat Demænetum Parrhaſium in ſacrificio, quod Arcades Jovi Lycæo humana etiam tum hoſtia faciebant, immolati pueri exta deguſtaſſe, & in lupum ſe convertiſſe: eundem decimo anno reſtitutum athleticæ, certaſſe in pugilatu, victoremque Olympia reverſum. Quin & caudæ hujus animalis creditur vulgo ineſſe amatorium virus exiguo in villo: eumque, cum capiatur, abjici: nec idem pollere, niſi viventi direptum. Dies, quibus coeat, toto anno non amplius duodecim. Eundem in fame veſci terra. Inter auguria, ad dexteram commeantium præciſo itinere, ſi pleno id ore fecerit, nullum omnium præſtantius. Sunt in eo genere, qui cervarii vocantur, qualem e Gallia in Pompeji Magni arena ſpectatum diximus. Huic quamvis in fame mandenti, ſi reſpexerit, oblivionem cibi ſubrepere aiunt, digreſſumque quærere aliud.

XXXV. Quod ad ſerpentes attinet, vulgatum eſt colorem ejus pleraſque terræ habere, in qua occultentur. Innumera eſſe genera. Ceraſtis corpore eminere cornicula ſæpe quadrigemina: quorum motu, reliquo corpore occultato, ſollicitent ad ſe aves. Geminum caput amphisbænæ, hoc eſt, & a cauda, tanquam parum eſſet uno ore fundi venenum. Aliis ſquamas eſſe, aliis picturas: omnibus exitiale virus. Jaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantum pavendas ſerpentes, ſed & miſſili volare tormento. Colla aſpidum intumeſcere, nullo ictus remedio, præterquam ſi confeſtim partes contactæ amputentur. Unus huic tam peſtifero animali ſenſus, vel potius

affectus eſt. Conjugia ferme vagantur: nec niſi cum pari vita eſt: itaque alterutra interemta, incredibilis alteri ultionis cura. Perſequitur interemtorem, unumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infeſtat, perrumpit omnes difficultates, permeat ſpatia, nec niſi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non eſt fateri, rerum natura, largius mala, an remedia genuerit. Jam primum hebetes oculos huic malo dedit: eoſque non in fronte ex adverſo cernere, ſed in temporibus: itaque excitatur pede ſæpius quam viſu. Deinde internecinum bellum cum ichneumone.

XXXVI. Notum eſt animal hac gloria maxime, in eadem natum Ægypto. Mergit ſe limo ſæpius, ſiccatque ſole. Mox ubi pluribus eodem modo ſe coriis loricavit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos averſus excipit, donec obliquo capite ſpeculatus invadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

XXXVII. Crocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infeſtum. Unum hoc animal terreſtre linguæ uſu caret. Unum ſuperiore mobili maxilla imprimit morſum, alias terribilem, pectinatim ſtipante ſe dentium ſerie. Magnitudine excedit plerumque duodeviginti cubita. Parit ova quanta anſeres: eaque extra eum locum ſemper incubat, prædivinatione quadam, ad quem ſummo auctu eo anno acceſſurus eſt Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in majorem creſcit magnitudinem. Et unguibus hic armatus eſt, contra omnes ictus cute invicta. Dies in terra agit, noctes in

aqua, teporis utrumque ratione. Hunc ſaturum cibo piſcium, & ſemper eſculento ore, in litore ſomno datum, parva avis, quæ trochilos ibi vocatur, rex avium in Italia, invitat ad hiandum pabuli ſui gratia, os primum ejus aſſultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc ſcabendi dulcedinem quam maxime hiantes: in qua voluptate ſomno preſſum conſpicatus ichneumon, per eaſdem fauces, ut telum aliquod, immiſſus, erodit alvum.

XXXVIII. Similis crocodilo, ſed minor etiam ichneumone, eſt in Nilo natus ſcincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verum in crocodilo major erat peſtis, quam ut uno eſſet ejus hoſte natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorſo tanquam ad hunc uſum cultellata ineſt ſpina, abigentes eos præda, ac velut in ſuo tantum amne regnantes, alioqui impares viribus ipſi, aſtu interimunt: callent enim in hoc cuncta animalia, ſciuntque non ſua modo commoda, verum & hoſtium adverſa: norunt ſua tela, norunt occaſiones, parteſque diſſidentium imbelles. In ventre mollis eſt tenuiſque cutis crocodilo: ideo ſe, ut territi, mergunt delphini, ſubeunteſque alvum illa ſecant ſpina. Quin & gens hominum eſt huic belluæ adverſa in ipſo Nilo Tentyritæ, ab inſula, in qua habitat, appellata. Menſura eorum parva, ſed præſentia animi in hoc tantum uſu mira. Terribilis hæc contra fugientes bellua eſt, fugax contra inſequentes: ſed adverſum ire ſoli hi audent. Quin

etiam flumini innatant: dorſoque equitantium modo impoſiti, hiantibus reſupino capite ad morſum, addita in os clava, dextra ac læva tenentes extrema ejus utrinque, ut frenis in terram agunt captivos: ac voce etiam ſola territos, cogunt evomere recentia corpora ad ſepulturam. Itaque uni ei inſulæ crocodili non adnatant: olfactuque ejus generis hominum, ut Pſyllorum ſerpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi viſus: quatuorque menſes hiemis inedia ſemper tranſmittere in ſpecu. Quidam hoc unum quamdiu vivat, creſcere arbitrantur: vivit autem longo tempore.

XXXIX. Major altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: ungulis binis, quales bubus, dorſo equi, & juba, & hinnitu, roſtro reſimo, cauda & dentibus aprorum aduncis, ſed minus noxiis: tergoris ad ſcuta galeaſque impenetrabilis, præterquam ſi humore madeat. Depaſcitur ſegetes, deſtinatione ante (ut ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus veſtigiis, ne quæ revertenti inſidiæ comparentur.

XL. Primus eum, & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis ſuæ ludis M. Scaurus temporario euripo oſtendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magiſter exſtitit. Aſſidua namque ſatietate obeſus exit in litus, recentes arundinum cæſuras ſpeculatum: atque ubi acutiſſimum videt ſtirpem, imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluvio ſanguinis morbidum alias corpus exonerat, & plagam limo rurſus obducit.

XLI. Simile quiddam & volucris in eadem Ægypto monſtravit, quæ vocatur ibis: roſtri aduncitate per eam partem ſe perluens, qua reddi ciborum onera maxime ſalubre eſt. Nec hæc ſola a multis animalibus reperta ſunt, uſui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis ſagittis cervi monſtravere, percuſſi eo telo, paſtuque ejus herbæ ejecto. Iidem percuſſi a phalangio, quod eſt aranei genus, aut aliquo ſimili, cancros edendo ſibi medentur. Eſt & ad ſerpentum ictus præcipua, qua ſe lacerti, quoties cum his conſeruere pugnam, vulnerati reſovent. Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtravere, vexatis pullorum oculis illa medentes.

Teſtudo cunilæ, quam bubulam vocant, paſtu, vires contra ſerpentes reſovet: muſtela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione conſerta: ciconia origano, edera apri in morbis ſibi medentur, & cancros veſcendo, maxime mari ejectos. Anguis hiberno ſitu membrana corporis obducta, feniculi ſucco impedimentum illud exuit, nitiduſque vernat. Exuit autem a capite primum, nec celerius quam uno die ac nocte replicans, ut extra fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hiberna latebra viſu obſcurato, marathro herbæ ſeſe affricans, oculos inungit ac reſovet: ſi vero ſquamæ obtorpuere, ſpinis juniperi ſe ſcabit. Draco vernam nauſeam ſilveſtris lactucæ ſucco reſtinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id eſt) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellavere quidam. At fera contra hoc excrementis hominis ſibi medetur: &

alias tam avida eorum, ut a paſtoribus ex induſtria in aliquo vaſe ſuſpenſa altius, quam ut queat ſaltu attingere, jaculando ſe appetendoque deficiat, & poſtremo exſpiret: alioqui vivacitatis adeo lentæ, ut ejectis interaneis diu pugnet. Elephas chamæleone concolori frondi devorato, occurrit oleaſtro huic veneno ſuo. Urſi cum mandragoræ mala guſtavere, formicas lambunt. Cervus herba cinare venenatis pabulis reſiſtit. Palumbes, gracculi, merulæ, perdices, lauri folio annuum faſtidium purgant: columbæ, turtures, & gallinacei, herba quæ vocatur helxine: anates, anſeres, ceteræque aquaticæ herba ſiderite: grues & ſimiles, junco paluſtri. Corvus occiſo chamæleone, qui etiam victori nocet, lauro infectum virus exſtinguit.

XLII. Millia præterea, utpote cum plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obſervationem, & ventorum, & imbrium, & tempeſtatum præſagia, aliis alia dederit, quod perſequi immenſum eſt, æque ſcilicet quam reliquam cum ſingulis hominum ſocietatem. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modo extiſque, circa quod magna mortalium portio hæret, ſed alia quadam ſignificatione. Ruinis imminentibus muſculi præmigrant, aranei cum telis primi cadunt. Auguria quidem artem fecere apud Romanos: & ſacerdotum collegium vel maxime ſolemne eſt. In Thracia locis rigentibus & vulpes, animal alioqui ſolertia dirum: amnes gelatos, lacuſque, nonniſi ad ejus itum reditumque tranſeunt. Obſervatum, eam aure ad glaciem appoſita, conjectare craſſitudinem gelus.

XLIII. Nec minus clara exitii documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro auctor eſt, a cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum; a talpis in Theſſalia: ab ranis civitatem in Gallia pulſam, ab locuſtis in Africa: ex Gyaro Cycladum inſula incolas a muribus fugatos, in Italia Amyclas a ſerpentibus deletas. Citra Cynamolgos Æthiopas late deſerta regio eſt, a ſcorpionibus & ſolipugis gente ſublata: & a ſcolopendris abactos Rhœtienſes, auctor eſt Theophraſtus. Sed ad reliqua ferarum genera redeamus.

XLIV. Hyænis utramque eſſe naturam, & alternis annis mares, alternis feminas fieri, parere ſine mare, vulgus credit, Ariſtoteles negat. Collum & juba continuitate ſpinæ porrigitur, flectique, niſi circumactu totius corporis, nequit. Multa præterea mira traduntur. Sed maxime ſermonem humanum inter paſtorum ſtabula aſſimulare, nomenque alicujus addiſcere, quem evocatum foras laceret. Item vomitionem hominis imitari, ad ſollicitandos canes, quos invadat. Ab uno animali ſepulcra erui, inquiſitione corporum. Feminam raro capi. Oculis mille eſſe varietates, colorumque mutationes. Præterea umbræ ejus contactu canes obmuteſcere. Et quibuſdam magicis artibus omne animal, quod ter luſtraverit, in veſtigio hærere.

XLV. Hujus generis coitu leæna Æthiopica parit crocutam, ſimiliter voces imitantem hominum pecorumque. Acies ei perpetua: in utraque parte oris nullis gingivis; dente continuo: qui ne contrario occurſu hebetetur, capſarum modo includi-

tur. Hominum ſermones imitari & mantichoram in Æthiopia, auctor eſt Juba.

XLVI. Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa, quæ & aſinorum ſilveſtrium multitudinem fundit. Mares in eo genere ſinguli feminarum gregibus imperitant. Timent libidinis æmulos, & ideo gravidas cuſtodiunt, morſuque natos mares caſtrant. Contra gravidæ latebras petunt, & parere furto cupiunt, gaudentque copia libidinis.

XLVII. Eaſdem partes ſibi ipſi Pontici amputant fibri, periculo urgente, ob hoc ſe peti gnari: caſtoreum id vocant medici: alias animal horrendi morſus, arbores juxta flumina, ut ferro, cædit: hominis parte comprehenſa, non antequam fracta concrepuerint oſſa, morſus reſolvit. Cauda piſcium iis, cetera ſpecies lutræ. Utrumque aquaticum: utrique mollior pluma pilus.

XLVIII. Ranæ quoque rubetæ, quarum & in terra, & in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus, deponere ea quotidie ac reſumere a paſtu dicuntur, venena tantum ſemper ſibi reſervantes.

XLIX. Similis & vitulo marino victus, in mari ac terra: ſimile fibro & ingenium. Evomit fel ſuum, ad multa medicamenta utile: item coagulum, ad comitiales morbos: ob ea ſe peti prudens. Theophraſtus auctor eſt, anguis modo & ſtelliones ſenectutem exuere, eamque protinus devorare, præripientes comitiali morbo remedia. Eoſdem mortiferi in Græcia morſus, innoxios eſſe in Sicilia.

L. Cervis quoque eſt ſua malignitas, quanquam placidiſſimo animalium. Urgente vi canum, ultro

confugiunt ad hominem. Et in pariendo semitas minus cavent, humanis vestigiis tritas, quam secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus, interdum & geminos. A conceptu separant se. At mares relicti rabie libidinis sæviunt: fodiunt scrobes. Tunc rostra eorum nigrescunt, donec aliqui abluant imbres. Feminæ autem ante partum purgantur herba quadam, quæ seselis dicitur, faciliore ita utentes utero. A partu duas, quæ aros & seselis appellantur, pastæ, redeunt ad fœtum: illis imbui lactis primos volunt succos, quacunque de causa. Editos partus exercent cursu, & fugam meditari docent: ad prærupta ducunt, saltumque demonstrant. Jam mares soluti desiderio libidinis, avide petunt pabula. Ubi se præpingues sensere, latebras quærunt, fatentes incommodum pondus. Et alias semper in fuga acquiescunt, stantesque respiciunt: cum prope ventum est, rursus fugæ præsidia repetentes. Hoc fit intestini dolore, tam infirmi, ut ictu levi rumpatur intus. Fugiunt autem latratu canum audito secunda semper aura, ut vestigia cum ipsis abeant. Mulcentur fistula pastorali & cantu: cum erexere aures, acerrimi auditus; cum remisere, surdi. Cetero animal simplex, & omnium rerum miraculo stupens: in tantum, ut equo aut bucula accedente propius, hominem juxta venantem non cernant: aut si cernant, arcum ipsum sagittasque mirentur. Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine, & capita imponentes præcedentium clunibus, vicibusque ad terga redeuntes. Hoc maxime notatur a Ci-

licia Cyprum trajicientibus. Nec vident terras, ſed in odore earum natant. Cornua mares habent, ſolique animalium omnibus annis ſtato veris temporis amittunt: ideo ſub ipſa die quam maxime invia petunt. Latent amiſſis velut inermes: ſed & hi bono ſuo invident. Dextrum cornu negant inveniri, ceu medicamento aliquo præditum: idque mirabilius fatendum eſt, cum & in vivariis mutent omnibus annis: defodi ab iis putant. Accenſi autem utriuslibet odore comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoque ætatis in illis gerunt, ſingulos annis adjicientibus ramos uſque ad ſexennes. Ab eo tempore ſimilia reviveſcunt: nec poteſt ætas diſcerni, ſed dentibus ſenecta declaratur. Aut enim paucos, aut nullos habent: nec in cornibus imis ramos, alioqui ante frontem prominere ſolitos junioribus. Non decidunt caſtratis cornua, nec naſcuntur. Erumpunt autem renaſcentibus tuberibus primo aridæ cutis ſimilia. Eadem teneris increſcunt ferulis, arundineas in paniculas molli plumata lanugine. Quamdiu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increſcentia Solis vapore durant, ad arbores ſubinde experientes: ubi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique jam ſunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, ut in aliquo ligno, teneris, dum experiuntur, innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuiſſe tradunt Q. Sertorii cervam, quam eſſe fatidicam Hiſpaniæ gentibus perſuaſerat. Et iis eſt cum ſerpente pugna. Veſtigant cavernas, nariumque ſpiritu extrahunt renitentes. Ideo ſingulare abigendis ſerpentibus, odor

adusto cervino cornu. Contra morsus vero præcipuum remedium ex coagulo hinnulei in matris utero occisi. Vita cervis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis jam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal, quin & medetur huic timori. Quasdam modo principes feminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, & longo ævo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere uno interierit. Eadem est specie, barba tantum & armorum villo distans, quem τραγέλαφον vocant, non alibi, quam juxta Phasin amnem, nascens.

LI. Cervos Africa propemodum sola non gignit. At chamæleonem & ipsa, quanquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri junguntur, ut piscibus, & spina simili modo eminet. Rostrum, ut in parvo, haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: ungues adunci: motus tardior, ut testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cavo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquam eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi versatione circumspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quam aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior: mutat namque eum subinde, & oculis, & cauda, & toto corpore,

redditque semper quemcunque proxime attingit, præter rubrum candidumque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantum: viscera sine splene. Hibernis mensibus latet, ut lacertæ.

LII. Mutat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indiis lycaon, cui jubata traditur cervix. Nam thoes (luporum id genus est procerius longitudine, brevitate crurum dissimile, velox saltu, venatu vivens, innocuum homini) habitum, non colorem mutant, per hiemem hirti, æstate nudi. Tarando magnitudo, quæ bovi: caput majus cervino, nec absimile: cornua ramosa, ungulæ bifidæ, villus magnitudine ursorum. Sed cum libuit sui coloris esse, asini similis est. Tergori tanta duritia, ut thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorumque reddit, in quibus latet, metuens, ideoque raro capitur. Mirum esset, habitum corpori tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

LIII. Hystrices generat India & Africa spina contectas, ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, & cum intendit cutem, missiles. Ora urgentium figit canum, & paulo longius jaculatur. Hibernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia ursis.

LIV. Eorum coitus hiemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexisque. Dein secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimum quinos. Hi sunt

candida informisque caro, paulo muribus major, sine oculis, sine pilo: ungues tantum prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quidquam rarius, quam parientem videre ursam. Ideo mares quadragenis diebus latent, feminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticumque congerie ædificant, impenetrabiles imbribus, mollique fronde constratos. Primis diebus bis septentis tam gravi somno premuntur, ut ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contraque capilli defluvium tenaces. Ab iis diebus resident, ac priorum pedum suctu vivunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fovent, non alio incubitu, quam ad ova volucres. Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque ursorum carnes, si asserventur, increscere. Cibi nulla tunc argumenta, nec nisi humoris minimum in alvo inveniri: sanguinis exiguas circa corda tantum guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues: cujus rei causa non promta est: quippe nec somno quidem saginatis, præter quatuordecim dies, ut diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis devorant, circaque surculos dentium prædomantes ora. Oculi eorum hebetantur: qua maxime causa favos expetunt, ut convulneratum ab apibus os levet sanguine gravedinem illam. Invalidissimum urso caput, quod leoni fortissimum: ideo urgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto jaciuntur: ac sæpe in arena colapho

infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorumque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in ursinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem aversi derepunt. Tauros, ex ore cornibusque eorum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animalium in maleficio stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. a. d. XIV Kalendas Octobr. Domitium Ahenobarbum Ædilem curulem ursos Numidicos centum, & totidem venatores Æthiopas in circo dedisse. Miror adjectum Numidicos fuisse, cum in Africa ursum non gigni constet.

LV. Conduntur hieme & Pontici mures, hi dumtaxat alibi: quorum palatum in gustu sagacissimum, auctores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium est: sed hi pabulo ante in specus convecto: cum quidam narrent, alternos marem ac feminam, supra se complexo fasce herbæ, supinos, cauda mordicus apprehensa, invicem detrahi ad specum: ideoque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Ægypto: similiterque resident in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribusque, ut manibus utuntur.

LVI. Præparant hiemi & herinacei cibos: ac volutati supra jacentia poma affixa spinis, unum amplius tenentes ore, portant in cavas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Austrum, condentes se in cubile præsagiunt. Ubi vero sensere venantem, contracto ore pedibusque, ac parte omni inferiore, qua raram & innocuam habent lanuginem,

convolvuntur in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione vero, urinam ex se reddunt tabificam, tergori suo spinisque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita prius urina venari, ars est. Et tum præcipua dos tergori, alias corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiamsi vivat subtractus fuga: ob id non nisi in novissima spe maleficio eo perfunditur: quippe & ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi, terminumque supremum opperientes, ut ferme ante captivitas occupet. Calidæ postea aquæ aspersu resolvitur pila: apprehensusque pede altero e posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. Ipsum animal, non ut remur plerique, vitæ hominum supervacuum est: si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecude mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio invenit, de nulla re crebrioribus Senatusconsultis, nulloque non Principe adito querimoniis provincialibus.

LVII. Urinæ & e duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari parvum, nec alibi nascens, quam ubi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac ceteris quadrupedum imperitans, illico exspiret. Ergo corpus ejus adustum adspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necantque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immerito igitur odit leo, visumque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contra urinam spargit, prudens hanc quoque leoni exitialem

Lyncum humor ita redditus, ubi gignuntur, glaciatur arescitve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino a plerisque ita generari prodito. Novere hoc, sciuntque lynces, & invidentes urinam terra operiunt, eoque celerius solidatur illa.

LVIII. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Provident tempestatem & sciuri: obturatisque, qua spiraturus est ventus, cavernis, ex alia parte aperiunt fores: de cetero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hiemes aliis provisum pabulum; aliis pro cibo somnus.

LIX. Serpentium vipera sola terra dicitur condi: ceteræ arborum aut saxorum cavis. Et alias vel annua fame durant, algore modo demto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt.

Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æstatibus, adhærentes maxime saxis: aut etiam injuria resupinatæ avulsæque, non tamen exeuntes. In Balearibus vero insulis cavaticæ appellatæ, non prorepunt e cavis terræ: neque herba vivunt, sed uvæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo ejusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantum Alpes quondam effossæ, cœpere jam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula.

LX. Lacertæ, inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: in Indiæ vero Nysa monte, XXIV in longitu-

dinem pedum, colore fulvi, aut punicei, aut cærulei.

LXI. Ex his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimumque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnasse adversus latrones canem pro domino accepimus, confectumque plagis a corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conventu percussorem domini, laniatuque, & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exsilio reduxere, prœliati contra resistentes. Propter bella Colophonii, itemque Castabalenses, cohortes canum habuere: hæ primæ dimicabant in acie nunquam detrectantes: hæc erant fidelissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendere Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Jasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediaque consumtus est. Is vero, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, injecit se flammæ: similiterque Hieronis regis. Memorat & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, uxore ejus Consingi lacerata, propter lasciviorem cum marito jocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cascellium jus civile docuit, asturcone e suburbano redeuntem, cum advesperavisset, canis a grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec prius ille vulneratus est, quam cane interemto. Sed super omnia in nostro ævo Actis populi Romani testatum, Appio Junio & P. Silio coss. cum animadverteretur ex causa Neronis Germanici filii,

in Titium Sabinum, & ſervitia ejus, unius ex his canem nec a carcere abigi potuiſſe, nec a corpore receſſiſſe, abjecti in gradibus Gemitoriis, mœſtos edentem ululatus, magna populi Romani corona: ex qua cum quidam ei cibum objeciſſet, ad os defuncti tuliſſe. Innatavit idem cadaver in Tiberim abjecti ſuſtentare conatus, effuſa multitudine ad ſpectandum animalis fidem.

Soli dominum novere: & ignotum quoque, ſi repente veniat, intelligunt. Soli nomina ſua, ſoli vocem domeſticam agnoſcunt. Itinera, quamvis longa, meminere. Nec ulli præter hominem memoria major. Impetus eorum & ſævitia mitigatur ab homine conſidente humi.

Plurima alia in his quoque vita invenit. Sed in venatu ſolertia & ſagacitas præcipua eſt. Scrutatur veſtigia atque perſequitur, comitantem ad feram inquiſitorem loro trahens: qua viſa quam ſilens & occulta, quam ſignificans demonſtratio eſt, cauda primum, deinde roſtro? Ergo etiam ſenecta feſſos, cæcoſque, ac debiles ſinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodenteſque roſtro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in ſilvis coitus tempore alligant feminas. Primo & ſecundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem e lupis Galli, quorum greges ſuum quiſque ductorem e canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Namque inter ſe exercent etiam magiſteria. Certum eſt, juxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum aviditati occaſionem præbeant. Indiam petenti Alexan-

dro Magno, rex Albaniæ dono dederat inuſitatæ magnitudinis unum: cujus ſpecie delectatus juſſit urſos, mox apros, & deinde damas emitti, contemtu immobili jacente eo. Qua ſegnitie tanti corporis offenſus Imperator generoſi ſpiritus, eum interimi juſſit. Nuntiavit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in parvis experiri vellet, ſed in leone, elephantove. Duos ſibi fuiſſe: hoc interemto, præterea nullum fore. Nec diſtulit Alexander, leonemque fractum protinus vidit. Poſtea elephantum juſſit induci, haud alio magis ſpectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primum latratu intonuit: moxque increvit aſſultans, contraque belluam exſurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, qua maxime opus eſſet, infeſtans atque evitans, donec aſſidua rotatam vertigine afflixit, ad caſum ejus tellure concuſſa.

LXII. Canum generi bis anno partus. Juſta ad pariendum annua ætas. Gerunt uterum ſexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem viſum accipiunt, non tamen unquam ultra viceſimum primum diem, nec ante ſeptimum. Quidam tradunt, ſi unus gignatur, nono die cernere: ſi gemini, decimo: idemque in ſingulos adjici, totidemque eſſe tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ femina ſit ex primipara genita, Faunos cerni. Optimus in fœtu qui noviſſime cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta.

LXIII. Rabies canum Sirio ardente homini peſtifera, ut diximus, ita morſis letali aquæ metu. Quapropter obviam itur per XXX eos dies, galli-

naceo maxime fimo immixto canum cibis: aut ſi prævenerit morbus, veratro.

A morſu vero unicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix ſilveſtris roſæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella auctor eſt, ſi quadrageſimo die, quam ſit natus, caſtretur morſu cauda, ſummuſque ejus articulus auferatur, ſequenti nervo exemto, nec caudam creſcere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigiis (quod equidem adnotaverim) accepimus: & ſerpentem latraſſe, cum pulſus eſt regno Tarquinius.

LXIV. Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, ſive ab adſpectu torvo, ſive ab inſigni taurini capitis, armo impreſſi. Tredecim talentis ferunt ex Philonici Pharſalii grege emtum, etiam tum puero capto ejus decore. Neminem hic alium, quam Alexandrum, regio inſtratus ornatu, recepit in ſedem, alios paſſim recipiens. Idem in prœliis memoratæ cujuſdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulneratus in alium tranſire Alexandrum non paſſus: multa præterea ejuſdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exſequias: urbemque tumulo circumdedit nomine ejus. Nec Cæſaris Dictatoris quenquam alium recepiſſe dorſo equus traditur: idemque humanis ſimiles pedes priores habuiſſe, hac effigie locatus ante Veneris Genetricis ædem. Fecit & Divus Auguſtus equo tumulum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complurium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum a Semiramide uſque ad coitum, Juba auctor eſt. Scythici

quidem equitatus equorum gloria ſtrepunt. Occiſo regulo ex provocatione dimicante, hoſtem cum victor ad ſpoliandum veniſſet, ab equo ejus ictibus morſuque confectum. Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta, atque exanimatum. Equæ eadem ex cauſa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis eſt: atque in grege prioris anni ſorore libentius etiam, quam matre, equa comitatur. Docilitas tanta eſt, ut univerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantum ſaltatione quadam moveri ſolitus inveniatur. Iidem præſagiunt pugnam, & amiſſos lugent dominos, lacrimaſque interdum deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege equus ejus inedia vitam finivit. Phylarchus refert Centaretum e Galatis, in prœlio occiſo Antiocho, potitum equo ejus conſcendiſſe ovantem. At illum indignatione accenſum domitis frenis, ne regi poſſet, præcipitem in abrupta iſſe, exanimatumque una. Philiſtus a Dionyſio relictum in cœno hærentem, ut ſeſe evelliſſet, ſecutum veſtigia domini, examine apum jubæ inhærente: eoque oſtento tyrannidem a Dionyſio occupatam.

LXV. Ingenia eorum inenarrabilia jaculantes obſequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipſo nixuque invitantium. Jam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in Circo ad currus juncti, non dubie intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudii Cæſaris ſecularium ludorum Circenſibus, excuſſo in carceribus auriga Albato Corace, occu-

pavere prima: tum obtinuere, opponentes, effundentes, omniaque contra æmulos, quæ debuissent peritissimo auriga insistente, facientes: cum puderet hominum artem ab equis vinci, peracto legitimo cursu ad cretam stetere. Majus augurium apud priscos, plebejis Circensibus excusso auriga, ita ut si staret, in Capitolium cucurrisse equos, ædemque ter lustrasse: maximum vero eodem pervenisse ab Vejis cum palma & corona, effuso Ratumena, qui ibi vicerat: unde postea nomen portæ est.

Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, potum exiguum impertientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo cursu euntibus insident. Vivunt annis quidam quinquagenis: feminæ minore spatio: eædem quinquennio finem crescendi capiunt, mares anno addito. Forma equorum, quales maxime legi oporteat, pulcherrime quidem Virgilio vate absoluta est. Sed & nos diximus in libro de jaculatione equestri condito: & fere inter omnes constare video. Diversa autem Circo ratio quæritur. Itaque cum bimi in alio subigantur imperio, non ante quinquennes ibi certamen accipit.

LXVI. Partum in eo genere undenis mensibus ferunt, duodecimo gignunt. Coitus verno æquinoctio, bimo utrinque, vulgaris: sed a trimatu firmior partus. Generat mas ad annos triginta tres, utpote cum a Circo post vicesimum annum mittantur ad sobolem. Opunte & ad quadraginta durasse tradunt, adjutum modo in attollenda priore parte corporis. Sed ad generandum paucis animalium minor ferti-

litas : qua de causa per intervalla admissuræ dantur: nec tamen quindecim initus ejusdem anni valet tolerare. Equarum libido exstinguitur juba tonsa. Gignunt annis omnibus ad quadragesimum. Vixisse equum septuaginta quinque annos proditur. In hoc genere gravida stans parit, præterque ceteras fœtum diligit. Et sane equis amoris innasci veneficium, hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro : quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit. Si quis præreptum habeat, olfactu in rabiem id genus agitur. Amissa parente in grege armenti, reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore triduo proximo, quam sit genitus, negant posse. Quo quis acrior, in bibendo profundius nares mergit. Scythæ per bella feminis uti malunt, quoniam urinam cursu non impedito reddant.

LXVII. Constat in Lusitania circa Olisiponem oppidum & Tagum amnem equas Favonio flante obversas animalem concipere spiritum, idque partum fieri, & gigni pernicissimum ita: sed triennium vitæ non excedere. In eadem Hispania Gallaica gens est, & Asturica : equini generis, (hi sunt quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones) gignunt, quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio : unde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo fere, qui homini morbi, præterque, vesicæ conversio, sicut omnibus in genere veterino.

LXVIII. Asinum cccc millibus nummûm emtum Q. Axio Senatori, auctor est M. Varro, haud scio an

omnium pretio animalium victo. Opera sine dubio generi mirifica, arando quoque, sed mularum maxime progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaja, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maxime impatiens: ideo non generatur in Ponto: nec æquinoctio verno, ut cetera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares in remissione operis deteriores. Partus a tricesimo mense ocissimus, sed a trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eisdem mensibus, & simili modo. Sed incontinens uterus urinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus a coitu. Raro geminos parit: paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ est ei ad trigesimum annum. Partus caritas summa, sed aquarum tædium majus. Per ignes ad fœtus tendunt: eædem, si rivus minimus intersit, horrent ita, ut pedes omnino caveant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, quæ sunt in pecuariis, atque ita ut sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluviis. Mirumque dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, ut bibant cogendæ exorandæve sunt. Nec nisi spatiosa incubitant laxitate: varia namque somno visa concipiunt, ictu pedum crebro; qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claud itatem illico affert. Quæstus ex iis opima prædia exsuperant. Notum est, in Celtiberia singulas quadringentena millia nummorum enixas. Ad mularum maxime partus, aurium referre in his & palpebrarum pilos ajunt. Quamvis enim unicolor reliquo corpore, totidem

tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mæcenas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit auctoritas saporis. Asino moriente viso, celerrime id genus deficit.

LXIX. Ex asino & equa mula gignitur mense tertio decimo, animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus majores legunt: arcerique utrumque genus ab altero narrant, nisi in infantia ejus generis, quod ineat, lacte hausto. Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum uberi, asinarumve, equuleos admovent. Gignitur autem mula ex equo & asina, sed effrenis, & tarditatis indomitæ. Lenta omnia eis, ut vetulis. Conceptum ex equo, secutus asini coitus, abortu perimit: non item ex asino equi. Feminas a partu optime septimo die impleri, observatum est: mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quam dentes, quos pullinos appellant, jaciat, conceperit, sterilis intelligitur; & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, hinnos antiqui vocabant: contraque mulos, quos asini & equæ generarent. Observatum, e duobus diversis generibus nata, tertii generis fieri, & neutri parentum esse similia: eaque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: idcirco mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpe: verum prodigii loco habitum. Theophrastus vulgo parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In

plurium Græcorum eſt monumentis, cum equa muli coitu natum, quèm vocaverint ginnum, id eſt, parvum mulum. Generantur ex equa & onagris manſuefactis mulæ veloces in curſu, duritia eximia pedum, verum ſtrigoſo corpore, indomito animo. Sed generator, onagro & aſina genitus, omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præſtantibus ſapore, Africa gloriatur, quos laliſiones appellant. Mulum LXXX annis vixiſſe, Athenienſium monumentis apparet. Eo gaviſi namque, cum templum in arce facerent, quod derelictus ſenecta, ſcandentia jumenta comitatu niſuque exhortaretur, decretum fecere, ne frumentarii negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

LXX. Bubus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In noſtro orbe Epiroticis laus maxima, a Pyrrhi (ut ferunt) jam inde regis cura. Id conſecutus eſt, non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodieque reliquiæ ſtirpium durant. At nunc anniculæ fœcunditatem poſcuntur, tolerantius tamen bimæ: tauri generationem, quadrimi. Implent ſinguli denas eodem anno. Tradunt autem, ſi poſt coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares eſſe: ſi in lævam, feminas. Conceptio uno initu peragitur: quæ ſi forte pererravit, vigeſimum poſt diem marem femina repetit. Pariunt menſe decimo: quidquid ante genitum, inutile eſt. Sunt auctores, ipſo complente decimum menſem die parere. Gignunt raro geminos. Coitus a Delphini exortu a. d. pridie Nonas Januarias, die-

bus triginta: aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte vivunt, ita dispensatus, ut omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quam bis die, ineunt. Boves animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita feminis, quindenis annis longissima: maribus, tricenis. Robur in quimatu. Lavatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum arundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato adspectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non cervice, junctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibber in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos a cervicibus eminente, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cetero nigri coloris candidive, ad laborem damnantur. Tauris minora, quam bubus cornua, tenuioraque. Domitura boum in trimatu: postea sera, ante præmatura. Optime cum domito juvencus imbuitur. Socium enim laboris agrique culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, ut sit inter exempla damnatus a populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bovem, actusque in exsilium, tanquam colono suo interemto.

Tauris in adspectu generositas, torva fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscentibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus. Stat ira gliscente alternos replicans, spargensque in alvum arenam, & solus animalium eo sti-

mulo ardeſcens. Vidimus ex imperio dimicantes, & ideo monſtratos, rotari, cornibus cadentes excipi, iterumque reſurgere, modo jacentes ex humo tolli; bigarumque etiam curru citato, velut aurigas, inſiſtere. Theſſalorum gentis inventum eſt, equo juxta quadrupedante cornu intorta cervice tauros necare: primus id ſpectaculum dedit Romæ Cæſar Dictator. Hinc victimæ opimæ, & lautiſſima Deorum placatio. Huic tantum animali omnium, quibus procerior cauda, non ſtatim nato conſummatæ, ut ceteris, menſuræ: creſcit uni, donec ad veſtigia ima perveniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, ut articulum ſuffraginis contingat: breviore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, ſicut nec claudicante, nec aliena hoſtia Deos placari, nec trahente ſe ab aris. Eſt frequens in prodigiis priſcorum, bovem locutum: quo nuntiato, Senatum ſub dio haberi ſolitum.

LXXI. Bos in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Inſigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ creſcere incipientis. Nodus ſub lingua, quem cantharum appellant. Non eſt fas eum certos vitæ excedere annos, merſumque in ſacerdotum fonte enecant, quæſituri luctu alium, quem ſubſtituant: & donec invenerint, mœrent, deraſis etiam capitibus: nec tamen unquam diu quæritur. Inventus deducitur Memphim a ſacerdotibus. Delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterum intraſſe lætum eſt, in altero dira portendit. Reſponſa privis dat, e manu con-

ſulentium cibum capiendo. Germanici Cæſaris manum averſatus eſt, haud multo poſtea exſtincti. Cetero ſecretus, cum ſe proripuit in cœtus, incedit ſummotu lictorum, grexque puerorum comitatur, carmen honori ejus canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repente lymphati futura præcinunt. Femina bos ſemel ei anno oſtenditur, ſuis & ipſa inſignibus, quanquam aliis: ſemperque eodem die & inveniri eam, & exſtingui tradunt. Memphi eſt locus in Nilo, quem a figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamque mergunt iis diebus, quos habent natales Apis: ſeptem hi ſunt, mirumque neminem per eos a crocodilis attingi: octavo poſt horam diei ſextam, redire belluæ feritatem.

LXXII. Magna & pecori gratiâ, vel in placamentis Deorum, vel in uſu vellerum. Ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis utrinque ad novenos annos: quibuſdam & ad decimum. Primiparis minores fœtus. Coitus omnibus ad Arcturi occaſum, id eſt, a tertio Idus Majas, ad Aquilæ occaſum, in x Kal. Aug. Gerunt partum diebus centum quinquaginta: poſtea concepti invalidi. Cordos vocabant antiqui poſt id tempus natos. Multi hibernos annos præferunt vernis, quoniam magis interſit ante ſolſtitium quam ante brumam firmos eſſe, ſolumque hoc animal utiliter bruma naſci. Arieti naturale agnas faſtidire, ſenectam ovium conſectari; & ipſe ſenecta melior, mutilus quoque utilior. Ferocia ejus cohibetur, cornu juxta aurem terebrato. Dextro teſte præligato fe-

minas generat, lævo mares. Tonitrua ſolitariis ovibus abortus inferunt. Remedium eſt congregare eas, ut cœtu juventur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Auſtri feminas: atque in eo genere arietum maxime ſpectantur ora: quia cujus coloris ſub lingua habuere venas, ejus & lanicium eſt in fœtu: variumque, ſi plures fuere: & mutatio aquarum potuſque variat. Ovium ſumma genera duo, tectum & colonicum: illud mollius, hoc in paſcuo delicatius, quippe cum tectum rubis veſcatur. Operimenta ei ex Arabicis præcipua.

LXXIII. Lana autem laudatiſſima Apula, & quæ in Italia Græci pecoris appellatur, alibi Italica. Tertium locum Mileſiæ oves obtinent. Apulæ breves villo, nec niſi pænulis celebres. Circa Tarentum Canuſiumque ſummam nobilitatem habent. In Aſia vero eodem genere Laodiceæ. Alba Circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc ævi exceſſit ulla. Oves non ubique tondentur: durat quibuſdam in locis vellendi mos: colorum plura genera: quippe cum deſint etiam nomina eis. Quas nativas appellant, aliquot modis Hiſpania: nigri velleris præcipuas habet Pollentia juxta Alpes: jam Aſia rutili, quas Erythræas vocant: item Bætica: Canuſium fulvi: Tarentum & ſuæ pulliginis. Succidis omnibus medicata vis. Iſtriæ Liburniæque pilo propior, quam lanæ, pexis aliena veſtibus, & quam Salacia ſcutulato textu commendat in Luſitania. Similis circa Piſcenas provinciæ Narbonenſis: ſimilis & in Ægypto, ex qua veſtis detrita uſu pingitur, rurſuſque ævo durat. Eſt & hirtæ pilo craſſo

in tapetis antiquiſſima gratia: jam certe priſcos iis uſos, Homerus auctor eſt. Aliter hæc Galli pingunt, aliter Parthorum gentes. Lanæ & per ſe coactam veſtem faciunt: & ſi addatur acetum, etiam ferro reſiſtunt: immo vero etiam ignibus noviſſimo ſui purgamento; quippe ahenis polientium extractæ, in tormenti uſum veniunt, Galliarum, ut arbitror, invento: certe Gallicis hodie nominibus diſcernitur: nec facile dixerim, qua id ætate cœperit. Antiquis enim torus e ſtramento erat, qualiter etiam nunc in caſtris. Gauſapa patris mei memoria cœpere: amphimalla, noſtra: ſicut villoſa etiam ventralia. Nam tunica lati clavi, in modum gauſapæ texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt. De reliquarum infectu ſuis locis dicemus, in conchyliis marinis, aut herbarum natura.

LXXIV. Lanam in colo & fuſo Tanaquilis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata eſt, in templo Sangi duraſſe, prodente ſe, auctor eſt M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatam in æde Fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat uſus. Inde factum, ut nubentes virgines comitaretur colus comta, & fuſus cum ſtamine. Ea prima texuit rectam tunicam, quales cum toga pura tirones induuntur, novæque nuptæ. Undulata veſtis prima e laudatiſſimis fuit: inde ſororiculata defluxit. Togas raſas Phryxianaſque, Divi Auguſti noviſſimis temporibus cœpiſſe, ſcribit Feneſtella. Crebræ papaveratæ antiquiorem habent originem, jam ſub Lucilio poeta in Torquato notatæ. Prætextæ apud Etruſcos originem invenere. Trabeis uſos accipio reges: pictas veſtes jam apud

Homerum fuiſſe, unde triumphales natæ. Acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygioniæ appellatæ ſunt. Aurum intexere in eadem Aſia invenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Colores diverſos picturæ intexere Babylon maxime celebravit, & nomen impoſuit. Plurimis vero liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria inſtituit: ſcutulis dividere, Gallia. Metellus Scipio tricliniaria Babylonica ſeſtertiûm octingentis millibus veniſſe jam tunc, poſuit in Catonis criminibus, quæ Neroni principi quadragies ſeſtertio nuper ſtetere. Servii Tullii prætextæ, quibus ſignum Fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, duravere ad Sejani exitum. Mirumque fuit nec defluxiſſe eas, nec teredinum injurias ſenſiſſe annis DLX. Vidimus jam & viventium vellera, purpura, cocco, conchylio, ſeſquipedalibus libris infecta, velut illa ſic naſci cogente luxuria.

LXXV. In ipſa ove ſatis generoſitatis oſtenditur brevitate crurum, ventris veſtitu: quibus nudus eſſet, apicas vocabant, damnabantque. Syriæ cubitales ovium caudæ, plurimumque in ea parte lanicii. Caſtrari agnos, niſi quinquemeſtres, præmaturum exiſtimatur. Eſt & in Hiſpania, ſed maxime Corſica, non maxime abſimile pecori, genus muſmonum, caprino villo, quam pecoris velleri, propius. Quorum e genere & ovibus natos priſci Umbros vocarunt. Infirmiſſimum pecori caput, quamobrem averſum a Sole paſci cogendum. Quam ſtultiſſima animalium lanata. Qua timuere ingredi, unum cornu raptum ſequuntur. Vita longiſſima anni X, in Æthiopia XIII. Ca-

pris eodem loco XI, in reliquo orbe plurimum octoni. Utrumque genus intra quartum coitum impletur.

LXXVI. Capræ pariunt & quaternos, ſed raro admodum. Ferunt quinque menſibus, ut oves. Capræ pinguitudine ſterileſcunt. Ante trimas minus utiliter generant, & in ſenecta ultra quadriennium. Incipiunt ſeptimo menſe, adhuc lactentes. Mutilum in utroque ſexu utilius. Primus in die coitus non implet: ſequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Novembri menſe, ut Martio pariant turgeſcentibus virgultis, aliquando anniculæ, ſemper bimæ, in trimatu inutiles. Pariunt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos ſuffuſos capra junci puncto ſanguine exonerat, caper rubi. Solertiam ejus animalis Mutianus viſam ſibi prodidit in ponte prætenui, duabus obviis e diverſo: cum circumactum anguſtiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter ſubterfluente, alteram decubuiſſe, atque ita alteram proculcatæ ſupergreſſam. Mares quam maxime ſimos, longis auribus infractiſque, armis quam villoſiſſimis probant. Feminarum generoſitatis inſigne, laciniæ corporibus a cervice binæ dependentes. Non omnibus cornua: ſed quibus ſunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis major ubertas. Auribus eas ſpirare, non naribus, nec unquam febri carere, Archelaus auctor eſt: ideo fortaſſis anima his, quam ovibus, ardentior, calidioreſque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quam interdiu: ideo ſi caprinum jecur veſ-

cantur, reſtitui veſpertinam aciem his, quos nyctalopas vocant. In Cilicia, circaque Syrtes villo tonſili veſtiuntur. Capras in occaſum declivi Sole, in paſcuis negant contueri inter ſeſe, ſed averſas jacere: reliquis autem horis adverſas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc ſi quis apprehenſam ex grege unam trahat, ceteræ ſtupentes ſpectant. Id etiam evenire, cum quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morſus earum arbori exitialis. Olivam lambendo quoque ſterilem faciunt, eaque ex cauſa Minervæ non immolantur.

LXXVII. Suilli pecoris admiſſura a Favonio ad æquinoctium vernum: ætas, octavo menſe: quibuſdam in locis etiam quarto, uſque ad octavum annum. Partus bis anno: tempus utero quatuor menſium: numerus fœcunditatis ad vicenos: ſed educare tam multos nequeunt. Diebus decem circa brumam ſtatim dentatos naſci, Nigidius tradit. Implentur uno coitu, qui & geminatur propter facilitatem aboriendi. Remedium, ne prima ſubatione, neque ante flaccidas aures coitus fiat. Mares non ultra trimatum generant. Feminæ ſenectute feſſæ, cubantes coeunt. Comeſſe fœtus his, non eſt prodigium. Suis fœtus ſacrificio die quinto purus eſt, pecoris die octavo, bovis triceſimo. Coruncanus ruminales hoſtias, donec bidentes fierent, puras negavit. Suem oculo amiſſo putant cito exſtingui: alioqui vita ad quindecim annos, quibuſdam & vicenos. Verum efferantur, & alias obnoxium genus morbis, anginæ maxime, & ſtrumæ. Index ſuis invalidæ, cruor

in radice setæ dorso evulsæ, caput obliquum in incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum quam in lævum, detorta. Pinguescunt LX diebus, sed magis tridui inedia saginatione orsa. Animalium hoc maxime brutum: animamque ei pro sale datam non illepide existimabatur. Compertum, agnitam vocem suarii furto abactis, mersoque navigio inclinatione lateris unius remeasse. Quin & duces in urbe forum nundinarium domosque petere discunt: & feri sapiunt palude confundere urinam, in fuga levare. Castrantur feminæ quoque, sicuti cameli, post bidui inediam suspensæ pernis prioribus, vulva recisa: celerius ita pinguescunt.

Adhibetur & ars jecori feminarum, sicut anserum, inventum M. Apicii, fico arida saginatis ac satie, necatis repente mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta prope sapores, cum ceteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictaque cœnis abdomina, glandia, testiculi, vulvæ, sincipita verrina: ut tamen Publii mimorum Poetæ cœna, postquam servitutem exuerat, nulla memoretur sine abdomine, etiam vocabulo suminis ab eo imposito.

LXXVIII. Placuere autem & feri sues. Jam Catonis Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diviso, media ponebatur, lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Servilius Rullus,

pater ejus Rulli, qui Ciceronis Conſulatu legem agrariam promulgavit. Tam propinqua origo nunc quotidianæ rei eſt. Et hoc Annales notarunt, horum ſcilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem cœna, ſed in principio, bini ternique pariter manduntur apri. Vivaria horum, ceterorumque ſilveſtrium, primus togati generis invenit Fulvius Lupinus, qui in Tarquinienſi feras paſcere inſtituit. Nec diu imitatores defuere L. Lucullus, & Q. Hortenſius.

Sues feræ ſemel anno gignunt. Maribus in coitu plurima aſperitas. Tunc inter ſe dimicant, indurantes attritu arborum coſtas, lutoque ſe tergorantes. Feminæ in partu aſperiores, & fere ſimiliter in omni genere beſtiarum. Apris maribus, nonniſi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex roſtro, totidem a fronte, ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo ſimilis agreſtibus, ceteris niger. At in Arabia ſuillum genus non vivit.

LXXIX. In nullo genere æque facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu ſemiferos: ad homines quoque, ut in C. Antonium Ciceronis in Conſulatu collegam, appellatione translata. Non in ſuibus autem tantum, ſed in omnibus quoque animalibus, cujuſcunque generis ullum eſt placidum, ejuſdem invenitur & ferum; utpote cum hominum etiam ſilveſtrium tot genera prædicta ſint. Capræ tamen in plurimas ſimilitudines transfigurantur. Sunt capreæ, ſunt rupicapræ, ſunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquam onerato capite vaſtis cornibus gladiorumque vaginis:

in hæc ſe librant, ut tormento aliquo rotati in petras, potiſſimum e monte aliquo in alium tranſilire quærentes; atque recuſſu pernicius, quo libuerit, exſultant. Sunt & oryges, ſoli quibuſdam dicti contrario pilo veſtiri, & ad caput verſo. Sunt & damæ, & pygargi, & ſtrepſicerotes, multaque alia haud diſſimilia. Sed illa Alpes, hæc tranſmarini ſitus mittunt.

LXXX. Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter ſe diſtinguuntur. Mira ſolertia: viſco inungi, laqueiſque calceari imitatione venantium tradunt: Mutianus & latrunculis luſiſſe, fictas cera icones uſu diſtinguente. Luna cava triſtes eſſe, quibus in eo genere cauda ſit, novam exſultatione adorare: nam defectum ſiderum & ceteræ pavent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Geſtant catulos, quæ manſuefactæ intra domos peperere, omnibus demonſtrant, tractarique gaudent, gratulationem intelligentibus ſimiles. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, ſicut ſatyris. Callitriches toto pæne adſpectu differunt: barba eſt in facie, cauda late fuſa primori parte. Hoc animal negatur vivere in alio quam Æthiopiæ, quo gignitur, cælo.

LXXXI. Et leporum plura ſunt genera. In Alpibus candidi, quibus hibernis menſibus pro cibatu nivem credunt eſſe: certe liqueſcente ea rutileſcunt annis omnibus: & eſt alioqui animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis ſunt & quos Hiſpania cuniculos appellat, fœcunditatis innume-

ræ, famemque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus ventri exsectos, vel uberibus ablatos, non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est, Balearicos adversus proventum eorum auxilium militare a Divo Augusto petiisse. Magna propter venatum eum viverris gratia est. Injiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, unde & nomen animali: atque ita ejectos superne capiunt. Archelaus auctor est, quot sint corporis cavernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certe numerus reperitur. Idem utramque vim singulis inesse, ac sine mare æque gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcunda generavit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem superfœtat, aliud educans, aliud in utero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerens pariter. Nec non & vestes leporino pilo facere tentatum est, tactu non perinde molli, ut in cute, propter brevitatem pili dilabidas.

LXXXII. Hi mansuescunt raro, cum feri dici jure non possint: complura namque sunt nec placida, nec fera, sed mediæ inter utrumque naturæ, ut in volucribus hirundines, apes: in mari, delphini. Quo in genere multi & hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lanuvii clypeis argenteis, Marsicum portendere bellum: Carboni Imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu utebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione: alii lata fronte, alii acuta, alii herinaceorum

genere pungentibus pilis. Theophraſtus auctor eſt, in Gyaro inſula cum incolas fugaſſent, ferrum quoque roſiſſe eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis ob hoc alvos eorum excidi, ſemperque furtum id deprehendi: tantam eſſe dulcedinem ſurandi. Veniſſe murem CC denariis, Caſilinum obſidente Hannibale: eumque qui vendiderat fame interiiſſe, emtorem vixiſſe, Annales tradunt. Cum candidi provenere, lætum faciunt oſtentum. Nam ſoricum occentu dirimi auſpicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipſos hieme condi, auctor eſt Nigidius: ſicut glires, quos Cenſoriæ leges, Princepſque M. Scaurus in Conſulatu, non alio modo cœnis ademere, quam conchylia, aut ex alio orbe convectas aves. Semiferum & ipſum animal, cui vivaria in doliis, idem qui apris, inſtituit. Qua in re notatum, non congregari, niſi populares ejuſdem ſilvæ: & ſi miſceantur alienigenæ, amne vel monte diſcreti, interire dimicando. Genitores ſuos feſſos ſenecta alunt inſigni pietate. Senium finitur hiberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rurſus æſtate juveneſcunt: ſimili & nitelis quiete.

LXXXIII. Mirum, rerum naturam non ſolum alia aliis dediſſe terris animalia, ſed in eodem quoque ſitu quædam aliquibus locis negaſſe. In Mæſia ſilva Italiæ, non niſi in parte reperiuntur hi glires. In Lycia dorcades non tranſeunt montes Syris vicinos: onagri montem, qui Cappadociam a Cilicia dividit. In Helleſponto in alienos fines non commeant cervi: & circa Arginuſſam Elaphum montem

non excedunt, auribus etiam in monte fiſſis. In Poroſelene inſula viam muſtelæ non tranſeunt: in Bœotiæ Lebadia illatæ ſolum ipſum fugiunt, quæ juxta in Orchomeno tota arva ſubruunt, talpæ, quarum e pellibus cubicularia vidimus ſtragula: adeo ne religio quidem a portentis ſummovet delicias. In Ithaca lepores illati moriuntur extremis quidem in litoribus: in Ebuſo, in litoribus, cuniculi: ſcatent juxta in Hiſpania, Balearibuſque. Cyrenis mutæ fuere ranæ, illatis e continente vocalibus durat genus earum. Mutæ ſunt etiam nunc in Seripho inſula. Eædem alio translatæ canunt: quod accidere & in lacu Theſſaliæ Sicendo tradunt. In Italia muribus araneis venenatus eſt morſus: eoſdem ulterior Apennino regio non habet. Iidem ubicunque ſint, orbitam ſi tranſiere, moriuntur. In Olympo Macedoniæ monte non ſunt lupi, nec in Creta inſula. Ibi quidem non vulpes, urſive, atque omnino nullum maleficum animal, præter phalangium: aranei id genus, de quo dicemus ſuo loco. Mirabilius, in eadem inſula cervos, præterquam in Cydoniatarum regione, non eſſe: item apros, & attagenas, herinaceos. In Africa autem nec apros, nec cervos, nec capreas, nec urſos.

LXXXIV. Jam quædam animalia indigenis innoxia, advenas interimunt: ſicut ſerpentes parvi in Tirynthe: quos terra naſci proditur. Item in Syria angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiamſi calcati momordere, non ſentiuntur maleficia: aliis cujuſcunque gentis infeſti, avide & cum cruciatu exa-

nimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Contra in Latmo Cariæ monte Ariſtoteles tradit a ſcorpionibus hoſpites non lædi, indigenas interimi. Sed reliquorum quoque animalium, & præterea terreſtrium, dicemus genera.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER IX.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER IX.

I. Animalium, quæ terreſtria appellavimus, hominum quadam conſortione degentia, indicata natura eſt. Ex reliquis minimas eſſe volucres convenit. Quamobrem prius æquorum, amnium, ſtagnorumque dicentur. Sunt autem complura in iis, majora etiam terreſtribus. Cauſa evidens, humoris luxuria. Alia ſors alitum, quibus vita pendentibus. In mari autem tam late ſupino, mollique ac fertili nutrimento, accipiente cauſas genitales e ſublimi ſemperque pariente natura, pleraque etiam monſtrifica reperiuntur, perplexis, & in ſemet aliter atque aliter nunc flatu, nunc fluctu convolutis ſeminibus, atque principiis: vera ut fiat vulgi opinio, quidquid naſcatur in parte naturæ ulla, & in mari eſſe: præterque, multa, quæ nuſquam alibi. Rerum quidem, non ſolum animalium ſimulacra eſſe, licet intelligere intuentibus uvam, gladium, ſerras: cucumim vero & colore & odore ſimilem: quo minus miremur equorum capita in tam parvis eminere cochleis.

II. Plurima autem & maxima in Indico mari animalia, e quibus balænæ quaternûm jugerum, pri-

ſtes ducenûm cubitorum: quippe ubi locuſtæ quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa ſolſtitia maxime viſuntur. Tunc illic ruunt turbines, tunc imbres, tunc dejectæ montium jugis procellæ ab imo vertunt maria, pulſataſque ex profundo belluas cum fluctibus volvunt: & alias tanta thynnorum multitudine, ut Magni Alexandri claſſis haud alio modo, quam hoſtium acie obvia contrarium agmen adverſa fronte direxerit: aliter ſparſis non erat evadere: non voce, non ſonitu, non ictu, ſed fragore terrentur, nec niſi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninſula ingens. Hujus objectu vaſtus efficitur ſinus, duodecim dierum & noctium remigio enavigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recepit afflatum. Hujus loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adoleſcunt. Gedroſos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni claſſium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere, oſſibus tecta contignare, ex quibus multa quadrigenûm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt & pecori ſimiles belluæ ibi in terram, paſtæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, aſinorum, taurorum capitibus, quæ depaſcuntur ſata.

III. Maximum animal in Indico mari priſtis & balæna eſt: in Gallico oceano phyſeter, ingentis columnæ modo ſe attollens, altiorque navium velis diluviem quandam eructans. In Gaditano oceano arbor in tantum vaſtis diſpanſa ramis, ut ex ea cauſa fretum nunquam intraſſe credatur. Apparent & ro-

tæ appellatæ a ſimilitudine, quaternis diſtinctæ radiis, modiolos earum oculis duobus utrinque claudentibus.

IV. Tiberio principi nuntiavit Oliſiponenſium legatio ob id miſſa, viſum, auditumque in quodam ſpecu concha canentem Tritonem, qua noſcitur forma: & Nereidum falſa non eſt, ſquamis modo hiſpido corpore, etiam qua humanam effigiem habent. Namque hæc in eodem ſpectata litore eſt, cujus morientis etiam gannitum triſtem accolæ audivere longe. Et Divo Auguſto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas ſcripſit. Auctores habeo in equeſtri ordine ſplendentes, viſum ab his in Gaditano oceano marinum hominem, toto corpore abſoluta ſimilitudine: aſcendere navigia nocturnis temporibus, ſtatimque degravari, quas inſederit, partes: & ſi diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunenſis provinciæ litus in inſula ſimul trecentas amplius belluas reciprocans deſtituit oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: interque reliquas elephantos, & arietes, candore tantum cornibus aſſimilatis. Nereidas vero multas Turranius prodidit: expulſam belluam in Gaditana litora, cujus inter duas pinnas ultimæ caudæ cubita ſexdecim fuiſſent, dentes ejuſdem CXX, maximi dodrantium menſura, minimi ſemipedum. Belluæ, cui dicebatur expoſita fuiſſe Andromeda, oſſa Romæ, apportata ex oppido Judææ Joppe, oſtendit inter reliqua miracula in Ædilitate ſua M. Scaurus, longitudine pedum XL, altitudine coſtarum

Indicos elephantos excedente, ſpinæ craſſitudine ſeſquipedali.

V. Balænæ & in noſtra maria penetrant. In Gaditano oceano non ante brumam conſpici eas tradunt: condi autem ſtatis temporibus in quodam ſinu placido & capaci, mire gaudentes ibi parere. Hoc ſcire orcas, infeſtam his belluam, & cujus imago nulla repræſentatione exprimi poſſit alia, quam carnis immenſæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in ſecreta, ac vitulos earum, aut fœtas, vel etiamnum gravidas lancinant morſu, incurſuque, ceu Liburnicarum roſtris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnandum inertes, & pondere ſuo oneratæ, tunc quidem & utero graves, pariendive pœnis invalidæ, ſolum auxilium novere in altum profugere, & ſe toto defendere oceano. Contra, orcæ occurrere laborant, ſeſeque opponere, & caveatas anguſtiis trucidare, in vada urgere, ſaxis illidere. Spectantur ea prœlia, ceu mari ipſi ſibi irato, nullis in ſinu ventis, fluctibus vero ad anhelitus ictuſque, quantos nulli turbines volvant. Orca & in portu Oſtienſi viſa eſt, oppugnata a Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum, invitata naufragiis tergorum advectorum e Gallia: ſatianſque ſe per complures dies, alveum in vado ſulcaverat; accumulata fluctibus in tantum, ut circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa, emineret dorſo multum ſuper aquas carinæ vice inverſæ. Prætendi juſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portus: profectuſque ipſe cum Prætorianis cohortibus populo Romano

ſpectaculum præbuit, lanceas congerente milite e navigiis aſſultantibus: quorum unum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum unda.

VI. Ora balænæ habent in frontibus: ideoque ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos efflant. Spirant autem confeſſione omnium & pauciſſima alia in mari, quæ internorum viſcerum pulmonem habent, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere exiſtimant, quorum hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud diſſimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera, ita volente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque, tanto ſpiſſiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ ſemper defoſſa vivunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certe efficacia, ut credam etiam omnia in aquis ſpirare naturæ ſuæ ſorte: primum ſæpe adnotata piſcium æſtivo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oſcitatio: ipſorum quoque, qui ſunt in adverſa opinione, de ſomno piſcium confeſſio: quis enim ſine reſpiratione ſomno locus? præterea bullantium aquarum ſufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augeſcentia. Super omnia eſt, quod eſſe auditum & odoratum piſcibus, non erit dubium: ex

aeris utrumque materia. Odorem quidem non aliud, quam infectum aera, intelligi possit. Quamobrem de his opinetur, ut cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis a fronte, delphinis a dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra. Item testudines, de quibus mox plura.

VII. Velocissimum omnium animalium, non solum marinorum, est delphinus: ocior volucre, acrior telo: ac nisi multum infra rostrum os illi foret, medio pæne in ventre, nullus piscium celeritatem ejus evaderet. Sed affert moram providentia Naturæ; quia nisi resupini atque conversi non corripiunt: quæ causa præcipue velocitatem eorum ostendit. Nam cum fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, ut arcu emissi, ad respirandum emicant: tantaque vi exsiliunt, ut plerumque vela navium transvolent. Vagantur fere conjugia: pariunt catulos decimo mense, æstivo tempore, interim & binos: nutriunt uberibus, sicut balæna: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudinem pervenire: vivunt & tricenis: quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultanturque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua non queunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: nec statim tellure tacta moriuntur, multoque

ocius fiſtula clauſa. Lingua eſt his contra naturam aquatilium mobilis, brevis atque lata, haud differens ſuillæ. Pro voce gemitus humano ſimilis, dorſum repandum, roſtrum ſimum. Qua de cauſa nomen Simonis omnes miro modo agnoſcunt, maluntque ita appellari.

VIII. Delphinus non homini tantum amicum animal, verum & muſicæ arti, mulcetur ſymphoniæ cantu, & præcipue hydrauli ſono. Hominem non expaveſcit, ut alienum: obviam navigiis venit, alludit exſultans, certat etiam, & quamvis plena præterit vela. Divo Auguſto principe, Lucrinum lacum invectus, pauperis cujuſdam puerum, ex Bajano Puteolos in ludum literarium itantem, cum meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, ſæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexiſſet, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res Mæcenatis, & Fabiani, & Flavii Alfii, multorumque eſſet literis mandata. Quocunque diei tempore inclamatus a puero, quamvis occultus atque abditus, ex imo advolabat: paſtuſque e manu præbebat aſcenſuro dorſum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptumque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, ſimili modo revehens pluribus annis; donec morbo exſtincto puero, ſubinde ad conſuetum locum ventitans, triſtis & mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitaret) deſiderio exſpiravit.

Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti, ſimili modo ex hominum manu veſcens, præbenſque ſe tractandum, & alludens natantibus,

impoſitoſque portans, unguento perunctus a Flaviano Proconſule Africæ, & ſopitus (ut apparuit) odoris novitate, fluctuatuſque ſimilis exanimi, caruit hominum converſatione, ut injuria fugatus, per aliquot menſes: mox reverſus in eodem miraculo fuit. Injuriæ poteſtatum in hoſpitales, ad viſendum venientium, Hipponenſes in necem ejus compulerunt.

Ante hæc ſimilia de puero in Jaſſo urbe memorantur, cujus amore ſpectatus longo tempore, dum abeuntem in litus avide ſequitur, in arenam invectus exſpiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Jaſſo Hegeſidemus ſcribit & alium puerum Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem, cum repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet, relatum: delphinumque cauſam leti fatentem non reverſum in maria, atque in ſicco exſpiraſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphiniſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæſtus, eblanditum, ut prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cum ſe jeciſſet in mare, exceptum ab uno Tænarium in litus pervectum.

IX. Eſt provinciæ Narbonenſis & in Nemauſienſi agro ſtagnum Latera appellatum, ubi cum homine delphini ſocietate piſcantur. Innumera vis mugilum ſtato tempore anguſtis faucibus ſtagni in mare erum-

pit, obſervata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, æque molem ponderis nullo modo toleratura, etiamſi non ſolertia inſidientur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locumque ſolum pandendis retibus habilem effugere feſtinant. Quod ubi animadvertere piſcantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis hujus avida,) totuſque populus e litore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi eventum. Celeriter delphini exaudiunt deſideria, Aquilonum flatu vocem proſequente, Auſtro vero tardius ex adverſo referente. Sed tum quoque improviſo in auxilium advolant. Properare apparet acies, quæ protinus diſponitur in loco, ubi conjectus eſt pugnæ: opponunt ſeſe ab alto: trepidoſque in vada urgent. Tum piſcatores circumdant retia, furciſque ſublevant: mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prœlium fervet, includique retibus ſe fortiſſime urgentes gaudent: ac ne id ipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter navigia & retia, natanteſve homines, ita ſenſim elabuntur, ut exitum non aperiant. Saltu, quod eſt alias blandiſſimum his, nullus conatur evadere, ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſus protinus ante vallum prœliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quam in unius diei præmium, conſcii ſibi, opperiuntur in poſterum: nec piſcibus tantum, ſed intrita panis e vino ſatiantur.

X. Quæ de eodem genere piscandi in Jassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quod ultro, neque inclamati præsto sint, partesque e manibus accipiant, & suum quæque cymba e delphinis socium habeat, quamvis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto a rege Cariæ, alligatoque in portu, ingens reliquorum convenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum jussit. Quin & parvos semper aliquis grandior comitatur, ut custos. Conspectique sunt jam defunctum portantes, ne laceraretur a belluis.

XI. Delphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant & tristitia quidem adspectus: abest enim illa lascivia, maxime tamen rostris canicularum maleficentiæ assimulati.

XII. Testudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut singularum superficie habitabiles casas integant: atque insulas Rubri præcipue maris his navigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maxime evectæ in summa pelagi antemeridiano tempore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas libere spirandi, in tantum fallit oblitas sui, ut Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, invitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, avideque saturatas lassari: atque ut remeaverint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu. Tum adnatare, leviterque, singulis ternos: a duobus in dorsum verti, a tertio laqueum injici supinæ, atque ita e ter-

ra a pluribus trahi. In Phœnicio mari haud ulla difficultate capiuntur, ultroque veniunt ſtato tempore anni in amnem Eleutherum effuſa multitudine. Dentes non ſunt teſtudini, ſed roſtri margines acuti, ſuperna parte inferiorem claudente pyxidum modo. In mari conchyliis vivunt, tanta oris duritia, ut lapides comminuant: in terram egreſſæ, herbis. Pariunt ova, avium ovis ſimilia, ad centena numero: eaque defoſſa extra aquas, & cooperta terra, ac pavita pectore & complanata, incubant noctibus. Educunt fœtus annuo ſpatio. Quidam oculis, ſpectandoque ova foveri ab iis putant: feminas coitum fugere, donec mas feſtucam aliquam imponat averſæ. Troglodytæ cornigeras habent, ut in lyra, annexis cornibus latis, ſed mobilibus, quorum in natando remigio ſe adjuvant: Chelyon id vocatur, eximiæ teſtudinis, ſed raræ: namque ſcopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, ut ſacras, adorant. Sunt & terreſtres, quæ ob id in operibus Cherſinæ vocantur, in Africæ deſertis, qua parte maxime ſitientibus arenis ſqualent, roſcido, ut creditur, humore viventes. Neque aliud ibi animal provenit.

XIII. Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque & repoſitoria his veſtire, Carvilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.

XIV. Aquatilium tegumenta plura ſunt. Alia corio & pilo teguntur, ut vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, ut delphini: cortice, ut teſtudines: ſilicum duritia, ut oſtreæ & conchæ: cruſtis,

ut locustæ: crustis & spinis, ut echini: squamis, ut pisces: aspera cute, ut squatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, ut murænæ: alia nulla, ut polypi.

XV. Quæ pilo vestiuntur animal pariunt, ut pristis, balæna, vitulus. Hic parit in terra: pecudum more secundas partus reddit. In initu canum modo cohæret: parit nonnunquam geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficulter nisi capite eliso. Ipsis in sono mugitus: unde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam, voceque pariter & visu populum salutant: incondito fremitu, nomine vocati, respondent. Nullum animal graviore somno premitur. Pinnis, quibus in mari utuntur, humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori, sensum æquorum retinere tradunt, semperque æstu maris recedente inhorrescere: præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse, somnosque allicere subditam capiti. Pilo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera.

XVI. Piscium sunt species septuaginta quatuor, præter crustis intecta, quæ sunt triginta. De singulis alias dicemus. Nunc enim naturæ tractantur insignium.

XVII. Præcipua magnitudine thynni: invenimus talenta quindecim pependisse. Ejusdem caudæ latitudinem quinque cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores: silurus in Nilo, esox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad

mille aliquando libras, catenato captus hamo, nec nisi boum jugis extractus. Atqui hunc minimus piscis appellatus clupea, venam quandam ejus in faucibus mira cupidine appetens, morsu exanimat. Silurus grassatur, ubicunque est, omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens. Præcipue in Mœno Germaniæ amne protelis boum, & in Danubio marris extrahitur, porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas vocant, rostro delphini & cauda, magnitudine autem xv cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis, sex cubitorum, cæruleos, qui nomen a facie traxerunt. His tantas esse vires, ut elephantos ad potum venientes, mordicus comprehensa manu eorum abstrahant.

XVIII. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant e magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellantur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitantur. Limosæ vere, aut e luto pelamides incipiunt vocari: & cum annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi, cervice & abdomine commendantur, atque clidio, recenti dumtaxat, & tum quoque gravi ructu: cetera parte plenis pulpamentis sale asservantur. Melandrya vocantur, cæsis quercus assulis simillima. Vilissima ex his, quæ caudæ proxima, quia pingui carent: probatissima, quæ faucibus: at in alio pisce circa caudam exercitatis-

ſima. Pelamides in apolectos particulatimque concìſæ, in genera cybiorum diſpartiuntur.

XIX. Piſcium genus omne præcipua celeritate adoleſcit, maxime in Ponto. Cauſa, multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant, cujus incrementum ſingulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæc & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum ſuis quæque ducibus: & primi omnium ſcombri, quibus eſt in aqua ſulphureus color, extra qui ceteris. Hiſpaniæ cetarias hi replent, thynnis non commeantibus.

XX. Sed in Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos & parvos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læva. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernant, utroque natura hebete. Eſt in euripo Thracii Boſphori, quo Propontis Euxino jungitur, in ipſis Europam Aſiamque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, a vado ad ſumma perlucens, juxta Chalcedonem in latere Aſiæ. Hujus adſpectu repente territi, ſemper adverſum Byzantii promontorium, ex ea cauſa appellatum Aurei cornus, præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantii eſt, magna Chalcedonis penuria, mille paſſuum medii interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, ut ſecundo fluctu exeant e Ponto, nec niſi intrantes portum Byzantium capiuntur. Bruma non vagantur: ubicunque deprehenſi, uſque ad æquinoctium, ibi hibernant. Iidem ſæpe navigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum ſpatia & paſſuum millia a guber-

naculis ſpectantur, ne tridente quidem in eos ſæpius jacto territi. Quidam eos, qui hoc e thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide æſtivant: Pontum non intrant. Item ſoleæ, cum rhombi intrent: nec ſepia eſt, cum loligo reperiatur. Saxatilium, turdus & merula deſunt: ſicut conchylia, cum oſtreæ abundent. Omnia autem hibernant in Ægæo. Intrantium Pontum ſoli non remeant trichiæ. Græcis enim in pleriſque nominibus uti par erit, quando aliis atque aliis eoſdem diverſi appellavere tractus. Sed hi ſoli Iſtrum amnem ſubeunt: ex eo ſubterraneis ejus venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic deſcendentes, nec unquam ſubeuntes e mari viſuntur. Thynnorum captura eſt a Vergiliarum exortu ad Arcturi occaſum: reliquo tempore hiberno latent in gurgitibus imis, niſi tepore aliquo evocati, aut pleniluniis. Pingueſcunt & in tantum, ut dehiſcant. Vita longiſſima his biennio.

XXI. Animal eſt parvum, ſcorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc ſe & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebro delphini magnitudinem excedenti, ſub pinna affigit aculeo: tantoque infeſtat dolore, ut in naves ſæpenumero exſiliant. Quod & alias faciunt aliorum vim timentes, mugiles maxime, tam præcipuæ velocitatis, ut tranſverſa navigia interim ſuperjactent.

XXII. Sunt & in hac parte naturæ auguria, ſunt & piſcibus præſcita. Siculo bello ambulante in litore Auguſto, piſcis e mari ad pedes ejus exſiliit: quo argumento vates reſpondere, Neptunum patrem adoptante tum ſibi Sex. Pompejo, (tanta erat na-

K 2

valis rei gloria) ſub pedibus Cæſaris futuros, qui maria tempore illo tenerent.

XXIII. Piſcium feminæ majores quam mares. In quodam genere omnino non ſunt mares, ſicut in erythinis & chanis. Omnes enim ovis gravidæ capiuntur. Vagantur gregatim fere cujuſque generis ſquamoſi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maxime piſcium fallitur viſus. Noctibus, quies: & illuſtribus æque, quam die, cernunt. Ajunt & ſi teratur gurges, intereſſe capturæ: itaque plures ſecundo tractu capi, quam primo. Guſtu olei maxime, dein modicis imbribus gaudent, aluntur que. Quippe & arundines, quamvis in palude prognatæ, non tamen ſine imbre adoleſcunt: & alias ubicunque piſces in eadem aqua aſſidui, ſi non affluat, exanimantur.

XXIV. Prægelidam hiemem omnes ſentiunt, ſed maxime qui lapidem in capite habere exiſtimantur, ut lupi, chromes, ſciænæ, pagri. Cum aſperæ hiemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his menſibus jacent ſpeluncis conditi, ſicut in terreſtrium genere retulimus. Maxime hippurus & coracinus hieme non capti, præterquam ſtatis diebus paucis, & iiſdem ſemper: muræna & orphus, conger, percæ, & ſaxatiles omnes. Terra quidem, hoc eſt, vado maris excavato condi per hiemes torpedinem, pſettam, ſoleamque tradunt.

XXV. Quidam rurſus æſtus impatientia, mediis fervoribus ſexagenis diebus latent, ut glaucus, aſelli, auratæ. Fluviatilium ſilurus Caniculæ exortu ſideratur, & alias ſemper fulgure ſopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioqui totum ma-

re ſentit exortum ejus ſideris: quod maxime in Boſphoro apparet. Alga enim & piſces ſuperferuntur, omniaque ab imo verſa.

XXVI. Mugilum natura ridetur, in metu capite abſcondito, totos ſe occultari credentium. Iiſdem tamen tanta ſalacitas, ut in Phœnice, & Narbonenſi provincia, coitus tempore e vivariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eademque linea retractum, feminæ ſequantur ad litus, rurſuſque feminam mares partus tempore.

XXVII. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, unus omnium ſquamis ad os verſis, contra quam in nando meant, nullo in honore eſt: quod quidem miror, cum ſit rarus inventu. Quidam eum elopem vocant.

XXVIII. Poſtea præcipuam auctoritatem fuiſſe lupo, & aſellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorum, tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati, a candore mollitiaque carnis. Aſellorum duo genera: callariæ, minores: & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis, in amne capti præferuntur.

XXIX. Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbiſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maxime frequens. Promontorium Troadis Lecton ſponte nunquam tranſit. Inde advectos Tiberio Claudio principe, Optatus Elipertius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminavit. Quinquennio fere cura eſt adhibita, ut capti redderentur mari. Poſtea frequentes inveniuntur Italiæ in litore, non

antea ibi capti. Admovitque sibi gula sapores piscibus satis, & novum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aves Romæ parere miretur.

Proxima est mensa jecori dumtaxat mustelarum, quas (mirum dictu) inter Alpes quoque lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat.

XXX. Ex reliqua nobilitate, & gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binasque libras ponderis raro admodum exsuperant, nec in vivariis piscinisque crescunt. Septemtrionalis tantum hos, & proxima occidentis parte gignit oceanus. Cetero eorum genera plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: barba gemina insigniuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum devorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella a colore mulleorum calciamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certe toties fœtura apparet. Mullum exspirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, utique si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomen invenit) necari eos præcellens putavit, atque e jecore eorum alecem excogitare provocavit: id enim est facilius dixisse, quam quis vicerit.

XXXI. Asinius Celer e Consularibus, hoc pisce prodigus, Cajo principe unum mercatus octo milli-

bus nummûm: quæ reputatio aufert tranſverſum animum ad contemplationem eorum, qui in conqueſtione luxus coquos emi ſingulos pluris quam equos, quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum piſces. Nulluſque prope jam mortalis æſtimatur pluris, quam qui peritiſſime cenſum domini mergit. Mullum LXXX librarum in mari Rubro captum Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inventum?

XXXII. Eſt & hæc natura, ut alii alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcœnus alibi, & qui nuſquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus: in Aquitania ſalmo fluviatilis marinis omnibus præfertur.

XXXIII. Piſcium alii branchias multiplices habent, alii ſimplices, alii duplices. His aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omnibus annis Vergiliarum ortu exſiſtunt, ſquamis conſpicui crebris atque præacutis, clavorum caligarium effigie: nec amplius, quam circa eum menſem, viſuntur.

XXXIV. Miratur & Arcadia ſuum exocœtum, appellatum ab eo, quod in ſiccum ſomni cauſa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & ſine branchiis: idem aliquibus Adonis dictus.

XXXV. Exeunt in terram, & qui marini mures vocantur, & polypi, & murænæ. Quin & in Indiæ

fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit: nam in ſtagna & amnes tranſeundi pleriſque evidens ratio eſt, ut tutos fœtus edant, quia non ſint ibi qui devorent partus, fluctuſque minus ſæviant. Has intelligi ab iis cauſas, ſervarique temporum vices, magis miretur, ſi quis reputet quoto cuique hominum noſci, uberrimam eſſe capturam Sole tranſeunte Piſcium ſignum.

XXXVI. Marinorum alii ſunt plani, ut rhombi, ſoleæ, ac paſſeres, qui a rhombis ſitu tantum corporum differunt. Dexter reſupinatus eſt illis, paſſeri lævus. Alii longi, ut muræna, conger.

XXXVII. Ideo pinnarum quoque fiunt diſcrimina, quæ pedum vice ſunt datæ piſcibus: nullis ſupra quaternas: quibuſdam binæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantum lacu piſcis eſt, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino, longis & lubricis, ut anguillis & congris. Nullæ, ut murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoſo corporum impulſu ita mari utuntur, ut ſerpentes terra. In ſicco quoque repunt, ideo etiam vivaciora talia. Et e planis aliqua non habent pinnas, ut paſtinacæ: ipſa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, ut polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præſtant.

XXXVIII. Anguillæ octonis vivunt annis. Durant & ſine aqua ſenis diebus Aquilone ſpirante: auſtro, paucioribus. At hiemem eædem in exigua aqua non tolerant, nec in turbida: ideo circa Vergilias maxime capiuntur, fluminibus tum præcipue turbidis. Paſcuntur noctibus. Exanimes piſcium ſolæ non fluitant. Lacus eſt Italiæ Benacus in Ve-

ronenſi agro Mincium amnem tranſmittens, ad cujus emerſus annuo tempore Octobri fere menſe, autumnali ſidere, ut palam eſt, hiemato lacu, fluctibus glomeratæ volvuntur, in tantum mirabili multitudine, ut in excipulis ejus fluminis, ob hoc ipſum fabricatis, ſingulorum millium globi reperiantur.

XXXIX. Muræna quocunque menſe parit, cum ceteri piſces ſtato pariant. Ova ejus citiſſime creſcunt. In ſicco litore lapſas vulgus coitu ſerpentium impleri putat. Ariſtoteles myrum vocat marem, qui generat. Diſcrimen eſſe, quod muræna varia & infirma ſit, myrus unicolor & robuſtus, denteſque extra os habeat. In Gallia ſeptemtrionali murænis omnibus dextra in maxilla ſeptenæ maculæ, ad formam Septemtrionis, aureo colore fulgent, dumtaxat viventibus, pariterque cum anima exſtinguuntur. Invenit in hoc animali documenta ſævitiæ Vedius Pollio Eques Romanus ex amicis Divi Auguſti, vivariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non ſufficientibus, ſed quia in alio genere totum pariter hominem diſtrahi, ſpectari non poterat. Ferunt aceti guſtu præcipue eas in rabiem agi. Tenuiſſimum his tergus: contra anguillis craſſius: eoque verberari ſolitos tradit Verrius prætextatos: & ob id multam his diei non inſtitutam.

XL. Planorum piſcium alterum eſt genus, quod pro ſpina cartilaginem habet, ut raïæ, paſtinacæ, ſquatinæ, torpedo: & quos bovis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero ſunt ſquali quoque, quamvis non plani. Hæc Græ-

ce in universum σελάχη appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carnivora sunt talia, & supina vescuntur, ut in delphinis diximus. Et cum ceteri pisces ova pariant, hoc genus solum, ut ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

XLI. Est parvus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærente naves tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, & judiciorum ac litium mora: quæ crimina una laude pensat, fluxus gravidarum utero sistens, partusque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum similitudine. Mutianus muricem esse, latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte, sed simplice concha, utroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse navem, portantem a Periandro, ut castrarentur nobiles pueri; conchasque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum naves morari: præterea hanc esse vim ejus asservati in sale, ut aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

XLII. Mutant colorem candidum mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit.

XLIII. Volat hirundo, sane perquam similis vo-

lucri hirundini: item milvus. Subit in ſumma maria piſcis ex argumento appellatus lucerna, linguaque ignea per os exſerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit e mari ſeſquipedanea fere cornua, quæ ab his nomen traxit. Rurſus draco marinus captus, atque immiſſus in arenam, cavernam ſibi roſtro mira celeritate excavat.

XLIV. Piſcium quidam ſanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta cruſtis tenuibus: poſtremo teſtis concluſa duris. Mollia ſunt, loligo, ſepia, polypus, & cetera ejus generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo: ex his longiſſimi & aſperi, quibus ad ora admovent cibos, & in fluctibus ſe, velut ancoris, ſtabiliunt: cetera, cirri, quibus venantur.

XLV. Loligo etiam volitat, extra aquam ſe efferens, quod & pectunculi faciunt ſagittæ modo. Sepiarum generis mares varii & nigriores, conſtantiæque majoris. Percuſſæ tridente feminæ auxiliantur: at femina icto mare fugit. Ambo autem, ubi ſenſere ſe apprehendi, effuſo atramento, quod pro ſanguine his eſt, infuſcata aqua abſconduntur.

XLVI. Polyporum multa genera: terreni majores, quam pelagii: omnes brachiis, ut pedibus ac manibus, utuntur: cauda vero, quæ eſt biſulca & acuta, in coitu. Eſt polypis fiſtula in dorſo, qua tranſmittunt mare: eamque modo in dextram partem, modo in ſiniſtram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum eſt ſufflatione viventibus.

Cetero per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt: tenent supini, ut avelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, dumtaxat asperum: lævitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præjacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cum alioqui brutum habeatur animal, ut quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat: dein putamina erosa carne egerit, adnatantesque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maxime in metu. Ipsum brachia sua rodere, falsa opinio est. Id enim a congris evenit ei: sed renasci, sicut colotis & lacertis, caudas, haud falsum.

XLVII. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum pervenit, ita se paulatim subrigens, ut emissa omni per fistulam aqua, velut exoneratus sentina, facile naviget. Postea prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, ceteris subremigans brachiis, media cauda, ut gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, liburnicarum ludens imagine; &, si quid pavoris interveniat, hausta se mergens aqua.

XLVIII. Polyporum generis est ozæna, dicta a gravi capitis odore, ob hoc maxime murænis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Ultra bimatum non vivunt. Pereunt autem tabe semper, feminæ celerius, & fere a partu. Non sunt

prætereunda & L. Lucullo Proconſule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger e comitibus ejus prodidit: Avidiſſimos eſſe concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, ultroque eſcam ex prædante capere. Carent conchæ viſu, omnique ſenſu alio, quam cibi & periculi. Inſidiantur ergo polypi apertis: impoſitoque lapillo extra corpus, ne palpitatu ejiciatur: ita ſecuri graſſantur, extrahuntque carnes: illæ ſe contrahunt, ſed fruſtra, diſcuneatæ. Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis quoque eſt. Præterea negat ullum eſſe atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & ſorbet acetabulis, ac numeroſo ſuctu, dum trahit, cum in naufragos urinanteſve impetum cepit. Sed ſi invertatur, elangueſcit vis: exporrigunt enim ſe reſupinati. Cetera, quæ idem retulit, monſtro propiora poſſunt videri. Carteiæ in cetariis aſſuetus exire e mari in lacus eorum apertos, atque ibi ſalſamento populari, (mire omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de cauſa & naſſis illinuntur:) convertit in ſe cuſtodum indignationem aſſiduitate furti. Immodicæ his ſepes erant objectæ: ſed has tranſcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, niſi canum ſagacitate. Hi redeuntem circumvaſere noctu, concitique cuſtodes expavere novitatem. Primum omnium magnitudo inaudita erat: deinde color muria obliti, odore diri. Quis ibi polypum exſpectaſſet, aut ita cognoſceret? cum monſtro dimicare ſibi videbantur. Namque & afflatu terribili canes agebat, nunc extremis crinibus

flagellatos, nunc robuſtioribus brachiis clavarum modo incuſſos, ægreque multis tridentibus confici potuit. Oſtendere Lucullo caput ejus, dolii magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (ut ipſius Trebii verbis utar) barbas, quas vix utroque brachio complecti eſſet, clavarum modo toroſas: longas pedum tricenûm: acetabulis, ſive caliculis urnalibus, pelvium modo: dentes magnitudini reſpondentes. Reliquiæ aſſervatæ miraculo, pependere pondo DCC. Sepias quoque & loligines ejuſdem magnitudinis expulſas in litus illud, idem auctor eſt. In noſtro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, ſepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita.

XLIX. Navigeram ſimilitudinem & aliam in Propontide viſam ſibi prodidit Mutianus: concham eſſe acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac condi nauplium, animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola. Duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demiſſis palmulis ferire, ut remis. Si vero flatus invitet, eaſdem in uſu gubernaculi porrigi, pandique buccarum ſinus auræ. Hujus voluptatem eſſe, ut ferat: illius, ut regat: ſimulque eam deſcendere in duo ſenſu carentia: niſi forte triſti (id enim conſtat) omine navigantium, humana calamitas in cauſa eſt.

L. Locuſtæ cruſta fragili muniuntur, in eo genere, quod caret ſanguine. Latent menſibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio ſenectutem anguium more exuunt renovatione tergorum. Cetera in undis na-

tant: locuſtæ reptantium modo fluitant: ſi nullus ingruat metus, recto meatu: cornibus, quæ ſunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iiſdem erectis in pavore oblique in latera procedunt. Cornibus inter ſe dimicant. Unum hoc animalium, niſi vivum ferventi aqua incoquatur, fluida carne non habet callum. Vivunt petroſis locis: cancri, mollibus. Hieme aprica litora ſectantur: æſtate in opaca gurgitum recedunt. Omnia ejus generis hieme læduntur, autumno & vere pingueſcunt, & plenilunio magis, quia nocte ſidus tepido fulgore mitificat.

LI. Cancrorum genera, carabi, aſtaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda a ceteris cancris diſtant. In Phœnice ἱππεῖς vocantur, tantæ velocitatis, ut conſequi non ſit. Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Feminæ primus pes duplex, mari ſimplex. Præterea bina brachia denticulatis forficibus. Superior pars in primoribus his movetur: inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus majus. Univerſi aliquando congregantur: os Ponti evincere non valent: quamobrem regreſſi circumeunt, apparetque tritum iter.

Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus injuriæ. Huic ſolertia eſt inanium oſtrearum teſtis ſe condere: & cum accreverit, migrare in capaciores.

Cancri in pavore etiam retrorſum pari velocitate redeunt. Dimicant inter ſe, ut arietes, adverſis cornibus incurſantes. Contra ſerpentium ictus meden-

tur. Sole Cancri ſignum tranſeunte, & ipſorum, cum exanimati ſint, corpus transfigurari in ſcorpiones narratur in ſicco.

Ex eodem genere ſunt echini, quibus ſpinæ pro pedibus. Ingredi eſt his, in orbem volvi: itaque detritis ſæpe aculeis inveniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longiſſimæ ſpinæ, calyces minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronem candidi naſcuntur, ſpina parva. Ova omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram verſa. Tradunt ſævitiam maris præſagire eos, correptiſque opperiri lapillis, mobilitatem pondere ſtabilientes, nolunt volutatione ſpinas atterere. Quod ubi videre nautici, ſtatim pluribus ancoris navigia infrenant.

In eodem genere cochleæ, aquatiles, terreſtreſque, exſerentes ſe domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahenteſque: oculis carent: itaque corniculis prætentant iter.

Pectines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipſi in magnis frigoribus, ac magnis æſtibus: unguesque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium.

LII. Firmioris jam teſtæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas: tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæſis, in dorſum elatis, lævibus, rugatis, denticulatis, ſtriatis: vertice muricatim intorto, margine in mucronem emiſſo, foris effuſo, intus replicato. Jam diſtinctione virgulata, crinita, criſpa:

cuniculatim, pectinatim divisa: imbricatim undata, cancellatim reticulata: in obliquum, in rectum expansa: densata, porrecta, sinuata: brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinum recurvis. Navigant ex his Veneriæ, præbentesque concavam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extra volitant, seque & ipsi carinant.

LIII. Sed quid hæc tam parva commemoro, cum populatio morum atque luxuria non aliunde major, quam e concharum genere proveniat? Jam quidem ex tota rerum natura damnosissimum ventri mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt: sed quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totoque corpore a feminis juxta virisque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid undis fluctibusque cum vellere? Non recte recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeo per totum corpus, anima hominis quæsita maxime placent.

LIV. Principium ergo culmenque omnium rerum pretii, margaritæ tenent. Indicus maxime has mittit oceanus, inter illas belluas tales tantasque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, e tantis Solis ardoribus: atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Stoidis, ut diximus in cir-

cuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri.

Origo atque genitura conchæ, est haud multum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni stimulaverit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, gravidas postea niti, partumque concharum esse margaritas, pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si vero turbidus, & fœtum sordescere: eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, cælique eis majorem societatem esse, quam maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestive satientur, grandescere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro jejunii modo minui. Si vero etiam tonuerit, pavidas ac repente compressas, quæ vocant physemata efficere, speciem modo inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, non improprie callum ut existimari corporis possit: itaque & purgantur a peritis. Miror ipso tantum eas cælo gaudere, Sole rubescere, candoremque perdere, ut corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ, quam ut penetrent radii. Flavescunt tamen & illæ senecta, rugisque torpescunt: nec nisi in juventa constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, conchisque adhærescunt: nec his avelli queunt, nisi lima. Quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas, aversis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes vi-

dimus in conchis, hac dote unguenta circumferentibus. Cetero in aqua mollis unio, exemtus protinus durescit.

LV. Concha ipsa cum manum videt, comprimit sese, operitque opes suas, gnara propter illas se peti: manumque si præveniat, acie sua abscindit, nulla justiore pœna: & aliis munita suppliciis: quippe inter scopulos major pars invenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures feminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas, esse veluti duces, miræ ad cavendum solertiæ: has urinantium cura peti: illis captis, facile ceteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutis sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, uniones decidere in ima.

LVI. Usu atteri non dubium est, coloremque indiligentia mutare. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, lævore, pondere, haud promtis rebus; in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inventores ejus aliud, quam margaritæ. Et in candore ipso magna differentia: clarior in Rubro mari repertis: Indicos specularium lapidum squama assimulat, alias magnitudine præcellentes. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est: elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac

ternos auribus, feminarum gloria eſt. Subeunt luxuriæ ejus nomina, & tædia, exquiſita perdito nepotatu: ſiquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu ſono quoque gaudeant, & colliſu ipſo margaritarum. Affectantque jam & pauperes, lictorem feminæ in publico unionem eſſe dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantum obſtragulis, ſed totis ſocculis addunt. Neque enim geſtare jam margaritas, niſi calcent, ac per uniones etiam ambulent, ſatis eſt.

In noſtro mari reperiri ſolebant, crebrius circa Boſphorum Thracium, rufi ac parvi in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania quæ vocatur pinna gignit. Quo apparet non uno conchæ genere naſci. Namque & Juba tradit, Arabicis concham eſſe ſimilem pectini inſecto, hirſutam echinorum modo, ipſum unionem in carne, grandini ſimilem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes & feri, coloriſque marmorei. Meliores circa Actium, ſed & hi parvi: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhiſtor & Sudines ſeneſcere eos putant, coloremque exſpirare.

LVII. Eorum corpus ſolidum eſſe manifeſtum eſt, quod nullo lapſu franguntur. Non autem ſemper in media carne reperiuntur, ſed aliis atque aliis locis. Vidimuſque jam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: & in quibuſdam quaternos quinoſque. Pondus ad hoc ævi ſemunciæ pauci ſingulis ſcrupulis exceſſere. In Britannia parvos atque decolores naſci certum eſt: quoniam Divus Julius

thoracem, quem Veneri Genitrici in templo ejus dicavit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi.

LVIII. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caji principis matrona, ne serio quidem, aut solemni cærimoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaratisque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spira, auribus, collo, monilibus, digitisque: quæ summa quadringenties H-S. colligebat: ipsa confestim parata mancupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed avitæ opes, provinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto oriente, interdicta amicitia a Cajo Cæsare Augusti filio venenum biberet, ut neptis ejus quadringenties H-S. operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula; & ex altera parte Lolliam, unam imperii mulierculam accubantem: non illos curru detractos, quam in hoc vicisse malit?

Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt. Duo fuere maximi uniones per omne ævum: utrumque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum novissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cum exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, ut regina meretrix, lautitiam ejus omnem apparatumque obtrectans, quærente eo quid adstrui magnificentiæ posset, respondit, una se cœna centies H-S. absumturam. Cu-

piebat difcere Antonius, fed fieri poffe non arbitrabatur. Ergo fponfionibus factis, poftero die quo judicium agebatur, magnificam alias cœnam, ne dies periret, fed quotidianam Antonio appofuit, irridenti, computationemque expoftulanti. At illa corollarium id effe, & confumturam eam cœnam taxationem confirmans, folamque fe centies H-S. cœnaturam, inferri menfam fecundam juffit. Ex præcepto miniftri unum tantum vas ante eam pofuere aceti, cujus afperitas vifque in tabem margaritas refolvit. Gerebat auribus cum maxime fingulare illud, & vere unicum naturæ opus. Itaque exfpectante Antonio quidnam effet actura, detractum alterum merfit, ac liquefactum abforbuit. Injecit alteri manum L. Plancus, judex fponfionis ejus, eum quoque paranti fimili modo abfumere, victumque Antonium pronuntiavit, omine rato. Comitatur fama unionis ejus parem, capta illa tantæ quæftionis victrice regina diffectum, ut effet in utrifque Veneris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna.

LIX. Non ferent tamen hanc palmam, fpoliabunturque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in unionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æfopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, ne Triumviratu fuo nimis fuperbiat Antonius, pæne hiftrioni comparatus, & quidem nulla fponfione ad hoc producto, quo magis regium fiat: fed ut experiretur in gloria palati, quid faperent margaritæ: atque ut mire placuere, ne folus hoc fciret, fingulos uniones convivis quoque abforbendos

dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem usum venisse, Alexandria in ditionem redacta: primum autem cœpisse circa Sullana tempora minutas & viles, Fenestella tradit, manifesto errore, cum Ælius Stilo Jugurthino bello unionum nomen impositum maxime grandibus margaritis prodat.

LX. Et hoc tamen æternæ prope possessionis est: sequitur heredem, in mancipatum venit, ut prædium aliquod: conchylia & purpuras omnis hora atterit, quibus eadem mater luxuria paria pæne etiam margaritis pretia fecit. Purpuræ vivunt annis plurimum septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuoque attritu lentorem cujusdam ceræ salivant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, unde pretiosus ille bibitur, nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Vivas capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores cum testa vivas frangunt, ita demum rorem eum exspuentes.

Tyri præcipuus hic Asiæ: in Meninge, Africæ, & Gætulo litore oceani: in Laconica, Europæ. Huic fasces securesque Romanæ viam faciunt: idemque pro majestate pueritiæ est. Distinguit ab Equite Curiam: Diis advocatur placandis: omnemque vestem illuminat: in triumphali, miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed unde conchyliis pretia: queis virus grave in fuco, co-

lor auſterus in glauco, & iraſcenti ſimilis mari?

Lingua purpuræ longitudine digitali, qua paſcitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo eſt. Aqua dulci necantur, & ſicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis vivunt ſaliva ſua. Conchæ omnes celerrime creſcunt, præcipue purpuræ: anno magnitudinem implent.

LXI. Quod ſi hactenus tranſcurrat expoſitio, fraudatam profecto ſe luxuria credat, noſque indiligentiæ damnet. Quamobrem perſequemur etiam officinas: ut tanquam in vita frugum noſcitur ratio; ſic omnes, qui iſtis gaudent, præmia vitæ ſuæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia (eadem enim eſt materia, ſed diſtat temperamento) duo ſunt genera: Buccinum minor concha, ad ſimilitudinem ejus qua buccini ſonus editur: unde & cauſa nomini, rotunditate oris in margine inciſa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente roſtro, & cuniculi latere introrſus tubulato, qua proferatur lingua. Præterea clavatum eſt ad turbinem uſque, aculeis in orbem ſeptenis fere: qui non ſunt buccino: ſed utriſque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum nonniſi petris adhæret, circaque ſcopulos legitur. Purpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & ſolo diſcreta. Lutenſe putri limo, & algenſe enutritum alga, viliſſimum utrumque; melius tænienſe, in tæniis maris collectum: hoc quoque tamen etiamnum levius atque dilutius: calculenſe appellatur a calculo maris, mire aptum conchyliis: & longe optimum purpuris Dialutenſe, id eſt, vario ſoli genere

paſtum. Capiuntur autem purpuræ parvulis rariſque textu veluti naſſis in alto jactis. Ineſt iis eſca, cluſiles mordaceſque conchæ, ceu mitulos videmus: has ſemineces, ſed redditas mari avido hiatu reviviſcentes appetunt purpuræ, porrectiſque linguis infeſtant: at illæ aculeo exſtimulatæ claudunt ſeſe, comprimuntque mordentia: ita pendentes aviditate ſua purpuræ tolluntur.

LXII. Capi eas poſt Canis ortum, aut ante vernum tempus, utiliſſimum: quoniam cum cerificavere, fluxos habent ſuccos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cum ſumma vertatur in eo. Eximitur poſtea vena, quam diximus: cui addi ſalem neceſſarium, ſextarios ferme in libras centenas: macerari triduo juſtum: quippe tanto major vis, quanto recentior. Fervere in plumbo, ſingulaſque amphoras centenas, ad quingentenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita deſpumatis ſubinde carnibus, quas adhæſiſſe venis neceſſe eſt, decimo ferme die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec ſpei ſatis fiat, uritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rurſuſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque ejus nigritiæ dat auſteritatem illam nitoremque, qui quæritur, cocci. Ita permixtis viribus alterum altero excitatur, aut adſtringitur. Summa medicaminum in L libras vellerum, buccini ducenæ: pelagii, CX. Ita fit amethyſti color eximius ille. At

Tyrius pelagio primum ſatiatur, immatura viridique cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, in colore ſanguinis concreti, nigricans adſpectu, idemque ſuſpectu refulgens. Unde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

LXIII. Purpuræ uſum Romæ ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clavo Tullum Hoſtilium e regibus primum uſum Etruſcis devictis ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui Divi Auguſti principatu obiit, Me, inquit, juvene violacea purpura vigebat, cujus libra denariis centum venibat: nec multo poſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinther Ædilis curulis primus in prætexta uſus improbabatur: qua purpura quis non jam, inquit, triclinaria facit? Spinther Ædilis fuit Urbis conditæ anno DCXCI, Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes pæne commodiores purpuræ tinguntur.

LXIV. In conchyliata veſte cetera eadem, ſine buccino: præterque, jus temperatur aqua, & pro indiviſo, humani potus excremento: dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantoque dilutior, quanto magis vellera eſuriunt. Pretia medicamento ſunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen uſquam pelagii centenas libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos, ſciant qui iſta mercantur immenſo.

LXV. Sed alia e fine initia: juvatque ludere impendio, & lusus geminare miscendo, iterumque & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, ut electra fiant: addere his æra, ut Corinthia. Non est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursum absolutum inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex: & cum confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primum debet invenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratio nata, votum quoque factum e vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, ut color alius operiretur alio, suavior ita fieri leniorque dictus. Quin & terrena miscere, coccoque tinctum Tyrio tingere, ut fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, ut dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verum ut simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem a quadrimo evanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abunde tractata est ratio, qua se virorum juxta feminarumque forma credit amplissimam fieri.

LXVI. Concharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec unquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem. Is est squilla parva: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & ubi licentia audacia crevit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu levi significat. Illa

compreſſu, quidquid incluſit, exanimat, partemque ſocio tribuit.

LXVII. Quo magis miror, quoſdam exiſtimaſſe, aquatilibus nullum ineſſe ſenſum. Novit torpedo vim ſuam, ipſa non torpens: merſaque in limo ſe occultat, piſcium qui ſecuri ſupernatantes obtorpuere, corripiens. Hujus jecori teneritas nulla præfertur. Nec minor ſolertia ranæ, quæ in mari piſcatrix vocatur. Eminentia ſub oculis cornicula turbato limo exſerit, aſſultantes piſciculos attrahens, donec tam prope accedant, ut aſſiliat. Simili modo ſquatina, & rhombus, abditi pinnas exſertas movent ſpecie vermiculorum: itemque quæ vocantur raiæ. Nam paſtinaca latrocinatur ex occulto, tranſeuntes radio (quod telum eſt ei) figens. Argumenta ſolertiæ hujus, quod tardiſſimi piſcium hi, mugilem velociſſimum omnium habentes in ventre reperiuntur. Scolopendræ terreſtribus ſimiles, quas centipedes vocant, hamo devorato omnia interanea evomunt, donec hamum egerant, deinde reſorbent. At vulpes marinæ, ſimili in periculo glutiunt amplius uſque ad infirma lineæ, quæ facile prærodant. Cautius qui glanis vocatur: averſos mordet hamos, nec devorat, ſed eſca ſpoliat. Graſſatur aries, ut latro. Et nunc grandiorum navium in ſalo ſtantium occultatus umbra, ſi quem nandi voluptas invitet, exſpectat: nunc elato extra aquam capite, piſcantium cymbas ſpeculatur, occultuſque adnatans mergit.

LXVIII. Equidem & his ineſſe ſenſum arbitror, quæ neque animalium, neque fruticum, ſed tertiam quandam ex utroque naturam habent: urticis dico,

& ſpongiis. Urticæ noctu vagantur, noctuque mutant. Carnoſæ frondis his natura: & carne veſcuntur. Vis pruritu mordax, eademque quæ terreſtris urticæ. Contrahit ergo ſe quam maxime rigens, ac prænatante piſciculo frondem ſuam ſpargit, complectenſque devorat. Alias marcenti ſimilis, & jactari ſe paſſa fluctu algæ vice, contactos piſces, attrituque petræ ſcalpentes pruritum, invadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoveri ſibi manum ſentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta uredinem mittit, paulumque ſi fuit intervalli, abſconditur. Ora ei in radice eſſe traduntur: excrementa per ſumma tenui fiſtula reddi.

LXIX. Spongiarum tria genera accepimus: ſpiſſum ac prædurum & aſperum, tragos id vocatur: ſpiſſum & mollius, manon: tenue denſumque, ex quo penicilli, Achilleum. Naſcuntur omnes in petris: aluntur conchis, piſce, limo. Intellectum ineſſe his apparet, quia ubi avulſorem ſenſere, contractæ multo difficilius abſtrahuntur. Hoc idem fluctu pulſante faciunt. Vivere eſca, manifeſto conchæ minutæ in his repertæ oſtendunt. Circa Toronem veſci illis avulſas etiam ajunt, & ex relictis radicibus recreſcere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipue, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, ſed molliſſimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoſo, molliores. In Helleſponto aſperæ, & denſæ circa Maleam. Putreſcunt in apricis locis: ideo optimæ in gurgitibus. Viventibus idem qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: interſunt enim fiſtulæ quædam inanes,

quaternæ fere aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed superne concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Vivere constat longo tempore. Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

LXX. Canicularum maxime multitudo circa eas urinantes gravi periculo infestat. Ipsi ferunt, & nubem quandam crassescere super capita, animalium planorum piscium similem, prementem eos, arcentemque a reciprocando: & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant: caliginis & pavoris, ut arbitror, opere. Nubem etiam & nebulam (cujus nomine id malum appellant) inter animalia haud ullam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnemque candorem corporum appetunt. Salus una in adversas eundi, ultroque terrendi. Pavet enim hominem æque ac terret. Et sors æqua in gurgite: ut ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, ademta ratione contra eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis: funem illi religatum ab humeris ejus trahunt: hunc dimicans, ut sit periculi signum, læva quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus alias tractus. Ut prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repente rapiat, absumi spectant. Ac sæpe jam subducti, e manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum ipse adjuvere. Protendunt quidem tridentes alii: sed

monſtro ſolertia eſt navigium ſubeundi, atque ita e tuto prœliandi. Omnis ergo cura ad ſpeculandum hoc malum inſumitur. Certiſſima eſt ſecuritas vidiſſe planos piſces: quia nunquam ſunt, ubi maleficæ beſtiæ: qua de cauſa urinantes ſacros appellant eos.

LXXI. Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum eſſe ſenſum, ut oſtreis. Multis eadem natura, quæ frutici, ut holothuriis, pulmonibus, ſtellis. Adeoque nihil non gignitur in mari, ut cauponarum etiam æſtiva animalia, pernici moleſta ſaltu, & quæ capillus maxime celat, exſiſtant, & circumglobata eſcæ ſæpe extrahantur: quæ cauſa ſomnum piſcium in mari noctibus infeſtare exiſtimatur. Quibuſdam vero ipſis innaſcuntur, quo in numero chalcis accipitur.

LXXII. Nec venena ceſſant dira, ut in lepore: qui in Indico mari etiam tactu peſtilens, vomitum diſſolutionemque ſtomachi protinus creat: in noſtro offa informis, colore tantum lepori ſimilis: in Indis, & magnitudine, & pilo, duriore tantum: nec vivus ibi capitur. Æque peſtiferum animal araneus, ſpinæ in dorſo aculeo noxius. Sed nullum uſquam exſecrabilius, quam radius, ſuper caudam eminens trygonis, quam noſtri paſtinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, ut telum, perforat: vi ferri, & veneni malo.

LXXIII. Morbos univerſa genera piſcium, ut cetera animalia etiam fera, non accipimus ſentire. Verum ægrotare ſingulos, manifeſtum facit aliquorum macies, cum in eodem genere præpingues alii capiantur.

LXXIV. Quonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate ut visum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, & paulo diutius. Femina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem ejus rostro pulsans: sub partum mares feminas similiter, ova vescentes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ovis, interversando mares vitale adsperserint virus. Non omnibus id contingit ovis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cum singuli uteri innumerabilia concipiant. Piscium ova in mari crescunt, quædam summa celeritate, ut murænarum, quædam paulo tardius.

Plani piscium quibus cauda non obest, aculeique, & testudines, in coitu superveniunt: polypi crine uno feminæ naribus annexo: sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, ut canes: item locustæ, & squillæ: cancri, ore. Ranæ superveniunt, prioribus pedibus alas feminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantum & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirumque, semestri vita resolvuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur quæ fuere: naturæ perinde occulta ratione, cum omnibus annis id eveniat.

Et mituli & pectines sponte naturæ in arenosis

provenunt. Quæ durioris teſtæ ſunt, ut murices, purpuræ, ſalivario lentore: ſicut aceſcente humore culices: apuæ, ſpuma maris incaleſcente, cum admiſſus eſt imber. Quæ vero ſiliceo tegmine operiuntur, ut oſtrea, putreſcente limo, aut ſpuma circa navigia diutius ſtantia, defixoſque palos, & lignum maxime. Nuper compertum in oſtreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt ſe ſcopulis: ea ſtrigmenta viveſcunt: nec alia eſt eorum procreatio. Piſcium diverſa genera non coeunt, præter ſquatinam & raiam: ex quibus naſcitur priori parte raiæ ſimilis, & nomen ex utroque compoſitum apud Græcos trahit.

Quædam tempore anni gignuntur, & in humore, ut in terra. Vere pectines, limaces, hirundines: eadem, tempore evaneſcunt. Piſcium lupus & trichias bis anno parit, & ſaxatiles omnes. Mulli ter, ut chalcis: cyprinus ſexies, ſcorpiones bis, ac ſargi vere & autumno. Ex planis ſquatina bis: ſola autumno, occaſu Vergiliarum. Plurimi piſcium tribus menſibus, Aprili, Majo, Junio. Salpæ autumno: ſargi, torpedo, ſquali, circa æquinoctium: molles vere: ſepia omnibus menſibus. Ova ejus glutino atramenti ad ſpeciem uvæ cohærentia, maſculus proſequitur afflatu, alias ſterileſcunt. Polypi hieme coeunt, pariunt vere ova tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, ut multitudinem ovorum occiſi non recipiant cavo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquageſimo die, e quibus multa propter numerum intercidunt. Locuſtæ, & reliqua tenuioris cruſtæ, ponunt ova ſuper ova, atque ita

incubant. Polybus femina modo in ovis ſedet, modo cavernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia in terreno parit inter arundines, aut ſicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conſerta ova edunt, ut ſepiæ. Purpuræ, murices, ejuſdemque generis, vere pariunt. Echini ova pleniluniis habent hieme: & cochleæ hiberno tempore naſcuntur.

LXXV. Torpedo octogenos fœtus habens invenitur: eaque intra ſe parit ova præmollia, in alium locum uteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellavimus. Ita fit, ut ſola piſcium & animal pariant & ova concipiant. Silurus mas ſolus omnium edita cuſtodit ova, ſæpe & quinquagenis diebus, ne abſumantur ab aliis. Ceteræ feminæ in triduo excludunt, ſi mas attigit.

LXXVI. Acus, ſive belone, unus piſcium dehiſcente propter multitudinem utero parit. A partu coaleſcit vulnus: quod & in cœcis ſerpentibus tradunt. Mus marinus in terra ſcrobe effoſſo parit ova, & rurſus obruit terra: triceſimo die refoſſa aperit, fœtumque in aquam ducit.

LXXVII. Erythini & chanæ vulvas habere traduntur: qui trochos appellatur a Græcis, ipſe ſe inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia viſu carent.

LXXVIII. Ævi piſcium memorandum nuper exemplum accepimus. Pauſilypum villa eſt Campaniæ, haud procul Neapoli; in ea in Cæſaris piſcinis a Pollione Vedio conjectum piſcem, ſexageſimum

poſt annum exſpiraſſe ſcribit Annæus Seneca, duobus aliis æqualibus ejus ex eodem genere tunc viventibus. Quæ mentio piſcinarum admonet, ut paulo plura dicamus hac de re, priuſquam digrediamur ab aquatilibus.

LXXIX. Oſtrearum vivaria primus omnium Sergius Orata invenit in Bajano, ætate L. Craſſi Oratoris, ante Marſicum bellum: nec gulæ cauſa, ſed avaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio ſuo percipiens, ut qui primus penſiles invenerit balineas, ita mangonizatas villas ſubinde vendendo. Is primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis adjudicavit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: ſicut lupi piſces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Ravennæ, muræna in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera ſimiliter, ne culinarum cenſura peragatur. Nondum Britannica ſerviebant litora, cum Orata Lucrina nobilitabat: poſtea viſum tanti in extremam Italiam petere Brundiſium oſtreas: ac ne lis eſſet inter duos ſapores, nuper excogitatum, famem longæ advectionis a Brundiſio compaſcere in Lucrino.

LXXX. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piſcium vivaria invenit: cujus deinde exemplum nobilitas ſecuta eſt, Philippi, Hortenſii: Lucullus exciſo etiam monte juxta Neapolim majore impendio, quam villam exædificaverat, euripum & maria admiſit: qua de cauſa Magnus Pompejus Xerxen togatum eum appellabat. Quadragies H-S. piſcinæ a defuncto illo veniere piſces.

LXXXI. Murænarum vivarium privatim exco-

gitavit C. Hirrius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæſaris Dictatoris, ſex millia numero murænarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliave merce. Hujus villam intra quam modicum quadragies piſcinæ vendiderunt. Invaſit deinde ſingulorum piſcium amor. Apud Baulos in parte Bajana piſcinam habuit Hortenſius Orator, in qua murænam adeo dilexit, ut exanimatam fleſſe credatur. In eadem villa, Antonia Druſi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cujus propter famam nonnulli Baulos videre concupiverunt.

LXXXII. Cochlearum vivaria inſtituit Fulvius Hirpinus in Tarquinienſi, paulo ante civile bellum, quod cum Pompejo Magno geſtum eſt, diſtinctis quidem generibus earum, ſeparatim ut eſſent albæ, quæ in Reatino agro naſcuntur: ſeparatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcunditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & ſaginam earum commentus eſt, ſapa & farre, aliiſque generibus, ut cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cujus artis gloria in eam magnitudinem perducta ſit, ut octoginta quadrantes caperent ſingularum calices. Auctor eſt M. Varro.

LXXXIII. Piſcium genera etiamnum a Theophraſto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluviis, in cavernis aquas habentibus remanere. Quoſdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contraque venantes refugere in ſuas cavernas, & in iis obverſos ſtare: capita eorum eſſe ranæ marinæ ſimilia, reliquas partes gobiorum, branchias ut ceteris piſcibus. Cir-

ca Heracleam, & Cromnam, & Lycum, & multifariam in Ponto unum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cavernasque faciat sibi in terra, atque in his vivat, etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum vivere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodemque Lyco amne decedente, ovis relictis, in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quo fieri non indigos humoris: propter quod & anguillas diutius vivere exemtas aquis. Ova autem in sicco maturari, ut testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maxime gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. Est in his quidem, tametsi mirabilis, tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis, terrenos, altis scrobibus, in his locis ubi nullæ restagnent aquæ: miratusque & ipse gigni sine coitu, humoris quidem vim aliam inesse, quam puteis, arbitratur, ceu vero in nullis reperiantur pisces. Quidquid est hoc, certe minus admirabilem talparum facit vitam subterranei animalis, nisi forte vermium terrenorum & his piscibus natura inest.

LXXXIV. Verum omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedente miracula: quippe detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, jam parte corporis viventes, novissima effigie etiamnum terrena.

LXXXV. Nec de anthia pisce sileri convenit, quæ plerosque adverto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scopulosi maris, ante promon-

torium ſitas: ibi frequens hic piſcis & celeriter capitur uno genere. Parvo navigio, & concolori veſte, eademque hora per aliquot dies continuos piſcator enavigat certo ſpatio, eſcamque projicit. Quidquid ex eo mittitur, ſuſpecta fraus prædæ eſt: cavenſque quod timuit, cum id ſæpe factum eſt, unus aliquando conſuetudine invitatus anthias, eſcam appetit. Notatur hic intentione diligenti, ut auctor ſpei, conciliatorque capturæ. Neque enim eſt difficile, cum per aliquot dies ſolus accedere audeat. Tandem & aliquos invenit, paulatimque comitatior, poſtremo greges adducit innumeros, jam vetuſtiſſimis quibuſque aſſuetis piſcatorem agnoſcere, & e manu cibum rapere. Tum ille paulum ultra digitos in eſca jaculatus hamum, ſingulos involat verius quam capit, ab umbra navis brevi conatu rapiens, ita ne ceteri ſentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio ulla aut ſonus ceteros abigat. Conciliatorem noſſe ad hoc prodeſt, ne capiatur, fugituro in reliquum grege. Ferunt diſcordem ſocium duci inſidiatum pulchre noto, cepiſſeque malefica voluntate: agnitum in macello a ſocio, cujus injuria erat: & damni formulam editam, condemnatumque addidit Mutianus æſtimata lite. Iidem anthiæ, cum unum hamo teneri viderint, ſpinis, quas in dorſo ſerratas habent, lineam ſecare traduntur: eo qui tenetur, extendente, ut præcidi poſſit. At inter ſargos, ipſe qui tenetur, ad ſcopulos lineam terit.

LXXXVI. Præter hæc claros ſapientia auctores video mirari ſtellam in mari. Ea figura eſt: parva

admodum caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum fervorem esse tradunt, ut omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facile dixerim : multo memorabilius dixerim id, cujus experiendi quotidie occasio est.

LXXXVII. Concharum e genere sunt dactyli ab humanorum unguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgere claro; & quanto magis humorem habeant, lucere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis : ut procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miraremur etiam in corpore.

LXXXVIII. Sunt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant : conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pavet, ut si juxta vidit, omnino moriatur. Locustam conger : rursus polypum congri lacerant. Nigidius auctor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdemque statis mensibus concordes esse. Omnes autem vivere, quibus caudæ sic amputentur. At e contrario amicitiæ exempla sunt, (præter illos, de quorum diximus societate,) balæna & musculus : quando prægravi superciliorum pondere obrutis ejus oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorumque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS

HISTORIAE

LIBER X.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS HISTORIAE
LIBER X.

I. SEQUITUR natura avium, quarum grandiſſimi & pæne beſtiarum generis, ſtruthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis inſidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, ut currentem adjuvent: cetero non ſunt volucres, nec a terra tolluntur. Ungulæ iis cervinis ſimiles, quibus dimicant, biſulcæ, comprehendendis lapidibus utiles, quos in fuga contra ſequentes ingerunt pedibus. Concoquendi ſine delectu devorata mira natura: ſed non minus ſtoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cum colla frutice occultaverunt, latere ſe exiſtimantium. Præmia ex iis ova, propter amplitudinem pro quibuſdam habita vaſis, conoſque bellicos, & galeas adornantes pennæ.

II. Æthiopes atque Indi, diſcolores maxime & inenarrabiles ferunt aves, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem, haud ſcio an fabuloſe, unum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cetero purpureus, cæruleam roſeis caudam pennis diſtinguentibus, criſtis fauces, caputque plumeo apice honeſtante. Primus atque diligentiſſimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis

doctrinis doctore nullo : neminem exstitisse qui viderit vescentem : sacrum in Arabia Soli esse, vivere annis DIX, senescentem casiæ thurisque surculis construere nidum, replere odoribus; & superemori. Ex ossibus deinde & medullis ejus nasci primo ceu vermiculum : inde fieri pullum : principioque justa funera priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchajam in Solis urbem, & in ara ibi deponere. Cum hujus alitis vita magni conversionem anni fieri prodidit idem Manilius, iterumque significationes tempestatum & siderum easdem reverti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intraverit. Et fuisse ejus conversionis annum prodente se, P. Licinio, Cn. Cornelio Consulibus, ducentesimum quintum decimum. Cornelius Valerianus phœnicem devolavisse in Ægyptum tradidit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in Urbem, Claudii Principis Censura, anno Urbis DCCC, & in Comitio propositus, quod actis testatum est : sed quem falsum esse nemo dubitaret.

III. Ex his quas novimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera : Melanaetos a Græcis dicta, eademque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans : sola aquilarum fœtus suos alit : ceteræ, ut dicemus, fugant : sola sine clangore, sine murmuratione. Conversatur autem in montibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertii morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & vi : huicque vita circa lacus. Phe-

monoe Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ alias, carentique lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Bœus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere e sublimi jaciendo: quæ sors interemit Poetam Æschylum, prædictam fatis (ut ferunt) ejus diei ruinam secura cæli fide caventem. Quarti generis est percnopterus: eadem oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, ut quam verberet corvus. Eadem jejunæ semper aviditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: ceteræ, cum occidere, considunt. Hæc facit, ut quintum genus γνήσιον vocetur, velut verum, solumque incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sese: visoque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus, circa stagna aquaticas aves appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatasque rapiat. Spectanda dimicatio, ave ad perfugia litorum tendente, maxime si condensa arundo sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cum appetit, in lacus cadente: umbramque suam nanti sub aqua a litore ostendente: rursus ave in diverso, & ubi minime se credat exspectari, emergente. Hæc causa gregatim avibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pennarum hostem obcæcantes. Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pondus apprehensum, una merguntur. Haliæetus tantum implumes etiamnum pullos

ſuos percutiens, ſubinde cogit adverſos intueri Solis radios, & ſi conniventem humectantemque animadvertit, præcipitat e nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cujus acies firma contra ſtetit, educat. Haliæeti ſuum genus non habent, ſed ex diverſo aquilarum coitu naſcuntur. Id quidem quod ex iis natum eſt, in oſſifragis genus habet, e quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adjiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant: Tuſci vero oſſifragam.

IV. Tribus primis, & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gangitem: ad multa remedia utilis, nihil igne deperdens. Eſt autem lapis iſte prægnans, intus cum quatias, alio velut in utero ſonante. Sed vis illa medica non niſi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt & ova terna: excludunt pullos binos: viſi ſunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipſis cibum negavit natura, proſpiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Ungues quoque earum invertuntur diebus iis, albeſcunt inedia pennæ, ut merito partus ſuos oderint. Sed ejectos ab his cognatum genus oſſifragæ excipiunt, & educant cum ſuis. Verum adultos quoque perſequitur parens, & longe fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioqui unum par aquilarum magno ad populandum tractu, ut ſatietur, indiget. Determinant ergo ſpatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, ſed primo deponunt: expertæque pondus, tunc de-

mum abeunt. Oppetunt non ſenio, nec ægritudine, ſed fame, in tantum ſuperiore accreſcente roſtro, ut aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conventu fora, ignavæ ſedent. Aquilarum pennæ mixtas reliquarum alitum pennas devorant. Negant unquam ſolam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Jovis conſuetudo judicavit.

V. Romanis eam legionibus C. Marius in ſecundo Conſulatu ſuo proprie dicavit. Erat & antea prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique, ſingulos ordines anteibant. Paucis ante annis ſola in aciem portari cœpta erat: reliqua in caſtris relinquebantur. Marius in totum ea abdicavit. Ex eo notatum, non fere legionis unquam hibernaſſe caſtra, ubi aquilarum non ſit jugum.

Primo & ſecundo generi non minorum tantum quadrupedum rapina, ſed etiam cum cervis prœlia, Multum pulverem volutatu collectum, inſidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec unus hoſtis illi ſatis eſt: acrior eſt cum dracone pugna, multoque magis anceps, etiamſi in aere. Ova hic conſectatur aquilæ aviditate malefica: at illa ob hoc rapit ubicunque viſum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita ſe implicans, ut ſimul decidat.

VI. Eſt percelebris apud Seſton urbem aquilæ gloria: educatam a virgine retuliſſe gratiam, aves primo, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta poſtremo, in rogum accenſum ejus injeciſſe ſeſe,

& ſimul conflagraſſe. Quam ob cauſam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Jovis & virginis, quoniam illi Deo ales adſcribitur.

VII. Vulturum prævalent nigri. Nidos nemo attigit: ideo etiam fuere, qui putarent illos ex adverſo orbe advolare, falſo: nidificant enim in excelſiſſimis rupibus. Fœtus quidem ſæpe cernuntur, fere bini. Umbricius Aruſpicum in noſtro ævo peritiſſimus, parere tradit ova tredecim: uno ex iis reliqua ova nidumque luſtrare, mox abjicere. Triduo autem antea volare eos, ubi cadavera futura ſunt.

VIII. Sanqualem avem, atque immuſſulum, Augures Romani in magna quæſtione habent. Immuſſulum aliqui vulturis pullum arbitrantur eſſe, & ſanqualem oſſifragæ. Maſſurius ſanqualem oſſifragum eſſe dicit, immuſſulum autem pullum aquilæ, priuſquam albicet cauda. Quidam poſt Mutium Augurem viſos non eſſe Romæ confirmavere: ego (quod veri ſimilius) in deſidia rerum omnium non arbitror agnitos.

IX. Accipitrum genera ſedecim invenimus. Ex iis ægithum claudum altero pede proſperrimi augurii nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem a numero teſtium, cui principatum in auguriis Phemonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cum proſpero auſpicio in ducis navi ſediſſet. Epileum Græci vocant, qui ſolus omni tempore apparet: ceteri hieme abeunt. Diſtinctio generum ex aviditate. Alii non niſi ex terra rapiunt avem: alii non

nisi circa arbores volitantem : alii sedentem in sublimi : aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ novere ex iis pericula, visoque considunt, vel subvolant, contra naturam ejus auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius Massæsyliæ humi fœtificant : nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus.

X. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex silvis & arundinetis excitant aves : illi supervolantes deprimunt. Rursus captas aucupes dividunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos : & cum tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere invitare ad occasionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem a piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant. Accipitres avium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur, rarus etiam in silvis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentesque sæpe prehenduntur.

XI. Coccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquam paucis diebus : ipse quoque modico tempore æstatis visus non cernitur postea. Est autem neque aduncis unguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quam colore, ac rictu columbi potius. Quin & absumitur ab accipitre, si quando una apparuere : sola omnium avis a suo genere interemta. Mutat autem & vocem : procedit vere, occultatur Caniculæ ortu :

ſemperque parit in alienis nidis, maxime palumbium, majori ex parte ſingula ova, quod nulla alia avis: raro bina. Cauſa ſubjiciendi pullos putatur, quod ſciat ſe inviſam cunctis avibus: nam minutas quoque infeſtant: ita non fore tutam generi ſuo ſtirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioqui trepidum animal. Educat ergo ſubditum adulterato fœta nido. Ille avidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pingueſcit, & nitidus in ſe nutricem convertit: illa gaudet ejus ſpecie, miraturque ſeſe ipſam, quod talem pepererit: ſuos comparatione ejus damnat, ut alienos, abſumique etiam ſe inſpectante patitur, donec corripiat ipſam quoque jam volandi potens. Nulla tunc avium ſuavitate carnis comparatur illi.

XII. Milvi ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapaciſſimam & famelicam ſemper alitem nihil eſculenti rapere unquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, niſi lugubri municipiorum immolantium oſtento. Iidem videntur artem gubernandi docuiſſe caudæ flexibus, in cælo monſtrante Natura, quod opus eſſet in profundo. Milvi & ipſi hibernis menſibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & a ſolſtitiis affici podagra.

XIII. Volucrum prima diſtinctio pedibus maxime conſtat. Aut enim aduncos ungues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere ſunt, uti anſeres & aquaticæ fere aves. Aduncos ungues habentia, carne tantum veſcuntur ex parte magna.

XIV. Cornices & alio pabulo: ut quæ duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulasve jaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, a quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum adventum notatur eam in Minervæ lucis templisque raro, alicubi omnino non adspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam volantes pullos aliquamdiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium.

XV. Ceteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corvi: qui ipsi non carne tantum aluntur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque parvis in vicis non plus bina conjugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuo: genitores soboli loco cedunt. Diversa in hac, ac supradicta alite quædam. Corvi ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corvi pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideoque gravidas, si ederint corvinum ovum, per os partum reddere; atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quam in Ægypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corvi in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. Nam cum Mediæ hospites occisi sunt, omnes e Peloponneso & Attica regione volaverunt. Pessima eorum sig-

nificatio, cum glutiunt vocem velut ſtrangulati.

XVI. Uncos ungues & nocturnæ aves habent, ut noctuæ, bubo, ululæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maxime abominatus publicis præcipue auſpiciis, deſerta incolit: nec tantum deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in urbibus aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Privatorum domibus inſidentem plurimum ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquam quo libuit, ſed tranſverſus aufertur. Capitolii cellam ipſam intravit Sex. Papelio Hiſtro, L. Pedanio Coss. propter quod Nonis Martiis Urbs luſtrata eſt eo anno.

XVII. Inauſpicata eſt & incendiaria avis, propter quam ſæpenumero luſtratam Urbem in Annalibus invenimus, ſicut L. Caſſio, C. Mario Coss. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Quæ ſit avis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris vel altaribus. Alii ſpinturnicem eam vocant: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aves, qui ſe ſcire diceret, non inveni. Cliviam quoque avem ab antiquis nominatam, animadverto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur avis, quæ aquilarum ova frangat. Sunt præterea complura genera depicta in Etruſca diſciplina, ſed ulli non viſa: quæ nunc defeciſſe mirum eſt, cum abundent etiam quæ gula humana populatur.

XVIII. Externorum de auguriis peritiſſime ſcrip-

ſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores caventem, trogonem, cornicem, a cauda de ovo exire: quoniam pondere capitum perverſa ova, poſteriorem partem corporum fovendam matri applicent.

XIX. Noctuarum contra aves ſolers dimicatio. Majore circumdatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & unguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellumque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hiemis cubare, & novem voces habere tradit Nigidius.

XX. Sunt & parvæ aves uncorum unguium, ut pici: Martio cognomine inſignes, & in auſpicatu magni. Quo in genere arborum cavatores ſcandentes in ſubreptum felium modo: illi vero & ſupini, percuſſi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cavis educant avium ſoli. Adactos cavernis eorum a paſtore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebius auctor eſt, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, ſtatim exſilire, cum crepitu arboris, cum inſederit clavo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in auguriis, a rege, qui nomen huic avi dedit. Unum eorum præſcitum tranſire non queo. In capite Prætoris urbani Ælii Tuberonis, in foro jura pro tribunali reddentis, ſedit ita placide, ut manu prehenderetur. Reſpondere vates, exitium imperio portendi, ſi dimitteretur: at ſi exanimaretur, Prætori. Et ille avem protinus concerpſit: nec multo poſt implevit prodigium.

XXI. Vescuntur & glande in hoc genere, pomisque multæ, sed quæ carne tantum non vivunt, excepto milvo: quod ipsum in auguriis dirum est. Uncos ungues habentes omnino non congregantur, & sibi quæque prædantur. Sunt autem omnes fere altivolæ, præter nocturnas: & magis, majores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curvatura unguium prohibente.

XXII. Nunc de secundo genere dicamus, quod in duas dividitur species, oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit: itaque præcedent & ordine: omnesque reliquas in his pavonum genus, cum forma, tum intellectu ejus & gloria.

Gemmantes laudatus expandit colores, adverso maxime Sole, quia sic fulgentius radiant. Simul umbræ quosdam repercussus ceteris, qui & in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnesque in acervum contrahit pennarum, quos spectari gaudet, oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac moerens quærit latebram. Vivit annis XXV. Colores incipit fundere in trimatu. Ab auctoribus non gloriosum tantum animal hoc traditur, sed & malevolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi.

XXIII. Pavonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortensius, aditiali cœna sacerdotii. Saginare primus instituit circa novissimum piraticum

bellum M. Aufidius Lurco, exque eo quæſtu reditus ſeſtertiûm ſexagena millia habuit.

XXIV. Proxime gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque ſomno Natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartaque caſtrenſi vigilia ad curas laboremque revocant. Nec Solis ortum incautis patiuntur obrepere: diemque venientem nuntiant cantu, ipſum vero cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum in quacunque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: nec finis ſæpe commorientibus. Quod ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſeque ipſi principes teſtantur. Victus occultatur ſilens, ægreque ſervitium patitur. Et plebs tamen æque ſuperba, graditur ardua cervice, criſtis celſa: cælumque ſola volucrum adſpicit crebro, in ſublime caudam quoque falcatam erigens: itaque terrori ſunt etiam leonibus ferarum generoſiſſimis. Jam ex his quidam ad bella tantum & prœlia aſſidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, aut Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, & Chalcidicis, ut plane dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima. Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domoſque ipſis ſuas claudunt aut reſerant: hi faſces Romanos impellunt aut retinent, jubent acies aut prohibent, victoriam omnium toto orbe partarum auſpices: hi maxime terrarum imperio imperant,

extis etiam fibrisque haud aliter quam opimæ victoriæ Diis grati. Habent ostenta & præposteri eorum vespertinique cantus. Namque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam adversus Lacedæmonios præsagivere victoriam, ita conjecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret.

XXV. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis: lumbis adustis candente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publice editur, ceu gladiatorum. Invenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Galerii locutum gallinaceum, semel, quod equidem sciam.

XXVI. Et anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quam ob causam cibaria anserum Censores in primis locant. Quin & fama amoris, Ægii dilecta forma pueri Olenii, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamasse proditur. Potest & sapientiæ videri intellectus his esse. Ita comes perpetuo adhæsisse Lacydi Philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus.

XXVII. Nostri sapientiores, qui eos jecoris bonitate novere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exemtum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum invenerit, Scipione Metellus vir Consularis, an M. Sejus eadem ætate eques Rom. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius, pal-

mas pedum ex his torrere, atque patinis cum gallinaceorum criſtis condire reperit. Tribuetur enim a me culinis cujuſque palma cum fide. Mirum in hac alite, a Morinis uſque Romam pedibus venire. Feſſi proferuntur ad primos: ita ceteri ſtipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibuſdam locis bis anno. Rurſus plumigeri veſtiuntur: mollior, quæ corpori proxima: & e Germania laudatiſſima. Candidi ibi, verum minores, gantæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarii quini. Et inde crimina plerumque auxiliorum præfectis, a vigili ſtatione ad hæc aucupia dimiſſis cohortibus totis. Eoque deliciæ proceſſere, ut ſine hoc inſtrumento durare jam ne virorum quidem cervices poſſint.

XXVIII. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Commagene vocatur: adipem eorum in vaſe æreo cum cinnamo nive multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad uſum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Commagenum.

XXIX. Anſerini generis ſunt chenalopeces: & quibus lautiores epulas non novit Britannia, chenerotes, fere anſere minores. Decet tetraonas ſuus nitor, abſolutaque nigritia, in ſuperciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec ulla ales, excepto ſtruthiocamelo, majus corpore implens pondus, in tantum aucta, ut in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & ſeptemtrionalis regio. In aviariis ſaporem perdunt. Moriuntur contumacia ſpiritu revocato. Proximæ

eis ſunt, quas Hiſpania aves tardas appellat, Græcia ὠτίδας, damnatas in cibis. Emiſſa enim oſſibus medulla, odoris tædium extemplo ſequitur.

XXX. Inducias habet gens Pygmæa abſceſſu gruum (ut diximus) cum iis dimicantium. Immenſus eſt tractus, quo veniunt, ſi quis reputet a mari Eoo. Quando proficiſcantur conſentiunt: volant ad proſpiciendum alte: ducem, quem ſequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, diſpoſitos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede ſuſtinentes, qui laxatus ſomno & decidens indiligentiam coarguat. Ceteræ dormiunt capite ſubter alam condito, alternis pedibus inſiſtentes. Dux erecto providet collo, ac prædicit. Eædem manſuefactæ laſciviunt, gyroſque quoſdam indecoro curſu vel ſingulæ peragunt. Certum eſt, Pontum tranſvolaturas, primum omnium anguſtias petere, inter duo promontoria Criumetopon, & Carambin: mox ſaburra ſtabiliri. Cum medium tranſierunt, abjici lapillos e pedibus: cum attigerint continentem, & e gutture arenam. Cornelius Nepos, qui Divi Auguſti principatu obiit, cum ſcriberet turdos paulo ante cœptos ſaginari, addidit, ciconias magis placere, quam grues: cum hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigiſſe.

XXXI. Ciconiæ quonam e loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo: illas hiemis, has æſtatis advenas. Abituræ con-

gregantur in loco certo: comitatæque ſic, ut nulla ſui generis relinquatur, niſi captiva & ſerva, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen diſcedentium, cum diſceſſurum appareat: nec venire, ſed veniſſe cernimus: utrumque nocturnis fit temporibus. Et quamvis ultra citrave pervolent, nunquam tamen adveniſſe uſquam, niſi noctu, exiſtimantur. Pythonos comen vocant in Aſia patentibus campis, ubi congregatæ inter ſe commurmurant, eamque quæ noviſſima advenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, poſt Idus Auguſtas non temere viſas ibi. Sunt qui ciconiis non ineſſe linguas confirment. Honos iis ſerpentium exitio tantus, ut in Theſſalia capitale fuerit occidiſſe; eademque legibus pœna, quæ in homicidam.

XXXII. Simili anſeres quoque & olores ratione commeant: ſed horum volatus cernitur: liburnicarum modo roſtrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quam ſi recta fronte impellerent: a tergo ſenſim dilatante ſe cuneo porrigitur agmen, largeque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: feſſos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eoſdem repetunt: genitricum ſenectam invicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, (falſo, ut arbitror,) aliquot experimentis. Iidem mutua carne veſcuntur inter ſe.

XXXIII. Verum hæc commeantium per maria terraſque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus eſt natura ſimilis: utcunque enim ſupradictas magnitudo & vires corporum invitare videri poſſint. Coturnices ante etiam ſemper adve-

niiunt, quam grues: parva avis, & cum ad nos venit, terreſtris potius, quam ſublimis. Advolant & hæ ſimili modo, non ſine periculo navigantium, cum appropinquavere terris. Quippe velis ſæpe incidunt, & hoc ſemper noctu, merguntque navigia. Iter eſt his per hoſpitia certa. Auſtro non volant, humido ſcilicet & graviore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viresque parvas. Hinc volantium illa conqueſtio labore expreſſa. Aquilone ergo maxime volant ortygometra duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſolicitant: abeuntque una perſuaſæ glottis, & otus, & cychramus.

Glottis prælongam exſerit linguam: unde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione avide profectam, pœnitentia in volatu, cum labore ſcilicet, ſubit: reverti incomitatam piget, & ſequi: nec unquam plus uno die pergit: in proximo hoſpitio deſerit. Verum invenitur alia, antecedente anno relicta: ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeverantior feſtinat etiam pervenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonetque itineris. Otus bubone minor eſt, noctuis major, auribus plumeis eminentibus: unde & nomen illi: quidam Latine aſionem vocant: imitatrix alias avis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, ut noctuæ, intenta in aliquo, circumeunte alio. Quod ſi ventus agmen adverſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum apprehenſis, aut gutture arena repleto, ſtabilitæ volant. Co-

turnicibus veneni ſemen gratiſſimus cibus: quam ob cauſam eas damnavare menſæ: ſimulque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

XXXIV. Abeunt & hirundines hibernis menſibus, ſola carne veſcens avis ex iis, quæ aduncos ungues non habent: ſed in vicina abeunt, apricos ſecutæ montium receſſus: inventæque jam ſunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta ſubire negantur, quoniam urbs illa ſæpius capta ſit: nec Bizyæ in Thracia, propter ſcelera Terei. Cæcina Volaterranus equeſtris ordinis, quadrigarum dominus, comprehenſas in Urbem ſecum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes, illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus ſuis, cum obſideretur præſidium Romanum a Liguſtinis, hirundinem a pullis ad ſe allatam: ut lino ad pedem ejus alligato nodis ſignificaret, quoto die adveniente auxilio eruptio fieri deberet.

XXXV. Abeunt & merulæ, turdique, & ſturni ſimili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur: viſi ſæpe ibi, quo hibernum pabulum petunt: itaque in Germania hieme maxime turdi cernuntur. Verius turtur occultatur, pennaſque amittit. Abeunt & palumbes, quonam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum ſoli hirundini flexuoſi volatus velox celeritas: quibus ex cauſis neque rapinæ ceterarum alitum obnoxia eſt.

Ea demum ſola avium nonniſi in volatu paſcitur.

XXXVI. Temporum magna differentia avibus. Perennes, ut columbæ: ſemeſtres, ut hirundines: trimeſtres, ut turdi & turtures: & quæ, cum fœtum eduxere, abeunt; ut galguli, upupæ.

XXXVII. Auctores ſunt, omnibus annis advolare Ilium ex Æthiopia aves, & confligere ad Mennonis tumulum, quas ob id Mennonidas vocant. Hoc idem quinto quoque anno facere eas in Æthiopia circa regiam Mennonis, exploratum ſibi Cremutius tradit.

XXXVIII. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc eſt gallinarum genus, gibberum, variis ſparſum plumis: quæ noviſſimæ ſunt peregrinarum avium in menſas receptæ propter ingratum virus. Verum Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

XXXIX. Seleucides aves vocantur, quarum adventum ab Jove precibus impetrant Caſii montis incolæ, fruges eorum locuſtis vaſtantibus. Nec unde veniant, quove abeant, compertum: nunquam conſpectis, niſi cum præſidio earum indigetur.

XL. Invocant & Ægyptii ibes ſuas contra ſerpentium adventum: & Elei Myiagron Deum, muſcarum multitudine peſtilentiam afferente: quæ protinus intereunt, quam litatum eſt ei Deo.

XLI. Sed in ſeceſſu avium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta inſula non eſt: etiam ſi qua invecta ſit, emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia aliis locis negat: tanquam genera frugum fruti-

eumve, ſic & animalium: non naſci, translatitium: invecta emori, mirum. Quid eſt illud unius generis ſaluti adverſum? quæve iſta naturæ invidia? aut qui terrarum dicti avibus termini? Rhodus aquilam non habet. Tranſpadana Italia juxta Alpes Larium lacum appellat, amœnum arbuſto agro, ad quem ciconiæ non permeant: ſicuti nec octavum circa lapidem ab eo. Immenſa alioqui finitimo Inſubrium tractu examina gracculorum, monedularumque, cui ſoli avi furacitas auri argentique præcipue mira eſt. Picus Martius in Tarentino agro negatur eſſe. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad Urbem verſus cerni cœpere picarum genera, quæ longa inſignes cauda variæ appellantur. Proprium his calveſcere omnibus annis, cum ſerantur rapa. Perdices non tranſvolant Bœotiæ fines in Attica: nec ulla avis in Ponto, inſula qua ſepultus eſt Achilles, ſacratam ei ædem. In Fidenate agro juxta urbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis e mari quotannis advolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario nec muſcæ, nec canes intrant. Multa præterea ſimilia, quæ prudens ſubinde omitto in ſingulis generibus, faſtidio parcens: quippe cum Theophraſtus tradat invectitias eſſe in Aſia columbas, & pavones, & corvos, & in Cyrenaica vocales ranas.

XLII. Alia admiratio circa oſcines: fere mutant colorem vocemque tempore anni, ac repente fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantum: hæ enim ſenectute nigreſcunt. Merula ex nigra rufeſ-

cit, canit æſtate, hieme balbutit, circa ſolſtitium muta. Roſtrum quoque anniculis in ebur transfiguratur, dumtaxat maribus. Turdis color æſtate circa cervicem varius, hieme concolor.

XLIII. Luſciniis diebus ac noctibus continuis quindecim garrulus ſine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in noviſſimum digna miratu ave. Primum tanta vox tam parvo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in una perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo, copulatur intorto: promittitur revocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, gravis, acutus, creber, extentus: ubi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus. Breviterque omnia tam parvulis in faucibus, quæ exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: ut non ſit dubium hanc ſuavitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cum in ore Steſichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec iidem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palamque animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpe vitam, ſpiritu prius deficiente, quam cantu. Meditantur aliæ juniores, verſuſque quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magna, & reddit: vicibuſque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio. Ergo ſervorum illis pretia ſunt: & quidem ampliora, quam quibus olim armigeri parabantur. Scio ſeſtertiis ſex, candidam alioquin, quod eſt prope inuſi-

tatum, veniſſe, quæ Agrippinæ Claudii Principis conjugi dono daretur. Viſum jam ſæpe, juſſas canere cœpiſſe, & cum ſymphonia alternaſſe: ſicut homines repertos, qui ſonum earum, addita in tranſverſas arundines aqua, foramen inſpirantes, linguæque parva aliqua oppoſita mora, indiſcreta redderent ſimilitudine. Sed eæ tantæ tamque artifices argutiæ a quindecim diebus paulatim deſinunt, nec ut fatigatas poſſis dicere, aut ſatiatas. Mox æſtu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Poſtremo hieme ipſa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non eſt, quæ ceteris avibus. Pariunt vere primo cum plurimum ſena ova.

XLIV. Alia ratio ficedulis: nam formam ſimul coloremque mutant. Hoc nomen autumno: non habent poſtea: melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hieme, idem phœnicurus æſtate. Mutat & upupa, ut tradit Æſchylus poeta, obſcœna alias paſtu avis, criſta viſenda plicatili, contrahens eam ſubrigenſque per longitudinem capitis.

XLV. Œnanthe quidem etiam ſtatos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occaſu ejuſdem prodit: quod miremur, ipſis diebus utrumque. Chlorion quoque, qui totus eſt luteus, hieme non viſus, circa ſolſtitia procedit. Merulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec uſquam aliubi, candidæ naſcuntur. Ibis circa Peluſium tantum nigra eſt, ceteris omnibus locis candida.

XLVI. Oſcines, præter exceptas, non temere fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut poſt

autumnale: ante ſolſtitium autem dubios, poſt ſolſtitium vitales.

XLVII. Eo maxime ſunt inſignes halcyones. Dies earum partus maria, quique navigant, novere. Ipſa avis paulo amplior paſſere, colore cyaneo ex parte majore, tantum purpureis & candidis admixtis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine diſtinguitur & cantu. Minores in arundinetis canunt. Halcyonem videre rariſſimum eſt, nec niſi Vergiliarum occaſu, & circa ſolſtitia brumamve, nave aliquando circumvolata ſtatim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & navigabili, Siculo maxime. Faciunt autem ſeptem ante brumam diebus nidos, & totidem ſequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti, ore perquam anguſto, grandium ſpongiarum ſimilitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, ut ſpuma arida maris. Nec unde confingantur, invenitur. Putant ex ſpinis aculeatis: piſcibus enim vivunt. Subeunt & in amnes. Pariunt ova quina.

XLVIII. Gaviæ in petris nidificant: mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: ſed gaviæ æſtate, mergi incipiente vere.

XLIX. Halcyonum nidi figura, reliquarum quoque ſolertiæ admonet: neque alia parte ingenia avium magis admiranda ſunt. Hirundines luto conſtruunt, ſtramento roborant. Si quando inopia eſt luti, madefactæ multa aqua pennis pulverem ſpargunt. Ipſum vero nidum mollibus plumis floccíſque

consternunt tepefaciendis ovis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioresque circumagi docent, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ raro in domibus, diversos figura, sed eadem materia, confingunt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, utero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum evaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadii fere unius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadem juxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere, incipientibus vernis diebus, palea & stramento rostrum ejus firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, ut multas in opere emori constet. Eaque militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excavant, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multisque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrantque multis diebus ante, si futurum est ut auctus amnis attingat.

L. In genere vitiparrarum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, ut inveniri non possit aditus. Acanthyllis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum alicui suspenditur surculo primis in ramis cyathi modo, ut nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos de-

pendentes pedibus ſomnum capere confirmant, quia tutiores ita ſe ſperent. Jam publicum quidem omnium eſt tabulata ramorum ſuſtinendo nido provide eligere, camerare ab imbri, aut fronde protegere denſa. In Arabia cinnamologos avis appellatur : cinnami ſurculis nidificat. Plumbatis eos ſagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. In Scythis avis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle ſemper in cacuminibus ramorum ſuſpenſa. Picæ cum diligentius viſum ab homine nidum ſenſere, ova transferunt alio. Hoc in his avibus, quarum digiti non ſunt accommodati complectendis transferendiſque ovis, miro traditur modo. Namque ſurculo ſuper bina ova impoſito ac ferruminato alvi glutino, ſubdita cervice medio, æqua utrinque libra deportant alio.

LI. Nec vero iis minor ſolertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis gravitate prohibitæ ſublime petere. Merops vocatur, genitores ſuos reconditos paſcens, pallido intus colore pennarum, ſuperne cyaneo, primori ſubrutilo. Nidificat in ſpecu ſex pedum defoſſa altitudine.

Perdices ſpina & frutice ſic muniunt receptaculum, ut contra feras abunde vallentur. Ovis ſtragulum molle pulvere contumulant, nec in quo loco peperere incubant : neve cui frequentior converſatio ſit ſuſpecta, transferunt alio. Illæ quidem & maritos ſuos fallunt, quoniam intemperantia libidinis frangunt earum ova, ne incubando detineantur. Tunc inter ſe dimicant mares deſiderio feminarum : victum ajunt Venerem pati. Id quidem & co-

turnices Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices vero a domitis feros, & novos, aut victos, iniri promiscue. Capiuntur quoque pugnacitate ejusdem libidinis, contra aucupis indicem exeunte in proelium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum feminae capiuntur, contra aucupum feminam exeuntes, ut rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contra mares steterint feminae, aura ab his flante praegnantes fiunt: hiantes autem exserta lingua per id tempus aestuant. Concipiunt & supervolantium afflatu, saepe voce tantum audita masculi. Adeoque vincit libido etiam foetus caritatem, ut illa furtim & in occulto incubans, cum sensit feminam aucupis accedentem ad marem, recanat revocetque, & ultro praebeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, ut in capite aucupantium saepe caecae metu sedeant. Si ad nidum is coepit accedere, procurrit ad pedes ejus foeta, praegravem aut delumbem sese simulans, subitoque in procursu aut brevi aliquo volatu cadit, fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, jamjam prehensurum effugiens, spemque frustrans, donec in diversum abducat a nidis. Eadem pavore libera ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terrae pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sedecim annos durare existimatur.

LII. Ab his columbarum maxime spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Conjugii fidem non violant, communemque servant domum. Nisi coelebs aut

vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterii, quamvis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sævique rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor utrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante femina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestivitatem cibo. Proprium generis ejus & turturum, cum bibant, colla non resupinare, largeque bibere jumentorum modo.

Vivere palumbes ad XXX annum, aliquos ad XL, habemus auctores, uno tantum incommodo unguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, præterque in clausula gemitu: hieme mutis, a vere vocalibus. Nigidius putat, cum ova incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbæ & turtures octonis annis vivunt. Contra passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negantur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Feminis longiusculum spatium.

Verum columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatemque dispositam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, varieque sulcare. Qua in ostentatione, ut vinctæ, præbentur accipitri, implicatis strepitu pen-

nis, qui non nisi ipsis alarum humeris eliditur: alioqui soluto volatu in multum velociores. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit. Ob id cum iis habenda est avis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terretque accipitres naturali potentia, in tantum, ut visum vocemque ejus fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis novis oblitis, non mutare sedem columbas: (quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, non aliter innoxiis vulneribus:) multivaga alioqui ave. Est enim ars illis inter se blandiri & corrumpere alias, furtoque comitatiores reverti.

LIII. Quin & internuntiæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra Consulum Decimo Bruto mittente. Quid vallum, & vigil obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore insaniunt multi: super tecta exædificant turres iis, nobilitatemque singularum & origines narrant, vetere jam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum civile Pompejanum denariis quadringentis singula paria venditavit, ut M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitavere, in Campania grandissimæ provenire existimatæ.

LIV. Harum volatus in reputationem ceterarum quoque volucrum nos impellit. Omnibus animalibus reliquis certus & uniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aves solæ vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, ut cor-

nices: ſaliunt aliæ, ut paſſeres, merulæ: currunt, ut perdices, ruſticulæ: ante ſe pedes jaciunt, ut ciconiæ, grues: expandunt alas, pendenteſque raro intervallo quatiunt, aliæ crebrius, ſed & primas dumtaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam vero majore ex parte compreſſis volant; percuſſoque ſemel, aliquæ & gemino ictu aere feruntur, velut incluſum eum prementes, ejaculantur ſeſe in ſublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rurſus ab alto cadere has, illas ſalire. Anates ſolæ, quæque ſunt ejuſdem generis, in ſublime protinus ſeſe tollunt, atque e veſtigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foveas, quibus feras venamur, delapſæ ſolæ evadunt. Vultur, & feræ graviores, niſi ex procurſu, aut altiore cumulo immiſſæ, non evolant: cauda reguntur. Aliæ circumſpectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ veſcuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut e contrario ſemper in volatu ſilent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & reſupinæ feruntur: ut ſi pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videntur.

LV. Plurimum volant, quæ apodes, quia careant uſu pedum: ab aliis cypſelli appellantur, hirundinum ſpecie. Nidificant in ſcopulis. Hæ ſunt, quæ toto mari cernuntur: nec unquam tam longo naves, tamque continuo curſu recedunt a terra, ut non circumvolitent eas apodes. Cetera genera reſidunt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido, nulla: aut pendent, aut jacent.

LVI. Et ingenia æque varia, ad paſtum maxime. Caprimulgi appellantur grandioris merulæ adſpectu, fures nocturni: interdiu enim viſu carent. Intrant paſtorum ſtabula, caprarumque uberibus advolant ſuctum propter lactis: qua injuria uber emoritur, capriſque cæcitas, quas ita mulſere, oboritur. Platea nominatur, advolans ad eas, quæ ſe in mari mergunt, & capita illarum morſu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cum devoratis ſe implevit conchis, calore ventris coctas evomit, atque ita ex iis eſculenta legit, teſtas excernens.

LVII. Villaribus gallinis & religio ineſt. Inhorreſcunt edito ovo, excutiuntque ſeſe, & circumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe, & ova luſtrant. Minimæ avium cardueles imperata faciunt, nec voce tantum, ſed pedibus & ore pro manibus. Eſt quæ boum mugitus imitetur, in Arelatenſi agro taurus appellata, alioqui parva. Eſt quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo adventu eorum pulſa imitatur, ad hunc modum ſe ulciſcens.

LVIII. Super omnia humanas voces reddunt, pſittaci quidem etiam ſermocinantes. India hanc avem mittit, ſittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantum miniato in cervice diſtinctam. Imperatores ſalutat, & quæ accipit verba, pronuntiat: in vino præcipue laſciva. Capiti ejus duritia eadem, quæ roſtro. Hoc, cum loqui diſcit, ferreo verberatur radio: non ſentit aliter ictus. Cum devolat, roſtro ſe excipit, illi innititur, levioremque ſe ita pedum infirmitati facit.

LIX. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, generi picarum est. Adamant verba quæ loquantur. Nec discunt tantum, sed diligunt: meditantesque intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi; ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quærentesque mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris illis forma, quamvis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verum addiscere alias negant posse, quam quæ ex genere earum sunt, quæ glande vescantur: & inter eas facilius, quibus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis. Latior iis est lingua: omnibusque in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id pæne in omnibus contingit. Agrippina Claudii Cæsaris turdum habuit (quod nunquam ante) imitantem sermones hominum, cum hæc proderem. Habebant & Cæsares juvenes sturnum, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assidue nova loquentes, longiore etiam contextu. Docentur secreto, & ubi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebro dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

LX. Reddatur & corvis sua gratia, indignatione quoque populi Romani testata, non solum conscientia. Tiberio Principe ex fœtu supra Castorum ædem genito pullus, in oppositam sutrinam devolavit, etiam religione commendatus officinæ do-

mino. Is mature ſermoni aſſuefactus, omnibus matutinis evolans in Roſtra, forum verſus, Tiberium, dein Germanicum & Durſum Cæſares nominatim, mox tranſeuntem populum Rom. ſalutabat, poſtea ad tabernam remeans, plurium annorum aſſiduo officio mirus. Hunc ſive æmulatione vicinitatis, manceps proximæ ſutrinæ, ſive iracundia ſubita, ut voluit videri, excrementis ejus poſita calceis macula, exanimavit: tanta plebei conſternatione, ut primo pulſus ex ea regione, mox & interemtus ſit, funuſque innumeris aliti celebratum exſequiis, conſtratum lectum ſuper Æthiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum uſque, qui conſtructus dextra viæ Appiæ ad ſecundum lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeo ſatis juſta cauſa populo Romano viſa eſt exſequiarum, ingenium avis, aut ſupplicii de cive Romano, in ea urbe, in qua multorum principum nemo duxerat funus: Scipionis vero Æmiliani poſt Carthaginem Numantiamque deletas ab eo, nemo vindicaverat mortem. Hoc geſtum M. Servilio, C. Ceſtio Coſſ. a. d. v Kalend. April. Nunc quoque erat in urbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix e Bætica, primum colore mira admodum nigro: deinde plura contexta verba exprimens, & alia crebro addiſcens. Nec non & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Aſiæ corvorum opera venantis, eo quod devehebat in ſilvas eos inſidentes corniculis humeriſque: illi veſtigabant agebantque, eo perducta conſuetudine, ut

exeuntem ſic comitarentur & feri. Tradendum putavere memoriæ quidam, viſum per ſitim lapides congerentem in ſitulam monumenti, in qua pluvia aqua durabat, ſed quæ attingi non poſſet: ita deſcendere paventem expreſſiſſe tali congerie, quantum poturo ſufficeret.

LXI. Nec Diomedeas præteribo aves: Juba cataractas vocat: eis eſſe dentes, oculoſque igneo colore, cetero candidis, tradens. Duos ſemper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excavare roſtro, inde crate conſternere, & operire terra, quæ ante fuerit egeſta: in his fœtificare. Fores binas omnium ſcrobibus: orientem ſpectare, quibus exeant in paſcua: occaſum, quibus redeant. Alvum exoneraturas ſubvolare ſemper, & contrario flatu. Uno hæ in loco totius orbis viſuntur, in inſula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum ſimiles. Advenas barbaros clangore infeſtant, Græcis tantum adulantur, miro diſcrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: unde origo fabulæ, Diomedis ſocios in earum effigies mutatos.

LXII. Non omittendum eſt, cum de ingeniis diſſerimus, e volucribus hirundines eſſe indociles, e terreſtribus mures: cum elephanti juſſa faciant, leones jugum ſubeant; in mari vituli, totque piſcium genera miteſcant.

LXIII. Bibunt aves ſuctu: ex his, quibus longa colla, intermittentes, & capite reſupinato velut in-

fundentes ſibi. Porphyrio ſolus morſu bibit. Idem eſt proprio genere, omnem cibum aqua ſubinde tingens, deinde pede ad roſtrum, veluti manu, afferens. Laudatiſſimi in Commagene. Roſtra iis, & prælonga crura rubent.

LXIV. Hæc quidem & hæmatopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Naſcitur in Ægypto. Inſiſtit ternis digitis. Præcipue ei pabulum muſcæ. Vita in Italia paucis diebus.

LXV. Graviores omnes fruge veſcuntur, altivolæ carne tantum. Inter aquaticas, mergi ſoliti ſunt devorare, quæ ceteræ reddunt.

LXVI. Olorum ſimilitudinem onocrotali habent: nec diſtare exiſtimarentur, omnino, niſi faucibus ipſis ineſſet alterius uteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira ut ſit capacitas. Mox perfecta rapina, ſenſim inde in os reddita, in veram alvum ruminantis more refert. Gallia hos ſeptemtrionali proxima oceano mittit.

LXVII. In Hercynio Germaniæ ſaltu inuſitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus, in ceteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit. Phalerides in Seleucia Parthorum, & in Aſia aquaticarum laudatiſſimæ: rurſus Phaſianæ in Colchis geminas ex pluma aures ſubmittunt, ſubriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omneſque jam in Italia.

LXVIII. Phœnicopteri linguam præcipui ſaporis eſſe, Apicius docuit, nepotum omnium altiſſimus gurges. Attagen maxime Jonius celebratur, vocalis

alias, captus vero obmutefcens, quondam exiſtimatus inter raras aves. Jam & in Gallia Hiſpaniaque capitur, & per Alpes etiam, ubi & phalacrocoraces, aves Balearium inſularum peculiares: ſicut Alpium pyrrhocorax, luteo roſtro, niger: & præcipuo ſapore lagopus: pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam veſci facile, quando nec viva manſueſcit, & corpus occiſæ ſtatim marceſcit. Eſt & alia nomine eodem, a coturnicibus magnitudine tantum differens, croceo tinctu cibis gratiſſima. Viſam in Alpibus ab ſe peculiarem Ægypti & ibim Egnatius Calvinus Præfectus earum prodidit.

LXIX. Venere in Italiam Bebriacenſibus bellis civilibus trans Padum & novæ aves (ita enim adhuc vocantur) turdorum ſpecie, paulum infra columbas magnitudine, ſapore gratæ. Baleares inſulæ nobiliorem etiam ſupra dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore menſarum eſt: item vipiones: ſic enim vocant minorem gruem.

LXX. Pegaſos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate roſtri fabuloſos reor: illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem & tragopana, de qua plures affirmant, majorem aquila, cornua in temporibus curvata habentem, ferruginei coloris, tantum capite phœniceo. Nec Sirenes impetraverint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati auctoris pater, in India eſſe: mulcerique earum cantu, quos gravatos ſomno lacerent. Qui

credit iſta, & Melampodi profecto aures lambendo, dediſſe intellectum avium ſermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aves, quarum confuſo ſanguine ſerpens gignatur: quem quiſquis ederit, intellecturus ſit alitum colloquia: quæque de una ave galerita privatim commemorat, etiam ſine his immenſa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero ſcopes, avium genus: neque harum ſatyricos motus, cum inſidentur, pleriſque memoratos, facile conceperim mente: neque ipſæ jam aves noſcuntur. Quamobrem de confeſſis diſſeruiſſe præſtiterit.

LXXI. Gallinas ſaginare Deliaci cœpere: unde peſtis exorta, opimas aves & ſuopte corpore unctas devorandi. Hoc primum antiquis cœnarum interdictis exceptum invenio jam lege C. Fannii Cos. XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucre poneretur, præter unam gallinam, quæ non eſſet altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulavit. Inventumque diverticulum eſt, in fraude earum, gallinaceos quoque paſcendi lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Feminæ quidem ad ſaginam non omnes eliguntur, nec niſi in cervice pingui cute. Poſtea culinarum artes, ut clunes ſpectentur, ut dividantur in tergora, ut a pede uno dilatatæ repoſitoria occupent. Dedere & Parthi cocis ſuos mores. Nec tamen in hoc mangonio quidquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis.

LXXII. Aviaria primus inſtituit, incluſis omnium generum avibus, M. Lænius Strabo Brundiſii

equeſtris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cælum aſſignaverat. Maxime tamen inſignis eſt in hac memoria, Clodii Æſopi tragici hiſtrionis patina, H-S. centum taxata: in qua poſuit aves cantu aliquo aut humano ſermone vocales, H-S. ſex ſingulas coemtas: nulla alia inductus ſuavitate, niſi ut in his imitationem hominis manderet: ne quæſtus quidem ſuos reveritus illos opimos, & voce meritos: dignus prorſus filio, a quo devoratas diximus margaritas. Non ſit tamen (ut verum fatear) facile inter duos judicium turpitudinis: niſi quod minus eſt, ſummas rerum naturæ opes, quam hominum linguas, cœnaſſe.

LXXIII. Generatio avium ſimplex videtur eſſe, cum & ipſa ſua habeat miracula: quoniam & quadrupedes ova gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter ſerpentes. Pennatorum autem infœcunda ſunt, quæ aduncos habent ungues: cenchris ſola ex his ſupra quaterna edit ova. Tribuit hoc avium generi Natura, ut fœcundiores eſſent fugaces earum, quam fortes. Plurima pariunt ſtruthiocameli, gallinæ, perdices. Soli coitus avibus duobus modis: femina humi conſidente, ut in gallinis: aut ſtante, ut in gruibus.

LXXIV. Ovorum alia ſunt candida, ut columbis, perdicibus: alia pallida, ut aquaticis: alia punctis diſtincta, ut meleagridi: alia rubri coloris, ut phaſianis, cenchridi. Intus autem omne ovum volucrum bicolor. Aquaticis lutei plus quam albi, idque ipſum magis luridum, quam ceteris. Piſcium unus color, in quo nil candidi. Avium ova ex ca-

lore fragilia, ſerpentium ex frigore lenta, piſcium ex liquore mollia. Aquatilium, rotunda: reliqua fere faſtigio cacuminata. Exeunt a rotundiſſima ſui parte, dum pariuntur, molli putamine, ſed protinus dureſcente, quibuſcunque emergunt portionibus. Quæ oblonga ſint ova, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus. Feminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Umbilicus ovis a cacumine ineſt, ceu gutta eminens in putamine.

Quædam omni tempore coeunt, ut gallinæ, & pariunt, præterquam duobus menſibus hiemis brumalibus. Ex iis juvencæ plura, quam veteres, ſed minora, in eodem fœtu prima ac noviſſima. Eſt autem tanta fœcunditas, ut aliquæ & ſexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, ut effœtæ moriantur. Adrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & undecies: in Ægypto vero etiam brumali menſe. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: ceteræ aves fere ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pæne contextim, in ſeceſſu generant. A coitu decem diebus ova matureſcunt in utero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna evulſa, aliave ſimili injuria, diutius. Omnibus ovis medio vitelli parva ineſt velut ſanguinea gutta, quod eſſe cor avium exiſtimant, primum in omni corpore id gigni opinantes: in ovo certe gutta ea ſalit, palpitatque. Ipſum animal ex albo liquore ovi corporatur. Cibus in luteo eſt. Omnibus intus caput majus toto corpore: oculi compreſſi capite majores. Increſcente pullo, candor

in medium vertitur, luteum circumfunditur. Vicesimo die, si moveatur ovum, jam viventis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit: ita positus, ut caput supra dextrum pedem habeat, dextram vero alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aves omnes in pedes nascuntur, contra quam reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina ova pariunt, & geminos interdum excludunt, ut Cornelius Celsus auctor est, alterum majorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subjici vetant. Parere a bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem justam, tantoque minus, quanto serius provenere.

LXXV. Ova incubari intra decem dies edita utilissimum: vetera aut recentiora infœcunda. Subjici impari numero debent. Quarto die postquam cœpere incubari, si contra lumen cacumine ovorum apprehenso una manu, purus & uniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, proque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: inane fluitat: itaque sidentia, hoc est, plena, subjici volunt. Concuti vero experimento vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post novam Lunam, quia prius inchoata non proveniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate undevicesimo educunt fœtum: hieme, XXV. Si incubitu tonuit, ova pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrus, clavus ferreus sub stramine

ovorum poſitus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum ſponte naturæ gignunt, ut in Ægypti fimetis. Scitum de quodam reperitur, Syracuſis tamdiu potare ſolitum, donec cooperta terra fœtum ederent ova.

LXXVI. Quin & ab homine perficiuntur. Livia Auguſta, prima ſua juventa Tiberio Cæſare ex Nerone gravida, cum parere virilem ſexum admodum cuperet, hoc uſa eſt puellari augurio, ovum in ſinu fovendo, atque cum deponendum haberet, nutrici per ſinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falſo augurata proditur. Nuper inde fortaſſe inventum, ut ova in calido loco impoſita paleis igne modico foverentur, homine verſante, pariterque & ſtato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarii cujuſdam, dicentis quod ex quaque eſſet. Narrantur & mortua gallina mariti earum viſi ſuccedentes invicem, & reliqua fœtæ more facientes, abſtinenteſque ſe a cantu. Super omnia eſt anatum ovis ſubditis atque excluſis admiratio, primo non plane agnoſcentis fœtum: mox incertos incubitus ſollicite convocantis: poſtremo lamenta circa piſcinæ ſtagna, mergentibus ſe pullis natura duce.

LXXVII. Gallinarum generoſitas ſpectatur criſta erecta, interdum gemina: pennis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & ſuper quatuor digitos tranſverſo uno. Ad rem divinam, luteo roſtro pedibuſque, puræ non videntur: ad opertanea ſacra, nigræ. Eſt & pumilionum genus non ſterile in his, quod non in alio genere alitum, ſed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ovis noxia.

LXXVIII. Inimicissima autem omnium generi pituita, maximeque inter messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubitus in fumo, utique si ex lauro, aut herba sabina fiat: penna per transversas inserta nares, & per omnes dies mota: cibus, allium cum farre, aut aqua perfusus, in qua maduerit noctua, aut cum semine vitis albæ coctus: & quædam alia.

LXXIX. Columbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt fere bina ova: ita natura moderante, ut aliis crebrior sit fœtus, aliis numerosior. Palumbes & turtures plurimum terna: nec plus quam bis vere pariunt: atque ita, si prior fœtus corruptus est: & quamvis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, urinum vocant. Palumbes incubat femina post meridiana in matutinum, cetero mas. Columbæ marem semper & feminam pariunt, priorem marem, postridie feminam. Incubant in eo genere ambo, interdiu mas, noctu femina. Excludunt vicesimo die. Pariunt a coitu quinto. Æstate quidem interdum binis mensibus terna educunt paria: nam decimo octavo die excludunt, statimque concipiunt. Quare inter pullos sæpe ova inveniuntur, & alii provolant, alii erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas non sit) feminæ æque saliunt, pariuntque ova irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

Pavo a trimatu parit. Primo anno unum aut alterum ovum, sequenti quaterna quinave, cete-

ris duodena, non amplius: intermittens binos dies ternoſve parit; & ter anno, ſi gallinis ſubjiciantur incubanda. Mares ea frangunt deſiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelſo cubantes: & niſi molli ſtrato excepta, franguntur. Mares ſinguli quinis ſufficiunt conjugibus. Cum ſingulæ aut binæ fuere, corrumpitur ſalacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter novenis, aut tardius triceſimo.

Anſeres in aqua coeunt, pariunt vere: aut ſi bruma coivere, poſt ſolſtitium, quadraginta prope. Bis anno, ſi priorem fœtum gallinæ excludant: alias plurima ova ſedecim: pauciſſima, ſeptem. Si quis ſurripiat, pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda ſubjici utiliſſimum novem, aut undecim. Incubant feminæ tantum tricenis diebus: ſi vero tepidiores ſint, viginti quinque. Pullis eorum urtica contactu mortifera: nec minus aviditas, nunc ſatietate nimia, nunc ſuamet vi: quando apprehenſa radice, morſu ſæpe conantes avellere, ante colla ſua abrumpunt. Contra urticam remedium eſt, ſtramento ab incubitu ſubdita radix earum.

Ardeolarum tria genera: leucon, aſterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu ſanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægre pariunt gravidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & fere majores alites: minores vicenis, ut milvus & accipiter. Singulos fere parit, nunquam plus ternos: is qui ægolios vocatur, quaternos: corvus aliquando & quinos: incubant to-

tidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica novenos: melancoryphus supra vicenos parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas major parvis. Hirundini cæci primo pulli, & fere omnibus quibus numerosior fœtus.

LXXX. Irrita ova, quæ hypenemia diximus, aut mutua feminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere: nec columbæ tantum, sed & gallinæ, perdices, pavones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus jucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantum fiunt, incubatione derelicta, quæ alii cynosura dixere. Ova aceto macerata in tantum emolliuntur, ut per annulos transeant. Servari ea in lomento, aut hieme in paleis, æstate in furfuribus, utilissimum. Sale exinaniri creduntur.

LXXXI. Volucrum animal parit vespertilio tantum, cui & membranaceæ pinnæ uni. Eadem sola volucrum lacte nutrit: ubera admovet. Parens geminos volitat amplexa infantes, secumque portat. Eidem coxendix una traditur, & in cibatu culices gratissimi.

LXXXII. Rursus in terrestribus ova pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeo circumvolutæ sibi ipsæ, ut una existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola intra se parit ova unius coloris & mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos ex-

cludit: deinde ſingulos ſingulis diebus parit, viginti fere numero. Itaque ceteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occiſa parente. Ceteræ ſerpentes contexta ova in terra incubant, & fœtum ſequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant, mas & femina. Sed reliquorum quoque terreſtrium reddatur generatio.

LXXXIII. Bipedum ſolus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium ſcilicet vitæ a pœnitenda origine. Ceteris animalibus ſtati per tempora anni concubitus: homini (ut dictum eſt) omnibus horis dierum noctiumque. Ceteris ſatietas in coitu, homini prope nulla. Meſſalina Claudii Cæſaris conjux, regalem exiſtimans palmam, elegit in id certamen nobiliſſimam e proſtitutis ancillam mercenariæ ſtipis, eamque nocte ac die ſuperavit, quinto ac viceſimo concubitu. In hominum genere maribus diverticula Veneris excogitata, omnia ſcelere naturæ: feminis vero abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores quam feræ ſumus! Viros avidiores Veneris hieme, feminas æſtate, Heſiodus prodidit.

Coitus averſis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, daſypodi, cuniculis, quibus averſa genitalia. Cameli etiam ſolitudines, aut ſecreta certe petunt: neque intervenire datur ſine pernicie. Coitus tota die: & his tantum ex omnibus, quibus ſolida ungula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Avertuntur & canes, phocæ, lupi, in medioque coitu, invitique etiam cohærent. Supra dictorum pleriſque feminæ priores

ſuperveniunt, reliquis mares. Urſi autem, ut dictum eſt, humanitus ſtrati, herinacei ſtantes ambo inter ſe complexi: feles mare ſtante, femina ſubjacente: vulpes in latera projectæ, maremque femina amplexa. Taurorum cervorumque feminæ vim non tolerant: ea de cauſa ingrediuntur in conceptu. Cervi viciſſim ad alias tranſeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, ut ea quæ ſine pedibus ſunt, circumplexu Venerem novere.

Omnia animalia quo majora corpore, hoc minus fœcunda ſunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: acanthis duodenos, avis minima. Ociſſime pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo majus eſt animal, tanto diutius formatur in utero. Diutius geſtantur, quibus longiora ſunt vitæ ſpatia. Neque creſcentium tempeſtiva ad generandum ætas. Quæ ſolidas habent ungulas, ſingulos: quæ biſulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fiſſura diviſa eſt, ea numeroſiora in fœtu. Sed ſuperiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo ſunt genere leænæ, urſæ, & vulpes informia etiam magis, quam ſupradicta, parit: rarumque eſt videre parientem. Poſtea lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimum quaternos.

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octavo menſe utrinque generant. Ferunt ſexaginta diebus, & plurimum tribus. Ceteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes uno coitu. Quæ ante juſtum tempus concepere, diutius cæcos ha-

bent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in urina attollere crus fere semestres: id est signum consummati virium roboris: feminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi: cetero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putant, sicut omnes mares, aut omnes feminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in ceteris alternant. Ineuntur a partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Vivunt Laconici annis denis, feminæ duodenis: cetera genera quindenos annos, aliquando & vicenos: nec tota sua ætate generant, fere a duodecimo desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, ut canum. Vivunt annis senis.

Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamvis ubera siccante fœtu. Pariunt vero cæcos. Elephanti, ut diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: trimatu pariunt vere, iterumque post annum implentur a partu. Equas autem post tertium diem, aut post unum ab enixu utiliter admitti putant, coguntque invitas. Et mulier septimo die concipere facillime creditur. Equarum jubas tondere præcipiunt, ut asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex adverso Aquilone Austrove, prout marem aut feminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere, etiam nolentes. Nec impedit partus quas-

dam ab opere, falluntque gravidæ. Viciſſe Olympia prægnantem Echecratidis Theſſali invenimus. Equos, & canes, & ſues initum matutinum appetere, feminas autem poſt meridiem blandiri diligentiores tradunt. Equas domitas LX diebus equire, antequam gregales: ſues tantum coitu ſpumam ore fundere: verrem ſubantis audita voce, niſi admittatur, cibum non capere uſque in maciem: feminas autem in tantum efferari, ut hominem lacerent, candida maxime veſte indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ aſperſo. Aviditas coitus putatur & cibis fieri: ſicut viro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, ut anſeres: apros vero tarde, & cervos, nec niſi ab infantia educatos, mirum eſt. Quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & ſuem. Sed ſuperfœtant daſypus & lepus tantum.

LXXXIV. Quæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto ſub enixum fœtu: alias in utero porrecto. Quadrupedes geſtantur extenſis ad longitudinem cruribus, & ad alvum ſuam applicatis: homo in ſemet conglobatus, inter duo genua naribus ſitis. Molas, de quibus ante diximus, gigni putant, ubi mulier non ex mare, verum ex ſemetipſa tantum conceperit: ideo nec animari, quia non ſit ex duobus: altricemque habere per ſe vitam illam, quæ ſatis arboribuſque contingat. Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, ſues tantum & numeroſos edunt: item plures, contra naturam ſolidipedum, aut biſulcorum.

LXXXV. Super cuncta eſt murium fœtus: haud

ſine cunctatione dicendus, quanquam ſub auctore Ariſtotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo conſtare, non coitu, dicitur: ex una genitos CXX tradiderunt: apud Perſas vero, prægnantes & in ventre parentis repertas. Et ſalis guſtatu fieri prægnantes opinantur. Itaque deſinit mirum eſſe, unde vis tanta meſſes populetur murium agreſtium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repente occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque exſtat qui murem hieme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proveniunt: & jam inde fugaverunt incolas. Proventus eorum ſiccitatibus: tradunt etiam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, ſicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini quoque. Cum diverſi generis coivere animalia, ita demum generant, ſi tempus naſcendi par habent. Quadrupedum ova gignentium lacertas ore parere (ut creditur vulgo) Ariſtoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo ſint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque per ſe catuli erumpunt.

LXXXVI. Anguem ex medulla hominis ſpinæ gigni, accipimus a multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proveniunt, etiam in quadrupedum genere: ſicut ſalamandra, animal lacerti figura, ſtellatum, nunquam, niſi magnis imbribus, proveniens, & ſerenitate deficiens. Huic tantus rigor, ut ignem tactu reſtinguat, non alio modo, quam glacies. Ejuſdem ſanie, quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, toti

defluunt pili: idque quod contactum eſt, colorem in vitiliginem mutat.

LXXXVII. Quædam vero gignuntur ex non genitis, & ſine ulla ſimili origine, ut ſupra dicta: & quæcunque tempus anni generat. Ex iis quædam nihil gignunt, ut ſalamandræ. Neque eſt iis genus maſculinum femininumve: ſicut neque in anguillis, omnibuſque quæ nec animal, nec ovum ex ſeſe generant. Neutrum eſt & oſtreis genus, & ceteris adhærentibus vado vel ſaxo. Quæ autem per ſe generantur, ſi in mares ac feminas deſcripta ſunt, generant quidem aliquid coitu, ſed imperfectum & diſſimile, & ex quo nihil amplius gignatur, ut vermiculos muſcæ. Id magis declaravit natura eorum, quæ inſecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & privatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua ſubtexetur diſſertatio.

LXXXVIII. Ex ſenſibus ante cetera homini tactus, dein guſtatus: reliquis ſuperatur a multis. Aquilæ clarius cernunt: vultures ſagacius odorantur: liquidius audiunt talpæ obrutæ terra, tam denſo atque ſurdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in ſublime tendente ſermonem exaudiunt: & ſi de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primo negatus eſt, huic & ſermonis uſus ablatus: nec ſunt naturaliter ſurdi, ut non iidem ſint & muti. In marinis oſtreis auditum eſſe, non eſt veriſimile: ſed ad ſonum mergere ſe dicuntur ſolenes. Ideo & ſilentium in mari piſcantibus.

LXXXIX. Piſces quidem auditus nec membra habent, nec foramina: audire tamen eos palam eſt: ut patet, cum plauſu congregari feros ad cibum aſſuetudine in quibuſdam vivariis ſpectetur: & in piſcinis Cæſaris genera piſcium ad nomen venire, quoſdamque ſingulos. Itaque produntur etiam clariſſime audire, mugil, lupus, ſalpa, chromis, & ideo in vado vivere.

XC. Olfactum iis eſſe manifeſte patet: quippé non omnes eadem eſca capiuntur: & prius, quam appetant, odorantur. Quoſdam & ſpeluncis latentes, ſalſamento illitis faucibus ſcopuli piſcator expellit, veluti ſui cadaveris agnitionem fugientes. Conveniuntque ex alto etiam ad quoſdam odores, ut ſepiam uſtam, & polypum: quæ ideo conjiciuntur in naſſas. Sentinæ quidem navium odorem procul fugiunt: maxime tamen piſcium ſanguinem. Non poteſt petris avelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus reſilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitat? Cornus cervini odore ſerpentes fugantur, ſed maxime ſtyracis: origani, aut calcis, aut ſulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non advolant. Tactus ſenſus omnibus eſt, etiam quibus nullus alius: nam & oſtreis; & terreſtrium, vermibus quoque.

XCI. Exiſtimaverim omnibus ſenſum & guſtatus eſſe: cur enim alios alia ſapores appetant? in quo vel præcipua naturæ architectæ vis. Alia dentibus prædantur, alia unguibus, alia roſtri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine

excavant, alia ſugunt, alia lambunt, ſorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum miniſterio, ut rapiant, diſtrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem ſcabere non ceſſent.

XCII. Venenis capreæ, & coturnices (ut diximus) pingueſcunt, placidiſſima animalia: at ſerpentes ovis, ſpectanda quidem draconum arte: aut enim ſolida hauriunt, ſi jam fauces capiunt, quæ deinde in ſemet convoluti frangunt intus, atque ita putamina extuſſiunt: aut ſi tenerior eſt catulis adhuc ætas, orbe apprehenſa ſpiræ, ita ſenſim vehementerque præſtringunt, ut amputata parte, ſeu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur ſorbeant. Simili modo avibus devoratis ſolidis, contentione plumam excitam revomunt.

XCIII. Scorpiones terra vivunt. Serpentes, cum occaſio eſt, vinum præcipue appetunt, cum alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & pæne nullo cibo, cum aſſervantur incluſæ: ſicuti aranei quoque, alioqui ſuctu viventes. Ideoque nullum interit fame aut ſiti venenatum. Nam neque calor his, neque ſanguis, neque ſudor, quæ aviditatem naturali ſale augent. In quo genere omnia magis exitialia, ſi ſuum genus edere, antequam noceant. Condit in theſauros maxillarum cibum ſphingiorum & ſatyrorum genus: mox inde ſenſim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum ſolenne eſt, his in dies vel horas. Unum animal digitos habentium herba alitur, lepus; ſed & fruge: ſolidipedes, & e biſulcis ſues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serrato-

rum dentium carnivora ſunt omnia. Urſi & fruge, fronde, vindemia, pomis vivunt, & apibus, cancris etiam, ac formicis. Lupi, ut diximus, & terra in fame. Pecus potu pingueſcit: ideo ſal illis aptiſſimus: item veterina, quanquam & fruge & herba: ſed ut bibere, ſic edunt. Ruminant præter jam dicta, ſilveſtrium cervi, cum a nobis aluntur: omnia autem jacentia potius quam ſtantia, & hieme magis quam æſtate, ſeptenis fere menſibus. Pontici quoque mures ſimili modo remandunt.

XCIV. In potu autem, quibus ſerrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamvis ex alio genere ſint. Quibus continui dentes, ſorbent: ut equi, boves. Neutrum urſi, ſed aquam quoque morſu vorant. In Africa major pars ferarum æſtate non bibunt inopia imbrium: quam ob cauſam capti mures Libyci, ſi bibere, moriuntur. Orygem perpetuo ſitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia ſitientium. Namque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum ſaluberrimi liquoris veſicis. Inſidunt in eadem Africa pardi condenſa arbore, occultatique earum ramis, in prætereuntia deſiliunt, atque e volucrum ſede graſſantur. Feles quidem quo ſilentio, quam levibus veſtigiis obrepunt avibus! quam occulte ſpeculatæ in muſculos exſiliunt! Excrementa ſua effoſſa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe.

XCV. Ergo & alios quoſdam ſenſus eſſe, quam ſupra dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, unde & affectus,

præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: corvus & chloreus, noctu invicem ova exquirentes. Simili modo corvus & milvus, illo præripiente huic cibos: cornices atque noctua: aquilæ & trochilus, si credimus, quoniam rex appellatur avium: noctuæ, & ceteræ minores aves. Rursus cum terrestribus mustela & cornix: turtur & pyralis, ichneumones vespæ & phalangia aranei. Aquaticæ, & gaviæ. Harpe & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, invicem fœtibus insidiantes. Ægithus avis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos ejus dissipat: quod adeo pavet, ut voce omnino rudentis audita, ova ejiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur advolans hulcera ejus rostro excavat. Vulpes & nisi: angues, mustelæ, & sues. Æsalon vocatur parva avis, ova corvi frangens, cujus pulli infestantur a vulpibus. Invicem hæc catulos ejus ipsamque vellit. Quod ubi viderunt corvi, contra auxiliantur, velut adversus communem hostem. Et acanthis in spinis vivit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ devorantes. Ægithum vero anthus in tantum, ut sanguinem eorum credant non coire, multisque ob id veneficiis infament. Dissident thoes ac leones. Et minima æque ac maxima. Formicosam arborem sorices cavent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectæ sub umbra arboris suæ, tantaque vi morsu cerebrum apprehendit, ut stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeo non fugere queat: nec finis ante mortem est.

XCVI. Rurſus amici pavones & columbæ: turtures & pſittaci: merulæ & turtures: cornix & ardeolæ; contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & milvus contra triorchem. Quid, & non affectus indicia ſunt etiam in ſerpentibus, immitiſſimo animalium genere? Dicta ſunt, quæ Arcadia narrat de domino a dracone ſervato, & agnito voce draconi. De aſpide miraculum Phylarcho reddatur: is enim auctor eſt, cum ad menſam cujuſdam veniens in Ægypto aleretur aſſidue, enixam catulos, quorum ab uno filium hoſpitis interemtum: illam reverſam ad conſuetudinem cibi, intellexiſſe culpam, & necem intuliſſe catulo: nec poſtea in tectum id reverſam.

XCVII. Somni quæſtio non obſcuram conjectationem habet. In terreſtribus, omnia quæ connivcant, dormire manifeſtum eſt. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de ceteris dubitant, dormire tamen exiſtimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verum ipſa quiete cernuntur placida, ceu ſoporata, neque aliud quam caudas moventia, & ad tumultum aliquem expaveſcentia. De thynnis confidentius affirmatur: juxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piſcium in vado, ut manu ſæpe tollantur. Nam delphini, balænæque ſtertentes etiam audiuntur. Inſecta quoque dormire ſilentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur.

XCVIII. Homo genitus premitur ſomno per aliquot menſes: deinde longior in dies vigilia. Somniat ſtatim infans: nam & pavore expergiſcitur, &

ſuctum imitatur. Quidam vero nunquam: quibus mortiferum fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium, invenimus exempla. Magnus hic invitat locus, & diverſis refertus documentis, utrumne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis: qua fiant ratione, an fortuita res ſit, ut pleraque. Et ſi exemplis agatur, profecto paria fiant. A vino & a cibis proxima, atque in redormitatione vana eſſe viſa, prope convenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quam animi in medium ſeſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, canes, boves, pecora, capras, palam eſt. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ ova gignunt, incertum eſt: ſed dormire ea, certum. Verum ad inſecta tranſeamus: hæc namque reſtant immenſæ ſubtilitatis animalia: quando aliqui ea neque ſpirare, & ſanguine etiam carere prodiderunt.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XI.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XI.

I. MULTA hæc & multigenera, terreſtrium volucrumque vita. Alia pennata, ut apes: alia utroque modo, ut formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: jure omnia inſecta appellata ab inciſuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pectorum atque alvi, præcincta ſeparant membra, tenui modo fiſtula cohærentia. Aliquibus vero non tota inciſura, eam ambiente ruga: ſed in alvo, aut ſuperne tantum, imbricatis flexili vertebris, nuſquam alibi ſpectatiore naturæ rerum artificio. In magnis ſiquidem corporibus, aut certe majoribus, facilis officina ſequaci materia fuit. In his tam parvis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quam inextricabilis perfectio? ubi tot ſenſus collocavit in culice? & ſunt alia dictu minora. Sed ubi viſum in eo prætendit? ubi guſtatum applicavit? ubi odoratum inſeruit? ubi vero truculentam illam & portione maximam vocem ingeneravit? qua ſubtilitate pennas annexuit? prælongavit pedum crura? diſpoſuit jejunam caveam, uti alvum? avidam ſanguinis, & potiſſimum humani, ſitim accendit? Telum vero perfodiendo tergori, quo ſpiculavit ingenio? Atque ut in capaci, cum cerni non poſſit exilitas,

ita reciproca geminavit arte, ut fodiendo acuminatum pariter, sorbendoque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit, potissimumque e ligno cibatum fecit? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros, taurorumque colla, & truces in sublime jactus: tigrium rapinas, leonum jubas, cum rerum natura nusquam magis, quam in minimis, tota sit. Quapropter quæso, ne nostra legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiam relata fastidio damnent, cum in contemplatione naturæ nihil possit videri supervacuum.

II. Insecta multi negarunt spirare, idque ratione persuadentes, quoniam in viscera interiora nexus spirabilis non inesset. Itaque vivere ut fruges, arboresque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an vivat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque jecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Unde numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negant, in tanto murmure apium, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, & vivere, quam spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamvis arcente spiratum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu viventia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamvis non sint membra, quæ velut ca-

rina ſenſus invehant, eſſe tamen his auditum, olfactum, guſtatum, eximia præterea naturæ dona, ſolertiam, animum, artem, quis facile crediderit? Sanguinem non eſſe his fateor, ſicut ne terreſtribus quidem cunctis, verum ſimile quiddam. Ut ſepiæ in mari ſanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille ſuccus: ſic & inſectis quiſquis eſt vitalis humor, hic erit & ſanguis. Donec æſtimatio ſua cuique ſit, nobis propoſitum eſt, naturas rerum manifeſtas indicare, non cauſas judicare dubias.

III. Inſecta, ut intelligi poſſit, non videntur nervos habere, nec oſſa, nec ſpinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne cruſtam quidem fragilem, ut quædam marina, nec quæ jure dicatur cutis: ſed mediæ cujuſdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti ſimile, nervo mollius, in reliquis partibus ſiccius vere, quam durius. Et hoc ſolum his eſt, nec præterea aliud. Nihil intus, niſi admodum paucis inteſtinum implicatum. Itaque divulſis præcipua vivacitas, & partium ſingularum palpitatio. Quia quæcunque eſt ratio vitalis, illa non certis ineſt membris, ſed toto in corpore, minime tamen capite, ſolumque non movetur, niſi cum pectore avulſum. In nullo genere plures ſunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius vivunt divulſa, ut in ſcolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque e ſenſibus tactum atque guſtatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

IV. Sed inter omnia ea principatus apibus, & jure præcipua admiratio, ſolis ex eo genere homi-

num causa genitis. Mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum, ac saluberrimum. Favos confingunt & ceras, mille ad usus vitæ: laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia privatim, ac duces gregatim; & quod maxime mirum sit, mores habent. Præterea, cum sint neque mansueti generis, neque feri: tamen tanta est natura rerum, ut prope ex umbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus nervos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certe præstantioribus, quo nihil novere, nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest? Æstimemus postea ingenium.

V. Hieme conduntur: unde enim ad pruinas nivesque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sane & insecta omnia; sed minus diu: quæ parietibus nostris occultata, mature tepefiunt. Circa apes aut temporum locorumve ratio mutata est, aut erraverunt priores. Conduntur a Vergiliarum occasu, sed latent ultra exortum: adeo non ad veris initium, ut dixere, nec quisquam in Italia de alvis existimat. Ante fabas florentes exeunt ad opera & labores: nullusque, cum per cælum licuit, otio perit dies. Primum favos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellasque faciunt. Deinde sobolem, postea mella, ceram ex floribus, melliginem e lacrimis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, ulmi, arundinis, succo, gummi, resina. His primum alveum ipsum intus totum, ut quodam tectorio,

illinunt, & aliis amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarum aviditates: id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci poſſit. His deinde fores quoque latiores circumſtruunt.

VI. Prima fundamenta commoſin vocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter coria ceraſque: magni ad medicamina uſus. Commoſis cruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera. E vitium populorumque mitiore gummi propolis, craſſioris jam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed favorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut injuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum gravi, ut qua plerique pro galbano utantur.

VII. Præter hæc convehitur erithace, quam aliqui ſandaracam, alii cerinthum vocant. Hic erit apium, dum operantur, cibus, qui ſæpe invenitur in favorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur autem rore verno, & arborum ſucco, gummium modo, Africi minor, Auſtri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, ſed nemo præter eum.

VIII. Ceras ex omnium arborum ſatorumque floribus confingunt, excepta rumice & echinopode. Herbarum hæc genera. Falſo excipitur & ſpartum: quippe cum in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant. Falſo & oleas excipi arbitror, quippe olivæ proventu plurima examina gigni certum eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modo corporibus inſidunt. Operan-

tur intra ſexaginta paſſus: & ſubinde conſumtis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabula ulteriora mittunt. Noctu deprehenſæ in expeditione excubant ſupinæ, ut alas a rore protegant.

IX. Ne quis miretur amore earum captos, Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcum vero Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

X. Ratio operis. Interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec una excitet gemino aut triplici bombo, ut buccino aliquo. Tunc univerſæ provolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædivinant enim ventos imbreſque, & ſe continent tectis. Itaque temperie cæli, (& hoc inter præſcita habent) cum agmen ad opera proceſſit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttaſque lanugine totius corporis. Quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſupradicta convehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ, quaternæque, & exonerant. Sunt enim intus quoque officia diviſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. Struunt orſæ a concameratione alvei, textumque velut a ſumma tela deducunt, limitibus binis circa ſingulos actus, ut aliis intrent,

aliis exeant. Favi ſuperiore parte affixi, & paulum etiam lateribus ſimul hærent, & pendent una. Alveum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alveus: aliquando & duorum generum: cum duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis ſic a ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum. Primi fere tres verſus inanes ſtruuntur, ne promtum ſit quod invitet furantem. Noviſſimi maxime implentur melle: ideoque averſa alvo favi eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Juxta vero terram volant in adverſo flatu vepribus evitatis. Mira obſervatio operis. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia e medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ jacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, unum congeſta in locum, turbidis diebus & operis otio egerunt. Cum adveſperaſcit, in alveo ſtrepunt minus ac minus, donec una circumvolet eodem, quo excitavit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc caſtrorum more. Tunc repente omnes conticeſcunt. Domos primum plebei exædificant, deinde regibus. Si ſperatur largior proventus, adjiciuntur contubernia & fucis. Hæ cellarum minimæ, ſed ipſi majores apibus.

XI. Sunt autem fuci ſine aculeo, velut imperfectæ apes, noviſſimæque, a feſſis & jam emeritis inchoatæ, ſerotinus fœtus, & quaſi ſervitia vera-

rum apium: quamobrem imperant iis, primosque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in fœtu quoque adjuvant eas, multum ad calorem conferente turba. Certe quo major eorum fuit multitudo, hoc major fiet examinum proventus. Cum mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademtis alis in alveum rejectus, ipse ceteris adimit.

XII. Regias imperatoribus futuris in ima parte alvei exstruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, singulorum eæ pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle uno alterove ad summum die cellas replent. Venit hoc ex aere, & maxime siderum exortu, præcipueque ipso Sirio exsplendescente fit: nec omnino prius Vergiliarum exortu, sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inveniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, unctas liquore vestes, capillumque concretum sentiunt. Sive ille est cæli sudor, sive quædam siderum saliva, sive purgantis se aeris succus, utinamque esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ, qualis defluit primo: nunc vero e tanta cadens altitudine, multumque dum venit, sordescens, & obvio terræ halitu infectus; præterea e fronde ac pabulis potus, & in uterculos congestus apum: (ore enim eum vomunt:) ad hæc succo florum corruptus, & alveis

maceratus, totiesque mutatus, magnam tamen cælestis naturæ voluptatem affert.

XIII. Ibi optimus semper, ubi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hoc, & Siculæ, Hymetto, & Hybla, ab locis: mox Calydna insula. Est autem initio mel, ut aqua, dilutum, & primis diebus fervet, ut musta, seque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ fervoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum, & minime fronde infectum, e quercus, tiliæ, arundinum foliis.

XIV. Summa quidem bonitatis natione constat, (ut supra diximus) pluribus modis. Aliubi enim favi cera spectabiles gignuntur, ut in Pelignis, Sicilia: aliubi mellis copia, ut in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, ut in septemtrionalibus, viso jam in Germania octo pedum longitudinis favo, in cava parte nigro.

In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum ex floribus constructo favo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, ut largo alimento valida exeat soboles. Alii ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur ubertas, magnorum siderum exortu. Præterea solstitio, cum thymum & uva florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis favis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriunturque aut diffugiunt: contra copia ignaviam affert: ac jam melle, non erithace pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia duodecimam partem apibus relinquunt. Dies

ſtatus inchoandæ, ut quadam lege naturæ, ſi ſcire aut obſervare homines velint, triceſimus ab educto examine: fereque Majo menſe includitur hæc vindemia.

Alterum genus eſt mellis æſtivi, quod ideo vocatur ὡραῖον, a tempeſtivitate præcipua, ipſo Sirio exſplendeſcente poſt ſolſtitium diebus tricenis fere. Immenſa circa hoc ſubtilitas naturæ mortalibus patefacta eſt, niſi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Namque ab exortu ſideris cujuſcunque, ſed nobilium maxime, aut cæleſtis arcus, ſi non ſequantur imbres, ſed ros tepeſcat Solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur: oculis, hulceribus, interniſque viſceribus, dona cæleſtia. Quod ſi ſervetur hoc Sirio exoriente, caſuque congruat in eundem diem, ut ſæpe, Veneris, aut Jovis, Mercuriive exortus, non alia ſuavitas, viſque mortalium malis a morte vocandis, quam divini nectaris, fiat.

XV. Mel plenilunio uberius capitur, ſerena die pinguius. In omni melle quod per ſe fluxit, ut muſtum oleumque, appellatur acetum. Maxime laudabile eſt etiam omne rutilum, vel ſic auribus aptiſſimum. In æſtimatu eſt e thymo, coloris aurei, ſaporis gratiſſimi. Quod fit palam doliolis, pingue: marino e rore, ſpiſſum. Quod concreſcit autem, minime laudatur. Thymoſum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum gravitatis argumentum eſt. Abrumpi ſtatim & reſilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequens probatio, ut ſit odoratum, & ex dulci acre, glutinoſum, perlucidum.

Æſtiva mellatione decimam partem Caſſio Dionyſio apibus relinqui placet, ſi plenæ fuerint alvi: ſi minus, pro rata portione: aut ſi inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici ſignum dedere initium caprifici: alii diem Vulcano ſacrum.

Tertium genus mellis, minime probatum, ſilveſtre, quod ericæum vocant. Convehitur poſt primos autumni imbres, cum erice ſola floret in ſilvis, ob id arenoſo ſimile. Gignitur id maxime Arcturi exortu ex ante pridie Idus Septembris. Quidam æſtivam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo ſuperſint dies quatuordecim: & ab æquinoctio ad Vergiliarum occaſum diebus XLVIII plurima ſit erice. Athenienſes tetralicem appellant, Eubœa ſiſaram, quam putant apibus eſſe gratiſſimam, fortaſſis quia tunc nulla alia ſit copia. Hæc ergo mellatio, fine vindemiæ & Vergiliarum occaſu, Idibus Novembris fere includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio perſuadet, & ſemper eas partes favorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX ſomno aluntur ſine ullo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu jam vigilant: ſed etiam tunc alveo ſe continent, ſervatoſque in id tempus cibos repetunt. In Italia vero hoc idem a Vergiliarum exortu faciunt: in eum dormiunt.

Alvos quidam in eximendo melle expendunt, ita diribentes quantum relinquant. Æquitas ſiquidem etiam in eis obſtringitur: feruntque ſocietate fraudata alvos mori. In primis ergo præcipitur,

ut loti purique eximant mella. Et furem mulierumque menses odere. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo utilissimum, ne irascantur, aut ipsæ avide vorent. Fumo crebriore etiam ignavia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubavere, favos lividos faciunt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum injuriam celerrime sentiunt mella, vel minimo contactu roris acescentia. Et ob id inter genera servatur, quod acapnon vocant.

XVI. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apium enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus compositis apte atque utiliter. Aliqui coitu unius, qui rex in quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edi: apesque reliquas, tanquam marem feminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem alias sententiam fucorum proventus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alios perfectos, imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ ceteras fugant. Œstrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens, si ipsæ fingunt?

Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus, jacens transversus, adhærensque ita ut pars ceræ videatur. Rex statim mellei coloris, ut electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cetera turba cum formam capere

cœpit, nymphæ vocantur: ut fuci, ſirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priuſquam pennas habeant, pro gratiſſimo ſunt pabulo matribus. Tempore procedente inſtillant cibos, atque incubant, maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, neceſſarii excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ ſingulos cingunt ovorum modo, univerſum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ Conſularis cujuſdam ſuburbano, alveis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra XLV diem peragitur. Fit in favis quibuſdam, qui vocatur clavus, amaræ duritia ceræ, cum fœtum inde non eduxere, morbo, aut ignavia, aut inſœcunditate naturali. Hic eſt abortus apium. Protinus autem educti operantur quadam diſciplina cum matribus: regemque juvenem æqualis turba comitatur.

Reges plures inchoantur, ne deſint. Poſtea ex his ſoboles cum adulta eſſe cœpit, concordi ſuffragio deterrimos necant, ne diſtrahant agmina. Duo autem genera eorum: melior niger variuſque. Omnibus forma ſemper egregia, & duplo quam ceteris major, pennæ breviores, crura recta, ingreſſus celſior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multum etiam nitore a vulgo differunt.

XVII. Quærat nunc aliquis, unuſne Hercules fuerit, & quot Liberi Patres, & reliqua vetuſtatis ſitu obruta? Ecce in re parva, villiſque noſtris annexa, cujus aſſidua copia eſt, non conſtat inter auctores: rex nullumne ſolus habeat aculeum, majeſtate tantum armatus: an dederit eum quidem na-

tura, ſed uſum ejus illi tantum negaverit. Illud conſtat, imperatorem aculeo non uti. Mira plebei circa eum obedientia. Cum procedit, una eſt totum examen, circaque eum globatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore eſt, ipſe opera intus circuit, ſimilis exhortanti, ſolus immunis. Circa eum ſatellites quidam lictoreſque, aſſidui cuſtodes auctoritatis. Procedit foras non niſi migraturo examine. Id multo intelligitur ante, aliquot diebus murmure intus ſtrepente, apparatus indice diem tempeſtivum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum proceſſere, ſe quæque proximam illi cupit eſſe, & in officio conſpici gaudet. Feſſum humeris ſublevant: validius fatigatum ex toto portant. Si qua laſſata deficit, aut forte aberravit, odore perſequitur. Ubicunque ille conſedit, ibi cunctarum caſtra ſunt.

XVIII. Tunc oſtenta faciunt privata ac publica, uva dependente in domibus templiſve, ſæpe expiata magnis eventibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis, ſuavitatem illam prædulcis eloquii portendentes. Sedere in caſtris Druſi Imperatoris, cum proſperrime pugnatum apud Arbalonem eſt, haud quaquam perpetua aruſpicum conjectura, qui dirum id oſtentum exiſtimant ſemper. Duce prehenſo totum tenetur agmen: amiſſo dilabitur, migratque ad alios. Eſſe utique ſine rege non poſſunt. Invitæ autem interimunt eos, cum plures fuere, potiuſque naſcentium domos diruunt, ſi proventus deſperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam

de iis video dubitari, propriumque iis genus esse aliquos existimare, sicut furibus, grandissimis inter illas, sed nigris, lataque alvo: ita appellatis, quia furtim devorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Utique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est.

Humido vere melior fœtus: sicco, mel copiosius. Quod si defecerit aliquas alvos cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ sibi favere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt, maxime rixa in convehendis floribus exorta, & suos quibusque evocantibus: quæ dimicatio injectu pulveris, aut fumo tota discutitur. Reconciliatur vero lacte vel aqua mulsa.

XIX. Apes sunt & rusticæ silvestresque, horridæ adspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Urbanarum duo genera: optimæ breves, variæque, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluvium duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarum ordine, uberrimi proventus.

Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad unum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in tantum adacto, ut in-

teſtini quidpiam ſequatur: ſed fucos poſtea eſſe, nec mella facere, velut caſtratis viribus, pariterque & nocere & prodeſſe deſinere. Eſt in exemplis, equos ab iis occiſos.

Odere fœdos odores, proculque fugiunt, ſed & fictos. Itaque unguenta redolentes infeſtant, ipſæ plurimorum animalium injuriis obnoxiæ. Impugnant eas naturæ ejuſdem degeneres veſpæ, atque crabrones: etiam e culicum genere, qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aves. Inſidiantur aquantibus ranæ, quæ maximâ earum eſt operatio tum, cum ſobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ ſtagna & rivos obſident, verum & rubetæ veniunt ultro, adrepenteſque foribus per eas ſufflant: ad hoc provolant, confeſtimque abripiuntur. Nec ſentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oves, difficile ſe a lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, ſi quis juxta coquat, exanimantur.

XX. Quin & morbos ſuapte natura ſentiunt. Index eorum triſtitia torpens, & cum ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos miniſtrant, cum defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exſequias. Rege ea peſte conſumto mœret plebs ignavo dolore: non cibos convehens, non procedens, triſti tantum murmure glomeratur circa corpus ejus. Subtrahitur itaque diducta multitudine: alias ſpectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni ſubveniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore ſanitas æſtimatur. Sunt & operis morbi: cum favos explent, cleron

vocant. Item blapſigoniam, ſi fœtum non peragunt.

XXI. Inimica eſt & echo reſultanti ſono, qui pavidas alterno pulſet ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maxime hoſtiles: cum prævaluere ut intexant, enecant alveos. Papilio etiam ignavus & inhonoratus, luminibus accenſis advolitans, peſtifer, nec uno modo. Nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: fila etiam araneoſa, quacunque inceſſit, alarum maxime lanugine obtexit. Naſcuntur & in ipſo ligno teredines, quæ ceras præcipue appetunt. Infeſtat & aviditas paſtus, nimia florum ſatietate, verno maxime tempore: alvo cita. Oleo quidem non apes tantum, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipue ſi capite uncto in Sole ponantur. Aliquando & ipſæ contrahunt mortis ſibi cauſas, cum ſenſere eximi mella, avide vorantes. Cetero præparcæ, & quæ alioqui prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras atque ignavas proturbent. Nocent & ſua mella ipſis, illitæque ab adverſa parte moriuntur. Tot hoſtibus, tot caſibus, (& quotam portionem eorum commemoro?) tam munificum animal expoſitum eſt. Remedia dicemus ſuis locis: nunc enim ſermo de natura eſt.

XXII. Gaudent plauſu atque tinnitu æris, eoque convocantur. Quo manifeſtum eſt, auditus quoque ineſſe ſenſum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni exercitationem tum ſolemnem habent: ſpatiatæque in aperto, & in altum datæ, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longiſſima, ut proſpere inimica ac fortuita

cedant, ſeptenis annis univerſa. Alvos nunquam ultra decem annos duraſſe proditur. Sunt qui mortuas, ſi intra tectum hieme ſerventur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foveantur, putent reviviſcere.

XXIII. In totum vero amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius juvencorum corpore exanimato, ſicut equorum veſpas atque crabrones, ſicut aſinorum ſcarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem prope natura, quæ apibus.

XXIV. Veſpæ in ſublimi e luto nidos faciunt, & in his ceras: crabrones in cavernis, aut ſub terra. Et horum omnium ſexangulæ cellæ. Cera autem corticea & araneoſa. Fœtus ipſe inæqualis, ut barbaris: alius evolat, alius in nympha eſt, alius in vermiculo. Et autumno, non vere, omnia ea. Plenilunio maxime creſcunt. Veſpæ, quæ ichneumones vocantur, (ſunt autem minores, quam aliæ,) unum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos ſuos ferunt, deinde illinunt, & ex iis incubando ſuum genus procreant. Præterea omnes carne veſcuntur, contra quam apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed veſpæ muſcas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum ſilveſtres in arborum cavernis degunt: hieme, ut cetera inſecta, conduntur: vita bimatum non tranſit. Ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Auctores ſunt, ter novenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores

videntur, duo genera: opifices, minores corpore, qui moriuntur hieme: matres, quæ biennio durant: ii & clementes. Nidos vere faciunt, fere quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos majores fingunt, in quibus matres futuras producant. Jam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latior matrum species: dubiumque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur, omnibus his ad hiemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges, aut examina: sed subinde renovatur multitudo sobole.

XXV. Quartum inter hæc genus est bombycum, in Assyria proveniens, majus quam supra dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritie, ut spiculis perforari vix possint. In iis & ceras largius, quam apes, faciunt: deinde majorem vermiculum.

XXVI. Et alia horum origo: e grandiore vermiculo, gemina protendente sui generis cornua, primum eruca fit: deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus: ex hoc in sex mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxumque feminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursusque texere invenit in Ceo mulier Pamphila, Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, ut denudet feminas vestis.

XXVII. Bombycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi, terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primo papiliones parvos, nudosque: mox frigo-

rum impatientia villis inhorrescere, & adversum hiemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem vellere. Hanc ab his cogi unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori involvi nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibusque vasis tepore & furfurum esca nutriri: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ vero cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari junceo fuso. Nec puduit has vestes usurpare etiam viros, levitatem propter æstivam. In tantum a lorica gerenda discessere mores, ut oneri sit etiam vestis. Assyria tamen bombyce adhuc feminis cedimus.

XXVIII. Araneorum his non absurde jungatur natura, digna vel præcipue admiratione. Plura autem sunt genera, nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxii morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri, prioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Luporum minimi, non texunt. Majores interna & cavernis exigua vestibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ uterus ipsius sufficit: sive ita corrupta alvi natura stato tempore, ut Democrito placet; sive est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato ungue, tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere usus. Texere a

medio incipit, circinato orbe ſubtegmina annectens: maculaſque paribus ſemper intervallis, ſed ſubinde creſcentibus, ex anguſto dilatans indiſſolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas, ſcutulato rete graſſantes? quam non ad hoc videtur pertinere crebratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipſa ſe tenax ratio tramæ? quam laxus ad flatus, ac non reſpuenda, quæ veniant, ſinus? Derelicta laſſo prætendi ſumma parte arbitrere licia: at illa difficile cernuntur, atque ut in plagis lineæ offenſæ, præcipitant in ſinum. Specus ipſa qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quam remotus a medio, aliudque agentis ſimilis? incluſus vero ſic, ut ſit, necne, intus aliquis, cerni non poſſit? Age, firmitas: quando rumpentibus ventis? qua pulverum mole degravante? Latitudo telæ ſæpe inter duas arbores, cum exercet artem & diſcit texere: longitudo fili a culmine, ac rurſus a terra per illud ipſum velox reciprocatio: ſubitque pariter ac fila deducit. Cum vero captura incidit, quam vigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit: quia ſic maxime totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Namque & lacertarum catulos venantur: os primum tela involventes, & tunc demum labra utraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo, cum contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altius tollunt. Iidem ſereno texunt, nubilo texunt. Ideoque multa aranea imbrium ſigna ſunt. Feminam putant

esse quæ texat, marem qui venetur: ita paria fieri merita conjugio.

XXIX. Aranei conveniunt clunibus: pariunt vermiculos ovis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix ulla alia narratio est. Pariunt autem ova ea in telas, sed sparsa, quia saliunt, atque ita emittunt. Phalangia tantum in ipso specu incubant magnum numerum: qui ut emersit, matrem consumit, sæpe & patrem: adjuvat enim incubare. Pariunt autem & tricenos, ceteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

XXX. Similiter his & scorpiones terrestres, vermiculos ovorum specie pariunt, similiterque pereunt: pestis importuna, veneni serpentium, nisi quod graviore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, & feminis fere in totum: viris autem matutino, exeuntes cavernis, priusquam aliquo fortuito ictu jejunum egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nulloque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu, & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus auctor est, in novem genera descriptis per colores maxime: supervacuo, quoniam non est scire, quos minime exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse: maresque sævissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cum incanduere Solis ardoribus: itemque cum sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæviora esse: pluribus

enim ſena ſunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Auſtri faciunt, pandentibus brachia, ut remigia ſublevantes. Apollodorus item, plane quibuſdam inesse pennas tradit. Sæpe Pſylli, qui reliquarum venena terrarum invehentes quæſtus ſui cauſa peregrinis malis implevere Italiam, hos quoque importare conati ſunt: ſed vivere intra Siculi cæli regionem non potuere. Viſuntur tamen aliquando in Italia, ſed innocui; multiſque aliis in locis, ut circa Pharum in Ægypto. In Scythia interimunt etiam ſues, alioquin vivaciores contra venena talia: nigras quidem celerius, ſi in aquam ſe immerſerint. Homini icto putatur eſſe remedio ipſorum cinis potus in vino. Magnam adverſitatem oleo merſis & ſtellionibus putant eſſe: innocuis duntaxat iis, qui & ipſi carent ſanguine, lacertarum figura. Atque ſcorpiones in totum nullis nocere, quibus non ſit ſanguis. Quidam & ab ipſis fœtum devorari arbitrantur. Unum modo relinqui ſolertiſſimum, & qui ſe ipſius matris clunibus imponendo, tutus & a cauda & a morſu loco fiat. Hunc eſſe reliquorum ultorem, qui poſtremo genitores ſuperne conficiat. Pariuntur autem undeni.

XXXI. Chamæleonum ſtelliones quodammodo naturam habent, rore tantum viventes, præterque araneis.

XXXII. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proveniunt, & noviſſimæ pereunt: ſunt autem mutæ. Sequens eſt volatu rara. Quæ canunt, vocantur achetæ: & quæ minores ex his ſunt, tettigoniæ: ſed illæ magis canoræ.

Mares canunt in utroque genere: feminæ ſilent: gentes veſcuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abundantibus. Ante coitum mares præferunt, a coitu feminas, ovis earum correptis, quæ ſunt candida. Coitus ſupinis. Aſperitas præacuta in dorſo, qua excavant fœturæ locum in terra. Fit primo vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cujus cortice rupto circa ſolſtitia evolant, noctu ſemper: primum nigræ atque duræ. Unum hoc ex iis quæ vivunt, & ſine ore eſt. Pro eo quiddam aculeatarum linguis ſimile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipſum fiſtuloſum: hoc canunt achetæ, ut diximus. De cetero in ventre nihil eſt. Excitatæ cum ſubvolant, humorem reddunt, quod ſolum argumentum eſt rore eas ali. Iiſdem ſolis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, ut ſi quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, tranſeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: ſurculariam, quæ ſit grandior: frumentariam, quam alii avenariam vocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus. Cicadæ non naſcuntur in raritate arborum: idcirco non ſunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut umbroſis nemoribus. Eſt quædam & iis locorum differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: ultra flumen in Locrenſi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

XXXIII. Inſectorum autem quædam binas gerunt

pinnas, ut muſcæ: quædam quaternas, ut apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in alvo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quam binis advolat pennis. Illis enim ultionis cauſa datum eſt, his aviditatis. Nullis eorum pennæ reviviſcunt avulſæ. Nullum, cui aculeus in alvo, bipenne eſt.

XXXIV. Quibuſdam pennarum tutelæ cruſta ſupervenit, ut ſcarabæis, quorum tenuior fragiliorque penna. His negatus aculeus: ſed in quodam genere eorum grandi, cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus in cacumine, cum libuit, ad morſum coeuntibus, infantium etiam remediis ex cervice ſuſpenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorum genus, qui e fimo ingentes pilas averſi pedibus volutant, parvoſque in iis contra rigorem hiemis vermiculos fœtus ſui nidulantur. Volitant alii magno cum murmure ac mugitu. Alii focos & prata crebris foraminibus excavant, nocturno ſtridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu reſulgentes, nunc vero compreſſu obumbratæ, non ante matura pabula, aut poſt defecta conſpicuæ. E contrario tenebrarum alumna blattis vita, lucemque fugiunt, in balineis maxime humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutuli atque prægrandes ſcarabæi tellurem aridam, favoſque parvæ ac fiſtuloſæ modo ſpongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia juxta Olynthum locus eſt parvus, in quo unum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus.

Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, ut asilo, sive tabanum dici placet: item culici, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, ut muscarum generi, in quo lingua evidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignava, ut papilionibus. Quædam insecta carent pennis, ut scolopendra.

XXXV. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum moventur. Quorundam extremi longiores foris curvantur, ut locustis. Hæ pariunt, in terram demisso spinæ caule, ova condensa, autumni tempore. Ea durant hieme sub terra. Subsequente anno exitu veris emittunt parvas, nigrantes & sine cruribus, pennisque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt ova: siccoque vere major proventus. Alii duplicem earum fœtum, geminum exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere, deinde ad Canis ortum obire, & alias renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cum pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces enascente, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam frivola ratione morientes, serpentem, cum libuit, necant singulæ, faucibus ejus apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & feminibus serrarum usum præbere, cum inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut

ſtagna decidunt. Forte hoc caſuque evenit, non (ut priſci exiſtimavere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt: ignari etiam longinqua maria ab iis tranſiri, continuata plurium dierum (quod maxime miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ peſtis ea intelligitur. Namque & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, ut aliæ alites credantur: Solemque obumbrant, ſollicitis ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquam parum ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diraque meſſibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia vero morſu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maxime coortæ infeſtant, ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam eſt ter anno debellandi eas, primo ova obterendo, deinde fœtum, poſtremo adultas: deſertoris pœna in eum, qui ceſſaverit. Et in Lemno inſula certa menſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarum ad magiſtratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, adverſo volatu occurrentes, earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficiſci ab occipitio videtur. Eo loco in commiſſura ſcapularum habere quaſi dentes exiſtimantur, eoſque inter ſe terendo ſtridorem edere, circa duo æquinoctia maxime, ſicut cicadæ circa

ſolſtitium. Coitus locuſtarum, qui & inſectorum omnium quæ coeunt, marem portante femina, in eum feminarum ultimo caudæ reflexo, tardoque digreſſu. Minores autem in omni hoc genere feminis mares.

XXXVI. Plurima inſectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ ſimilem ovis vere: & hæ communicantes laborem: ſed apes utiles faciunt cibos, hæ condunt. Ac ſi quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires eſſe majores. Gerunt ea morſu. Majora averſæ poſtremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reipublicæ ratio, memoria, cura. Semina arroſa condunt, ne rurſus in fruges exeant e terra. Majora ad introitum dividunt. Madefacta imbre proferunt atque ſiccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio ceſſant. Jam in opere qui labor? quæ ſedulitas? Et quoniam ex diverſo convehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concurſatio? quam diligens cum obviis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere ſemitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid poſſit quantulacunque aſſiduitas. Sepeliunt inter ſe viventium ſolæ, præter hominem. Non ſunt in Sicilia pennatæ.

Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cavernis egerunt terræ, in regione ſeptemtrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipſis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hiberno,

Indi furantur æſtivo fervore, conditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore ſollicitatæ provolant, crebroque lacerant, quamvis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritaſque eſt cum amore auri.

XXXVII. Multa autem inſecta & aliter naſcuntur, atque in primis ex rore. Inſidet hic raphani folio primo vere, & ſpiſſatus Sole in magnitudinem milii cogitur. Inde porrigitur vermiculus parvus, & triduo eruca: quæ adjectis diebus accreſcit, immobilis, duro cortice: ad tactum tantum movetur, araneo accreta, quam chryſallidem appellant: rupto deinde cortice volat papilio.

XXXVIII. Sic quædam ex imbre generantur in terra: quædam & in ligno. Nec enim coſſi tantum in eo, ſed etiam tabani ex eo naſcuntur: & alibi, ubicunque humor eſt nimius: ſicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & plurium longitudine.

XXXIX. Jam in carne exanimi, & viventium quoque hominum capillo: qua fœditate & Sulla Dictator, & Alcman ex clariſſimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aves infeſtat: phaſianas vero interimit, niſi pulverantes ſeſe. Pilos habentium aſinum tantum immunem hoc malo credunt, & oves. Gignuntur autem & veſtis genere, præcipue lanicio interemtarum a lupis ovium. Aquas quoque quaſdam, quibus lavamur, fertiliores ejus generis, invenio apud auctores. Quippe cum etiam ceræ id gignant, quod animalium minimum exiſtimatur. Alia rurſus generantur ſordibus a radio

Solis, poſteriorum laſcivia crurum petauriſtæ. Alia pulvere humido in cavernis, volucria.

XL. Eſt animal ejuſdem temporis, infixo ſemper ſanguini capite vivens, atque ita intumeſcens, unum animalium cui cibi non ſit exitus: dehiſcitque nimia ſatietate, alimento ipſo moriens. Nunquam hoc in jumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ovibus & in capreis hoc ſolum. Æque mira ſanguinis & hirundinum generi in paluſtri aqua ſitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Eſt & volucre canibus peculiare ſuum malum, aures maxime lancinans, quæ defendi morſu non queunt.

XLI. Idem pulvis in lanis & veſte tineas creat, præcipue ſi araneus una includatur. Sitit enim, & omnem humorem abſorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis naſcitur. Eſt earum genus tunicas ſuas trahentium, quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ exſpirant. Si accrevere, faciunt chryſallidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & piri, & peuces, & cynacanthæ, & roſæ. Venenum hoc alæ medicantur: quibus demtis, letale eſt. Rurſus alia genera culicum aceſcens natura gignit. Quippe cum & in nive candidi inveniantur, & vetuſtiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili, (nam & ipſa nix vetuſtate rubeſcit:) hirti pilis, grandiores, torpenteſque.

XLII. Gignit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus, & medio igni, majoris muſcæ magnitudinis volat pen-

natum quadrupes: appellatur pyralis, a quibusdam pyrausta. Quamdiu est in igne, vivit: cum evasit longiore paulo volatu, emoritur.

XLIII. Hypanis fluvius in Ponto circa solstitium defert acinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes supradicti modo, nec ultra unum diem vivit: unde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri: culici & vermiculo ter septeni: corpus parientibus, quater septeni. Mutationes, & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cetera ex his pennata, autumno fere moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita.

XLIV. Nunc per singulas corporis partes, præter jam dicta, membratim tractetur historia.

Caput habent cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie, e medio eo exeunte alio: pavonibus, crinitis arbusculis: stymphalidi, cirro: phasianæ, corniculis. Præterea parvæ avi, quæ ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura: per medium caput a rostro residentem, & fulicarum generi dedit: cirros pico quoque Martio, & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, nec cartilaginem, nec callum jure dixerimus, verum peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur.

XLV. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorum, & serpentum, variis data sunt modis: sed quæ jure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantum. Actæonem enim, & Cipum etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi major naturæ lascivia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, ut cervorum. Aliis simplicia tribuit, ut in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex iis: unde platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parva: nec fecit decidua. Convoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, & feminis tribuit: in multis, tantum maribus. Rupicapris in dorsum adunca, damis in adversum. Erecta autem, rugarumque ambitu contorta, & in leve fastigium exacuta, ut liras diceres, strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, ut aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua cervice pascuntur. Aliis singula, & hæc medio capite, aut naribus, ut diximus. Jam quidem aliis ad incursum robusta, aliis ad ictum: aliis adunca, aliis redunca: aliis ad jactum, pluribus modis: supina, convexa, conversa, omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter; corporea hæc, sicut cerastis: aliquando & singula. Cochleis semper bina: & ut prætendantur, ac resiliant. Urorum cornibus barbari septemtrionales potant: urnisque bina capitis unius cornua implent. Alii præfixa hastilia cuspidant.

Apud nos in laminas secta translucent, atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multasque alias ad delicias conferuntur, nunc tincta, nunc sublita, nunc quæ cestrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem cava, & in mucrone demum concreta sunt. Cervis autem tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis ungulis, cornua ungendo arvina, medentur agricolæ. Adeoque sequax natura est, ut in ipsis viventium corporibus ferventi cera flectantur, atque incisa nascentium in diversas partes torqueantur, ut singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora feminis plerumque sunt, ut in pecore mutilis: ovium nulla, nec cervarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum ulli, excepto asino Indico, qui uno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli superne primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facile coarguuntur cervarum natura, quæ neque dentes habent, ut neque mares, nec tamen cornua. Ceterorum ossibus adhærent, cervorum tantum cutibus enascuntur.

XLVI. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis ut mergantur. Ostrearum generi nulla, nec spongiis, nec aliis fere, quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, ut cancris.

XLVII. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, jam quidem promiscue maribus ac feminis, apud intonsas utique gentes. Atque etiam nomina ex eo Capillatis Alpium incolis, Galliæ Comatæ: ut tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconii carentes eo gignuntur,

ſicut in Cauno lienoſi. Et quædam animalium naturaliter calvent, ſicut ſtruthiocameli, & corvi aquatici, quibus apud Græcos nomen eſt inde. Defluvium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non viſum, nec in ullo ante Veneris uſum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tempora, atque aures. Calvitium uni tantum animalium homini, præterquam innatum. Canities homini tantum & equis: ſed homini ſemper a priori parte capitis: tum deinde ab averſa.

XLVIII. Vertices bini hominum tantum aliquibus. Capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſerratis pectinatim ſtructa compagibus. Perfracta non queunt ſolidari: ſed exemta modice non ſunt letalia, in vicem eorum ſuccedente corporea cicatrice. Infirmiſſima eſſe urſis, duriſſima pſittacis, ſuo diximus loco.

XLIX. Cerebrum omnia habent animalia, quæ ſanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellavimus, quamvis careant ſanguine, ut polypi. Sed homo portione maximum & humidiſſimum, omniumque viſcerum frigidiſſimum, duabus ſupra ſubterque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum eſt. Cetero viri, quam feminæ, majus. Hominibus hoc ſine ſanguine, ſine venis, & reliquis ſine pingui. Aliud eſſe, quam medullam, eruditi docent, quoniam coquendo dureſcat. Omnium cerebro inſunt oſſicula parva. Uni homini in infantia palpitat, nec corroboratur ante primum ſermonis exordium. Hoc eſt viſcerum excelſiſſimum, proximum cælo capitis, ſine carne,

ſine cruore, ſine ſordibus. Hanc habent ſenſus arcem: huc venarum omnis a corde vis tendit, hic deſinit: hic culmen altiſſimum, hic mentis eſt regimen. Omnium autem animalium in priora pronum, quia & ſenſus ante nos tendunt. Ab eo proficiſcitur ſomnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Cervis in capite ineſſe vermiculi ſub linguæ inanitate, & circa articulum, qua caput jungitur, numero viginti produntur.

L. Aures homini tantum immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte feminis majus impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris, aurum geſtare eo loci, decus exiſtimatur. Animalium aliis majores, aliis minores. Cervis tantum ſciſſæ, ac velut diviſæ: ſorici piloſæ. Sed auriculæ omnibus animal dumtaxat generantibus, excepto vitulo marino, atque delphino, & quæ cartilaginea appellavimus, & viperis. Hæc cavernas tantum habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti ſono. Quanam audiant, mirum. Iidem nec olfactus veſtigia habent, cum olfaciant ſagaciſſime. Pennatorum animalium buboni tantum & oto plumæ, velut aures: ceteris cavernæ ad auditum. Simili modo ſquamigeris, atque ſerpentibus. In equis & omnium jumentorum genere indicia animi præferunt: feſſis marcidæ, micantes pavidis, ſubrectæ furentibus, reſolutæ ægris.

LI. Facies homini tantum, ceteris os, aut roſtra.

Frons & aliis, ſed homini tantum triſtitiæ, hilaritatis, clementiæ, ſeveritatis index. In animo ſenſus ejus. Supercilia homini, & pariter & alterne mobilia, & in iis pars animi. Negamus, an annuimus? Hæc maxime indicant faſtum. Superbia aliubi conceptaculum, ſed hic ſedem habet. In corde naſcitur, huc ſubit, hic pendet. Nihil altius ſimul abruptiuſque invenit in corpore, ubi ſolitaria eſſet.

LII. Subjacent oculi, pars corporis pretioſiſſima, & qui lucis uſu vitam diſtinguant a morte. Non omnibus animalium hi: oſtreis nulli: quibuſdam concharum dubii. Pectines enim, ſi quis digitos adverſum hiantes eos moveat, contrahuntur, ut videntes. Et ſolenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis viſus non eſt: oculorum effigies ineſt, ſi quis prætentam detrahat membranam. Et inter aves ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurii, cum ad auſtrum volant, ſeptemtrionemve: ſolvi enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locuſtis, nec cicadis eſſe dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis ulli ſunt, vermiumve generi.

LIII. Oculi homini tantum diverſo colore: ceteris in ſuo cuique genere ſimiles. Et equorum quibuſdam glauci. Sed in homine numeroſiſſimæ varietatis atque differentiæ: grandiores, modici, parvi, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clariſſime cernere: ſicut in colore caprinos.

LIV. Præterea alii contuentur longinqua; alii

nisi prope admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alii interdiu hebetiores, noctu præter ceteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxii visus essent, satis diximus. Cæsii in tenebris clariores.

Ferunt Tiberio Cæsari, nec alii genitorum mortalium, fuisse naturam, ut expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quam luce clara contueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Divo Augusto equorum modo glauci fuere, supraque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracunde ferebat. Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso sanguineis venis subinde suffusi: Cajo principi rigentes. Neroni, nisi cum conniveret, ad prope admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caji principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationem aliquam non conniverent, & ob id invicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque vero naturale, ut nictari non cessent, quos pavidiores accepimus.

Oculus unicolor nulli: cum candore omnibus medius color differens. Neque ulla ex parte majora animi indicia cunctis animalibus: sed homini maxime, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odii, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus habitat. Ardent, intenduntur, humectant, connivent. Hinc illa misericordiæ la-

crima. Hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus & rigantes ora rivi. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem ejus partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multique hominum, quos κορυβαντιᾷν Græci dicunt. Tenuibus multisque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extimo tunicis, quas subinde purificant lacrimationum salivis, lubricos propter incursantia, & mobiles.

LV. Media eorum cornua fenestravit pupilla, cujus angustiæ non sinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obiterque incidentia facile declinant: aliis nigri, aliis ravi, aliis glauci coloris orbibus circumdatis, ut habili mixtura & accipiatur circumjecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeoque iis absoluta vis speculi, ut tam parva illa pupilla totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut pleræque alitum e manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt.

Veterina tantum quædam, ad crementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus

negatus, nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente injuria. Venas ab iis pertinere ad cerebrum, peritissimi auctores tradunt: ego & ad stomachum crediderim. Certe nulli sine redundatione ejus eruitur oculus. Morientibus operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cælo non ostendi, nefas. Uni animalium homini depravantur: unde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellæ: Luscini injuriæ cognomen habuerunt.

Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent radiantque oculi, ut contueri non sit: & capræ, lupoque splendent, lucemque jaculantur. Vituli marini, & hyænæ, in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non connivere diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleonis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum adspiciunt. Crusta fragili inclusis, rigentes. Locustis squillisque magna ex parte sub eodem munimento præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quam quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & testacei operimenti, oculi moventur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operi-

menta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur.

LVI. Palpebræ in genis homini utrinque. Mulieribus vero etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, ut tingantur oculi quoque. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam visus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas haud immerito Venere abundantibus tradunt. Ex ceteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, volucribus in inferiore : & quibus molle tergus, ut serpentibus : & quadrupedum quæ ova pariunt, ut lacertæ. Struthiocamelus alitum sola, ut homo, utrinque palpebras habet.

LVII. Nec genæ quidem omnibus : ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Graviores alitum inferiore gena connivent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia, utraque connivent. At quadrupedes quæ ova pariunt, ut testudines, crododili, inferiore tantum, sine ulla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocavere : unde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, ut in paucis humani corporis membris.

LVIII. Infra oculos malæ homini tantum, quas prisci genas vocabant, XII tabularum interdicto radi a feminis eas vetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maxime ostenditur rubor.

LIX. Intra eas hilaritatem risumque indicantes buccæ. Et altior homini tantum, quem novi mores subdolæ irrisioni dicavere, nasus. Non alii animalium nares eminent. Avibus, serpentibus, piscibus foramina tantum ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere.

LX. Labra, a quibus Bochi Labeones dicti. Et os probum duriusve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viventibus adunca: collecto, recta: herbas eruentibus limumque, lata, ut suum generi. Jumentis vice manus ad colligenda pabula, ora: apertiora laniatu viventibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantum superiores movet: terrestres quadrupedes, eodem, quo cetera, more, præterque in obliquum.

LXI. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exserti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur: ut serpentibus, piscibus, canibus. Continui, ut homini, equo. Exserti, ut apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum, qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui, aut utraque parte oris sunt, ut equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ovibus, omnibusque, quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exserti, quibus serrati. Raro feminæ, & tamen sine usu. Ita-

que cum apri percutiant, feminæ ſues mordent. Nulli, cui cornua, exſerti: ſed omnibus concavi, ceteris dentes ſolidi. Piſcium omnibus ſerrati, præter ſcarum: huic uni aquatilium plani. Cetero multis eorum in lingua & toto ore: ut turba vulnerum molliant, quæ attritu ſubigere non queunt. Multis & in palato, atque etiam in cauda. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum.

LXII. Similes aſpidi, & ſerpentibus: ſed duo in ſupera parte, dextera lævaque longiſſimi, tenui fiſtula perforati, ut ſcorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc eſſe, quam fel ſerpentium, & inde venis ſub ſpina ad os pervenire, diligentiſſimi auctores ſcribunt. Quidam unum eſſe eum: & quia ſit aduncus, reſupinari, cum momorderit. Aliqui, tunc decidere eum, rurſuſque recreſcere, facilem decuſſu: & ſine eo eſſe, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ ineſſe eum, & pleriſque ternos. Viperæ dentés gingivis conduntur. Hæc eodem prægnans veneno, impreſſo dentium repulſu virus fundit in morſus. Volucrum nulli dentes, præter veſpertilionem. Camelus una ex iis, quæ non ſunt cornigera, in ſuperiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli ſerrati. Et cochleæ dentes habent: indicio eſt etiam a minimis earum deroſa vitis. At in marinis cruſtata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos eſſe, unde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus inſectis. Simiæ dentes, ut homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor: præterque

eos, qui prominent, maſculis reflexi, feminis recti atque proni. Muſculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: ſed pro iis, ſetis intus os hirtum, & linguam etiam, ac palatum. Terreſtrium minutis quadrupedibus, primores bini utrinque longiſſimi.

LXIII. Ceteris cum ipſis naſcuntur: homini, poſtquam natus eſt, ſeptimo menſe. Reliquis perpetuo manent. Mutantur homini, leoni, jumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non niſi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui ſunt a caninis, nullum animal mutat. Homini noviſſimi, qui genuini vocantur, circiter viceſimum annum gignuntur: multis & octogeſimo, feminis quoque: ſed quibus in juventa non fuere nati. Decidere in ſenecta, & mox renaſci certum eſt. Zanclen Samothracenum, cui renati eſſent poſt centum & quatuor annos, Mucianus viſum a ſe prodidit. Cetero maribus plures, quam feminis, in homine, pecude, capris, ſue. Timarchus Nicoclis filius Paphii duos ordines habuit maxillarum. Frater ejus non mutavit primores, ideoque prætrivit. Eſt exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amiſſi caſu aliquo, nunquam renaſcuntur. Ceteris ſenecta rubeſcunt, equo tantum candidiores fiunt.

LXIV. Ætas veterinorum dentibus indicatur. Equo ſunt numero XL. Amittit triceſimo menſe primores utrinque binos: ſequenti anno totidem proximos, cum ſubeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui ſexto anno

renaſcuntur. Septimo omnes habet & renatos, & immutabiles. Equo caſtrato prius, non decidunt dentes. Aſinorum genus triceſimo menſe ſimiliter amittit, deinde ſenis menſibus. Quod ſi non prius peperere, quam decidant poſtremi, ſterilitas certa. Boves bimi mutant. Suibus decidunt nunquam. Abſumta hac obſervatione, ſenectus in equis, & ceteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, ſuperciliorum canitie, & circa ea lacunis, cum fere ſedecim annorum exiſtimantur. Hominum dentibus quoddam ineſt virus. Namque & ſpeculi nitorem ex adverſo nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta ſunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia, quæ ſerratos habent, ſæviſſima dentibus.

LXV. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuiſſima ſerpentibus & triſulca, vibrans, atri coloris; & ſi extrahas, prælonga: lacertis bifida & piloſa: vitulis quoque marinis duplex: ſed ſupra dictis capillamenti tenuitate: ceteris ad circumlambenda ora. Piſcibus paulo minus tota adhærens, crocodilis tota. Sed in guſtatu, linguæ vice carnoſum aquatilibus palatum. Leonibus, pardis, omnibuſque generis ejus, etiam felibus, imbricatæ aſperitatis, ac limæ ſimilis, attenuanſque lambendo cutem hominis. Quæ cauſa etiam manſuefacta, ubi ad vicinum ſanguinem pervenit ſaliva, invitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima abſoluta a gutture, qua vocem mittunt mares, cum vocantur ololygones. Sta-

to id tempore evenit, cientibus ad coitum feminas. Tum ſiquidem inferiore labro demiſſo, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua ululatus elicitur. Tunc extenti buccarum ſinus perlucent, oculi flagrant labore propulſi. Quibus in poſteriori parte aculei, & iis dentes & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fiſtuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibuſdam inſectis intus lingua, ut formicis. Ceterum lata elephanto præcipue. Reliquis in ſuo genere ſemper abſoluta: homini tantum ita ſæpe conſtricta venis, ut intercidi eas neceſſe ſit. Metellum Pontificem adeo inexplanatæ fuiſſe accepimus, ut multis menſibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opis vere dicere. Ceteris ſeptimo ferme anno ſermonem exprimit. Multis vero talis ejus ars contingit, ut avium & animalium vocis indiſcrete edatur imitatio. Intellectus ſaporum eſt ceteris in prima lingua, homini & in palato.

LXVI. Tonſillæ in homine, in ſue glandulæ. Quod inter eas, uvæ nomine, ultimo dependet palato, homini tantum eſt. Sub ea minor lingua, epigloſſis appellata, nulli ova generantium. Opera ejus gemina, duabus interpoſitæ fiſtulis. Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne ſpiritu ac voce illac meante, ſi potus cibuſve in alienum deerravit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur ſane gula, qua cibus atque potus devoratur. Tendit hæc ad ſtomachum, is ad ventrem. Hanc

per vices operit, cum ſpiritus tantum aut vox commeat, ne reſtagnatio intempeſtiva alvi obſtrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula nervo & carne conſtat.

LXVII. Cervix nulli, niſi quibus utraque hæc. Ceteris collum, quibus tantum gula. Sed quibus cervix, e multis vertebratiſque orbiculatim oſſibus flexilis, ad circumſpectum, articulorum nodis jungitur. Leoni tantum, & lupo, & hyænæ, ex ſingulis rectiſque oſſibus rigens. Cetero ſpinæ annectitur, ſpina lumbis, oſſea: ſed tereti ſtructura, per media foramina a cerebro medulla deſcendente. Eandem eſſe ei naturam, quam cerebro, colligunt: quoniam prætenui ejus membrana modo inciſa ſtatim exſpiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamvis brevia crura habentibus: ſimili modo uncos ungues.

LXVIII. Guttur homini tantum, & ſuibus intumeſcit, aquarum quæ potantur plerumque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria jam carnoſa inanitas adnexa ſpinæ, & latitudine ac longitudine lacunæ modo fuſa. Quibus fauces non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla, nec guttur, ut piſcibus, & ora ventribus junguntur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes: roſtri acie comminuit omnia. Poſtea arteria & ſtomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decreſcentibus crenis, quidquid appropinquat ventri. Noviſſima aſperitas, ut ſcobina fabri.

LXIX. Cor animalibus ceteris in medio pectore

eſt : homini tantum infra lævam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc primum naſcentibus formari in utero tradunt : deinde cerebrum, ſicut tardiſſime oculos. Sed hos primum emori, cor noviſſime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, & quaſi alterum movetur intra animal, præmolli firmoque opertum membranæ involucro, munitum coſtarum & pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ cauſam & originem. Prima domicilia intra ſe animo & ſanguini præbet, ſinuoſo ſpecu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino : ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga diſcurrunt, ſparſaque ramorum ſerie, per alias minores omnibus membris vitalem ſanguinem rigant. Solum hoc viſcerum vitiis non maceratur, nec ſupplicia vitæ trahit : læſumque mortem illico affert. Ceteris corruptis, vitalitas in corde durat.

LXX. Bruta exiſtimantur animalium, quibus durum riget : audacia, quibus parvum eſt : pavida, quibus prægrande. Maximum autem eſt portione muribus, lepori, aſino, cervo, pantheræ, muſtelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum oſſa reperiuntur interdum. Augeri id per ſingulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquageſimum accedere : ab eo detrahi tantundem, & ideo non vivere hominem ultra centeſimum annum defectu cordis, Ægyptii exiſtimant, quibus mos eſt cadavera aſſervare medicata. Hirto corde

T 2

gigni quoſdam homines proditur, neque alios fortiores eſſe induſtria, ſicut Ariſtomenem Meſſenium, qui CCC occidit Lacedæmonios. Ipſe convulneratus & captus, ſemel per cavernam lautumiarum evaſit, anguſtos vulpium aditus ſecutus. Iterum captus, ſopitis cuſtodibus ſomnò, ad ignem advolutus lora cum corpore exuſſit. Tertio capto Lacedæmonii pectus diſſecuere viventi, hirſutumque cor repertum eſt.

LXXI. In corde ſummo pinguitudo eſt quædam, lætis extis. Non ſemper autem in parte extorum habitum eſt. L. Poſtumio Albino Rege ſacrorum poſt centeſimam viceſimam ſextam Olympiadem, cum rex Pyrrhus ex Italia diſceſiſſet, cor in extis aruſpices inſpicere cœperunt. Cæſari Dictatori, quo die primum veſte purpurea proceſſit, atque in ſella aurea ſedit, ſacrificanti bis in extis defuit. Unde quæſtio magna de divinatione argumentantibus, potueritne ſine ullo viſcere hoſtia vivere, an ad tempus amiſerit. Negatur cremari poſſe in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemtis. Certe exſtat oratio Vitellii, qua reum Piſonem ejus ſceleris coarguit, hoc uſus argumento: palamque teſtatus, non potuiſſe ob venenum cor Germanici Cæſaris cremari. Contra genere morbi defenſus eſt Piſo.

LXXII. Sub eo pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cavus. Pauca eum (ut dictum eſt) habent aquatilia. At cetera ova parientia exiguum, ſpumoſum, nec ſanguineum: ideo non ſi-

tiunt. Eadem eſt cauſa, quare ſub aqua diu ranæ & phocæ urinentur. Teſtudo quoque, quamvis prægrandem & ſub toto tegumento habeat, ſine ſanguine tamen habet. Quanto minor hic corporibus, tanto velocitas major. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus.

LXXIII. Jecur in dextra parte eſt. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cum periit ab Hannibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum eſt. Defuit & C. Mario, cum immolaret Uticæ: item Cajo Principi Kalend. Januariis, cum iniret Conſulatum, quo anno interfectus eſt: Claudio ſucceſſori ejus, quo menſe interemtus eſt veneno. Divo Auguſto Spoleti ſacrificanti primo poteſtatis ſuæ die, ſex victimarum jecinora replicata intrinſecus ab ima fibra reperta ſunt: reſponſumque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum triſtis oſtenti cæſum quoque eſt, præterquam in ſollicitudine ac metu: tunc enim perimit curas. Bina jecinora leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherroneſo ad Propontidem. Mirumque, translatis alio interit alterum.

LXXIV. In eodem eſt fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminumque, ut prodigii loco utrumque advenæ. Equi, muli, aſini, cervi, capreæ, apri, cameli, delphini, non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non eſt, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in jecore eſſe, ſed in alvo putent: &

cervo in cauda, aut inteſtinis. Ideo tantam habent amaritudinem, ut a canibus non attingantur. Eſt autem nihil aliud, quam purgamentum peſſimumque ſanguinis, & ideo amarum eſt. Certe jecur nulli eſt, niſi ſanguinem habentibus. Accipit hoc a corde, cui jungitur: funditque in venas.

LXXV. Sed in felle nigro inſaniæ cauſa homini, morſque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeo magnum eſt in hac parte virus, cum ſe fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigreſcuntque contacta eo: ne quis miretur id venenum eſſe ſerpentium. Carent eo, qui abſinthium veſcuntur in Ponto. Sed renibus & parte tantum altera inteſtino jungitur, in corvis, coturnicibus, phaſianis: quibuſdam inteſtino tantum, ut columbis, accipitri, murænis. Paucis avium in jecore. Serpentibus portione maxime copioſum, & piſcibus. Eſt autem pleriſque toto inteſtino, ſicut accipitri, milvo. Præterea in jecore eſt & cetis omnibus: vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruſpices id Neptuno & humoris potentiæ dicavere: geminumque fuit Divo Auguſto, quo die apud Actium vicit.

LXXVI. Murium jecuſculis fibræ ad numerum Lunæ in menſe congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen ejus ſit: præterea bruma increſcere. Cuniculorum in Bætica ſæpe geminæ reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra a formicis non attingitur, propter venenum, ut arbi-

trantur. Jecur maxime vetuſtatis patiens, centenis durare annis, obſidionum exempla prodidere.

LXXVII. Exta ſerpentibus & lacertis longa. Cæcinæ Volaterrano dracones emicuiſſe de extis læto prodigio traditur: & profecto nihil incredibile ſit, exiſtimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præciſa hoſtiarum capita repſiſſe, ſanguinem ſuum lambentia. Exta homini ab inferiore viſcerum parte ſeparantur membrana, quæ præcordia appellant: quia cordi prætenditur, quod Græci appellaverunt φρένας. Omnia quidem principalia viſcera, membranis propriis, ac velut vaginis incluſit providens natura: in hac fuit & peculiaris cauſa vicinitas alvi, ne cibo ſupprimeretur animus. Huic certe refertur accepta ſubtilitas mentis: ideo nulla eſt ei caro, ſed nervoſa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis ſedes, quod titillatu maxime intelligitur alarum, ad quas ſubit: non alibi tenuiore cute humana, ideo ſcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prœliis gladiatorumque ſpectaculis mortem cum riſu trajecta præcordia attulerunt.

LXXVIII. Subeſt venter ſtomachum habentibus, ceteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinus enim ab ore incipit, & quibuſdam eodem reflectitur, ut ſepiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis canino. His ſolis animalium inferiori parte anguſtior: itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit.

LXXIX. Ab hoc ventriculo lactes in homine & ove, per quas labitur cibus: in ceteris hillæ: a quibus capaciora inteſtina ad alvum, hominique flexuoſiſſimis orbibus. Idcirco magis avidi ciborum, quibus ab alvo longius ſpatium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Aves quoque geminos ſinus habent quædam: unum, quo merguntur recentia, ut guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata: ut gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Ceteræ fere carent eo, ſed gula patentiore utuntur: ut gracculi, corvi, cornices. Quædam neutro modo, ſed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & anguſta, ut porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes utrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in alvum delabuntur. Media hæc umbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillæ infima parte ſimilis: a Græcis appellatur colon, ubi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus, qua de cauſa vehementi niſu, nec ſine cruciatu, levant eam. Inſatiabilia animalium, quibus a ventre protinus recto inteſtino tranſeunt cibi, ut lupis cervariis, & inter aves mergis. Ventres elephanto quatuor, cetera ſuibus ſimilia: pulmo quadruplo major bubulo. Avibus venter carnoſus calloſuſque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonii vocantur, magicis narrati artibus, reperiuntur. Et in juvencarum ſecundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere:

ſingulare, ut putant, remedium ægre parientibus, ſi tellurem non attigerit.

LXXX. Ventriculus atque inteſtina pingui ac tenui omento teguntur, præterquam ova gignentibus. Huic adnectitur lien in ſiniſtra parte adverſus jecori, cum quo locum aliquando permutat, ſed prodigioſe. Quidam eum putant ineſſe ova parientibus, item ſerpentibus admodum exiguum: ita certe apparet in teſtudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo avi non eſſe conſtat, neque iis quæ careant ſanguine. Peculiare curſus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur curſorum laborantibus. Et per vulnus etiam exemto, vivere animalia tradunt. Sunt qui putent, adimi ſimul riſum homini; intemperantiamque ejus conſtare lienis magnitudine. Aſiæ regio Scepſis appellatur, in qua minimos eſſe pecori tradunt, & inde ad lienem inventa remedia.

LXXXI. At in Brileto & Tharne quaterni renes cervis: contra pennatis, ſquamoſiſque nulli. Cetero ſummis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis ſicciorque. Utrique autem pinguitudo e medio exit, præterquam in vitulo marino. Animalia in renibus pinguiſſima: oves quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inveniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum, quæ animal generant: ova parientium teſtudo ſola, quæ & alia omnia viſcera: ſed ut homo, bubulis ſimiles, velut e multis renibus compoſitos.

LXXXII. Pectus, hoc eſt, oſſa, præcordiis &

vitalibus natura circumdedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maxime. Costæ homini tantum octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta.

LXXXIII. Infra alvum est a priore parte vesica, quæ nulli ova gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti: nulli pedibus carentium. Inter eam & alvum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites vocatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum, aut cor involvitur: plura enim membranarum genera.

LXXXIV. Feminis eadem omnia: præterque vesicæ junctus utriculus, unde dictus uterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vulvam. Hæc viperæ & intra se parientibus, duplex: ova generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab utraque parte laterum habet: funebris, quoties versa spiritum inclusit. Boves gravidas negant præterquam dextero vulvæ sinu ferre, etiam cum geminos ferant. Vulva ejecto partu melior, quam edito. Ejectitia vocatur illa, hæc porcaria: primiparæ suis optima: contra effœtis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, livida ac macra, Nec novellarum

ſuum, præter primiparas probatur: potiuſque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut poſt partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ eſt, occiſæ uno die poſt partum. Hujus & ſumen optimum, ſi modo fœtus non hauſerit: ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant: priuſquam calleret, incientes occidere non aſſueti.

LXXXV. Cornigera una parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, ſevo pingueſcunt. Biſulca, ſciſſiſve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic, & cum refrixit, fragilis: ſemperque in fine carnis. Contra pingue inter carnem cutemque, ſucco liquidum. Quædam non pingueſcunt, ut lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in feminis. Seneſcunt celerius præpinguia. Omnibus animalibus eſt quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis ſine ſenſu, quia nec arterias habet, nec venas. Pleriſque animalium eſt pinguitudo ſine ſenſu: quam ob cauſam ſues ſpirantes a muribus tradunt arroſas. Quin & L. Apronii Conſularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere.

LXXXVI. Et medulla ex eodem videtur eſſe, in juventa rubens, & ſenecta albeſcens. Non niſi cavis hæc oſſibus: nec cruribus jumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente evenit medulla. Eſt autem pinguis iis, quibus adeps: ſevoſa, cornigeris: nervoſa, & in ſpina tantum dorſi, oſſa non habentibus, ut piſcium generi: urſis nulla: leoni in feminum & brachio-

rum oſſibus paucis exigua admodum: ſed iis in tanta duritia, ut ignis elidatur, velut e ſilice.

LXXXVII. Et iis dura, quæ non pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus, nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum, ut ſepiæ, atque loligini. Et inſectis negatur æque eſſe ulla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ, ac nares, quæ modo eminent, flexili mollitia, naturæ providentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquam veterinis ab ungula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos uſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxime autem pubeſcens nodum quendam ſolvere, & præcipue ægritudine, ſentitur.

LXXXVIII. Nervi orſi a corde, bubuloque etiam circumvoluti, ſimilem naturam & cauſam habent, in omnibus lubricis applicati oſſibus: nodoſque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interventu, aliubi ambitu, aliubi tranſitu ligantes: hic teretes, illic lati, ut in unoquoque poſcit figuratio. Neque ii ſolidantur inciſi: mirumque, vulneratis ſummus dolor; præſectis, nullus. Sine nervis ſunt quædam animalia, ut piſces: arteriis enim conſtant. Sed neque his molles piſcium generis. Ubi ſunt nervi, interiores conducunt membra, ſuperiores revocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritus ſemitæ. His innatant venæ, id eſt, ſangui-

nis rivi. Arteriarum pulſus, in cacumine maxime membrorum evidens, index fere morborum, in modulos certos, legeſque metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus, obſervatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ temperat.

LXXXIX. Arteriæ carent ſenſu: nam & ſanguine. Nec omnes vitalem continent ſpiritum: præciſiſque torpeſcit tantum pars ea corporis. Aves nec venas nec arterias habent: item ſerpentes, teſtudines, lacertæ, minimumque ſanguinis. Venæ in prætenues poſtremo fibras ſubter totam cutem diſperſæ, adeo in anguſtam ſubtilitatem tenuantur, ut penetrare ſanguis non poſſit, aliudve quam exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris ſudor appellatur. Venarum in umbilico nodus ac coitus.

XC. Sanguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quam feminis, nigrior: & juventæ magis, quam ſenio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emiſſus ſpiritum ſecum trahit: tactum tamen non ſentit. Animalium fortiora, quibus ſanguis craſſior: ſapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus, aut nullus. Taurorum celerrime coit atque dureſcit, ideo peſtifer potu maxime. Aprorum, ac cervorum, caprearumque, & bubalorum omnium non ſpiſſatur. Pinguiſſimus aſinis, homini tenuiſſimus. His, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obeſis minus copioſus, quoniam abſumitur pingui. Profluvium ejus uni fit in naribus homini, aliis nare al-

terutra, quibuſdam per inferna: multis per ora ſtato tempore, ut nuper Macrino Viſco viro Prætorio: ſed omnibus annis Voluſio Saturnino Urbis Præfecto, qui nonageſimum etiam exceſſit annum. Solum hoc in corpore temporarium ſentit incrementum: ſiquidem hoſtiæ abundantiorem fundunt, ſi prius bibere.

XCI. Quæ animalium latere certis temporibus diximus, non habent tunc ſanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: ſicut in homine, vim ejus ad minima momenta mutari: non modo tantum in ore ſuffuſa materia, verum ad ſingulos animi habitus, pudore, ira, metu: palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nuſquam eſſe certum eſt: multiſque non transfluere transfoſſis: quod homini tantum evenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodam repercuſſu: homo ſolus in ſe mutat. Morbi omnes morſque ſanguinem abſumunt.

XCII. Sunt qui ſubtilitatem animi conſtare non tenuitate ſanguinis putent: ſed cute operimentiſque corporum magis aut minus bruta eſſe, ut oſtrea & teſtudines: boum terga, ſetas ſuum obſtare tenuitati immeantis ſpiritus, nec purum liquidumque tranſmitti: ſic & in homine, cum craſſior calloſiorve excludat cutis: ceu vero non crocodilis & duritia tergoris tribuatur, & ſolertia.

XCIII. Hippopotami corii craſſitudo talis, ut inde tornentur haſtæ: & tamen quædam ingenio

medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent: cum tamen omnium quadrupedum ſubtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipſa ſenſu caret, maxime in capite: ubicunque per ſe ac ſine carne eſt, vulnerata non coit, ut in bucca cilioque.

XCIV. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ ova, pennas, aut ſquamas, aut corticem, ut teſtudines: aut cutem puram, ut ſerpentes. Pennarum caules omnium cavi: præciſæ non creſcunt, evulſæ renaſcuntur. Membranis volant fragilibus inſecta, humentibus hirundines in mari, ſiccis inter tecta veſpertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili a cute exeunt craſſa hirti, feminis tenuiores, equis in juba largi, in armis leoni: daſypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ utraque Trogus & in lepore tradit: hoc exemplo libidinoſiores hominum quoque hirtos colligens. Villoſiſſimus animalium lepus. Pubeſcit homo ſolus: quod niſi contigit, ſterilis in gignendo eſt, ſeu maſculus, ſeu femina. Pili in homine partim ſimul, partim poſtea gignuntur. Congeniti autem non deſinunt, ſicut nec feminis magnopere. Inventæ tamen quædam defluvio capitis invalidæ: ut & lanugines oris, cum menſtrui curſus ſtetere. Quibuſdam poſt geniti viris ſponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque ſubnaſci, annuum eſt. Viris creſcunt maxime in capillo, mox in barba. Reciſi, non, ut herbæ, ab ipſa inciſura augentur, ſed ab radice exeunt. Creſcunt & in quibuſdam morbis, maxime phthiſi, & in ſenecta: defunctorum quoque cor-

poribus. Libidinosis congeniti, maturius defluunt: agnati, celerius crescunt. Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorumque præcipuum.

XCV. Mammas homo solus e maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantum. Sed ne feminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere. Ova gignentium, nulli: nec lac, nisi animal parienti: volucrum, vespertilioni tantum. Fabulosum enim arbitror de strigibus, ubera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis jam antiquis strigem convenit: sed quæ sit avium, constare non arbitror. Asinis a fœtu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cum equæ anno prope toto præbeant. Quibus solida ungula, nec supra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quam in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: boves quaternas, oves capræque binas. Quæ numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent, toto ventre duplici ordine, ut sues, generosæ duodenas, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, ut pantheræ: alia binas, ut leænæ. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primogeniti in quoquo partu suis primas premunt: eæ sunt faucibus proximæ: suam quisque novit in fœtu, quo genitus est ordine, eaque alitur, nec alia. Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Uno verò

ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit. Ursæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima alvo papillas tantum, nec evidentes, & paulum in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balænæ autem vitulique mammis nutriunt fœtus.

XCVI. Mulieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quod vitalis est partus, salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarum sinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum gravescant. Suavissimum hoc existimatur ad unam mensuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo semper a partu colostra fiunt: quæ, ni admisceatur aqua, in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt. Pullis earum, ubi pingue pabulum, biduo a partu maternum lac gustasse, letale est. Genus mali vocatur colostratio. Caseus non fit ex utrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinæ, ut quo coaguli vice utantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute existimatur. Poppæa certe Domitii Neronis conjux, quingentas secum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoque cutem credens. Omne autem igne spissatur, frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quam caprinum, ex eadem mensura pæne altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinnulei, leporis, hœdi laudatum. Præci-

puum tamen dasypodis, quod & profluvio alvi medetur, unius utrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte vivant, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alioqui in acorem jucundum, & pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiorque, quam quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes, infantesque nostros ita ungi.

XCVII. Laus caseo Romæ, ubi omnium gentium bona cominus judicantur, e provinciis, Nemausensi præcipua, Lesuræ Gabalicique pagi: sed brevis, ac musteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Centronicæ Vatusicum. Numerosior Apennino. Cebanum hic e Liguria mittit, ovium maxime lactis: Æsinatem ex Umbria: mixtoque Etruriæ atque Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum: quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem Urbi Vestinum, eumque e Ceditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, Agrigenti maxime, eam augente gratiam fumo: qualis in ipsa Urbe conficitur, cunctis præferendus. Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria vero Bithynus fere in gloria est. Inesse pabulis salem, etiam ubi non detur, ita maxime intelligitur, omni in salem caseo senescente: quales redire in musteum saporem, aceto & thymo maceratos, certum est. Tradunt Zoroastrem caseo vixisse annis viginti, ita temperato, ut vetustatem non sentiret.

XCVIII. Terrestrium solus homo bipes. Uni

juguli, humeri: ceteris armi: uni ulnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantum carnoſæ: extra nervis & cute conſtant.

XCIX. Digiti quibuſdam in manibus ſeni. C. Horatii ex patricia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illuſtrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis adverſus univerſis flectitur: per ſe vero in obliquum porrigitur, craſſior ceteris. Huic minimus menſura par eſt: duo reliqui ſibi, inter quos medius longiſſime protenditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum, quini digiti in prioribus pedibus, reliquis quaterni. Leones, lupi, canes, & pauca, in poſteriobus quoque quinos ungues habent, uno juxta cruris articulum dependente: reliqua quæ ſunt minora, & digitos qninos. Brachia non omnibus paria ſecum. Studioſo Thraci in C. Cæſaris ludo notum eſt dextram fuiſſe proceriorem. Animalium quædam, ut manibus, utuntur priorum miniſterio pedum: ſedentque ad os illis admoventia cibos, ut ſciuri.

C. Nam ſimiarum genera perfectam hominis imitationem continent facie, naribus, auribus, palpebris, quas ſolæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Jam mammas in pectore, & brachia, & crura in contrarium ſimiliter flexa: in manibus ungues, digitos, longioremque medium. Pedibus paulum differunt. Sunt enim, ut manus, prælongi, ſed veſtigium palmæ ſimile faciunt. Pollex quoque his & articuli, ut homini: ac præter genitale, & hoc

in maribus tantum, viſcera etiam interiora omnia ad exemplar.

CI. Ungues clauſulæ nervorum ſummæ exiſtimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed ſimiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto creſcunt: rapacibus unci: ceteris recti, ut canibus, præter eum qui a crure pleriſque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes, numero quidem quinque, ſed indiviſi, ac leviter diſcreti, unguliſque, haud unguibus ſimiles: & pedes majores priores. In poſterioribus articuli breves. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cetera animalia, in diverſum poſterioribus articuli pedibus, quam prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante ſe flectunt, & ſuffraginum artus in averſum.

CII. Homini genua & cubita contraria: item urſis, & ſimiarum generi, ob id minime pernicibus. Ova parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, priora genua poſt curvantur, poſteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquam noviſſima ſalientibus. Aves, ut quadrupedes, alas in priora curvant, ſuffragines in poſteriora.

CIII. Hominis genibus quædam & religio ineſt, obſervatione gentium. Hæc ſupplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, ut aras, adorant: fortaſſis quia ineſt iis vitalitas. Namque in ipſa genu utriuſque commiſſura, dextra lævaque, a priore parte gemina quædam buccarum inanitas ineſt: qua

perfoſſa, ceu jugulo, ſpiritus fugit. Ineſt & aliis partibus quædam religio: ſicut dextra oſculis averſa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in ſupplicando mentum attingere mos erat. Eſt in aure ima memoriæ locus, quem tangentes anteſtamur. Eſt poſt aurem æque dextram Nemeſios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem invenit:) quo referimus tactum ore proximum a minimo digitum, veniam ſermonis a diis ibi recondentes.

CIV. Varices in cruribus viro tantum: mulieri raro. C. Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum unum hominum, Oppius auctor eſt.

CV. Omnia animalia a dextris partibus incedunt, ſiniſtris incubant. Reliqua, ut libitum eſt, gradiuntur. Leo tantum & camelus pedatim, hoc eſt, ut ſiniſter pes non tranſeat dextrum, ſed ſubſequatur. Pedes homini maximi, feminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantum, & crura carnoſa. Reperitur apud auctores, quendam in Ægypto non habuiſſe ſuras. Vola homini tantum, exceptis quibuſdam. Namque & hinc cognomina inventa, Planci, Plauti, Scauri, Panſæ: ſicut a cruribus Vari, Vaciæ, Vatinii: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent ungulas, quæ non ſunt cornigera: igitur pro his telum ungula ineſt illis. Nec talos habent eadem. At quæ biſulca ſunt, habent. Iidem digitos habentibus non ſunt: neque in prioribus pedibus omnino ulli. Camelo tali ſimiles bubulis, ſed minores paulo. Eſt enim biſulcus diſcrimine

exiguo pes imus, veſtigio carnoſo, ut urſi: qua de cauſa in longiore itinere ſine calciatu fatiſcunt.

CVI. Ungulæ veterino tantum generi renaſcuntur. Sues in Illyrico quibuſdam locis ſolidas habent ungulas. Cornigera fere biſulca. Solida ungula, & bicorne nullum. Unicorne aſinus tantum Indicus: unicorne & biſulcum, oryx. Talos aſinus Indicus unus ſolidipedum habet. Nam ſues ex utroque genere exiſtimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui exiſtimarunt habere, facile convicti. Lynx tantum digitos habentium, ſimile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuoſius. Talus autem rectus eſt in articulo pedis ventre eminens concavo, in vertebra ligatus.

CVII. Avium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter utrumque diviſis digitis adjecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, unus a calce. Hic deeſt quibuſdam longa crura habentibus. Iynx ſola utrinque binos habet. Eadem linguam ſerpentium ſimilem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in averſum. Ungues ei grandes, ceu gracculis. Avium quibuſdam gravioribus, in cruribus additi radii. Nulli uncos habentium ungues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breves, contractis ad medium. Qui negant volucrem ullam ſine pedibus eſſe, confirmant & apodas habere, & hirundinem, & drepanin, in eis quæ rariſſime apparent. Viſæ jam etiam ſerpentes anſerinis pedibus.

CVIII. Inſectorum pedes primi longiores, du-

ros habentibus oculos, ut ſubinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muſcis. Quæ ex his noviſſimos habent longos, ſaliunt: ut locuſtæ. Omnibus autem his ſeni pedes. Araneis quibuſdam prælongi accedunt bini. Internodia ſingulis terna. Octonos & marinis eſſe diximus, polypis, ſepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium movent, pedes in orbem, aut in obliquum. Iiſdem ſolis animalium rotundi. Cetera binos pedes duces habent: cancri tantum, quaternos. Quæ hunc numerum pedum exceſſere terreſtria, ut plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua vero & centenos. Numerus pedum impar nulli eſt. Solidipedum crura ſtatim juſta naſcuntur menſura: poſtea exporrigentia ſe verius, quam creſcentia. Itaque in infantia ſcabunt aures poſterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo ſuperficiem corporum ſolam ampliat. Hac de cauſa inter initia paſci, niſi ſubmiſſis genibus, non poſſunt: nec uſque dum cervix ad juſta incrementa perveniat. Pumilionum genus in omnibus animalibus eſt, atque etiam inter volucres.

CIX. Genitalia maribus quibus eſſent retro, ſatis diximus. Oſſea ſunt lupis, vulpibus, muſtelis, viverris: unde etiam calculo humano remedia præcipua. Urſo quoque ſimul atque exſpiraverit, corneſcere ajunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidiſſimum. Nec non aliqua gentium quoque in hoc diſcrimina, & ſacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contra mulierum paucis prodigioſa aſſimilatio: ſicut

hermaphroditis utriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certe hermaphroditas subjunctas carpento suo equas, in Treverico Galliæ agro repertas: ceu plane visenda res esset, Principem terrarum insidere portentis.

CX. Testes pecori armentoque ad crura decidui, subus adnexi: delphino prælongi ultima conduntur alvo, & elephanto occulti. Ova parientium lumbis intus adhærent: qualia ocissima in Venere. Piscibus serpentibusque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia a renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantum injuria, aut sponte naturæ franguntur: idque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiviri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquam in pantheris, & ursis.

CXI. Caudæ, præter hominem ac simias, omnibus fere animalium & ova gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, ut apris: parvæ villosis, ut ursis: prælongis setosæ, ut equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque lævam motæ, ut remigio quodam impellunt. Lacertis inveniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quam equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, ut bubus & sorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villosus, ut ovibus, quibus procerior. Sues intorquent: canum degeneres sub alvum reflectunt.

CXII. Vocem non habere, nisi quæ spirent,

Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non vocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur edere, ut apes. Alia cum tractu ſtridorem, ut cicadas. Recepto enim ut duobus ſub pectore cavis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu ejus ſonare. Muſcas, apes, & ſimilia cum volatu & incipere audiri & deſinere. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locuſtas pennarum & feminum attritu ſonare, creditur ſane. Item aquatilium pectines ſtridere, cum volant: mollia, & cruſta intecta, nec vocem nec ſonum ullum habere. Sed & ceteri piſces, quamvis pulmone & arteria careant, non in totum ſine ullo ſono ſunt. Stridorem eum dentibus fieri cavillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alii de quibus diximus. Ova parientibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini abruptus. Ranis ſonus ſui generis, ut dictum eſt, (niſi ſi & in his ferenda dubitatio eſt,) qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Avium loquaciores quæ minores, & circa coitus maxime. Aliis in pugna vox, ut coturnicibus: aliis ante pugnam, ut perdicibus: aliis cum vicere, ut gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: aliis eadem ut feminis, ut luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, ut in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum: per nares autem, tubarum raucitati. Bubus tantum feminis vox gravior: in

omni alio genere exilior, quam maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequam totus emergat utero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur quatuordecim annis. Eadem in ſenecta exilior: neque in alio animalium ſæpius mutatur. Mira præterea ſunt de voce digna dictu. In theatrorum orcheſtris, ſcobe aut arena ſuperjecta devoratur, & in rudi parietum circumjectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concavo vel recto parietum ſpatio, quamvis levi ſono dicta verba ad alterum caput perferens, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoſcimus eam prius, quam cernamus, non aliter quam oculis: totidemque ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies. Hinc illa gentium, totque linguarum, toto orbe diverſitas: hinc tot cantus & moduli, flexioneſque. Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos diſtinxit a feris, inter ipſos quoque homines diſcrimen alterum æque grande, quam a belluis, fecit.

CXIII. Membra animalibus agnata inutilia ſunt, ſicut ſextus homini ſemper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in averſa capitis parte oculis hominem, ſed iis non cernentem.

CXIV. Miror quidem, Ariſtotelem non modo crediziſſe præſcita vitæ eſſe aliqua in corporibus ipſis, verum etiam prodidiſſe. Quæ quanquam va-

na exiſtimo, nec ſine cunctatione proferenda, ne in ſe quiſque & auguria anxie quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrina non ſprevit. Igitur vitæ brevis ſigna ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu inciſuras, nec perpetuas. Contra longæ eſſe vitæ incurvos humeris, & in manu una duas inciſuras longas habentes, & plures quam XXXII dentes, auribus amplis. Nec univerſa hæc, (ut arbitror) ſed ſingula obſervat, frivola, (ut reor) & vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque adſpectus ſimili modo apud nos Trogus, & ipſe auctor ſeveriſſimus: quos verbis ejus ſubjiciam: Frons ubi eſt magna, ſegnem animum ſubeſſe ſignificat: quibus parva, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc veſtigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles ſignificant: quibus juxta naſum flexa ſunt, auſteros: quibus juxta tempora inflexa, deriſores: quibus in totum demiſſa, malevolos & invidos. Oculi quibuſcunque ſunt longi, maleficos eſſe indicant. Qui carnoſos a naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire ſolent, inconſtantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & ſtultitiæ nota eſt. Hactenus Trogus.

CXV. Animæ leonis virus grave, urſi peſtilens. Contacta halitu ejus nulla fera attingit: citiuſque putreſcunt afflata reliquis. Hominis tantum natura infici voluit pluribus modis, & ciborum ac dentium vitiis, ſed maxime ſenio. Dolorem ſentire

non poterat: tactu sensuque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat, recens assidue, exitura supremo, & sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur e cælo. Hujus quoque tamen reperta pœna est, ut neque idipsum, quo viveret, in vita juvaret. Parthorum populis hoc præcipue, & a juventa, propter indiscretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrii mali, cujus est suavitas præcipua, in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, cervorum item urit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt, & aliis venenum est. Quæ insecta appellavimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures unguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert levi tactu.

CXVI. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus. Quædam innocua alioqui, venenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montuosis, salamandra ab his devorata, qui edere moriuntur. Nec est intellectus ullus in odore, vel sapore: & aqua vinumque interimit salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, unde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitæ! Vespæ serpente avide vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideoque magna differentia est victus: ut in tractu pisce

viventium Theophraftus prodit, boves quoque pifce vefci, fed non nifi vivente.

CXVII. Homini cibus utiliffimus fimplex. Acervatio faporum peftifera, & condimento perniciofior. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & avide haufta: & æftate, quam hieme, difficilius: & in fenecta, quam in juventa. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maxime ac dentibus.

CXVIII. Somno concoquere, corpulentiæ quam firmitati utilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Pervigilio quidem præcipue vincuntur cibi. Augefcunt corpora dulcibus, atque pinguibus, & potu: minuuntur ficcis & aridis, frigidifque, ac fiti. Quædam animalia, & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini non utique feptimo letale eft inedias duraffe: at ultra undecimum plerofque certum eft mori, efuriendi femper inexplebili aviditate animalium unicuique.

CXIX. Quædam rurfus exiguo guftu famem ac fitim fedant, confervantque vires, ut butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciofiffimum autem in omni quidem vita, quod nimium, præcipue tamen corpori: minuique, quod gravet, quolibet modo utilius. Verum ad reliqua naturæ tranfeamus.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XII.

C. PLINII SECUNDI

NATURALIS HISTORIAE

LIBER XII.

I. Animalium omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratimque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia (quandoquidem nihil sine ea vivit) terra edita, ut inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta ejus beneficia: summumque munus homini datum, arbores silvæque intelligebantur. Hinc primum alimenta, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis cædi montes in marmora, vestes ad Seras peti: unionem in Rubri maris profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibusque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

II. Hæc fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata

perpetuo ſervantur: ut Jovi eſculus, Apollini laurus, Minervæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Silvanos, Faunoſque, & dearum genera ſilvis, ac ſua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores poſtea blandioribus fruge ſuccis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, vireſque potus vini: tot denique ſapores annui ſponte venientes: & menſæ (depugnetur licet earum cauſa cum feris, & paſti naufragorum corporibus piſces expetantur) etiamnum tamen ſecundæ. Mille præterea ſunt uſus earum, ſine quis vita degi non poſſit. Arbore ſulcamus maria, terraſque admovemus: arbore exædificamus tecta. Ex arbore & ſimulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaveri: antequam, ut a Diis nato jure luxuriæ, eodem ebore numinum ora ſpectarentur, & menſarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexſuperabili munimento Gallias, hanc primum habuiſſe cauſam ſuperfundendi ſe Italiæ, quod Helico ex Helvetiis civis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum ſiccam & uvam, oleique ac vini præmiſſa remeans ſecum tuliſſet. Quapropter hæc vel bello quæſiſſe venia ſit.

III. Sed quis non jure miretur, arborem umbræ gratia tantum ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt, mare Jonium in Diomedis inſulam ejuſdem tumuli gratia primum invecta, inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ, & jam ad Morinos uſque pervecta, ac tributarium etiam detinens ſolum, ut gentes vectigal

& pro umbra pendant. Dionyſius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegium in urbem tranſtulit eas, domus ſuæ miraculum, ubi poſtea factum gymnaſium: nec potuiſſe in amplitudinem adoleſcere; & alias fuiſſe in Italia, ac nominatim Hiſpania, apud auctores invenitur.

IV. Hoc actum circa captæ Urbis ætatem: tantumque poſtea honoris increvit, ut mero infuſo enutriantur: compertum id maxime prodeſſe radicibus: docuimuſque etiam arbores vina potare.

V. Celebratæ ſunt primum in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXIII, a radice ramos antecedente. Nunc eſt clara in Lycia gelidi fontis ſocia amœnitate, itineri appoſita, domicilii modo, cava LXXX atque unius pedum ſpecu, nemoroſa vertice, & ſe vaſtis protegens ramis, arborum inſtar, agros longis obtinet umbris: ac ne quid deſit ſpeluncæ imagini, ſaxeæ intus crepidinis corona muſcoſos complexa pumices: tam digna miraculo, ut Licinius Mutianus ter Conſul, & nuper provinciæ ejus Legatus, prodendum etiam poſteris putarit, epulatum intra eam ſe cum duodeviceſimo comite: large ipſa toros præbente fronde, ab omni afflatu ſecurum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quam marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuiſſe in eadem. Aliud exemplum Caji principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxeque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epulati, cum ipſe pars eſſet umbræ, XV convivarum ac mini-

ſterii capace triclinio, quam cœnam appellavit ille nidum. Eſt Gortynæ in inſula Creta juxta fontem platanus una, inſignis utriuſque linguæ monumentis, nunquam folia dimittens: ſtatimque ei Græciæ fabuloſitas ſuperfuit, Jovem ſub ea cum Europa concubuiſſe: ceu vero non alia ejuſdem generis eſſet in Cypro. Sed ex ea primum in ipſa Creta (ut eſt natura hominum novitatis avida) platani ſatæ regeneravere vitium: quandoquidem commendatio arboris ejus non alia major eſt, quam Solem æſtate arcere, hieme admittere. Inde in Italiam quoque ac ſuburbana ſua, Claudio principe, Marcelli Eſernini libertus, ſed qui ſe potentiæ cauſa Cæſaris libertis adoptaſſet, ſpado Theſſalicus prædives, & merito dici poſſet is quoque Dionyſius, tranſtulit id genus. Durantque etiam in Italia portenta terrarum, præter illa ſcilicet, quæ ipſa excogitavit Italia.

VI. Namque & chamæplatani vocantur coactæ brevitatis: quoniam arborum etiam abortus invenimus. Hoc quoque ergo in genere, pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ſerendi genere, & recidendi. Primus C. Matius ex equeſtri ordine, Divi Auguſti amicus, invenit nemora tonſilia intra hos LXXX annos.

VII. Peregrinæ & ceraſi, Perſicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: ſed quæ ex his incolarum numero eſſe cœpere, dicentur inter frugiferas. In præſentia externas perſequemur, a ſalutari maxime orſi. Malus Aſſyria, quam alii vocant Medicam, venenis medetur. Folium ejus eſt unedonis, intercurrentibus ſpinis. Pomum ipſum

alias non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes una conditus, arcetque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis vero subnascentibus. Tentavere gentes transferre ad sese propter remedii præstantiam fictilibus in vasis, dato per cavernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius seri arctissime transferrique meminisse conveniet, ut semel quæque dicantur. Sed nisi apud Medos, & in Perside, nasci noluit. Hæc est autem, cujus grana Parthorum proceres incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis.

VIII. Lanigeras Serum in mentione gentis ejus narravimus. Item Indiæ arborum magnitudinem. Unam e peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis e materie ejus centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopas, cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significavit, Æthiopas eadem causa pendere solitos. Tanta ebori auctoritas erat, Urbis nostræ trecentesimo decimo anno: tunc enim auctor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quo magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæque, aut sibi cognitum. Æthiopiæ forma, ut diximus, nuper allata Neroni principi, raram

arborem Meroen usque a Syene fine imperii, per DCCCXCVI M. passuum, nullamque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributi auctoritate tertia res fuerit ebenus.

IX. Romæ eam Magnus Pompejus in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi Fabianus negat: uritur tamen odore jucundo. Duo genera ejus: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus jucundi: alterum fruticosum cytisi modo, & tota India dispersum.

X. Est ibi & spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto.

XI. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram curvantur, ut annuo spatio infigantur, novamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam æstivant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, procul-ve, fornicato ambitu. Superiores ejusdem rami in excelsum emicant, silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut LX passus plerique orbe colligant, umbra vero bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: hac causa fructum integens, crescere prohibet. Rarusque est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia Solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maxime amnem.

XII. Major alia: pomo & ſuavitate præcellentior, quo ſapientes Indorum vivunt. Folium alas avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice mittit, admirabilem ſucci dulcedine, ut uno quaternos ſatiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima eſt in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Eſt & alia ſimilis huic, dulcior pomo, ſed interaneorum valetudini infeſta. Edixerat Alexander, ne quis agminis ſui id pomum attingeret.

XIII. Genera arborum Macedones narravere, majore ex parte ſine nominibus. Eſt & terebintho ſimilis cetera, pomo amygdalis, minore tantum magnitudine, præcipuæ ſuavitatis. In Bactris utique hanc aliqui terebinthum eſſe proprii generis potius, quam ſimilem ei, putaverunt. Sed unde veſtes lineas faciunt, foliis moro ſimilis; calyce pomi, cynorrhodo. Serunt eam in campis, nec eſt gratior villarum proſpectus.

XIV. Oliva Indiæ ſterilis, præterquam oleaſtri fructu. Paſſim vero quæ piper gignunt, juniperis noſtris ſimiles: quanquam in fronte Caucaſi Solibus oppoſita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina a junipero diſtant parvulis ſiliquis, quales in faſeolis videmus. Hæ, priuſquam dehiſcant, decerptæ, toſtæque Sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim vero dehiſcentes maturitate, oſtendunt candidum piper: quod deinde toſtum Solibus, colore rugiſque mutatur. Verum & iis ſua injuria eſt, atque cæli intemperie carbunculantur: fiuntque ſemina caſſa & inania, quod vo-

cant brechma, ſic Indorum lingua ſignificante abortum. Hoc ex omni genere aſperrimum eſt, leviſſimumque, & pallidum. Gratius nigrum: lenius utroque candidum. Non eſt hujus arboris radix, ut aliqui exiſtimavere, quod vocant zimpiberi, alii vero zingiberi, quanquam ſapore ſimile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis naſcitur, parvæ herbæ, radice candida. Celeriter ea cariem ſentit, quamvis in tanta amaritudine. Pretium ejus in libras, VI. Piper longum facillime adulteratur Alexandrino ſinapi. Emitur in libras, X, XV. Album, X, VII, nigrum, X, IV. Uſum ejus adeo placuiſſe mirum eſt. In aliis quippe ſuavitas cepit, in aliis ſpecies invitavit; huic nec pomi nec baccæ commendatio eſt aliqua: ſola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda aviditate eſurire non fuit ſatis? Utrumque ſilveſtre gentibus ſuis eſt, & tamen pondere emitur, ut aurum vel argentum. Piperis arborem jam & Italia habet, majorem myrto, nec abſimilem. Amaritudo grano eadem, quæ piperi muſteo creditur eſſe. Deeſt toſta illa maturitas, ideoque & rugarum coloriſque ſimilitudo. Adulteratur juniperi baccis mire vim trahentibus. In pondere quidem multis modis.

XV. Eſt etiamnum in India piperis grani ſimile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliuſque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratia. Fert & in ſpinis piperis ſimilitudinem, præcipua amaritudine, foliis parvis denſiſque, cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido,

radice lata lignoſaque, buxei coloris. Hac in aqua cum ſemine excepta in æreo vaſe medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulteratque medicamentum. Item aſphodeli radix, aut fel bubulum, aut abſinthium, vel rhus, vel amurca. Lycion aptiſſimum medicinæ, quod eſt ſpumoſum. Indi in utribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

XVI. Et macir ex India advehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ: qualis ſit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti uſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur.

XVII. Saccharon & Arabia fert, ſed laudatius India: eſt autem mel in arundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, ampliſſimum nucis avellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum uſum.

XVIII. Contermina Indis gens Ariana appellatur, cujus ſpina lacrimarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens raphani, folio lauri, odore equos invitante, qui pæne equitatu orbavit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cujus liquor adſperſus oculis, cæcitatem inferret omnibus animalibus. Nec non & herba præcipui odoris referta minutis ſerpentibus, quarum ictu protinus moriendum eſſet. Oneſicritus tradit, in Hyrcaniæ convallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

XIX. Vicina est Bactriana, in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturaque. Gummi alii brochon appellant, alii malacham, alii maldacon. Nigrum vero & in offas convolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum, simile ceræ, odoratum, & cum fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius. Nascitur & in Arabia, Indiaque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media advectum. Facilius hoc & crustosius, amariusque: at Indicum humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cetera ejus genera cortice & scordasti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse & in ceteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nitor siccus, multique candidi ungues. Præterea suum pondus, quod gravius esse aut levius non debeat. Pretium sincero in libras x terni.

XX. Gentes supra dictas Persis attingit, Rubro mari (quod ibi Persicum vocavimus) longe in terra æstus agente, mira arborum natura. Namque erosæ sale, invectis derelictisque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles arenas spectantur. Eædem mari adveniente fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno æstu operiuntur totæ: apparetque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis unedoni, pomum amygdalis extra, intus contortis nucleis.

XXI. Tylos insula in eodem sinu est, repleta silvis, qua spectat Orientem, quaque & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suavitate inenarrabili, pomum lupino simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Ejusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quam Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt. Arbores vocant gossympinos: fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat x M. pass.

XXII. Juba circa fruticem lanugines esse tradit, linteaque ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia abor floret albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod miremur in eo tractu.

XXIII. Est & alia similis, foliosior tamen, roseique floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas, oleasque ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigaturque gelidis fontibus, & imbres accipit.

XXIV. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem: quoniam fructus iis constat radice, frutice, cortice, succo, lacrima, ligno, surculo, flore, folio, pomo.

XXV. Radix & folium Indis eſt maximo pretio. Radix coſti guſtu fervens, odore eximio, frutice alias inutili. Primo ſtatim introitu amnis Indi in Patale inſula, duo ſunt ejus genera; nigrum, & quod melius, candicans. Pretium in libras x, vi.

XXVI. De folio nardi plura dici par eſt, ut principali in unguentis. Frutex eſt gravi & craſſa radice, ſed brevi ac nigra, fragilique, quamvis pingui, ſitum redolente, ut cyperi, aſpero ſapore, folio parvo denſoque. Cacumina in ariſtas ſe ſpargunt: ideo gemina dote nardi ſpicas ac folia celebrant. Alterum ejus genus apud Gangem naſcens, damnatur in totum, ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & pſeudonardo herba, quæ ubique naſcitur craſſiore atque laxiore folio, & colore languido in candidum vergente. Item ſua radice permixta ponderis cauſa, & gummi, ſpumaque argenti, aut ſtibio, ac cypiro, cyperive cortice. Sincerum quidem levitate deprehenditur, & colore rufo, odoriſque ſuavitate, & guſtu maxime ſiccante os, ſapore jucundo. Pretium ſpicæ in libras x, c. Folii diviſere annonam: ab amplitudine hadroſphærum vocatur majoribus foliis, x, l. Quod minore folio eſt, meſoſphærum appellatur: emitur x, lx. Laudatiſſimum microſphærum e minimis folium: pretium ejus x, lxxv. Odoris gratia omnibus: major recentibus. Nardo color qui inveteraverit, nigriori melior. In noſtro orbe proxime laudatur Syriacum, mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alii phu, folio oluſatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albican-

te, radice obliqua villosaque, & imitante avium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluiturque vino. Siccatur in umbra, alligatur fasciculis in charta, non multum ab Indico differens, Syriaco tamen levius. Pretium X, III. In his probatio una, ne sint fragilia, & arida potius, quam sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quæ hirculus vocatur, a gravitate odoris & similitudine, qua maxime adulteratur. Distat, quod sine cauliculo est, & quod minoribus foliis, quodque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

XXVII. Nardi vim habet & asarum: quod & ipsum aliqui silvestre nardum appellant. Est autem ederæ foliis, rotundioribus tantum mollioribusque, flore purpureo, radice Gallici nardi: semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in umbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur, cum folia mittere incipit, & in Sole siccatur, celeriter situm trahens, ac senescens. Inventa nuper & in Thracia herba est, cujus folia nihil ab Indico nardo distant.

XXVIII. Amomi uva in usu est, Indica vite labrusca: ut alii existimavere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpiturque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quam maxime Punici mali foliis simile, nec rugosis, colore rufo. Secunda bonitas pallido. Her-

baceum pejus, pessimumque candidum, quod & vetustate evenit. Pretium uvæ in libras X, LX. friato vero amomo X, XLVIII. Nascitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Punicis, & gummi liquido, ut cohæreat convolvatque se in uvæ modum. Est & quæ vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum.

XXIX. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor ejus genera: viridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod maxime laudatur: proximum e rufo candicans: tertium brevius atque nigrius. Pejus tamen varium & facile tritu, odorisque parvi: qui verus, costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras X, duodecim.

XXX. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ divitias indicari conveniret, causasque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis: thura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem universæ. In medio ejus fere sunt Atramitæ, pagus Sabæorum, in monte excelso, a quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: spectat ortus Solis æstivi, undique rupibus invia, & a dextra mari scopulis inaccesso. Id solum e rubro lacteum traditur. Silvarum longitudo est, schœni XX, latitudo dimidium ejus. Schœnus

patet Eratosthenis ratione, stadia XL, hoc est, passuum quinque millibus: aliqui XXXII stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurruntque & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse convenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi, pagus alius, per quos evehitur uno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximeque exercent: a quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alii thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM non amplius esse familiarum, quæ jus per successiones id sibi vindicent. Sacros vocari ob id, nec ullo congressu feminarum, funerumque, cum incidant eas arbores, aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum jus iis populis esse tradunt in silvis: alii per vices annorum dividi.

XXXI. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem ejus penetravere. Cajus etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab ullo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita est facies. Græcorum exempla variant. Alii folio piri, minore dumtaxat, & herbidi coloris prodidere. Alii lentisco similem subrutilo. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Juba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maxime Pontici, succum amygdalæ modo emittere: talesque in Carmania apparere, &

in Ægypto ſatas ſtudio Ptolemæorum regnantium. Cortice lauri eſſe conſtat: quidam & folium ſimile dixere. Talis certe fuit arbor Sardibus. Nam & Aſiæ reges ſerendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod jure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi poteſt, matrem quoque terete & enodi fruticare trunco.

XXXII. Meti ſemel anno ſolebat, minore occaſione vendendi. Jam quæſtus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantiſſimo æſtu, incidentibus qua maxime videatur eſſe prægnans, tenuiſſimuſque tendi cortex. Laxatur hic plaga, non adimitur. Inde proſilit ſpuma pinguis. Hæc concreta denſatur, ubi loci natura poſcat, tegete palmea excipiente, aliubi area circumpavita. Purius illo modo, ſed hoc ponderoſius. Quod in arbore hæſit, ferro depectitur, ideo corticoſum. Silva diviſa certis portionibus, mutua innocentia tuta eſt: neque ullus ſaucias arbores cuſtodit: nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ, ubi thura interpolantur, nulla ſatis cuſtodit diligentia officinas. Subligaria ſignantur opifici: perſona adjicitur capiti, denſuſve reticulus: nudi emittuntur. Tanto minus fidei apud nos pœna, quam apud illos ſilvæ habent. Autumno legitur ab æſtivo partu. Hoc puriſſimum, candidum. Secunda vindemia eſt vere, ad eam hieme corticibus inciſis. Rufum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiatum vocant. Creditur & novellæ arboris candidius, ſed veteris odo-

ratius. Quidam & in inſulis melius putant gigni. Juba in inſulis negat naſci.

Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, maſculum vocamus, cum alias non fere mas vocetur, ubi non ſit ſemina. Religioni tributum, ne ſexus alter uſurparetur. Maſculum aliqui putant a ſpecie teſtium dictum. Præcipua autem gratia eſt mammoſo, cum hærente lacrima priore conſecuta alia miſcuit ſe. Singula hæc manum implere ſolita invenio, cum minore diripiendi aviditate lentius naſci liceret. Græci ſtagoniam & atomum tali modo appellant: minorem autem orobiam. Micas concuſſu eliſas mannam vocamus. Etiamnum tamen inveniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc eſt, XXVIII denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia ſine parcimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, ut illo modo, cum deviciſſet thuriferas gentes, ſupplicaret. At ille Arabia potitus, thure onuſtam navem miſit ei, exhortatus, ut large Deos adoraret.

Thus collectum Sabota camelis convehitur, porta ad id una patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, menſura, non pondere, ſacerdotes capiunt. Nec ante mercari licet: inde impenſæ publicæ tolerantur. Nam & benigne certo itinerum numero Deus hoſpites paſcit. Evehi non poteſt, niſi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abeſt a Gaza noſtri litoris in Judæa oppido quadragies & quater centena, ac triginta ſex

millia passuum, quod dividitur in mansiones camelorum LXV. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribisque regum certæ. Sed præter hos & custodes, satellitesque, & ostiarii, & ministri populantur. Jam quacunque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisque portoriis pendunt, ut sumtus in singulos camelos denariûm DCLXXXVIII ad nostrum litus colligat: iterumque imperii nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra X, VI pretium habet: secunda X, V, tertia X, III. Apud nos adulteratur resinæ candidæ gemma perquam simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, ut statim ardeat. Item ne dentem recipiat potius, quam in micas frietur.

XXXIII. Myrrham in iisdem silvis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim: quippe multis in locis Arabiæ gignitur, ut apparebit in generibus. Convehitur & ex insulis laudata, petuntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi transitu maris. Sativa quoque provenit, multum silvestri prælata. Gaudet rastris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata.

XXXIV. Arbori altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore, quam thuris, & ab radice etiam, quam reliqua sui parte. Corticem lævem, similemque unedoni: scabrum alii, spinosumque dixere. Folium olivæ, verum crispius, & aculeatum. Juba olusatri. Aliqui similem junipero, scabriorem tantum spinisque horridam, folio rotundiore, sed sapore juniperi. Nec

non fuere, qui e thuris arbore utrumque nasci mentirentur.

XXXV. Inciduntur bis & ipsæ, iisdemque temporibus, sed a radice usque ad ramos, qui valent. Sudant autem sponte prius, quam incidantur, stacten dictam, cui nulla præfertur. Ab hac sativa, & in silvestri quoque melior æstiva. Non dant ex myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes ejus pendunt. Cetero passim a vulgo coemtam in folles conferciunt, nostrique unguentarii digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

Genera complura: Troglodytica silvestrium prima. Sequens Minæa, in qua Atramitica est, & Ausaritis Gebanitarum regno. Tertia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembracena, a civitate regni Sabæorum mari proxima. Sexta, quam Dusaritin vocant. Est & candida uno tantum loco, quæ in Messalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, & quod adspectu aridior est, sordidaque ac barbara, sed acrior ceteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, sed viribus tenuis. In plenum autem probatio est minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis succi & tabescentis: utque fracta candidos ungues habeat, gustu leniter amara. Secunda bonitas intus varia. Pessima, intus nigra: pejor, si etiam foris. Pretia ex occasione ementium varia. Stactæ vero a XIII ad XL. Sativæ summum ad X, XI: Erythrææ, ad XVI. Hanc volunt Arabicam intelligi. Troglodyticæ nucleo, XVI.: ejus vero, quam odo-

rariam vocant; XIV. Adulteratur lentiſci glebis, & gummi. Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa: ſicut ponderis, ſpuma argenti. Reliqua vitia deprehenduntur ſapore, gummi, dente lenteſcentis. Fallaciſſime autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam ſpina colligitur. Hoc ſolum pejus India affert, facili diſtinctione: tanto deterior eſt.

XXXVI. Ergo tranſit in maſtichen, quæ & ex alia ſpina fit in India, itemque in Arabia: lamam vocant. Sed maſtiche quoque gemina eſt: quoniam & in Aſia Græciaque reperitur herba radice folia emittens, & carduum ſimilem malo, ſeminis plenum: lacrimaque erumpit inciſa parte ſumma, vix ut dignoſci poſſit a maſtiche vera. Nec non & tertia in Ponto eſt, bituminis ſimilior. Laudatiſſima autem Chia candida, cujus pretium in libras XX, nigræ vero XII. Chia e lentiſco traditur gigni gummi modo: adulteratur, ut thura, reſina.

XXXVII. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: forte caſuque hoc & injuria fieri odoris, plures tradidere. Capras maleficum alias frontibus animal, odoratorum vero fruticum appetentius, tanquam intelligant pretia, germinum caules prædulci liquore turgentes, diſtillantemque ab his (caſus mixtura) ſuccum improbo barbarum villo abſtergere: hunc glomerari pulvere, incoqui Sole: & ideo in ladano caprarum pilos eſſe: ſed hoc non alibi fieri, quam in Nabatæis, qui ſunt ex Arabia contermini Syriæ.

Recentiores ex auctoribus ſtrobon hoc vocant: traduntque ſilvas Arabum paſtu caprarum

infringi, atque ita ſuccum villis inhæreſcere: verum autem ladanum Cypri inſulæ eſſe: (ut obiter quæque genera odorum dicantur, quamvis non terrarum ordine:) ſimiliter hoc & ibi fieri tradunt, & eſſe œſypum hircorum barbis genibuſque villoſis inhærens; ſed ederæ flore deroſo, paſtibus matutinis, cum eſt rorulenta Cypros. Deinde nebula Sole diſcuſſa, pulverem madentibus villis adhæreſcere, atque ita ladanum depecti.

Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellant: (etenim illi ledanum vocant:) hujus pingue inſidere itaque attractis funiculis: herbam eam convolvi, atque ita offas fieri. Ergo in utraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum eſt, friabile: factitium, lentum.

Nec non & fruticem eſſe dicunt in Carmania, & ſuper Ægyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (ut alii) generante & id thuris arbore: colligique, ut gummi, inciſo cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia ſunt laudatiſſimo in libras, aſſes XL. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium ſordibus. Sinceri odor debet eſſe ferus, & quodammodo ſolitudinem redolens: ipſum viſu aridum, tactu ſtatim molleſcere, accenſum fulgere, odore jucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitantque in igne. Præterea ſincero calculi potius e rupibus inhærent, quam pulvis.

XXXVIII. In Arabia & olea dotatur lacrima, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, ſingulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æſtuque ope-

riuntur. Nec baccæ nocetur, cum conſtet & in foliis ſalem relinqui. Hæc ſunt peculiaria Arabiæ: & pauca præterea communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipſa mire odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus ſuarum rerum ſatietas eſt, alienarumque aviditas.

XXXIX. Petunt igitur in Elymæos arborem bratum, cupreſſo fuſæ ſimilem, exalbidis ramis, jucundi odoris accenſam, & cum miraculo hiſtoriis Claudii Cæſaris prædicatam. Folia ejus inſpergere potionibus Parthos tradit. Odorem eſſe proximum cedro, fumumque ejus contra ligna alia remedio. Naſcitur ultra Paſitigrin in finibus oppidi Sittacæ, in monte Zagro.

XL. Petunt & in Carmanos arborem ſtrobum ad ſuffitus, perfuſam vino palmeo accendentes. Hujus odor redit a cameris ad ſolum jucundus, ſed aggravans capita, citra dolorem tamen. Hoc ſomnum ægris quærunt. His commerciis Carrhas oppidum aperuere, quod eſt illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere ſolebant, dierum XX itinere, & Palæſtinam Syriam: poſtea Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea cauſa, auctor eſt Juba. Mihi ad Perſas etiam prius iſta portaſſe, quam in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoto teſte, qui tradit ſingula millia talentûm thuris annua penſitaſſe Arabas regibus Perſarum.

Ex Syria revehunt ſtyracem, acri odore ejus in focis abigentes ſuorum faſtidium. Cetero, non alia ligni genera ſunt in uſu, quam odorata: ciboſque Sabæi coquunt thuris ligno, alii myrrhæ, op-

pidorum vicorumque non alio, quam ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo ſanandum urunt ſtyracem in pellibus hircinis, ſuffiuntque tecta. Adeo nulla eſt voluptas, quæ non aſſiduitate faſtidium pariat. Eundem & ad ſerpentes fugandas urunt, in odoriferis ſilvis frequentiſſimas.

XLI. Non ſunt eorum cinnamomum aut caſia: & tamen Felix appellatur Arabia, falſa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum ſuperis ferat, cum plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens urendis defunctis. Periti rerum aſſeverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero Princeps noviſſimo Poppææ ſuæ die concremaverit. Æſtimentur poſtea toto orbe ſingulis annis tot funera, acervatimque congeſta honori cadaverum, quæ Diis per ſingulas micas dantur. Nec minus propitii erant mola ſalſa ſupplicantibus; immo vero (ut palam eſt) placatiores. Verum Arabiæ etiamnum felicius mare eſt: ex illo namque margaritas mittit. Minimaque computatione millies centena millia ſeſtertiûm annis omnibus India & Seres, peninſulaque illa imperio noſtro adimunt. Tanto nobis deliciæ & feminæ conſtant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæſo jam, uti ad inferos, pertinet?

XLII. Cinnamomum & caſias fabuloſe narravit antiquitas, princepſve Herodotus, avium nidis, & privatim phœnicis, in quo ſitu Liber Pater educatus eſſet, ex inviis rupibus arboribuſque decuti; carnis quam ipſæ inferrent pondere, aut plumbatis

ſagittis. Item cauſam circa paludes propugnante unguibus diro veſpertilionum genere, aligeriſque ſerpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata vero fabula eſt, ad meridiani Solis repercuſſus inenarrabilem quendam univerſitatis halitum e tota peninſula exſiſtere, tot generum auræ ſpirante concentu, Magnique Alexandri claſſibus Arabiam odore primum nuntiatam in altum. Omnia falſa, ſiquidem cinnamomum, idemque cinnamum, naſcitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. Hi mercantes id a conterminis, vehunt per maria vaſta ratibus, quas neque gubernacula regant, neque remi trahant vel impellant, non vela, non ratio ulla adjuvet, cum omnium inſtar ibi ſint, homo tantum & audacia. Præterea hibernum mare exigunt circa brumam, Euris tum maxime flantibus. Hi recto curſu per ſinus impellunt, atque a promontorii ambitu Argeſte deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maxime id petunt, produntque vix quinto anno reverti negotiatores, & multos interire. Contra revehunt vitrea, & ahena, veſtes, fibulas cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa feminarum maxime fide conſtat.

Ipſe frutex duûm cubitorum altitudine ampliſſimus, palmique minimus, IV digitis ſurculoſus, arido ſimilis. Cùm viret, non odoratus, folio origani, ſiccitate gaudens, ſterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, ſed denſiſſimis in vepribus, rubiſque, difficilis collectu. Metitur non niſi permiſerit Deus: (Jovem hunc intelli-

gunt aliqui : Assabinum illi vocant :) XLIV boum, caprarumque, & arietum extis impetratur venia cædendi. Non tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta dividit sacerdos, Deoque partem ponit : reliquum mercator in massas condit. Est & alia fama cum Sole dividi, ternasque partes fieri : dein sorte gemina discerni : quodque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare.

Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breviore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratiæ. Qua de causa præferuntur cacumina, ubi plurimus cortex. Ipsum vero lignum in fastidio est, propter origani acrimoniam : xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras XX. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, nigriusque. Quondam præferebatur candidum ; nunc contra nigrum laudatur, atque etiam varium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio, ne sit scabrum, atque ut inter sese tritum tarde frietur. Damnatur in primis molle, aut cui labat cortex.

Jus ejus a Gebanitarum rege solo proficiscitur : is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariûm millia. Auctum id parte dimidia est, incensis, ut ferunt, silvis ira barbarorum. Id acciderit ob iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, ut æstatibus silvas accendant, invenimus apud auc-

tores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem ejus magni ponderis vidimus in Palatii templo, quod fecerat Divo Augusto conjux Augusta, aureæ pateræ impositam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur, donec id delubrum incendio consumtum est.

XLIII. Frutex & casia est, juxtaque cinnami campos nascitur: sed in montibus crassiore sarmento, tenui cute verius, quam cortice, quem contra atque in cinnamo levari & exinaniri pretium est. Amplitudo frutici trium cubitorum. Color triplex. Cum primum emicat, candidus pedali mensura: dein rubescit addito semipede: ultra nigricans. Hæc pars maxime laudatur, ac deinde proxima: damnatur vero candida. Consecant surculos longitudine binûm digitorum: mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemtarum, ut iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, & excavent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maxime, & quæ sit odoris mollissimi, gustuque quam maxime fervens potius, quam lento tepore leniter mordens, colore purpuræ, quæque plurima minimum ponderis faciat, brevi tunicarum fistula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideoque utilior medicis; sicut nigra unguentis. Pretia nulli diversiora. Optimæ in libras X, L. ceteris X, V.

His addidere mangones, quam daphnoiden vo-

cant, isocinnamon cognominatam: pretiumque ei faciunt x, ccc. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticum, lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremoque in margine imperii, qua Rhenus alluit, vivit in alveariis apum sata. Color abest ille torridus Sole; & ob id simul idem odor.

XLIV. Ex confinio casiæ cinnamique, & cancamum ac tarum invehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui considere ex Nabatæis.

XLV. Eo comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantum nominibus cognita, sed cum cinnamo casiaque nascentia. Pervenit tamen aliquando serichatum, & in unguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x, vi.

XLVI. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ, quæ Judæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens unguento, ut ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine avellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contra in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei, quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, glandem nigram, nec pinguem, nucleoque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiore cortice rubentem: & quamvis in palustribus nasca-

tur, breviorem ficcioremque. E diverso Arabicam viridem ac tenuiorem, & quoniam fit montuosa, spissiorem. Longe autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Unguentarii autem tantum cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

XLVII. Myrobalano in unguentis similem proximumque usum habet palma in Ægypto, quæ vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulo ante, quam incipiat maturescere. Quod si relinquatur, phœnicobalanus vocatur; & nigrescit, vescentesque inebriat. Myrobalano pretium in libras x bini. Institores & fæcem unguenti hoc nomine appellant.

XLVIII. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atque Syriæ est, in qua vincit omnes, a nostro mari centum L stadiis. Inter Libanum montem, aliumque ignobilem, non (ut quidam existimavere) Antilibanum, in convalle modica juxta lacum, cujus palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus & juncus odorati gignuntur. Sane enim dicamus & de junco, quamvis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic unguentorum materia tractatur. Nihil ergo a ceteris sui generis differunt adspectu: sed calamus præstantior odore, statim e longinquo invitat, mollior tactu, meliorque qui minus fragilis: & qui assulose potius, quam raphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod vocant florem. Præstantior est, cui numerosius. Reliqua pro-

batio, ut niger ſit. Damnatur alihubi. Melior, quo brevior craſſiorque, & lentus in frangendo. Calamo pretium in libras, XI, junco, XV. Traduntque juncum odoratum & in Campania inveniri.

XLIX. Diſceſſimus a terris Oceanum ſpectantibus ad convexas in noſtra maria. Ergo Æthiopiæ ſubjecta Africa Hammoniaci lacrimam ſtillat in arenis ſuis: (inde nomine etiam Hammonis oraculo, juxta quod gignitur arbor:) quam metopion vocant, reſinæ modo aut gummi. Genera ejus duo: thrauſton, maſculi thuris ſimilitudine, quod maxime probatur: alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant. Adulteratur arenis, velut naſcendo apprehenſis. Igitur quam minimis glebis probatur, & quam puriſſimis. Pretium optimi in libras, aſſes XL.

L. Sphagnos infra eos ſitus in Cyrenaica provincia maxime probatur, alii bryon vocant. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto naſci: quin & in Gallia: nec dubitaverim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maxime videmus, ſed odore præſtantes. Laus prima candidiſſimis atque altiſſimis: ſecunda rutilis, nulla nigris. Et in inſulis petriſque nati improbantur: omneſque quibus palmarum, atque non ſuus odor eſt.

LI. Cypros in Ægypto eſt arbor ziziphi foliis, ſemine coriandri, candido, odorato. Coquitur hoc in oleo, premiturque poſtea, quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras, X, V. Optimum habetur e Canopica in ripis Nili nata: ſecundum Aſcalone

Judææ: tertium Cypro insula, odoris suavitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur.

LII. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ, flore rosæ. Radix unguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curvetur arcus cælestis, eandem, quæ sit aspalathi, suavitatem odoris exsistere: sed si in aspalatho, inenarrabilem quandam. Quidam eum erysisceptrum vocant, alii sceptrum. Probatio ejus in colore rufo vel igneo, tactuque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras x, v.

LIII. In Ægypto nascitur & maron, pejus quam Lydium, majoribus foliis ac variis. Illa brevia ac minuta, & odorata.

LIV. Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, uni terrarum Judææ concessum, quondam in duobus tantum hortis, utroque regio, altero jugerum xx non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc Urbi Imperatores Vespasiani. Clarumque dictu, a Pompejo Magno in triumpho arbores quoque duximus. Servit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quam nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quam myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, ut vitis: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properatque nasci, intra tertium annum. fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæviere in eam Judæi, sicut in vitam quoque suam. Con-

tra defendere Romani, & dimicatum pro frutice eſt. Seritque nunc eum fiſcus: nec unquam fuit numeroſior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita ſubſiſtit.

Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriſton. Alterum ſcabro adſpectu, incurvum, fruticoſum, odoratius: hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia eſt reliquis procerius, lævi cortice. Huic ſecunda bonitas, noviſſima eutheriſto. Semen eſt vino proximum guſtu, colore rufum, nec ſine pingui: pejus in grano, quod levius atque viridius. Ramus craſſior, quam myrto. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari ſupervacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid ultra corticem violet.

Succus e plaga manat, quem opobalſamum vocant, ſuavitatis eximiæ, ſed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Ex his novo fictili conditur, craſſiori ſimilis oleo, & in muſto candida. Rubeſcit deinde, ſimulque dureſcit e translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æſtivo unam concham impleri juſtum erat. Omni vero fœcunditate e majore horto congios ſenos, minore ſingulos, cum duplo rependebatur argento. Nunc etiam ſingularum arborum largior vena: ter omnibus percutitur æſtatibus, poſtea deputatur.

Et ſarmenta quoque in merce ſunt. Seſtertiis ſeptingentis amputatio ipſa ſurculuſque veniit intra quintum devictæ annum. Xylobalſamum vo-

catur, & coquitur in unguentis: pro ſucco ipſum ſubſtituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium eſt. Præcipua autem gratia lacrimæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxoſum eſt optimum, quod eſt odoratiſſimum: e ſemine autem maximum & ponderoſiſſimum, mordens guſtu, fervenſque in ore. Adulteratur Petræo hyperico: quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignavia, ſapore piperis.

Lacrimæ probatio, ut ſit pinguis, tenuis, ac modice rufa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, pejor viridis craſſuſque, peſſimus niger: quippe ut oleum ſeneſcit. Ex omni inciſura maxime probatur, quod ante ſemen fluxit. Et alias adulteratur ſeminis ſucco, vixque maleficium deprehenditur guſtu amariore: eſſe enim debet lenis, non ſubacidus, odore tantum auſterus. Vitiatur & oleo roſæ, cypri, lentiſci, balani, terebinthi, myrti, reſina, galbano, cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequiſſime autem gummi, quoniam ipſum quoque inhæreſcit manu inverſa, & in aqua ſidit: quæ probatio gemina eſt. Debet ſincerum & inhæreſcere: ſed hoc e gummi areſcere addita fragili cruſta evenit. Et guſtu deprehenditur. Carbone vero, quod cera reſinaque adulteratum eſt, nigriore flamma. Nam melle mutatum ſtatim in manu contrahit muſcas. Præterea ſinceri denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima vaſa: adulterata olei modo innatat: & ſi metopio vitiata eſt, circulo candido cingitur. Summa probatio eſt, ut lac coagulet, in veſte maculas non faciat. Nec manifeſtior

alibi fraus: quippe millibus denariûm, ſextarii emti vendente fiſco trecentis denariis, veneunt. In tantum expedit augere liquorem. Xylobalſamo pretium in libras x, v.

LV. Proxima Judææ Syria ſupra Phoenicen ſtyracem gignit, circa Gabala, & Marathunta, & Caſium Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nomine, cotoneo malo ſimilis, lacrimæ ex auſtero jucundioris, intus ſimilitudo arundinis, ſucco prægnans. In hanc circa Canis ortus advolant pennati vermiculi erodentes: ob id in ſcobe ſordeſcit. Styrax laudatur poſt ſupra dicta ex Piſidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minime. Ex Amano Syriæ medicis, ſed unguentariis magis. Colos in quacunque natione præfertur rufus, & pinguiter lentus: deterior furfuroſus, & cano ſitu obductus. Adulteratur cedri reſina vel gummi, alias melle, aut amygdalis amaris: omniaque ea deprehenduntur guſtu. Pretium optimo, x, VIII. Exit & in Pamphylia, ſed acrior, minuſque ſuccoſus.

LVI. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte e ferula, quam ejuſdem nominis reſinæ modo ſtagonitin appellant. Quod maxime laudant, cartilaginoſum, purum ad ſimilitudinem Hammoniaci, minimeque lignoſum. Sic quoque adulteratur faba, aut ſagapeno. Sincerum ſi uratur, fugat nidore ſerpentes. Permutatur in libras, x, v. Medicinæ hoc tantum.

LVII. Panacem & unguentis eadem gignit, naſcentem & in Pſophide Arcadiæ, circaque Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula

ſui generis quinque cubitorum, foliis primo quaternis, mox ſenis in terra jacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine vero oleagineis, ſemine in muſcariis dependente, ut ferulæ. Excipitur ſuccus inciſo caule meſſibus, radice in autumno: laudatur candor ejus coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras X, bini.

LVIII. Ab hac ferula differt, quæ vocatur ſpondylion, foliis tantum, quia ſunt minora, platani diviſura. Non niſi in opacis gignitur. Semen eodem nomine ſilis ſpeciem habet, medicinæ tantum utile.

LIX. Dat & malobathron Syria, arborem folio convoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertiliore ejuſdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo; odoratius croco, nigricans, ſcabrumque, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrime ſitum in vetuſtate ſentit. Sapor ejus nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor vero in vino ſuffervefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio ſimile eſt, a X ſingulis ad X, CCC pervenire libras: oleum autem ipſum in libras X, LX.

LX. Oleum & omphacium eſt. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea & vite: olea adhuc alba expreſſa: deterius ex druppa: ita vocatur priuſquam cibo matura ſit, jam tamen colorem mutans. Differentia, quod hoc viride eſt, illud candidum. E vite fit pſythia aut amminea, cum ſint acini ciceris magnitudine, ante Canis or-

tum. In prima lanugine demetitur uva, ejusque melligo. Reliquum corpus Sole coquitur. Nocturni rores caventur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio ære servatur. Optima, quæ rufa, acriorque & aridior. Pretium omphacio in libras x, vi. Fit & alio modo, cum in mortariis uva immatura teritur: siccataque in Sole, postea degeritur in pastillos.

LXI. Eodem & bryon pertinet, uva populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam in sitientibus aut siccis, asperisque: secunda in Lyciæ cedro. Eodem & œnanthe pertinet: est autem vitis labruscæ uva: colligitur, cum floret, id est, cum optime olet: siccatur in umbra substrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ: tertia ex montibus Medicis. Hæc utilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantum pertinet, vocaturque massaris. Omnibus autem ex alba labrusca præstantior, quam e nigra.

LXII. Est præterea arbor ad eadem unguenta pertinens, quam alii elaten vocant, quod nos abietem, alii palmam, alii spathen. Laudatur Hammoniaca maxime, mox Ægyptia, dein Syriaca, dumtaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacrima, quæ in unguenta additur ad domandum oleum.

LXIII. In Syria gignitur & cinnamum, quod camacum appellant. Hic est succus nuci expressus, multum a succo vero cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras, asses quadraginta.

C. PLINII SECUNDI
NATURALIS
HISTORIAE
LIBER XIII.

C. PLINII SECUNDI NATURALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

I. HACTENUS in odoribus habent pretia ſilvæ: erantque per ſe mira ſingula: juvitque luxuria omnia ea miſcere, & e cunctis unum odorem facere: ita reperta ſunt unguenta. Quis primus invenerit, non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure ſupplicabatur: cedri tantum & citri ſuorum fruticum in ſacris fumo convolutum nidorem noverant, jam roſæ ſucco reperto: nominatur enim id quoque in olei laude. Unguentum Perſarum genti ſe debet. Illi madent eo, & accerſita commendatione, ingluvie natum virus exſtinguunt. Primum, quod equidem inveniam, caſtris Darii regis expugnatis, in reliquo ejus apparatu Alexander cepit ſcrinium unguentorum. Poſtea voluptas ejus a noſtris quoque inter laudatiſſima atque etiam honeſtiſſima vitæ bona admiſſa eſt: honoſque & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præſens nominibus tantum indicabuntur: natura vero eorum ſuis reddetur locis.

II. Unguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis ſucci, aliis arbores, aliis cauſæ. Primumque id ſcire convenit, mutatam auctoritatem, & ſæpius

transiſſe gloriam. Laudatiſſimum fuit antiquitus in Delo inſula : poſtea Mendeſium. Nec mixtura & compoſitione tantum hoc accidit: ſed iidem ſucci varie alibi ad quælibet prævaluere, aut degeneravere. Irinum Corinthi diu maxime placuit, poſtea Cyzici : ſimili modo rhodinum Phaſeli: quam gloriam abſtulere Neapolis, Capua, Præneſte. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maxime laudatum, mox Rhodi. Œnanthinum in Cypro, poſtea Adramytteo. Amaracinum in Coo : poſtea eodem loco prælatum eſt melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Ægypto, ubi Mendeſium & Metopium ſubito gratius factum eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice, & Cyprini laudem Ægypto reliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeveranter obtinuere. Fuerat & pardalium in Tarſo : cujus etiam compoſitio & mixtura obliterata eſt. Narciſſinum quoque ex flore narciſſo deſiit componi.

Ratio faciendi duplex: ſuccus, & corpus. Ille olei generibus fere conſtat, hoc odorum. Hæc ſtymmata vocant, illa hedyſmata. Tertius inter hæc eſt colos, multis neglectus. Hujus cauſa adduntur cinnabaris & anchuſa. Sal adſperſus olei naturam coercet. Quibus anchuſa adjecta, ſal non additur. Reſina aut gummi adjiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrime is evaneſcit atque defluit, ſi non ſunt hæc addita.

Unguentorum expeditiſſimum fuit, primumque, ut veriſimile eſt, e bryo & balanino oleo. Increvit deinde Mendeſium, balanino reſina mixta, magiſque etiamnum Metopio. Oleum hoc eſt,

amygdalis amaris expreſſum in Ægypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, juncum, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. E viliſſimis quidem hodieque eſt, ob id creditum & in vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo, cypro, lentiſco, malogranati cortice. Sed divulgata maxime unguenta crediderim roſæ, quæ plurima ubique gignitur. Itaque ſimpliciſſima rhodini mixtura diu fuit, additis omphacio, flore roſæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, junco, ſalis flore aut anchuſa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchuſa, vino. Similis & in ſampſuchino, admixtis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, ubi plurima ſampſuchus. Miſcentur & viliora genera olei e myrto, lauro, quibus additur ſampſuchinum, lilium, fœnum Græcum, myrrha, caſia, nardum, juncus, cinnamomum. E malis quoque cotoneis & ſtruthiis fit oleum, (ut dicemus,) melinum, quod in unguenta tranſit, admixtis omphacio, cyprino, ſeſamino, balſamo, junco, caſia, abrotano. Suſinum tenuiſſimum omnium eſt. Conſtat ex liliis, balanino, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aſpalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacem. Hoc optimum Sidone, mox Ægypto, ſi non addatur ſeſaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœno Græco, mel-

le, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menandri Poetæ Comici ætate. Poſtea multo ſucceſſit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balſamo, calamo, junco, xylobalſamo, caſia, reſina. Hujus proprietas, ut ventiletur in coquendo, donec deſinat olere: rurſus refrigeratum odorem ſuum capit.

Singuli quoque ſucci nobilia unguenta faciunt. In primis malobathrum: poſtea iris Illyrica, & Cyzicena amaracus: herbarum utraque. Pauca his, & alia alii miſcent: qui plurima, alteritri mel, ſalis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia. Prodigioſa cinnamomino pretia. Adjicitur cinnamo Balaninum oleum, xylobalſamum, calamus, juncus, balſami ſemina, myrrha, mel odoratum: unguentorum hoc craſſiſſimum. Pretia ei a X, XXV, ad X, CCC. Nardinum, ſive foliatum, conſtat omphacio, balanino, junco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo. In hoc genere conveniet meminiſſe, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, ſpecies novem a nobis eſſe dictas: tanta materia adulterandi eſt. Omnia autem acutiora fiunt coſto, amomo, quæ maxime nares feriunt: craſſiora myrrha, ſuavioraque: medicinæ autem utiliora croco: acerrima per ſe amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam ſatis habent adſpergere, quæ ſunt pretioſiſſima, ceteris decoctis. Myrrha & per ſe unguentum facit ſine oleo, ſtacte dumtaxat: alioqui nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, ſuſino unguinoſum, Mendeſio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc

ſunt antiquæ inventionis genera, & poſtea officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipſe deliciarum, & ſumma auctoritas rei.

Ergo regale unguentum appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur: conſtat myrobalano, coſto, amomo, cinnamo comaco, cardamomo, nardi ſpica, maro, myrrha, caſia, ſtyrace, ladano, opobalſamo, calamo, junco, œnanthe, malobathro, ſerichato, cypro, aſpalatho, panace, croco, cypiro, amaraco, loto, melle, vino. Nihilque ejus rei cauſa in Italia victrice omnium, in Europa vero tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & roſa, & myrti folia, oleumque, communia fere omnium terrarum intelliguntur.

III. Siccis odoribus conſtant, quæ diapaſmata vocantur. Nam fæcem unguenti magma appellant. Inter omnes potentiſſimus odor, quiſquis noviſſime additur. Unguenta optime ſervantur in alabaſtris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tanto utilius eſt, quanto pinguius, ut ex amygdalis. Et ipſa unguenta vetuſtate meliora. Sol inimicus his: quamobrem in umbra coquuntur plumbeis vaſis. Experimentum eorum inverſa manu capitur, ne carnoſæ partis calor vitiet.

IV. Hæc eſt materia luxus e cunctis maxime ſupervacui. Margaritæ enim gemmæque ad heredem tamen tranſeunt: veſtes prorogant tempus: unguenta illico exſpirant, ac ſuis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut tranſeunte femina odor invitet etiam aliud agentes: excedunt-

que quadragenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipſe non ſentit. Sed & hæc aliqua differentia ſignanda ſunt. In M. Ciceronis monumentis invenitur, unguenta gratiora eſſe, quæ terram, quam quæ crocum ſapiant: quando etiam corruptiſſimo in genere magis tamen juvat quædam ipſius vitii ſeveritas. Sed quoſdam craſſitudo maxime delectat, ſpiſſum appellantes: linique jam, non ſolum perfundi, unguentis gaudent. Vidimus etiam veſtigia pedum tingi: quod M. Othonem monſtraſſe Neroni principi ferebant. Quæſo ut qualiter ſentiretur, juvaretque, ab ea parte corporis? Nec non aliquem ex privatis audivimus juſſiſſe, ſpargi parietes balinearum unguento: atque Cajum principem, ſolia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & poſtea quendam ex ſervis Neronis. Maxime tamen mirum eſt, hanc gratiam penetraſſe & in caſtra. Aquilæ certe ac ſigna, pulverulenta illa, & cuſtodibus horrida, inunguntur feſtis diebus; utinamque dicere poſſemus, quis primus inſtituiſſet. Ita eſt, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem devicere aquilæ. Iſta patrocinia quærimus vitiis, ut per hoc jus ſumantur ſub caſſide unguenta.

V. Quando id primum ad Romanos penetraverit, non facile dixerim. Certum eſt Antiocho rege Aſiaque devictis, Urbis anno quingenteſimo ſexageſimo quinto, P. Licinium Craſſum, L. Julium Cæſarem Cenſores edixiſſe, ne quis venderet unguenta exotica: ſic enim appellavere. At her-

cules jam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo eſt, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Conſulis Cenſoriſque fratrem, proſcriptum a Triumviris, in Salernitana latebra unguenti odore proditum conſtat: quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non merito judicet periiſſe tales?

VI. Cetero terrarum omnium Ægyptus accommodatiſſima unguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ. Judæa vero inclyta eſt vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgoque Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verum immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim evaneſcentem. Contra in Oriente: ex his vina, gentiumque aliquibus panis: plurimis vero etiam quadrupedum cibus. Quamobrem jure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum, niſi in calida: frugifera vero nuſquam, niſi in fervida.

VII. Gignitur levi ſabuloſaque terra: majore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis: totoque anno bibere cum amet, anno ſitienti. A fimo quidem etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua, ſi non rivis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, aliubi & ipſum fertilem, brevique ramorum orbe folioſum. Tectorii vicem hic parietibus pleriſque in locis præſtat contra aſpergines. Procerioribus ſilva, arbore ex ipſa foliorum aculeo fruticante

circa totas pectinatim, quas ſilveſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamen libidine etiam mitioribus ſe miſcent. Reliquæ teretes atque proceræ, denſis gradatiſque corticum pollicibus, ut orbibus, faciles ſe ad ſcandendum Orientis populis præbent; vitilem ſibi arborique induitis circulum, mira pernicitate tum homine ſubeunte. Coma omnis in cacumine, & pomum eſt: non inter folia hoc, ut in ceteris: ſed ſuis inter ramos palmitibus racemoſum, utraque natura uvæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in ſeſe bifidatis, bella primum demonſtravere gemina: nunc ad funes, vitiliumque nexus, & capitum levia umbracula finduntur.

Arboribus, immo potius omnibus quæ terra gignat, herbiſque etiam, utrumque ſexum eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt: quod in plenum ſatis ſit dixiſſe hoc in loco: nullis tamen arboribus manifeſtius. Mas in palmite floret, femina citra florem germinat tantum ſpicæ modo. Utriſque autem prima naſcitur pomi caro: poſtea lignum intus, hoc eſt, ſemen ejus. Argumentum, quod parvæ ſine hoc reperiuntur in eodem palmite. Eſt autem oblongum: non, ut olivis, orbiculatum. Præterea cæſum a dorſo pulvinata fiſſura, & in alvo media pleriſque umbilicatum, unde primum ſpargitur radix. Seritur autem pronum, & bina juxta compoſita ſemina, ſuperque totidem, quoniam infirma ſingulis planta eſt: quaternæ coaleſcunt. Multis candidiſque lignum hoc a carnibus diſcernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxeque diſtans,

tantum cacumini filo adhæret. Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, ut in Cypro, quanquam ad maturitatem non perveniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructus quam reliquis rotundior: nec ut devoretur corpus, verum ut exspuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languide dulces traduntur esse palmæ: quanquam Juba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant Dablan. Cetero sine maribus non gignere feminas sponte edito nemore confirmant: circaque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visuque ipso & pulvere etiam reliquas maritare: hujus arbore excisa viduas post sterilescere feminas. Adeoque est Veneris intellectus, ut coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulvere insperso feminis.

VIII. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, a cerebro ipso arboris fissuris diviso atque defosso. Et ab radice avulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortus. Nec ferro attingunt ibi novellas: sed religant comas, ut in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Dixi-

mus falsum ab his solum diligi. Ergo ubi non est tale, salem adspergunt, non radicibus, sed longius paulo. Quædam in Syria & Ægypto in binos dividunt se truncos: in Creta & in ternos, quædamque & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro vero, Syria, Ægypto, quadrimæ: aliquæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt novellæ, ob id spadonum accepto nomine.

IX. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operumque lautiora, utitur Assyria & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque silvæ, germinantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemtaque vivunt, quod non aliæ. Vocantur autem chamærepes, folio latiore ac molli, ad vitilia utilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ vivaces, ignisque lentus.

Fructiferarum aliis brevius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatumque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribusve tunicis: aliud crassioribus tenuioribusve. Ita fiunt undequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiam barbara, vinorumque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellavere ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servarentur, Babylone natæ uno in horto Bagou: ita enim vocant spadones, qui apud eos etiam regnavere. Hortus ille nunquam nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam

obtinent nobilitatem ſyagri, proximamque margarides. Hæ breves, candidæ, rotundæ, acinis, quam balanis, ſimiliores. Quare & nomen a margaritis accepere. Una earum arbor in Chora eſſe traditur: una & ſyagrorum. Mirumque de ea accepimus, cum phœnice ave, quæ putatur ex hujus palmæ argumento nomen accepiſſe, iterum mori ac renaſci ex ſeipſa: eratque, cum hæc proderem, fertilis. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & a ceteris generibus diſtans ſapore ferino, quem ferme in apris novimus: evidentiſſimeque cauſa eſt nominis. Quarta auctoritas ſandalidum, a ſimilitudine appellatarum. Jam in Æthiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quam ſuavitate mirabiles.

Ab his caryotæ maxime celebrantur, & cibo quidem, ſed & ſucco uberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti, unde pomo nomen. Sed ut copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Judæa, nec in tota, ſed Hiericunte maxime. Quanquam laudatæ & Archelaide, & Phaſelide, atque Liviade, gentis ejuſdem convallibus. Dos his præcipua ſucco pingui lactentibus: quodamque vini ſapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, ſed amplitudinis præcipuæ, quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus ſpecioſæ, ſed ſapore caryotarum ſorores, ob hoc Adelphides dictæ, proximam ſuavitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus patetæ, nimio liquore abundat: rumpitque ſe pomi ipſius, etiam in ſua matre, ebrietas, calcatis ſimilis.

Suum genus e ſicciore turba junceis, prælonga gracilitate curvatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, chydæos appellavit Judæa, gens contumelia numinum inſignis. In totum arentes Thebaidis atque Arabiæ, macroque corpore exiles, & aſſiduo vapore torrentes, cruſtam verius, quam cutem, obducunt. In ipſa quidem Æthiopia friatur, (tanta eſt ſiccitas;) & farinæ modo ſpiſſatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, ſed majore, quam mali, amplitudine: coicas vocant. Triennio matureſcunt: ſemperque frutici pomum eſt ſubnaſcente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum ſui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter exſpirat: marceſcitque non retoſtus furnis. Ex reliquo genere plebejæ videntur. Syri & Juba tragemata appellant. Nam in alia parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam nomine a nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores fico traduntur colores. Maxime tamen placent candidi. Diſtant & magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidam ſunt non ampliores faba. Servantur hi demum, qui naſcuntur in ſalſis atque ſabuloſis, ut in Judæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Ægypto, Cypro, Syria, & Seleucia Aſſyriæ. Quamobrem ſues, & reliqua animalia ex his ſaginantur. Vitiati aut vetuſti ejus pomi ſignum eſt, cecidiſſe candidam verrucam, quæ racemo adhæſerit. Alexandri milites palmis viridibus ſtran-

gulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia evenit. Est enim tanta musteis suavitas, ut finis mandendi non nisi periculo fiat.

X. Syria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse adversus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem, caricas, & minores ejus generis, quæ cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa: utramque jam familiarem Italiæ. Ex myxis in Ægypto & vina fiunt.

XI. Juniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo ejus genera, Lycia & Phœnicia, differunt folio: nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & nodis infesta: altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et majoris cedri duo genera: quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat novus. Semen ejus cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ vero ipsi æternitas: itaque & simulacra deorum ex ea factitaverunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia advectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia Frutex vocatur.

XII. Syria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Feminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri pallidus, cum vite maturescit, non grandior faba, odore jucundior, tactu resinosus. Circa Idam Troadis, & in Macedonia brevis arbor hæc atque fruticosa, in Da-

masco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, nigri splendoris: flos racemosus olivæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentoremque resinosum, qui & cortice erumpit.

XIII. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili femina, folio ulmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili brevique ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cum uva rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

XIV. Ex Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, adspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquam fœcundo proventu, scalpendo tantum ferreis unguibus: aliter non maturescit. Sed cum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiamsi non scalpatur, fœtus quater æstate, prioremque expellit immaturum. Materies proprii generis inter utilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur: hoc est ejus siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certoque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cum innatare cœperit, tempestivæ habet signum.

XV. Huic similis quadamtenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, cum in crassitudinem adole-

vere. Sed hæc germina emittit ſine ullis foliis: radice ſimilis populo, folium ulmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed groſſus ejus non matureſcit, niſi inciſura emiſſo lacte. Suavitas & interiora, fici: magnitudo, ſorbi.

XVI. Similis & quam Jones ceroniam vocant: trunco & ipſa fertilis, ſed pomo ſiliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifeſto. Non enim in Ægypto naſcitur, ſed in Syria, Joniaque, & circa Gnidum, atque in Rhodo: ſemper comantibus foliis: flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo ſuperficie flaveſcens, ſuccum auferente ſobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortum detracto, ſtatim alterum parit: poſtea florem, per Arcturum: hieme fœtus enutriente.

XVII. Ægyptus & Perſicam arborem ſui generis habet, ſimilem piro, folia retinentem. Fertilitas aſſidua ei, ſubnaſcente craſtino fructu: maturitas eteſiarum afflatu. Pomum longius piro, incluſum amygdalæ putamine, & corio, colore herbido: ſed ubi nux illi, huic prunum, differens brevitate ac mollitie: & quamvis blandiatur prædulcis ſuavitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens a loto. Simulacra ex ea factitavere. Non eadem gratia, quanquam fideli materie, ex arbore quam balanum appellavimus, magna ex parte contorta: navalis itaque tantum eſt.

XVIII. At e diverſo cuci in magno honore, palmæ ſimilis, quando & ejus foliis utuntur ad textilia. Differt quod in brachia ramorum ſpargi-

tur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat; color fulvus, commendabilis ſucco ex auſtero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant anulos. In eo nucleus dulcis, dum recens eſt: ſiccatus dureſcit ad infinitum, ut mandi non poſſit, niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ, & ob id Perſis gratiſſima.

XIX. Nec minus ſpina celebratur in eadem gente dumtaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id utiliſſima navium coſtis. Candida facile putreſcit. Aculeus ſpinarum & in foliis. Semen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis jucundus, & medicamentis utilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua utilitas, quod cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc, ubi & quercus, & Perſica, & oliva, CCC a Nilo ſtadiis, ſilveſtri tractu, & ſuis fontibus riguo. Ibi & prunus Ægyptia, non diſſimilis ſpinæ proxime dictæ, pomo meſpili, matureſcens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, ſed corpus ipſum natura copiaque, meſſium inſtar incolis. Purgatum enim tundunt, ſervantque ejus offas. Silveſtris & circa Memphim regio tam vaſtis arboribus, ut terni non quirent circumflecti: unius peculiari miraculo, nec pomum propter, uſumve aliquem, ſed eventum. Facies enim ſpinæ folia habet, ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis cadunt protinus, ac poſtea renaſcuntur.

XX. Gummi optimum eſſe ex Ægyptia ſpina convenit, vermiculatum, colore glauco, purum,

ſine cortice, dentibus adhærens. Pretium ejus in libras, x, III. Deterius ex amygdalis amaris, & ceraſo, peſſimum ex prunis. Fluit & ex vitibus, infantium hulceribus aptiſſimum: & aliquando ex olea, dentium dolori: ulmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac junipero, ad nihil utile: ex ulmi vero gummi & culices ibi naſcuntur. Fit & ex ſarcocolla: (ita vocatur arbor,) commis utiliſſima pictoribus ac medicis, ſimilis pollini thuris: & ideo candida, quam rufa, melior. Pretium ejus, quod ſupra.

XXI. Nondum paluſtria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamen quam digrediamur ab Ægypto, & papyri natura dicetur, cum chartæ uſu maxime humanitas vitæ conſtet & memoria. Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor eſt M. Varro, condita in Ægypto Alexandria. Antea non fuiſſe chartarum uſum: in palmarum foliis primo ſcriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Poſtea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & privata linteis confici cœpta, aut ceris. Pugillarium enim uſum fuiſſe etiam ante Trojana tempora invenimus apud Homerum. Illo vero prodente, ne terra quidem ipſa, quæ nunc Ægyptus, intelligitur: (cum in Sebennytico ſaltem ejus nomo nonniſi charta naſcatur:) poſtea adaggerata Nilo. Siquidem a Pharo inſula, quæ nunc Alexandriæ ponte jungitur, noctis dieique velifico navigii curſu terram fuiſſe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo idem Varro mem-

branas Pergami tradidit repertas. Poſtea promiſcue patuit uſus rei, qua conſtat immortalitas hominum.

XXII. Papyrum ergo naſcitur in paluſtribus Ægypti, aut quieſcentibus Nili aquis, ubi evagatæ ſtagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ craſſitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem faſtigatum, thyrſi modo cacumen includens ſemine nullo, aut uſu ejus alio, quam floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque utenſilia vaſorum. Ex ipſo quidem papyro navigia texunt: & e libro vela, tegeteſque, nec non & veſtem, etiam ſtragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, ſuccum tantum devorantes. Naſcitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus, lacum. Neque aliis uſus eſt, quam inde, funibus rex Antigonus in navalibus rebus, nondum ſparto communicato. Nuper & in Euphrate naſcens circa Babylonem papyrum intellectum eſt eundem uſum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere.

XXIII. Præparantur ex eo chartæ, diviſo acu in prætenues, ſed quam latiſſimas, philuras. Principatus medio, atque inde ſciſſuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus, religioſis tantum voluminibus dicata, quæ ablutione Auguſti nomen accepit: ſicut ſecunda Liviæ, a conjuge ejus. Ita deſcendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat a confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannii ſagax officina, tenuatamque

curiosa interpolatione principalem fecit e plebeja, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis: propiorque etiamnum cortici Leneotica, a vicino loco, pondere jam hæc, non bonitate, venalis. Nam emporetica inutilis scribendo, involucris chartarum, segestriumque in mercibus usum præbet; ideo a mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremumque ejus scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, utile.

Texuntur omnes madente tabula Nili aqua. Turbidus liquor glutinis præbet vicem. Primo supina tabula scheda adlinitur longitudine papyri, quæ potuit esse, resegminibus utrinque amputatis: transversa postea crates peragit. Premitur deinde prelis, & siccantur Sole plagulæ, atque inter se junguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quam vicenæ.

XXIV. Magna in latitudine earum differentia: XIII digitorum optimis: duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet: & uno minus amphitheatrica: pauciores Saitica: nec malleo sufficit: nam emporeticæ brevitas sex digitos non excedit. Præterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, lævor. Primatum mutavit Claudius Cæsar: nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat ex aversis: & alias indecoro visu pertranslucida. Igitur e secundo corio statumina

facta sunt: e primo, subtegmina. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocollis: sed ratio deprehendit vitium, unius schedæ revulsione plures infestante paginas. Ob hæc prælata omnibus Claudia, Augustæ in epistolis auctoritas relicta: Liviana suam tenuit, cui nihil primæ erat, sed omnia secundæ.

XXV. Scabritia lævigatur dente, conchave: sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriose datus primo, malleoque deprehenditur, aut etiam odore, cum fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis: sed inserta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantum inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor.

XXVI. Glutinum vulgare e pollinis flore temperatur fervente aqua, minimo aceti aspersu: nam fabrile, gummisque, fragilia sunt. Diligentior cura: mollia panis fermentati colata aqua fervente: minimum hoc modo intergerii: atque etiam lini lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet uno die, nec recentius. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberii Cajique Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem civemque clarissimum vidi annos fere post CC. Jam vero Ciceronis, ac Divi Augusti, Virgiliique sæpenumero videmus.

XXVII. Ingentia exempla contra Varronis sen-

tentiam de chartis reperiuntur. Namque Caſſius Hemina, vetuſtiſſimus auctor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Janiculo repaſtinantem, offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnavit, ſitus fuiſſet. In eadem libros ejus repertos P. Cornelio, L. F. Cethego, M. Bæbio, Q. F. Pamphilo Coſſ. ad quos a regno Numæ colliguntur anni DXXXV, & hos fuiſſe e charta: majore etiamnum miraculo, quod tot infoſſi duraverunt annis: quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba ponam. Mirabantur alii, quomodo illi libri durare potuiſſent: ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum circiter in media arca vinctum candelis quoquoverſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrari eos non computruiſſe. Et libros citratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eoſque combuſtos a Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit L. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem juris Pontificii, totidemque Pythagoricos fuiſſe: Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe: ipſe Varro Humanarum antiquitatum ſexto, Antias ſecundo, duos Pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continentes. Idem tertio ponit, quo comburi eos placuerit. Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attuliſſe: ex quibus igni duo cremati ab ipſa, tertius cum Capitolio Sullanis temporibus. Præterea Mutianus ter

Consul prodidit nuper se legisse, cum præsideret Lyciæ, Sarpedonis a Troja scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eo magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si jam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit. Sterilitatem sentit hoc quoque: factumque jam Tiberio principe inopia chartæ, ut e Senatu darentur arbitri dispensandæ: alias in tumultu vita erat.

XXVIII. Æthiopia, Ægypto contermina, insignes arbores non fere habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, majorque folliculus granati modo mali: similesque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

XXIX. Atlas mons peculiari proditur silva, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor citri, & mensarum insania, quas feminæ viris contra margaritas regerunt. Exstat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo ævo emta sestertiûm decies centenis millibus. Memoratur & Galli Asinii, sestertiûm undecies centenis mill. Venumdatæ sunt & duæ a Juba rege pendentes: quarum alteri pretium fuit sestertiûm duodecies centena millia, alteri paulo minus. Interiit nuper incendio a Cethegis descendens, sesterstiûm quatuordecies centenis mill. permutata, latifundii taxatione, si quis prædia tanti mercari

malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, unius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, a rege Mauretaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Majusque miraculum in ea est artis, latente junctura, quam potuisset esse naturæ. Solidæ autem a Nomio Tiberii Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidemque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur, Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante sicilico excedentem, tota vero crassitudine sescunciali, operimento laminæ vestitam fuisse, cum tam opima Nomio liberto ejus esset. Tuber hoc est radicis, maximeque laudatum, quod sub terra totum fuerit: & rarius quam quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis: proprieque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso feminæ etiamnum silvestri similes folio, odore, caudice. Ancorarius mons vocatur citerioris Mauretaniæ, qui laudatissimam dedit citrum, jam exhaustus.

XXX. Mensis præcipua dos in venam crispis, vel in vortices parvos. Illud oblongo evenit discursu, ideoque tigrinum appellatur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & undatim crispæ, majore gratia, si pavonum caudæ oculos imitentur. Magna vero post has gratia, extra prædictas, crispis densa veluti grani congerie, quas ob id a similitudine apiatas vocant. Summa vero omnium in colore. Hic maxime mulsi placet, suis

refulgens venis. Poſt hæc amplitudo eſt: jam toti caudices juvant: pluresque in una.

Menſæ vitia: lignum, ita vocatur materia ſurda, & indigeſta ſimplicitas, aut platani foliorum modo digeſta: item ilignæ venæ ſimilitudo, vel coloris: & quibus maxime obnoxias fecere æſtus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Poſtea muræna nigro tranſcurrens limite: variiſque cornicum punctis apprehenſus, papaverum modo, & in totum atro propior colos, maculæve diſcolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices vero frumenti acervis imponunt ſeptenis diebus, totidem intermiſſis: mirumque ponderi quantum ita detrahatur. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam ſiccatam mari, duritie incorrupta ſpiſſari, non ullo modo vehementius. Nutriuntur optime, ſplendeſcuntque, manu ſicca fricatæ a balineis maxime: nec a vinis læduntur, ut his genitæ.

Inter pauca nitidioris vitæ inſtrumenta hæc arbor eſt: quapropter inſiſtendum ei quoque paulum videtur. Nota etiam Homero fuit: thyon Græce vocatur, ab aliis thya. Hanc itaque inter odores uri tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi: magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cum præſertim eodem verſu cedrum laricemque una tradat: in quo manifeſtum eſt de arboribus tantum locutum. Theophraſtus, (qui primus a Magni Alexandri ætate ſcribit, quæ circa urbis Romæ quadringenteſimum quadrageſimum geſta ſunt annum,) magnum jam

huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandamque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum: nasci & in inferiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & alias nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est, quæ novitia apparet.

XXXI. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens exsecratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

XXXII. Eadem Africa, qua vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ piro: quanquam Nepos Cornelius brevem tradat. Incisuræ folio crebriores: quæ ilicis videntur. Differentiæ plures, eæque maxime fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in uvis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non ut in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, ut nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali advenarum oblivione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbum, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod ultra denos dies negat durare idem Nepos: baccasque concisas cum alica ad cibos doliis con-

di. Quin & exercitus pastos eo accepimus, ultro citroque commeantes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, brevesque alios usus excogitant. Hæc ibi natura arboris.

Est autem eodem nomine & herba, & in Ægypto caulis in palustrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis provenit similis fabæ caule, foliisque densa congerie stipatis, brevioribus tantum gracilioribusque: cui fructus in capite papaveri similis incisuris, omnique alio modo: intus grana, ceu milium. Incolæ capita in acervis putrefaciunt: mox separant lavando, & siccata tundunt, eoque pane utuntur. Mirum est, quod præter hæc traditur: Sole occidente papavera ea comprimi, & integi foliis: ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flosque qui est candidus, decidat.

Hoc amplius in Euphrate tradunt, & caput ipsum & florem vespera mergi usque in medias noctes, totumque abire in altum, ut ne demissa quidem manu possit inveniri. Verti deinde, paulatimque subrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum insurgere, ut plane ab aqua absit alte. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, sive aqua, sive pruna. Nec aliunde magis, quam purgamentis ejus, sues crassescunt.

XXXIII. Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc, fructuque magis rubens,

cujus nucleus non ſimul mandatur, jucundus per ſe, atque ſuavior e vino, quin & vina ſucco ſuo commendans. Interior Africa ad Garamantas uſque, & deſerta, palmarum magnitudine & ſuavitate conſtat, nobilibus maxime circa delubrum Hammonis.

XXXIV. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine ſibi vindicat: aliqui granatum appellant. Diviſit & in genera: apyrenum vocando, cui lignoſus nucleus abeſt: ſed candidior ei natura, & blandiores ſunt acini, minuſque amaris diſtincti membranis. Alia ſtructura earum quædam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque ſpecies: dulcia, acria, mixta, acida, vinoſa. Samia & Ægyptia diſtinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Corticis major uſus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balauſtium vocatur, & medicinis idoneus, & tingendis veſtibus, quarum color inde nomen accepit.

XXXV. In Aſia & Græcia naſcuntur frutices: epipactis, quem alii elleborinen vocant, parvis foliis, quæ pota contra venena proſunt; ſicut erices contra ſerpentes: & in quo naſcitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant: fruticem vero thymelæam, alii chamelæam, alii pyros achnen, alii cneſtron, alii cneoron: eſt ſimilis oleaſtro, foliis anguſtioribus, gummoſis ſi mordeantur, myrti magnitudine: ſemine, colore & ſpecie farris: ad medicinæ tantum uſum.

XXXVI. Tragion fruticem ſola Creta inſula gignit; terebintho ſimilem & ſemine, quod contra ſagittarum ictus efficaciſſimum tradunt. Eadem &

tragacanthen, ſpinæ albæ radice, multum prælata apud Medos aut in Achaja naſcenti. Pretium ejus in libras X, III.

XXXVII. Tragon & Aſia fert, ſive ſcorpionem, veprem ſine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ uſum. Myricen & Italia, quam alii tamaricen vocant: Achaja autem bryam ſilveſtrem: inſigne in ea, quod ſativa tantum ferat galliæ ſimilem fructum. In Syria & in Ægypto copioſa hæc eſt: cujus infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora ſunt Græciæ. Gignit enim arborem oſtryn, quam & oſtryam vocant, ſolitariam circa ſaxa aquoſa, ſimilem fraxino cortice, & ramis, folio piri, paulo tamen longioribus craſſioribuſque, ac rugoſis inciſuris, quæ per tota diſcurrunt: ſemine hordeo ſimili & colore. Materie eſt dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, morteſque miſeras.

XXXVIII. Nec auſpicatior in Lesbo inſula arbor quæ vocatur evonymos, non abſimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folii magnitudine, figura vero & mollitie Punicæ, flore candidiore, ſtatim peſtem denuntians. Fert ſiliquas ſeſamæ ſimiles: intus granum quadrangula figura, ſpiſſum, letale animalibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alvi exinanitio.

XXXIX. Alexander Cornelius arborem eonem appellavit, ex qua facta eſſet Argo, ſimilem robori viſcum ferenti, quæ nec aqua nec igni poſſet corrumpi, ſicuti nec viſcum: nulli alii cognitam, quod equidem ſciam.

XL. Adrachnen omnes fere Græci portulacæ nomine interpretantur, cum illa sit herba, & andrachne vocetur, unius literæ diversitate. Ceterum adrachne est silvestris arbor, neque in planis nascens, similis unedoni, folio tantum minore, & nunquam decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circumgelatus videri possit, tam tristis adspectu est.

XLI. Similis & coccygia folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine, (pappum vocant:) quod nulli alii arborum evenit. Similis & apharce, bifera æque quam adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere uva peragunt, alterum initio hiemis: quales eos, non traditur.

XLII. Et ferulam inter externas dixisse conveniat, arborumque generi adscripsisse: quoniam quarundam naturæ (sicut distinguimus) lignum omne corticis loco habent, hoc est, forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam, ut sambuci: quædam vero inanitatem, ut arundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo ejus genera: nartheca Græci vocant, assurgentem in altitudinem: narthecyan vero semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima, ut quæque terræ proxima. Cetero natura eadem, quæ anetho, & fructu similis. Nulli fruticum levitas major: ob id gestatu facilior, baculorum usum senectuti præbet.

XLIII. Semen ferulæ, thapsiam quidam vocavere; decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thap-

ſia, ſed ſui generis, foliis fœniculi, inani caule; nec excedente baculi longitudinem: ſemen quale ferulæ, radix candida. Inciſa lacte manat, & contuſa ſucco: nec corticem abdicant. Omnia ea venena: quippe etiam fodientibus nocet: ſi minima adſpiret aura, intumeſcunt corpora: faciemque invadunt ignes ſacri: ob id cerato prius illinunt. Quibuſdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permixtam aliis: item in alopeciis, ſugillatiſque ac liventibus: ceu vero remedia deſint, ut ſcelera non tractent. Sed iſta prætexunt noxio inſtrumento: tantumque impudentiæ eſt, ut venenum artis eſſe perſuadeant. Thapſia eſt in Africa vehementiſſima. Quidam caulem incidunt per meſſes, & in ipſa excavant radice, quo ſuccus confluat, arefactumque tollunt. Alii folia, caulem, radicem tundunt in pila, & ſuccum in Sole coactum dividunt in paſtillos. Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperii, nocturnis graſſationibus converberatam faciem illinens ſibi cum thure, ceraque, & ſecuto die contra famam cutem ſinceram circumferens. Ignem ferulis optime ſervari certum eſt, eaſque in Ægypto præcellere.

XLIV. Ibi & capparis, firmioris ligni frutex, ſeminiſque & cibi vulgati, caule quoque una plerumque decerpto. Cavenda ejus genera peregrina: ſiquidem Arabicum peſtilens, Africum gingivis inimicum, Marmaricum vulvis, & omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: ſtomachum & alvum movet. Quidam id cynosbaton vocant, alii opheoſtaphylen.

XLV. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens, duorum ferme cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similique manditur modo: radice ferrariis officinis praecipua, carbonis usu, propter duritiam.

XLVI. Non omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non aliubi vivit, sicut & viscum in arboribus: sed illud in spina tantum, quae regia vocatur. Mirum, quod eodem die germinat, quo injectum est. Injicitur autem ipso Canis ortu, & celerrime arborem occupat. Condiunt eo vinum, & ideo serunt. Spina illa nascitur & Athenis in Longis muris.

XLVII. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus praedicatus pabulo ovium, aridus vero etiam suum: spondetque jugero ejus annua H-S. vel mediocri solo reditus. Utilitas, quae ervo, sed ocior satietas, perquam modico pinguescente quadrupede, ita ut jumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis major copia aut melior, super omnia pecudum medicina a morbis omni usu praestante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari jubet: firmiores celsioresque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendii est. Seritur cum hordeo: aut vere, semine, ut porrum: vel caule, autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum spargitur. Plantae cubitales

feriuntur ſcrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice: perficitur triennio: demetitur verno æquinoctio, cum florere deſinit, vel pueri vel anus viliſſima opera. Canus adſpectu: breviterque, ſi quis exprimere ſimilitudinem velit, anguſtioris trifolii frutex. Datur animalibus poſt biduum ſemper: hieme vero quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obiterque inter ordines allium & cæpe ſeri fertile eſt. Inventus hic frutex in Cythno inſula, inde translatus eſt in omnes Cycladas, mox in urbes Græcas, magno caſei proventu: propter quod maxime miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut nivis injuriam expaveſcit. Adjicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

XLVIII. Naſcuntur & in mari frutices arboreſque, minores in noſtro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſilvis. Non habet lingua alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocant, alii zoſtera. Alterum genus ejuſdem, capillaceo folio, ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſuperius in vadis haud procul litore; verno utrumque: & interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatiſſimo a parte Aquilonis, aut ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami.

XLIX. Aliud genus fruticum bryon vocatur,

folio lactucæ, rugosiore tantum, jam hoc interius nascens. In alto vero abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu & tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa urinantibusque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem: vitis enim passim nascitur: sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri, & thymi, qui ambo ejecti in pumicem transfigurantur.

L. At in Oriente mirum est, statim a Copto per solitudines nihil gigni, præter spinam, quæ sitiens vocatur, & hanc raram admodum: in mari vero Rubro silvas vivere, laurum maxime, & olivam ferentem baccas, & cum pluat, fungos, qui Sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternûm cubitorum est: caniculis referta, vix ut prospicere e navi tutum sit, remos plerumque ipsos invadentibus.

LI. Qui navigavere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemtam Sole protinus in salem arescentem. Juncos quoque lapideos perquam similes veris per litora: & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cum tractarentur, vitri modo fragiles; in igne autem ut ferrum inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum silvas operit æstus, quanquam altiores platanis populisque altissimis. Folia iis lauri, flos violæ &

odore & colore. Baccæ, ut oleis, & ipſæ odoris jucundi, autumno naſcentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina exſtant, ad quæ naves religantur, & cum receſſit æſtus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eiſdem accepimus eodem in mari viſas, ſemper folia retinentes: fructu earum lupino ſimili.

LII. Juba tradit, circa Troglodytarum inſulas fruticem in alto vocari, Iſidis crinem, corallio ſimilem, ſine foliis: præciſum mutato colore in nigrum dureſcere: cum cadat, frangi. Item, alium qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis: ſpathalia eo facere & monilia feminas: ſentire eum ſe capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quod ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

